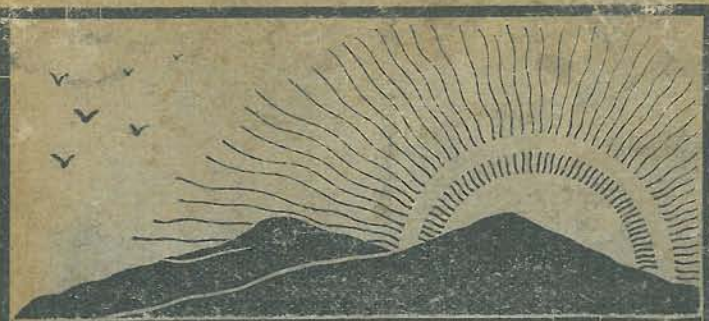

č. 67.

M. Hudec: Obrazy z východu.

R. 1915

◆ BIBLIOTÉKA POUČNÁ A ZÁBAVNÁ, ◆
vydávaná
„DĚICTVÍM SV. CYRILLA A METHODĚJE“.

.....
Veškerých „Děictvím“ vydaných spisů číslo 67. na rok 1915.

◆◆ **OBRAZY** ◆◆
Z VÝCHODU.

◆◆ **NAPSAL TOMÁŠ HUDEC.** ◆◆

◆ **V BRNĚ 1915.** ◆

V komisi v Benediktinském knihkupectví v Brně, Bedřicha Grosse
v Olomouci a v Cyrillo-Methodějském knihkupectví (Gustava
Francia) v Praze. — Tiskem benediktinské knihtiskárny v Brně.

Cena 3 K.

BIBLIOTÉKA POUČNÁ A ZÁBAVNÁ,

vydávaná

»Dědictvím sv. Cyrilla a Methoděje«.

Veškerých Dědictvím vydaných spisů č. 67. na rok 1915.

OBRAZY Z VÝCHODU.

NAPSAL

TOMÁŠ HUDEC.

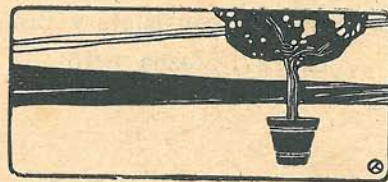

V BRNĚ 1915.

V komisi v Benediktinském knihkupectví v Brně, Bedřicha Grosse v Olomouci a v Cyrillo-Methodějském knihkupectví (Gustava Francla) v Praze.
Tiskem benediktinské knihtiskárny v Brně.

=== Tomáš Hudec: ===

Obrazy z Východu.

Č. 1258.

Nihil obstat.

Dr. Josef Dvořák,
Censor ex officio.

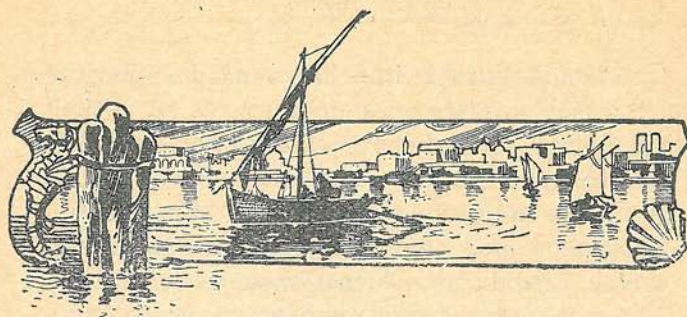
Imprimatur.

† **Paulus,**
Episcopus.

Z biskupské konsistoře v Brně,
dne 27. března 1915.

Stati v této knize jsou dílem nové, dílem
byly již otisknuty jinde, hlavně v Obzoru a Pout-
níku Jerusalemském. Doufám, že se snad sbírkou
těchto obrazů zavděčím čtenářům Dědictví Sv.
Cyrilla a Metoděje, hlavně těm, kteří měli štěstí
navštívit Svatá místa.

T. H.

I.

Ku břehům Syrie.

Země, země!

Slova tato, jež ve společnosti cestujících hbitě se nesou ode rtů ke rtům, v okamžiku, jakoby dotekem kouzelného prutu, zapuzují únavu, způsobenou delší cestou po moři. Nekonečné řady vln táhnoucí se od obzoru k obzoru, působí na každého jednotvárným, uspávajícím dojmem. Hovor a zábava umlkají a omezují se posléze na lhostejně prohozené poznámky, jež u ostatní společnosti se stejnou lhostejností jsou přijímány. Každý cítí potřebu a touhu stanouti brzy nohou na pevné půdě.

Země! Při zvuku slov těch, jež jeden opětuje po druhém, tváře se rozjasňují a ožívují, oběti mořské nemoci okřívají. Každý vyhledává svůj dalekohled a celá cestovní společnost spěchá na loďní příď, upíraje zvědavě zraky k východu.

Jemná, klikatá linie načrtnutá do průsvitné mlhy nad obzorem zvěstuje všem, že se blížíme ku břehům Asie. Pohří, jehož obrysy se v dáli jeví našim zrakům, je Libanon.

Jsme však ještě daleko od cíle. Mlhavý závoj, obestírající před námi zemi, řídne a mizí jen pozvolna. Neklid a netrpělivost zmocňuje se každého. Loď naše brázdící vlny pravidelným chodem dvánácti mil za hodinu, postupuje příliš pomalu a nestačí vzrušené fantasii, která by si přála mít křídla ptačí a přeletět na nich vzdálenost dělící nás ještě od pevniny.

Třeba se však odevzdat osudu a čekat, čekat. Cestující se zase rozcházejí a každý usedá na místo, které za plavby na palubě zaujal a na které právem zvyku činí jisté nároky.

Nikdy snad náhoda neshromáždí tak pestrou společnost a tolik originálních postav jako na palubě velkého lloydového nebo jiného mezinárodního parníku. Lidé patřící k nejrůznějším národnostem a náboženským vyznáním, jdoucí za nejrozmanitějším povoláním, jsou tu na několik dní odloučení od ostatního světa a odkázáni na vzájemnou společnost. Mimoděk vyvine se tu mezi nimi lehká, přechodná známost, na kterou se za několik dní zapomíná, která však skýtá příležitost studovat a pozorovat různé typy a povahy.

Na palubě „Tirolie“ mělo mezi cestujícími rozhodnou převahu pokolení ženské, zastoupené dvěma expedicemi — evangelických diakonisek. Jedny, Němky, ubírají se pod vůdcovstvím a ochranou pana pastora do Maraše v Malé Asii.

Většina z nich byla již činnou na misijní stanici a vrací se z návštěvy v Německu. Z Bejrutu zbývá jim ještě čtrnáct dní cesty. Vyjma nejstarší sestru jsou v oděvu světském. Jsou všechny v dobré náladě a paluba se rozléhá celý den zpěvem jejich nábožných písní. — Druhá část sestává z anglických a amerických missis, které rovněž mají za cíl cesty Bejrut. Patří k metodistické American Mission in Syria. Jsou uzavřenější a distinguovanější než Němky. Připojily se k nám v Brindisi s neuvěřitelným nákladem kufrů, krabic, balsků, cestovních židlí atd. atd. S naivní bezohledností obsazují všechna výhodnější místa na palubě i v jídelně. Kdežto Němky krátí si čas zpěvem, Angličanky čtou celý den šestipennyové romány, kterými se ve vlasti dobře zásobily. Když blízko Krety moře počalo si zahrávat trochu bezohledněji s naší „Tirolií“, tu zpěvy Němek umlkly a ustoupily naříkání. Angličanky jen melancholicky vzdychaly a s unylou tvářičkou požívaly celé krabice biskuitů, zapíjejíce je čajem a limonádou.

Evangelické diakonisky nečiní špatného dojmu. Uznati třeba i obětavost, s jakou se věnují svému povolání. Ale jaký to rozdíl, srovnáme-li je s našimi řeholními sestrami! Katolické sestry jsou tiché, skromné, obětavé, proniknuté vědomím svého povolání, které pro Krista na sebe vzaly odloučivše se od světa a jeho požitků. Tento vyšší, náboženský motiv jeví se i na venek v jejich pohybech a celém chování. Všeho toho u diakonisek není pozorovat, poněvadž u nich schází

hlubší, vnitřní náboženský život, který může vy-
pěstiti pouze katolicismus.

Také mezi společnostmi pánů byl duchovní
živel čestně zastoupen. Hra náhody zanesla nás
čtyry katolické kněze na palubu „Tirolie“, Čecha,
Slovince, Ameríkána a Němce. Střed našeho
kroužku tvořil p. M. se svým nevyčerpatelným
humorem, který ho neopouštěl ani v kritických
situacích. Humor jeho ovšem stával se šibeničním,
když vlny Jonského moře loď naši, jak zmíněno,
trochu rozpustileji zmítaly a tu a tam některá
z nich vyhoupla se přes palubu a skropila nás
slanou pěnou. Tu p. M. líčil nám nejživějšími
barvami záhubu parníku „Imperatrix“, který
v těchto místech se ztroskotal, a dával nám jako
starý a zkušený cestovatel návod, co činit, až to
s námi tak daleko dospěje. Ubíral se do Egypta
léčit plícní neduh, který hlodá na jeho zdraví.

Nejvíce politování hoděn byl z nás Ameríkán,
profesor theologie z Bostonu. Bohové mořští zvláště
si ho vyhlédli za svou obět. Uprostřed nejzajíma-
vějšího hovoru a nejpodařenějších vtipů p. M.
vždy náhle vstal a se vzdálil, aby vykonal to,
čemu eufemisticky říkal „to feed the fishes“
(krmit ryby).

Pravým opakem byl v této příčině N. S.,
Prušák, cestující v obchodních záležitostech do
Egypta. Ukázal se hodným svých sourodáků,
o jejichž zdravém apetitu naši lidé z r. 1866
tolik si vypravují. Ačkoliv rakouské lloydové
kuchyni dělal takovou čest obdivuhodnými kvan-
titami pokrmů, které před ním vůči hledě mizely,

přece na všechno promlouval a všechno shledával
„minderwertig“. Inu, pravý nefalšovaný Prušák!
Všichni jsme s utajenou škodolibostí očekávali
katastrofu — ale nedočkali jsme se. Prušácký ža-
ludek slavil vítězství nad úklady kolísavých vln.

Náš p. M. však přece na něho vyzrál. Na
zádi lodní nalézá se přístroj sloužící ku měření
počtu mil, jež loď urazila. Je to šroubovitě spletená
šňůra, jejíž jeden konec vleče se po vlnách. Šňůra
se otáčí a uvádí v pohyb hodinový stroj, k němuž
je druhým koncem připevněna. Po každé míli
stroj zacinkal. Čas od času chodí se kormidelník
dívat, jakou rychlostí loď ubíhá.

Když kdysi milý Prušák si při obědě po-
chutnával se svým obvyklým apetitem na rybách,
jež byly předloženy, tu vysvětlil mu p. M., jak
na lodi chytají ty ryby. Šňůra, co visí vzadu na
lodi, je udice s vnařidlem. Když se ryba chytí
a šňůrou trhne, tu přístroj zacinkne; námořník
pak přijde a rybu vytáhne.

Prušák zdvořile poděkoval za vysvětlenou
a hned po obědě šel na záď lodi, aby se na za-
jímavé chytání ryb na udici důkladněji podíval.
My jsme stáli pozdálí a dusili smích. Prušák stojí
chvilí, pozoruje přístroj, vidí, že je to opravdu
tak, jak mu to p. M. popsal. V tom přístroj za-
cinkne. Nikdo však nejde pro rybu. Ryba se však
může utrhnout a to by přece bylo škoda! Vida
na blízku námořníka, jde k němu a upozorňuje
ho: „Bitte, es ist wieder ein Fisch gefangen!“
Námořník, který ostatně slova německy nerozumí
— dívá se na něho nevěda, co chce. Výbuch

homerického smíchu, který se nedal déle udržet, poučil konečně syna pomořanských plání, že byl pořádně mystifikován.

Zajímavou postavou byl také Sulejman Husejn, Ind mohamedánského vyznání, povoláním lékař, vzdělaný v anglických školách. Nalézal se na okružní cestě kolem světa, kterou podnikl pro zábavu. Od rána do noci četl s náruživostí mnoho-svazkové anglické romány, kterých s sebou vozil celý kufr.

Ostatek byly většinou obvyklé postavy, jaké nescházejí na žádném parníku: dva profesoři, židovský lékař, obchodníci a obchodní cestující atd. V mezipalubí pak několik slovinských rodin, které se ubírají za výdělkem do Alexandrie, jako tolik jejich sourodáků. Žije prý, jak mi bylo sděleno, nyní v Alexandrii na 4000 Slovinců.

Poslední den naší plavby, když jsme minuli dlouho se táhnoucí skalnaté břehy Kreta a počali se blížit k cíli naší cesty, moře, před tím dost neklidné a rozbouřené, se utišilo. Jakoby na rozloučenou a na usmířenou rozvinulo před námi celou svoji majestátní nádheru. Užíváme zbývající doby než dospějeme do přístavu bejrutského a kocháme se pohledem na hru modravých vln, kterými naše „Tirolie“ směle a energicky brázdí sobě cestu.

Svěží vítr, prosycený atomy mořské soli, ovívá naše tváře. Hrud dýchá tak lehce jako na vrcholu nějaké alpské výšiny uprostřed jehličnatých lesů. Na bezoblačném nebi slunce kloní se k západu a rozlévá v obrovském vějířovitém pruhu proudy hořčího zlata po rozčeřené hladině.

A zlato to se míší a slévá s šumícími vlnami, které pod odrazem světla dostávají barvu roztaveného, klokotajícího stříbra. Co tu jemných nuancí v této pohádkové směsi stříbrných a zlatých barev! Zdá se, jako bychom pluli ohnivým mořem! Chvílemi pod zpěněným hřebenem vymršťivší se vlny zazáří na několik sekund olivově smaragdovým průsvitným leskem. Jakoby to byly jiskřivé šupiny leviatana, který dříme v hlubinách moře a který časem šlehá svým ještěřím ohonem a tak rozpěňuje hladinu mořskou.

Když poprvé jsem v Terstu uviděl mořskou pláň, ocelově šedou a jednotvárnou, byl jsem značně sklaman. Představoval jsem si moře mnohem krásnější a úchvatnější. Než brzy jsem svůj první dojem opravil. Zrak musí přivyknout dívat se na moře, třeba se naučit pozorovat jeho půvab a krásu. Jednotvárným v jisté míře je vždycky obraz, jaký poskytuje moře i v těch nejskvotnějších svých proměnách. Není tu nikdy té rozmanitosti a pestrosti obrazů, jaké poutají náš zrak na př. v nějaké horské krajině, kde se scenerie mění každou chvíli. Na moři však, přese všechny bohaté světelné odstíny, jsou to stále tytéž vlny přelévající a proplétající se stejným rytmem, kam až oko sahá, je to stále táž šumivá píseň, „mnohohlučného“ moře, jak je nazývá Homér. Ale právě tato jednotvárnost má do sebe cosi velebného a unášejícího. Fantasie není rozptylována, ale se soustřeďuje. Oko vidí jen nekonečné nebe nad sebou, nekonečnou vodní pláň dokola. Země a její starosti mizí. Člověk se po-

vznáší k myšlenkám o věčném a nekonečném. Na moři, když země zmizela za obzorem, ovane vás atmosféra nekonečna. Moře, které objímá ve svém náručí naši zemi, je symbolem nekonečného Boha, který objímá a proniká celý vesmír. — —

Ale ještě jiné myšlenky vyvolává Středozemní moře v mysli toho, kdo v zamyšlení bloudí zrakem po jeho modrých vlnách. Jsou to historické vzpomínky a reminiscence, které hladinu Středozemního moře obklopují zvláštním půvabem pro každého, kdo jest jen trochu obeznámen s dějinami naší kultury.

Různí a četní národové, usedlí od nejstarších dob okolo kotliny Středozemního moře jako — dle drastického výrazu Herodotova — žáby okolo močálu, byli prvními nositeli a šířiteli kultury, která po různých etapách a různými prostředníky došla dědictvím až na nás. Středozemní moře a jeho břehy byly až do konce středověku hlavní scénou, na níž se odehrály nejdůležitější dějinné události v historii lidstva. Jaká to dlouhá a pestrá řada velkolepých, úchvatných obrazů vyvstává a táhne před námi na této scéně během tisíciletí od nejdávnějších dob mizících v pravěku!

V údolí posvátného Nilu, který z neznámých končin od měsíčných hor vlévá sem svoje vody, vyrůstá kulturní život, jeden z nejstarších nám známých. Na březích svaté řeky, až tam, kde začíná písek pouště, vznikají ve stínu palem města, zvedají se pyramidy, kolosy a sfingy, staví se chrámy, v jejichž temném nitru se ukřívají příšerní bohové v podobě zvířat. Farao-

nové s bezčetnými válečnými vozy a s pluky černých nubických vojinů podnikají výpravy do sousedních říší a dávají vrávat do skal zprávy o svých hrdinných skutečích.

Ale hned vedle v sousední Asii vzniká jim stejně mohutný jako nebezpečný soupeř. Jsou to králové babylonští a assyrští. Voje jejich od břehů Eufratu a Tigridu pronikají až ke břehům Středozemního moře, ba odvažují se i na jeho vlny. Tisíce let trvá se střídavým štěstím zbraní a se staletými přestávkami tento zápas Egypta s Babylonem.

Současně nevelký, ale čilý národ Feničanů brázdí Středozemní moře na svých lodích, provozuje obchod, zakládá osady, dojíždí až do Černého moře, do Španěl, ba i za Herkulovy sloupy. Tak povstává i budoucí důstojný sok světovládného Říma, Kartago, založené Didonou, onou Didonou, ze které básnická obrazotvornost Vergilova vytvořila v Eneidě postavu obklopenou tolikým pletickým kouzlem.

Století plyne za stoletím, věk za věkem ztrácí se v minulosti. Egypt, Assur a celý Východ je v úpadku. Na troskách východních států zakládá novou říši sahající až ku hranicím Indie, Alexandr, tento skvělý meteor mihnoucí se s oslepujícím leskem dějinami starověku. S Alexandrem slaví kultura řecká triumfální vjezd na Východ. Jejím oplodňujícím vlivem rozvíjí se tam znovu na nějakou dobu v říších diadochů a pod vládou Římanů život kulturní. Ovšem je to kultura pozdní, úpadková, poslední vzmach umfrajčího genia,

poslední vzplanutí uhasínající národní síly mezi východními národy. Alexandrie se svojí učeností představuje typicky kulturu vzniklou synkretismem, idejí východních a řeckých.

Zatím na západě stále určitěji, stále hrozí větší pro ostatní národy! vystupuje postava římského kolosu. Je to ona čtvrtá světová monarchie, kterou prorok Daniel viděl ve svém vidění. Zvolna, ale pevně a neodvratně jako osud, šíří Řím panství svoje na vše strany. Boje s Kartaginou jsou prvním aktem jeho vítězné výpravy na dobytí celého tehdy známého světa. Moře středozemní tvoří střed nové říše. Vlny jeho jsou svědky krvavých bojů a krutých zápasů, kterými Řím sobě podmanil svět.

Mezitím co lačný římský orel uchvacuje do svých spárů národ za národem, chystá se ve východním pobřeží moře Středozemního, uprostřed malého, neznámého a opovrženého národa, uskutečnění největšího Mysteria, které Bůh ve svých úradcích z nekonečné lásky k lidstvu od věčnosti ustanovil. Syn Boží v plnosti času sestupuje na zem a stává se člověkem! Kristus je onen kámen vržený shůry, který rozdrtil a roztrávil římského orla. Jeho postava je středem historie, v Ném vrcholí dějinný proud lidstva.

Vlny moře středozemního, které tolik krve vypily v bojích národů, jakou radostí a blahem se tehdy zachvěly, když Jeho svaté zraky v končinách Tyru a Sidonu spočinuly na jejich modré pláni, když jim tam snad dopřáno bylo políbit a smočít Jeho svaté nohy!

Říše římská, rozložená kolem Středozemního moře, byla jevištěm, na němž se uskutečnila největší událost v dějinách, založení a rozšíření křesťanství. Po moři Středozemním pluli sv. Petr, sv. Pavel a jiní apoštolé, aby zanesli pochodeň víry Kristovy do nejzažších krajů a osvětili lidstvo zmírající v duchovní temnotě.

Ale nové a nové historické obrazy vystupují na jeviště Středozemního moře. Řím umírá. Ze severu ženou se naň hordy barbarských národů útokem. Na jihu chystá se Arabie — tato komora semitských národů — vyslati nové šiky svěžích národů, jako to učinila několikrát v minulosti.

Obratem ruky mění se scenerie. Na rozvalinách Říma vznikají středověké říše, plné primitivní síly. Proud islamu rozlévá se živelní silou po březích Středozemí a obsazuje ohněm a mečem celý jeho východ a jih. Následují křižácké výpravy. Je to nová perioda v onom boji mezi Evropou a Asíí, který již otec historie Herodot označil jako základní thema starověkých dějin. Rytíři v brnění, s křížem na plecích a s mečem v rukou, ve zracích žár svatého nadšení, plují přes moře do Palestiny vyprostit hrob Kristův z moci nevěřících. Ohlas jejich nábožných zpěvů chvěje se nad vlnami, které je doprovázejí svým šumivým chorálem. Zraky rytířů jsou v touze upřeny k Východu a jen chvílemi obracejí se s povzdechem na západ, kde v dáli, na osamělém hradě uprostřed lesů a hor zanechali manželku a děti.

Břehy se blíží. Rytíři vystupují a s pláčem líbají zemi posvěcenou kroky Spasitele. Než již se ženou proti nim tlupy Saracenů. Jsou to fanatické, ohnivě, ale přece ušlechtilé postavy rytířské. Na jedné straně Richard Lví srdce, Saladin na druhé.

Nastává boj, meče se křížují, rytíři padají a umírají, jedni vzývajíce jméno Krista a Marie, druhí volajíce Alaha. Na osamělém hradě, uprostřed lesů a hor, marně počítá truchlící choť plynoucí dny a léta, marně se doptává po osudu manžela poutníků, kteří časem do hradu zabloudí.

Jako stín za těmito smutnými scenami, ale přece plnými heroického pathosu, ukrývá se Istivý Řek a Benátčan, kteří pronajímají křižákům své lodi a při tom využítují jejich nadšení ve prospěch svého měšce. —

Opět nové a nové sceny! Boje Janova a Benátek, dvou mocných republik, které soustředily obchod s Levantem ve svých rukou. Nájezd Osmanů, kteří uchvacují otěže islamu. Pád Konstantinopole. Učenci stěhující se se starými folianty do Itálie, kde počíná nová perioda obrození umění a věd. Boje s Turky. Hrdinná postava Dona Juana z Austrie, který u Lepanta podvrátil námořní moc tureckou . . .

Tak bychom mohli až do přítomnosti sledovat v historii události, jejichž jevištěm bylo Středozevní moře. Jaké epopeje bojů a zápasů mohly by jeho modré vlny vyprávěti! Ale chladně a lhostejně zpívají svou jednotvárně stejnou, šumivou píseň a neprozradí ničeho z tajemství skrytých v jejich hloubi!

Objevením Ameriky Kolumbem, jehož kolébka také stála na březích Středozevní, přesunulo se sice těžiště světových dějin s moře Středozevního. Významu svého však moře Středozevní nepozbylo ani dnes. Až dodnes jest pojítkem tří dílů světa, Evropy, Asie a Afriky. Jako kdysi lodi Feničanů, Římanů, Benátčanů, tak i dnes brázdí jeho vlny moderní parolodi a sprostředkují s výměnou obchodních předmětů zároveň výměnu kultury a ideí.

Než nechme nyní stranou historické úvahy.

Přiblížili jsme se zatím k pobřežím Syrie. Již možno dobře rozeznati vesnice, městečka a villy bohatých Bejruťanů, tulící se na skalnatých svazích Libanonu. V popředí vynořuje se z vln Bejrut — cíl naší cesty.

Nevím, která města mohou se polohou a scenerií vyrovnati Bejrutu. Rozhodně však patří Bejrut k nejkrásnějším. Rozložen je terasovitě na úrodné výspě vyběhající na úpatí Libanonu do moře. Mezi sytou zelení palem, piní a oliv viděti domy zpola orientální, zpola evropské. Hned za městem zvedají se smělymi oblouky hřbety Libanonu; v pozadí jako král trůní 2600 m vysoký osněžený Sanin.

Vjíždíme okolo majáku do nového přístavu, přeplněného bárkami a parníky. Lodní šroub pracuje plnou silou a vzpěňuje dokola vodu. Bárky a loďky ženou se útokem na nás. Sotva jsou spuštěny lodní schody, paluba je naplněna nosiči, kteří nám vydírají zavazadla z rukou a nabízejí ohlušujícím způsobem své služby. Procházíme

celnicí, kde medžidie vtisknutá do ruky úředníkovy zprošťuje nás nepříjemné revise zavazadel.

Obklopuje nás ruch a shon východního města. Jsme na Východě!

II.

Chrám Božího Hrobu v Jerusalémě.

Uprostřed lodi v oné části chrámu Božího Hrobu, jež náleží Řekům a sluje katolikon, stojí na pohárovitém podstavci koule. Legenda praví, že koule tato označuje střed světa. Je to zbytek středověkého názoru o naší zemi, dle něhož země se podobá velké okrouhlé desce uprostřed vod oceánu. A ve středu této desky právě leží Jerusalems. Tak na příklad v Dantově Božské komedii na více místech setkáváme se s tímto názorem, že totiž Jerusalems je položen uprostřed země.

Bylo to ovšem naivní mínění středověku, nad nímž mnohý poutník a turista se usměje, když mu průvodce ukazuje zmíněnou kamennou kouli a vysvětluje její význam. Ale přece v tomto zdánlivě dětinském a nevědeckém názoru je vyjádřena hluboká pravda! Jerusalems skutečně byl, jest a bude středem křesťanského světa! V Jerusalémě zazářilo světlo božské pravdy, z Jerusaléma roznесли apoštolé a jejich nástupci tuto božskou zář do všech končin světa, k Jerusalému pohlížejí a

do Jerusalema putují jako ku kolébce svého náboženství všichni, kdož ještě věří v Krista a vzývají Jeho jméno. I sekty křesťanské, které dávno se odloučily od jediného ovčince Kristova a daleko zbloudily od cesty pravdy, pohlížejí s úctou k Jerusalému a hledí tu uplatniti svůj vliv. Jakoby tím chtěly dokazovat, že jsou opravdu křesťany a že nechťejí v úctě ku Kristu zůstatí pozadu za ostatními vyznáními. Úcta k Jerusalému je výrazem úcty ke Kristu a zároveň jakýmsi poutem, které přece jen všechny ony křesťanské sekty víže s pravou církví Kristovou. A tím Jerusalém, kam zástupci a příslušníci oněch křesťanských sekt a konfessí putují, stává se také výrazem a projevem naděje, že přece jednou se uskuteční slova Kristova: Bude jeden ovčinec a jeden pastýř!

A jako Jerusalém je středem světa, tak zase středem Jerusalema je chrám Božího Hrobu. Pod jeho šedými, věkovitými klenbami nalézají se místa, jež pro každého křesťana jsou nejvýznamnějšími a nejpamátnějšími na světě: Kalvárie a Boží Hrob! Těžko si představití křesťana, v jehož srdci doutná aspoň jiskérka víry v Krista, který by na těchto místech v dojetí neklesl na zem a z jehož očí by se nevyřinuly slzy. I lehkomyšlný turista zde mimovolně zvažní a se zadumá. V pološeru, které plní chrámový vnitřek, a uprostřed rachy a šumu, který stále chrámem Božího Hrobu proudí, vidí tu v duchu poutník jakoby ve skutečnosti ony dvě sceny, v nichž vrcholí dílo našeho vykopení: na jedné straně na Kal-

várii kříž se skrvaveným tělem umfrajícího Spasitele, na druhé straně otevřený hrob, z něhož Kristus vítězně v nebeské záři vstává jako vítěz nad smrtí a ďáblem.

*

Vědecký svět stojí za našich dnů ve znamení kritiky, jež vše uvádí v pochybnost a ničemu nevěří, co se nedá s matematickou jistotou dokázat. Tato kritika neušetřila svými pochybnostmi ani chrámu Božího Hrobu. Oproti podání celého křesťanského starověku vystoupila s pochybností, zda Kalvárie a Hrob Páně skutečně se nalézaly tam, kde je podání od nejstarších dob křesťanských klade. Pochybavačný hlas takových učenců zní jako skřípavý zvuk do jednotné a souladné harmonie křesťanské tradice. Než přesto, protože tak vážně své pochybnosti přednášejí, třeba se též vážně tázati, jsou-li tyto pochybnosti odůvodněné a je-li podání o místech utrpení a zmrtvýchvstání Kristova vskutku nejistým.

Odpověď zní: rozhodně nikoliv! Ne snad proto, že by nám bylo těžko potlačiti hlas srdce a rozloučiti se se zamilovanou illusí. Z důvodů čistě vědeckých a kritických smíme se vši jistotou tvrditi, že totožnost a pravost nynějšího Hrobu Páně a Kalvárie jest tak jistou, jak jistým vůbec může býti historické faktum.

*

Když r. 326 zbožná císařovna Helena — tehdy stojící již ve věku osmdesáti let — navštívila Palestinu a Jerusalém, tu v její přítomnosti a za dozoru tehdejšího biskupa jerusalémského

Makaria bylo pátráno po Hrobu Páně. Venušin chrám, který Hadrián na onom místě postavil, byl stržen, dlažba i hlína odstraněna a ku všeobecnému podivu byl odkryt úplně zachovalý hrob Spasitelův. Na místě tom vystavěl císař Konstantin nádhernou basiliku. Tak nám vypravuje Eusebius, Sozomenus a jiní staří dějepisci církevní. Že dnešní chrám Božího Hrobu stojí na tomže místě jako basilika Konstantinova a že dnešní Boží Hrob je totožný s oním hrobem, který objevila císařovna Helena, o tom není nejmenší pochyby. Dokazují to dějiny a osudy, které chrám Božího Hrobu průběhem staletí zakusil, dokazují to zbytky stavby Konstantinovy, jež na více místech dnešního chrámu jsou dobře patrné. Zbývá jen otázka, zdali podání o pravém Hrobu Páně skutečně až do doby císařovny Heleny správně se udrželo a zdali zbožná císařovna nestala se obětí omylu považující nějaký jiný, cizí hrob za hrob Vykupitelův.

Povšimnutí zasluhuje, že vykopávky ony, při nichž Hrob Kristův byl odkryt, dály se za dohledu tehdejšího biskupa jerusalémského Makaria. Jest i vůbec kdo, tedy to byl jerusalémský biskup, který musil míti přesnou a správnou znalost křesťanských tradicí o místech utrpení Páně. Že pak ona místa utrpení, především pak Golgota a Hrob Páně, skutečně byly předmětem nepřetržitého a pečlivě uchovávaného podání, je vlastně samozřejmo.

Když Magdalena, sv. Petr a Jan s takovou touhou a horlivostí spěchali ku Hrobu Páně, lze

si myslet, že první křesťané jerusalémští nečinili podobně a nenavštěvovali často a často ona vele-památná místa? Velká část apoštolů i učeníků Páně dožila se roku 70., kdy Jerusalém byl rozbořen; do této doby jistě byla tu jistá a nepochybná tradice o Hrobu Páně.

Křesťané jerusalémští před obležením Jerusaléma uprchli většinou do zajordánského města Pelly. Že i po zboření Jerusaléma ona posvátná místa zůstala v živé paměti křesťanů, kteří je navštěvovali a je uctívali, toho důkaz nám podává císař Hadrián. Když bylo potlačeno druhé povstání židovské, tu císař tento na místě rozbořeného Jerusaléma založil r. 135 římskou kolonii Aelia Capitolina, a jak Eusebius sděluje mezi jiným, místo, kde křesťané uctívali hrob Kristův, dal navezenou hlínou zasypati, zarovnatí a vydlážditi. Na místě tom pak byl vystaven chrám Venušin. Ještě za sv. Jeronýma místo ono slulo Venerarium. Není pochyby, že císař tak učinil na potupu křesťanům, kteří v době té byli již v říši římské předmětem nenávisti a pronásledování. Ale tím právě, jistě nikoliv bez řízení božské prozřetelnosti, císař se postaral, že místo Hrobu Kristova bylo označeno a že tradice o něm nemohla vymizeti. Křesťané chrámem Venušiným nedali se odstrašit od návštěvy sv. míst. Čteme-li u církevních spisovatelů, že ve čtvrtém století, když křesťanství dána byla svoboda, poutníci křesťanští se do Jerusaléma se všech stran říše římské takofka hrnuli, není pochyby, že i ve stoletích předcházejících, třebaže v míře skrovnější,

pouti tyto se konaly. Tak o biskupu Alexandrovi vypráví Eusebius, že okolo roku 170. přišel do Jerusaléma, aby se „tam pomodlil a navštívil svatá místa“.

Tedy do času císaře Hadriána během stalet, jež uplynulo od smrti Kristovy, místo Kalvárie a Hrobu Páně nemohlo z paměti křesťanů vymizeti. Císař Hadrián pak postavením chrámu Venušina podání ono ustálil a uchoval pro budoucí doby. Biskup Makarius, když se jej císařovna Helena tázala po Hrobu Páně, nepotřeboval dlouho po onom místě pátrati a hledati. Ukázal pouze na místo, kde křesťané Hrob Kristův uctívali, a hrob onen tam byl též skutečně nalezen.

Připouštíme, že je v Jerusalémě a Svaté zemi dosti míst, které zbožná legenda uvádí ve spojení s událostmi ze života Kristova, které však před historickou kritikou obstáti nemohou. Je-li však totožnost některého místa z života a utrpení Páně jistou a nepochybnou, tu je to právě Golgota a hrob Páně!

Poukázati třeba i na to, že obyvatel Východu celou svou povahou je konservativní. Zvyky a obyčeje se tu takofka nemění a hlavně místní podání vyznačují se neobyčejnou houževnatostí. Jen tím si vysvětlíme, že celá řada míst má dnes též jména jako za doby patriarchů před třemi tisíci lety a že badatelé bibličtí právě pomocí lidového podání mohou celou řadu biblických míst s jistotou určit. Tím spíše a to vším právem smíme souditi, že i podání o Hrobu Páně se do dob císařovny Heleny neporušeno udrželo. Vždyť

jednalo se o místa srdci každého křesťana drahá a posvátná!

*

Protestantští kritikové, kteří se pokoušejí uvést v pochybnost pravost dnešního Hrobu Páně, nedovedou proti jednohlasnému svědectví celé křesťanské starobylosti uvésti než jedinou námitku, a to námitku, která je sama velmi pochybné ceny. Praví totiž: Dle zpráv evangelistů nalézala se Golgota a Hrob Kristův mimo městské hradby. Dnešní basilika Hrobu Páně však leží skoro ve středu města a místo její, jak se zdá, i v době tehdejší nebylo mimo obvod městských hradeb. Tedy historická Golgota a Hrob Páně nemohly býti tam, kde se dnes ukazují. — Co říci na tuto námitku?

Zákonem židovským i římským bylo nařízeno, aby místo, kde se popravovali zločinci, bylo mimo městské hradby. Voleno k tomu bývalo obyčejně vyvýšené místo nedaleko západní brány města — jež proto slula porta judiciaria = brána soudná — a poblíže veřejné cesty, aby mimojdoucí měli na popravených zločincích odstrašující příklad.

Jest jisto, že tomu bylo tak i s místem, kde byl ukřižován Kristus Pán. Sv. Jan (19²⁰) praví, že byl Kristus ukřižován na místě blízko města. Sv. Pavel (k Židům 13¹²) dí, že Pán Ježíš trpěl za městskou branou. Dle sv. Jana (19⁴¹) hned vedle místa ukřižování byla zahrada a v ní hrob nový, v němž ještě nikdo

nebyl pochován. V hrobě tomto, patřícím Josefu z Arimathie, bylo tělo Kristovo uloženo, protože příprava na Velkonoční svátek nepřipouštěla, aby tělo Páně bylo někam dále odnešeno a jinde pohřbeno. Hrob ten dle souhlasné zprávy evangelistů byl vytesán ve skále. Obojí, Golgota a tedy i hrob Páně, byly poblíže veřejné cesty, neboť „mimojdoucí potřásající hlavou rouhali se Kristu“ (Mat. 27^{3a}). — Golgotu, kde byli popravováni zločinci a kde i Kristus Pán byl ukřižován, musíme si dle toho představit jako nevelké návrší za městskou hradbou, poblíže brány a vedle veřejné silnice. Hned vedle Golgoty byla zahrada Josefa z Arimathie a do skalnatého svahu vytesaný hrob.

Co tedy soudit o námitce, že místo, kde stojí dnešní chrám Božího Hrobu, nebylo za městskou hradbou, nýbrž uvnitř obvodu městských zdí? — Jerusalém měl tehdy na severní straně dvojí zeď, první starou, druhou zeď pozdějšího původu. Kudy tato druhá zeď — neboť o ni se jedná — vedla, nedá se dnes přesně určit a nemohou to určit ani ti, kteří tvrdí, že chrám Božího Hrobu leží uvnitř jejího obvodu. Město Jerusalém v době tehdejší bylo rozloženo více na straně jižní, kdežto dnešní Jerusalém se rozprostírá více na sever. Že však dnešní chrám Božího Hrobu jest mimo obvod druhé bývalé jerusalémské zdi, pro to svědčí dva nové archeologické objevy.

Předně jsou to vykopávky pod ruským hospicem a v koptickém patriarchátě. Není pochyby, že tu bylo odkryto průčelí nádvoří, jež bylo před basilikou Konstantinovou a jež mělo tři brány,

kterými se vcházelo dovnitř. Dle známého archeologa P. Vincenta (Revue biblique 1907 p. 603) bylo při této fasádě užito jako základu oné druhé hradební zdi. Jsou pro to různé důvody, mezi jinými i ten, že ona průčelní zeď předsíně stojí šikmo ku hlavní ose chrámové.

Druhým důvodem jsou židovské hrobky, jež byly poblíže chrámu Božího Hrobu objeveny. Hned na západní straně chrámové v malé kapli náležející křesťanům syrským nachází se do skály vytesaný židovský hrob, v němž legenda vidí hrob Josefa z Arimathie. Rovněž v r. 1885 poblíže severní zdi chrámové byla odkryta jiná podobná skalní hrobka. Je tedy jisto, že v těchto místech měly v době Kristově některé židovské rodiny své hrobky. Hrobky žijící a mrtvé pochovávat bylo však tehdy dovoleno jen mimo město. Tedy plyne z toho, že místo, na němž stojí chrám Božího Hrobu, nalezalo se mimo obvod městských hradeb, tedy i mimo druhou zeď.

Tím padá jediná námitka, kterou dovedou protivníci uvést proti pravosti Božího Hrobu. Můžeme proto, stojíce v chrámě Božího Hrobu, míti to pevné vědomí, že stojíme vpravdě na místech, kde Kristus Pán zemřel a kde z mrtvých vstal. Žádná pochybnost nemusí rušiti posvátné ony city a dojmy, které zde srdce věřícího křesťana prochvívají!

*

Byl to první křesťanský císař Konstantin, který na místě tomto uctívaném celým křesťanským světem postavil nádherný chrám. Chtěl

uskutečnit předpověď proroka Isaiáše (11¹⁰): Hrob jeho bude slavným! Úmyslem jeho bylo proto zbudovat basiliku, jež by krásou a velkolepostí převyšovala vše ostatní. Stavba počala r. 326, kdy císařovna Helena navštívila osobně Jerusaleým, dokončena byla r. 336, v němž dne 14. září bylo slaveno její posvěcení. Svěcení účastnili se všichni biskupové, kteří byli právě shromážděni na synodě v Týru, a známý historik církevní Eusebius, biskup cesarejský, měl při té příležitosti slavnostní řeč. Konstantin v listu k biskupu Makariovi (Život Konst. 3, 31) vyslovil úmysl vystavět ten nejkrásnější chrám křesťanský, a také skutečně stavba jeho dle souhlasných zpráv starých poutníků vynikala neobyčejnou velikostí a skvělostí. Při stavbě bylo použito namnoze materiálu, hlavně sloupů, z pohanských chrámů, jež Konstantin dal zbořiti.

Při stavbě nové basiliky bylo třeba nejprve upravití nerovnou půdu. Za tím účelem byl celý pahorek, do něhož byl hrob Páně vtesán, odstraněn a zarovnan; zůstavena byla pouze kamenná komůrka, v níž se hrob Kristův nalezal. Ba i předstíň, která dle židovského zvyku bývala u hrobů, byla s ostatní skalou odstraněna, jak nám dosvědčuje sv. Cyrill Jerusalemský (Kateches. 14, 9). Zbývající skála, která vyčnívala takto nad okolní zarovnanou půdu a uzavírala v sobě hrob Páně, byla zvenčí otesána ve tvaru mnohoúhelníka. Skála Golgoty byla zůstavena beze změny.

Chrám Konstantinův obsahoval dle zpráv starých poutníků tři budovy slující: Martyrium,

Anastasis a Golgota. Martyrium značí totéž co latinské slovo Confessio: tak se nazývaly chrámy zbudované nad hroby mučovníků. Tak i Konstantinovo Martyrium mělo připomínat křesťanům utrpení a smrt Kristovu. Martyrium byla basilika pětিলodní rozložená od západu na východ. Vchod byl se strany východní, oltář byl v apsidě na straně západní. Kolem oltáře bylo dvanáct sloupů ozdobených na hoře stříbrnými vásami. Zvenčí byly dokola t. zv. propyleje, totiž dvojité sloupořadí, na straně východní pak bylo nádvoří s trojím vchodem.

Podobné nádvoří ozdobené četnými sloupy a mosaikovou dlažbou bylo i na straně západní a dělilo Martyrium od Anastase. Anastase byla polokruhovitá stavba — na západ od Martyria — a v jejím středu byl Hrob Páně. Tato Anastase úplně odpovídá dnešní rotundě, v níž leží Boží Hrob.

Mezi Martyriem a Anastasí poněkud na straně jižní byla Golgota t. j. ohrazená místnost, jež uzavírala v sobě golgotskou skálu. Na Golgotu se vystupovalo po stupních, vrchol skály byl obklopen stříbrnou mříží, a na onom místě, kde stál kdysi kříž Kristův, zvedal se veliký kříž stříbrný.

Tak nám líčí v zachovaných cestopisech chrám vystavený Konstantinem poutníci, kteří ve 4. a 6. století Jerusaleým navštívili: Eusebius, neznámý poutník z Bordeaux (r. 333), řeholnice Sylvie neb Etherie — jméno je sporným — (o. r. 385), arcijáhen Theodosius (o. r. 530), anonymní poutník z Piacenzy (o. r. 530) a jiní. Části zdí a některé

sloupy z basiliky Konstantinovy v dnešní stavbě chrámu Božího Hrobu dosud lze viděti.

*

Basilika Konstantinova stála ve své kráse 278 let. Rok 614. přinesl jí zhoubu a zkázu. Perská vojska toho roku dobyla Jerusaléma a s jinými křesťanskými budovami byl i chrám Božího Hrobu zničen a spálen.

Ríše perská v době té za vlády Sassanovců dostoupila velkého rozvoje a síly. Nájezdy na říši západořímskou stávaly se stále prudčími. Král Chosroes II. vypravil proti Jerusalému svého vůdce Sarbaraza. K vojsku perskému přidaly se zástupy židů z Tiberiady a z Galileje, takže počet židovských vojáků v perských zástupech páchil se na 26.000 mužů. Jak praví soudobý dějepisec, nenávisť a fanatická zášť proti křesťanům nahrazovala u nich nedostatek vojenského výcviku a statečnosti. Podněcování židů bylo jednou z hlavních příčin, že Peršané žádných křesťanských památek, tudíž i basiliky Konstantinovy, neušetřili. Na devadesát tisíc křesťanů bylo pryč v Jerusalémě povražděno. Patriarcha jerusalémský Zachariáš byl odveden jako zajatec a s ním současně odvezen do Persie i pravý kříž Kristův, který byl v chrámě Božího Hrobu uctíván. Nájezd Peršanů byl jako prudká bouře, která vše zničila a zhroutilu a po níž zůstaly jen trosky. Bouře brzy přešla, ale zhouba, kterou způsobila, zůstala.

Místo zajatého patriarchy ujal se správy jerusalémské církve biskup Modestus, opat kláštera sv. Theodosia, ležícího asi 3 hodiny na jihovýchod

od Jerusaléma. První jeho péčí a starostí bylo obnovit zpustošený chrám Božího Hrobu. Sbírkami v Syrii a hlavně v Egyptě zjednal si potřebné prostředky a tak během desíti let 616—626 opět nad Hrobem Páně týčila se nová stavba, která ovšem nemohla se srovnati nádherou s basilikou Konstantinovou. Zničení chrámu Konstantinova bylo nenahraditelnou škodou pro dějiny křesťanského umění!

Roku 670 navštívil francouzský biskup Arkulf Jerusalém. Na zpáteční cestě byl bouří zahnán do Skotska, kde v jednom klášteře (Hy) byl pohostinnu přijat. Svě vzpomínky a zkušenosti diktoval opatu onoho kláštera Adamnanovi. Spis Adamnanův, k němuž Arkulf vlastní rukou nakreslil plán chrámu Božího Hrobu, je vysoce zajímavým pramenem pro poznání Jerusaléma v oné době. Ze zprávy Arkulfovy dovedeme si dosti jasně představit, jak chrám Božího Hrobu po novém vybudování biskupem Modestem vypadal. Modestus především polokruhovitou onu apsidu, v níž se nalezal hrob Páně, vybuvoval v úplnou kruhovou stavbu. Rotunda dle zprávy Arkulfovy měla neobyčejně vysokou kopuli spočívající na dvanácti sloupech.

Golgota byla uzavřena v čtyřhranném kostele; na temeni skály týčil se rovněž jako v basilice Konstantinově stříbrný kříž. Martyrium bylo také postaveno, ale ani rozměry ani krásou nemohlo se srovnati s martyriem dřívějším. Mimo to zmiňuje se Arkulf a ostatní cestopisy této doby o čtvrté stavbě, totiž o kapli Panny Marie,

kteřá byla na straně jižní a rovněž jako Golgota čtyřhranná.

*

Osudy chrámu Božího Hrobu byly od jeho druhého vybudování pohnuté a smutné, tak jako pohnutými a smutnými byly dějiny Svaté země.

Císař Heraklius sice po zavraždění Chosroa porazil Peršany r. 628 a v míru, který s nimi uzavřel, vymínil si navrácení uloupeného kříže Kristova. Kříž tento sám, bez císařského oděvu a bosýma nohama, přinesl městskou branou do nového chrámu Božího Hrobu. Stalo se to 14. září 629. Na památku události této byl zaveden v Církvi svátek Povýšení sv. kříže.

Slavnost ona byla posledním vzplanutím řecké moci a řecké slávy ve Svaté zemi. Na jihu stahovaly se již hrozivé mraky a blížila se nová bouře, mnohem osudnější, než byl nájezd perský. Byl to islam, jehož vlny se hnaly a šířily s děsivou rychlostí. Kalif Omar dobyl již r. 636, tedy pět let po vítězství Herakliově nad Peršany, Jerusaléma, a od tohoto osudného data zůstala Palestina a zůstal i Jerusalém pod vládou půlměsíce, vyjma sto let panství křižáckého.

Kalif Omar zaručil v listu k jerusalémskému patriarchovi Sofroniovi „ve jménu Boha milostivého a milosrdného“ bezpečnost majetku i života obyvatelům a ponechal křesťanům jejich chrámy, především chrám Božího Hrobu. Chrám postavený na místě chrámu Šalomounova však muslimani ihned vzali ve svou moc. Omar sám, aby jeho souvěrci se nemohli odvolávat na jeho příklad,

vyšel, když se chtěl v dobu modlitby modlití, z basiliky Božího Hrobu, kde právě byl přítomen.

Protikřesťanské bouře a pustošení křesťanských chrámů bývaly v následujících dobách v Jerusalémě čas od času muslimany vyvolávány, než přece kalifové jak z rodu Omejjovců tak i Abbasovců chovali se celkem tolerantně ku křesťanům a k poutníkům, přicházejícím ze Západu do Svaté země. Karel Veliký, který stál v dobrém poměru k tehdejšímu kalifovi Harun ar-Rašidovi, převzal s jeho svolením protektorát nad chrámem Božího Hrobu. Tehdejší jerusalémský patriarcha Tomáš poslal císaři (okolo r. 808) klíče od basiliky Božího Hrobu, Karel pak poslal do Jerusaléma četné dary a založil poblíže Golgoty knihovnu a poutní dům pro poutníky se západu. Bylo to poprvé, kdy vliv západního křesťanství se ve Svaté zemi uplatnil. Řečtí císařové neměli již moci ani síly, aby křesťany palestinské chránili. Západ nastupuje na jejich místo a vystupuje jako obránce křesťanství ve Svaté zemi proti islamu.

Pod záštitou císařova vlivu pokusil se patriarcha Tomáš provésti některé opravy na chrámu Božího Hrobu. Když následkem vypuknuvšího hladu mnozí muslimani Jerusalém opustili, použil Tomáš této příležitosti a dal dopravit z Cypru do Jerusaléma padesát cedrových a jedlových kmenů. Z těchto byla pořízena nová vyšší a imposantnější kupole nad Božím Hrobem. Kupole ovšem byla dřevěná a jen sádrou nahozená. Zárlnívi mohamedáni však si stěžovali, že nová kupole je vyšší než u mešity na nádvoří Šalo-

mounova chrámu a žádali, aby byla odstraněna. Než žádosti jejich nebylo vyhověno.

*

Okolo poloviny desátého století přešla Syrie a s ní i Palestina pod vládu egyptské dynastie Fatimovců. Fanatická nenávisť a pronásledování křesťanů počalo se za Fatimovců více a více šířiti. Poutníci se západu musili hned při vstupu do Svaté země zaplatiti po jednom dukátu, za návštěvu Božího Hrobu se vymáhalo od jednotlivců až šest dukátů. Nářky a stížnosti poutníků zaznívají nyní stále častěji a trpčeji. Třetí kalif z rodu Fatimovců, jménem Hakim, náboženský zuřivec a poloviční šílenec, dal roku 1010 svému místodržiteli v Palestině rozkaz, aby chrám Božího Hrobu zbořil a hrob Páně zničil. Rozkaz byl proveden a muslimané takofka závodili se židy, aby nejvzácnější památku křesťanství srovnali se zemí. Vilém Tyrský (1127—1190) ve svých Dějinách křižáckých výprav píše, že chrám byl zbořen až do základů — ecclesia usque ad solum diruta. Hrob Páně byl úplně roztrfštěn, a co vzdorovalo ranám kladiva, pokusili se zničit prudkým žárem ohně.

Křesťanstvo západní trpce počítvalo tuto potupu a pohanu. Na mnohých místech vypukly bouře proti židům, kteří byli považováni za vlastní původce tohoto činu, jako dříve za vpádu Peršanů v první řadě jim se připisovalo zničení Konstantinovy basiliky. Rozhořčení západního křesťanství bylo předehrou a úvodem ku křížovým výpravám následujících století.

Znovu — již po třetí — přičiněním patriarchy Nikefora byl chrám Božího Hrobu postaven r. 1055. Tehdejší řecký císař Konstantin Monomachos vzal na sebe větší část nákladu na novou stavbu. Byla-li basilika Modestova skromnější nežli chrám Konstantinův, platilo to ve zvýšené míře o nové budově. Celkem zachovány rozměry i podoba dřívějšího chrámu. Hrob Páně, pokud byl zničen, byl v dřívějším tvaru t. j. v podobě skalní komůrky z kamene doplněn a postaven. Uvedený již Vilém Tyrský praví o nových budovách, že byly „malé a od sebe odloučené“.

*

Zatím již celý Západ byl zachvácen hnutím pro vyproštění Sv. země a Božího Hrobu z moci nevěřících. Petr z Amiensu a jiní ohnivými slovy líčili útrapy křesťanů ve Sv. zemi a vyzývali celé křesťanstvo k boji proti islamu. R. 1095 papež Urban II. vyhlásil na církevním sněmu v Clairmontu první výpravu křižáckou, r. 1099 v květnu přibylы zástupy křižáckých vojsk po nesčíslných útrapách pod hradby Jerusalema a dobyly 15. července města. Tak bylo založeno křižáky království jerusalémské, které trvalo až do r. 1187, tedy necelých sto let.

Oněch sto let křižácké vlády znamená pro Palestinu dobu neobyčejného rozkvětu kulturního a stavitelského. Křižáci byli nejen statečnými rytíři a bojovníky, ale i vzornými kolonizatory. Cestovatel je v Palestině přímo překvapen, když na každém takofka kroku setkává se s křižáckými památkami stavitelskými. Kostely, paláce, tvrze,

všechny význačnější budovy a zříceniny v Palestině, vše pochází z této doby.

Roku 1187 egyptský sultán Saladin, původem Kurd, porazil u Karn Hattinu v Galileji křižácké vojsko na hlavu. Brzy padl Jerusálém do jeho rukou. Všechny další výpravy k osvobození Sv. země neměly úspěchu a výsledku. Doba křižácké slávy a moci přešla. Islam znova a tíživěji než dříve dolehl svou mocí na Svatá místa.

*

Když křižáci dobyli Jerusáléma, tu první kroky jejich směřovaly k Božímu Hrobu. V poutnickém vlněném šatě, bosýma nohama a se slzami v očích vstoupili na posvátné místo. V rotundě Božího Hrobu zavěsili na zdech své štíty a znaky.

Všem bylo patrné, že chrám Božího Hrobu nikterak neodpovídá ani svému významu ani své posvátnosti. V prvních letech křižáckého panství bylo přikročeno k úpravě některých částí chrámových, hlavně kaple nad Golgotou byla vyzdobena nádhernou mosaikou. Ruský higumen Daniel, který okolo r. 1110 Sv. zemi navštívil a svou cestu popsal, líčí nám chrám Božího Hrobu, jak byl za prvních let křižáckého panství, dříve než bylo přikročeno ke stavbě nového domu.

Byla to jistě jedna z prvních myšlenek nové křesťanské vlády, postavit na místě Hrobu Páně chrám nový, chrám přiměřený svou velikostí a krásou nejposvátnějšímu místu křesťanství. V Evropě stály již nebo se budovaly nové chrámy na všech stranách; románské dómy a katedrály takofka ze země vyrůstaly po všech křesťanských

zemích. Tím více v Jerusálémě, k němuž byly obráceny zraky celého křesťanstva a pro jehož osvobození bylo tolik krve prolito, měla se nad Golgotou a hrobem Kristovým týčiti stavba důstojná i nádherná.

A myšlenka táto stala se brzy skutkem. R 1180 bylo se stavbou započato, 15. července 1149, tedy v den padesátého výročí dobytí Jerusáléma, byl nový chrám slavnostně posvěcen patriarchou Fulcherem za vlády krále Balduina III. Chrám křižácký stojí až do dnešního dne. Staletí plná bouří a pohrom přehnal se nad jeho oběma kupolemi, ale kameny jeho zdí, třeba omšené a oprýskané, dodnes pevně nesou klenutí chrámová! Chrám Božího Hrobu patří k nejvýznačnějším a nejkrásnějším stavitelským památkám středověké románské architektury. Stavitel se asi nazýval Jordanes. Aspoň cestovatel Troilo z r. 1666 dosvědčuje, že viděl na jižní straně chrámové zazděný kámen s latinským nadpisem: Jordanes me fecit t. j. Jordanes mne zbudoval.

Úmyslem stavitelovým bylo zachovat dle možnosti všechna posvátná místa, hlavně Golgotu a hrob Páně, netknutá, a sloučiti je při tom v jediné budově chrámové. Na druhé straně chtěl dát nové basilice tvar románského kříže, dle něhož románské kostely většinou byly budovány. Úkol svůj také architekt krásně rozřešil. Ponechal rotundu nad hrobem Páně. Rotunda na straně východní byla otevřena a prodloužena v trojlodní basiliku, tvoříc takto takofka apsidu nového domu, v níž místo oltáře zastupoval hrob Páně.

Hlavní loď přetíná východně od rotundy loď příčná: její severní rameno tvoří dnešní kaple Panny Marie, jižní rameno dnešní předsíň s kamenem pomazání Páně. Tam, kde obě lodi se protínají, týčí se druhá kopule, pod níž se nalézá onen již zmíněný střed světa. V rohu mezi jižním ramenem a hlavní lodí zůstala kaple golgotská ve své nezměněné podobě. Hlavní portál byl na straně jižní, vedle něho se vypínala věž o třech poschodích s dvojitými románskými okny. Zvony, které křižáci na ní zavěsili, byly na východě něčím novým a působily všeobecné vzrušení lidu.

Původní krásná architektura chrámu Božího Hrobu je dnes nesnadno patrnou. Zvenku je chrám obklíčen různými stavbami a přístavky. Uvnitř pak Řekové obě řady sloupů dělící hlavní loď chrámovou, přezdili a utvořili tak nový chrám ve chrámu. Na poutníka působí chrám prvním dojmem jako chaotická směs kaplí, chodeb a různých zákoutí. Teprve, když si odmyslí různé ty přístavby znešvařující původní budovu, zjedná si orientaci v ladné a ušlechtilé architektuře chrámu, který vybudovali křižáci. Nádherná vnitřní výzdoba, hlavně bohaté mosaiky ovšem zmizely skoro beze stopy; jen v kapli na Golgotě dodnes vidět postavu Kristovu, jak sedí na duhovém oblouku a žehná pravici.

*

Když se Jerusálém r. 1187 dne 2. října vzdal, povolil Saladin křesťanům za velké výkupné volný odchod. S nejsvětější Svátostí v čele konali kněží a rytíři poslední průvod Svatým městem. Pak

opustili severní branou Jerusálém a odebrali se pod záštitou Saladinových vojnů dílem do Antiochie, dílem do Alexandrie. Biskup Vilém Tyrský, dějepisec křižáckých výprav, spěchal do západních zemí, aby tam přinesl smutnou zvěst a křesťany k nové výpravě křížové rozohnil. Papeži Urbanu III., když se dověděl o pádu Jerusáléma, puklo nad tím bolestí srdce 19. října 1187.

*

Osvoboditi znovu Hrob Páně bylo a zůstalo touhou a ideálem křesťanství po celý středověk, ale všechny nové pokusy vyrvati Palestinu z moci nevěřících neměly výsledků. Papežové povzbuzovali a vyzývali stále knížata k novým křížovým výpravám, ale hlasu jejich věnováno čím dále, tím méně pozornosti, až v náboženských bouřích reformace myšlenka na osvobození Palestiny ustoupila úplně do pozadí. Ještě Kolumbus, když podnikal svou výpravu k objevení nových končin, byl veden úmyslem, že pokladů nového světa použije k dobytí Svaté země! V téže době poslal etiopský král David portugalskému králi Emanuelovi dopis, v němž jej prosil, aby nepřátele křesťanů z Jerusáléma vypudil a Božího Hrobu dobyl. Ale vše bylo marno. Nové snahy a nové směry hýbaly západním křesťanstvím. Dobytí Sv. země zůstávalo ideálem křesťanstva, ale ideálem, jehož uskutečnění se stávalo stále pochybnějším.

Že vliv západního křesťanství v Palestině úplně nezanikl, jest nesmrtelnou zásluhou řádu františkánského. Sám sv. František devět let po založení svého řádu r. 1219 podnikl s dvanácti

řádovými druhy cestu do Palestiny. V městě Ptolemaidě čili Akkonu, jež bylo středem zbyvajících panství křižáckého, rozdělil svým bratřím východní kraje, aby tam kázali Krista, sám pak s bratrem Illuminátem odebral se do Egypta, kde sultán Kamel laskavě jej přijal. Sultán propustil sv. Františka se slovy: „Modli se za mne, aby mi Bůh zjevil, který zákon se Jemu nejvíce líbí.“ Tento pokus sv. Františka získati kázáním evangelia Sv. zemi pro Krista, zdá se snad mnohemu naivním, ale ukazuje nám v celé kráse a v celém jasu svatě nadšení světcovo. Drsná skutečnost způsobila, že pokus tento zůstal sice bezvýsledným, ale přece jen v následujících stoletích přinesl nejkrásnější ovoce. Řád františkánský totiž dle příkladu svého zakladatele považoval za svou povinnost věnovat zvláštní zřetel Sv. zemi, a tak vznikla františkánská Kustodie (= Stráž) Sv. země jejížž zásluh o Sv. zemi nelze ani docenit. — Zajímavé je, že i sv. Ignác z Loyoly r. 1523 podnikl podobnou cestu jako sv. František do Sv. země s úmyslem kázat evangelium nevěřícím.

Františkáni měli již r. 1238 své kláštery v Palestině. Když alet. 1291 byla dobyta Ptolemais, byli s posledními rytíři vypuzeni i františkáni. Sicilský král Robert a jeho manželka Sancia koupili r. 1305 od egyptského sultána za obnos 32.000 dukátů hlavní posvátná místa jerusalémská a svěřili péči o ně řádu františkánskému. Papež Klement VI. uložil zvláštní bullou ze dne 21. listopadu 1342 františkánům ochranu posvátných míst Sv. země. Úkol sobě svěřený františkáni též

svědomitě plnili hájce práva západních křesťanů na svatyně palestinské a pečující o poutníky, kteří sem se západu přibýli. Že úloha tato nebyla ani snadnou ani prostou nebezpečí, dokazuje řada mučenků z řádu františkánského, kteří v Palestině obětovali za víru svůj život. Františkánská provincie, jež obsahuje Palestinu, označuje se, jak již řečeno, názvem Kustodie Sv. země.

Mezi posvátnými místy jerusalémskými na prvním místě pečovali ovšem františkáni o chrám Božího Hrobu. Vládcové Palestiny, sultánové egyptští a po nich turečtí, dbali především toho, aby návštěva svatých míst, a v první řadě Božího Hrobu, se strany poutníků západních stala se pro ně pramenem bohatých příjmů. Jak Krištof Harant z Polžic, náš český poutník, vypravuje, musili poutníci jedenkaždý zaplatit v Jerusalémě jedenáct benátských dukátů, dva za vpuštění do města, devět za vpuštění do chrámu Božího Hrobu! Ziskuchtivosti mohamedánských správců města využili též nesjednocení Řekové, aby různé svatyně, náležející dosud latiníkům, dostali do své moci.

Chrám Božího Hrobu do dnešního dne není majetkem křesťanů, nýbrž turků! Klíče od chrámu musejí každého večera býti doneseny jerusalémskému pašovi, ráno pak musí se zase k němu pro klíče přijít. Otvírání a zavírání chrámu, jakož i dohled na budovu má od dávných dob jedna jerusalémská mohamedánská rodina, které z tohoto úřadu plynuly a plynou neobyčejně velké příjmy.

Jak dnes poměry jsou, jest chrám Božího Hrobu rozdělen mezi jednotlivá křesťanská vyznání, hlavně latinské katolíky, Řeky a Armény. Některé menší kaple náležejí Koptům a Habešanům. Božího Hrobu samého smějí používat a konati tam svoji bohoslužbu všechna tři uvedená hlavní křesťanska vyznání, než zvykovým právem je přesně vymezena a stanovena doba, kdy které vyznání smí tam konat bohoslužebné úkony. Nastane-li spor mezi jednotlivými vyznáními buď o příslušnost některé části chrámové neb o jiné právo, tu rozhoduje — turecký jerusalémský paša. Toho využívají hlavně Řekové, kteří podplácením si hledí zajistit přízeň turecké vrchnosti a pak uměle vyvolají nějaký spor, aby pomocí Turků uchvátili a ve svou moc dostali chrámové části patřící dosud latiníkům. Za Řeky stojí též ruská pravoslavná vláda, která je v jejich snahách proti latiníkům účinně podporuje. Nejlépe při tom se daří jerusalémskému pašovi. Bere úplatky se všech stran, všem dává za to dobrá slova a hledí rozhodnutí co možná oddáliti, dáváje taktó všem příležitost, aby většími a většími obnosy peněz závodili o jeho přízeň! Neboť i františkánům nezbyvá naprosto ničeho jiného, než aby i oni peněžitými dary si hleděli zajistit blahovůli tureckých vládců. Místo jerusalémského paše náleží k těm nejvýnosnějším v celé turecké říši, a bývají sem jmenováni pouze ti, kteří se těší protekci nejvyšších cařihradských kruhů.

Jen mimochodem uvádíme k uvedenému úplatkovému systému tuto ilustraci. Františkáni

vystavěli v Kubeibe, dle tradice starém to Emmaus, krásný kostel a chtějí dosáti toho, aby od hlavní silnice z Jerusalema do Jaffy byla vystavěna vedlejší odbočka do Kubeibe a tak se usnadnila poutníkům návštěva tohoto památného místa. Na úplatcích v Cařihradě a Jerusalemě u tureckých úřadů vydali již mnohem větší obnos, než celá silnice by stála: ale ferman povolující stavbu silnice dosud nebyl vydán! Ovšem že na druhé straně hledí Řekové úmysl Otců františkánských stejnými a většími úplatky zmařit.

Tato neblahá řevnivost křesťanských vyznání, na níž hlavní, ba jedinou vinu má fanatická zášť řeků proti latiníkům, má za následek, že na chrámu Božího Hrobu nejsou prováděny žádné, ba ani ty nejnutnější opravy. Nádherný křižácký chrám zatím pustne a rozpadává se den ode dne více. Kameny se drolí, ozdoby větrají, malta opadá: opravdový to obraz sešlosti a zkázy na místě svatém. Opravy se nekonají nikoli snad pro nedostatek prostředků; těch by bylo až nadbytek. Ale Řekové chtějí opravy provádět sami na svůj náklad, aby pak mohli na příslušná místa činit majetkový nárok. Na to ovšem zase nemohou přistoupit latiníci, a tak chrám zatím pustne a pustne.

Nadmíru osudným byl pro chrám Božího Hrobu rok 1808. Dvanáctého října po půlnoci vypukl na straně řeckého kláštera oheň, který brzy zachvátil i kopuli chrámovou. Mramorové sloupy v chrámové rotundě popraskaly žárem a k ránu celá kopule se sřítla. Vnitřek kapličky

Božího Hrobu zůstal takofka jako zázrakem neporušen.

Politické poměry byly tehdy takové, že Řekové pomocí Ruska mohli opravu chrámovou provést úplně sami. Oprava byla s největším spěchem během dvanácti měsíců dokončena. Stavitel Kalfa Komnenos z Mitylene ukázal při tom nejvyšší nevkus a neporozumění pro historickou budovu křižáckého chrámu. Tehdy byl právě řecký kůr tak zv. Katholikon obezděn a tak znemožněn přehled chrámového rozdělení.

Kapli Božího Hrobu, ač zůstala neporušena, přestavěl v nepěkném barokovém slohu. Nejsmutněji stal se tento Komnenos proslulým tím, že odstranil náhrobky sedmi jerusalémských králů, ač ona část chrámová — předstíh u vchodu na jižní straně — nebyla vůbec požárem dotčena, a materiál z nich použil ku stavbě nové chrámové kopule. Františkáni činili vše možné, aby pomníky zachránili, ba chtěli i svaté nádoby zastavit, aby sehnali potřebné peníze na úplatky. Ale vše bylo nadarmo. Řecký barbarismus a řecká nenávisť proti všemu latinskému stavily hanebný triumf!

Osud těchto náhrobků byl velmi smutný. Již r. 1244 sultán egyptský Ejub povolal si na pomoc divoký kmen Charesmovců, kteří spustošili chrám Božího Hrobu a mrtvoly králů jerusalémských z rakví vyházeli a spálili! Náhrobky samy zůstaly, ale nápisy na nich v šestnáctém století Řekové vyškrabali. Konečně r. 1808 vzaly i samy náhrobky za své!

Latinské nápisy na náhrocích viděl ještě a poznamenal je ve své cestě po Sv. zemi Krištof Harant z Polžic *).

*

Úzkými, klikatými uličkami, jež se zatačejí brzy na pravo, brzy na levo dospěje dnešní jerusalémský poutník na nádvoří, rozkládající se na

*) Na hrobě prvního krále Bohumíra z Bouillonu byl nadpis:

Hic jacet inelytus dux Gottefridus de Bullion, qui totam istam terram acquisivit cultui christiano, cuius anima regnet cum Christo.

Mimo to byl tam tento epitaf:

Francorum gentis, Sion loca sancta petentis,
Mirificum sidus, dux hic recubat Godefridus,
Aegypti terror, Arabum fuga, Persidis error.
Rex licet electus, rex noluit intitulari,
Nec diademari, sed sub Christo famulari.
Huius erat cura, sua Sion reddere jura,
Catholiceque sequi pia dogmata juris et aequi
Totum schisma teri circa se jusque foveri
Et sic cum superis potuit diadema mereri.
Militiae speculum, populi vigor, anchora cleri
Huic virtute pari frater datur associari
Balduinus insignis, gentilibus et ferus ignis.

Druhý král jerusalémský Balduin měl na hrobě nápis:

Rex Balduinus, Judas, alter Macchabaeus,
Spes patriae, vigor Ecclesiae, virtus utriusque,
Quem formidabant, cui dona tributa ferebant,
Cedar, Aegyptus, Dan et homicida Damascus,
Proh dolor, in modico clauditur hic tumulo.

Na hrobě sedmého krále se četlo:

Septimus in tumulo puer hic regum tumulatus
Est Balduinus, regum de sanguine natus,
Quem tulit e mudo sors primae conditionis,
Ut paradisiacae loca possideat regionis.

jižní straně chrámu Božího Hrobu. Jako v ulicích, tak i zde vládne opravdový východní ruch a šum.

Prodavači obrazů, růženců, růží z Jericha, řezeb z olivového dřeva a jiných předmětů rozložili na zemi své skrovné stánky a užívají všech prostředků, aby přilákali mimojdoucí poutníky a cestovatele. Brzy arabsky, brzy francouzsky pějí chválu svého zboží, které se všech stran strkají cizinci až k samé tváři. Východan miluje hluk a křik vůbec, prodavači a kupci pak ještě ve zvýšené míře. Tu a tam některý zná několik slov německy neb rusky a hledí svou znalost uplatniti, spatří-li cizince, který dle jeho úsudku patří k některému z těchto dvou národů. Mezi kupci ovšem jsou i nezbytní žebráci, kteří plačtivým hlasem apelují na soucit valčího se proudu lidstva. Nejčastěji slyšet z jejich úst slova: ‚meskîn‘ (= ubohý) nebo ‚minšen Allahi‘ (k vůli Bohu); často také zaslechnout ruské ‚Christa radi‘!

Směs národů a typů je tu na nádvoří před chrámem, hlavně o větších svátcích, taková, jakou málo kde na světě lze nalézt. Východ a západ se tu stýkají v pestré směsi. Evropané, ať již Francouzi, Němci, Angličané neb jiní, málo se od sebe liší; kroj mají stejný, jen podle fysiognomie lze tu a tam poznat, ku kterému evropskému kmeni ten neb onen cizinec přísluší. Ruské poutníky, většinou prosté venkovské lidi, pozná každý podle širokolepé postavy a dlouhých brad. Habešané mají dlouhou tvář ušlechtilého výrazu a charakteristický černý plášť. Koptové budí pozornost svou tmavohnědou tváří. Převládají ovšem

mezi východany křesťané mluvící arabsky, ať již vlastní Arabové neb Syrové neb jiní. Řečí popové jsou nápadní svým černým vlajícím šatem, arménští mniši zase trojhrannou špičatou příkryvkou hlavy. Jako na cañhradském mostě přes Zlatý roh, tak i zde bylo by věru možno konat opravdové národopisné studie.

Ovšem ten, kdo poprvé chce navštívit chrám Božího Hrobu, nevšímá si tohoto proudícího lidstva, ale obrací ihned, když vkročil na nádvoří, zraky své k předmětu a cíli své touhy, k budově chrámové. Vážný a zasmušilý portál stojí v živé protivě s obchodnickým křikem, který se tu dokola rozléhá. Člověk mimoděk si vzpomíná na kupce a prodavače ve starém chrámě jerusalémském, kteří asi s podobnou dotěrností hleděli odbýt své zboží a které Spasitel vyhnal.

Se tří stran je nádvoří před chrámem obklopeno klášterními budovami a kaplemi. Vše je tu šedé, sešlé, vše se drolí a rozpadává. Po levé straně vchodu chrámového stojí stará křížácká zvonice, která kdysi měla tři poschodí, nyní však obě vrchní poschodí se sesula. Portál je dvojitý, ale pravý vchod je zazděn. Bohaté ozdoby, římsy a skulptury zdobící fasádu ukazují jasně na klasickou dobu románského stavitelství.

*

Poutníka, který z daleka spěchá navštívit hrob Páně, čeká tu mnohá nepříjemnost a mnohé sklamání. První sklamání působí již sešlý zevnějšek starodávneho chrámu. Místo nádherného domu vidí jeho zrak poloviční zříceninu. Ale přes

to místo samo je tak posvátné a tak vznešené, že všechna sklamaní nedovedou ani shladiti ani zmenšiti onen vznešený dojem, který musí každý věřící křesťan pocítit zde, kde Vykupitel světa zemřel a vstal z mrtvých!

Překročíme-li práh vedoucí do svatyně, hned při prvních krocích nové sklamaní! Hned za vchodem ve výklenku na rohožích a koberecích pohodlně sedí po východním způsobu na skřížených nohou turecká stráž. Lhostejně kouří svou vodní dýmku, popíjejí černou kávu a baví se mezi sebou: jen chvílemi vrhnou pohled na spěchající do chrámu křesťany. Do mešit tureckých nesmí vstoupit nikdo s obuví na nohou, merci-li, aby si dovolil tam kouřit. Zde však Turci jako na potupu křesťanů tak činí. Je to hanbou pro křesťanské velmoci, z jejichž milosti dnes turecké panství v Palestině trvá, že trpí podobný nedůstojný a ponižující stav!

*

V řadě prvních dojmů, kterými poutník v chrámu Božího Hrobu jest hned na počátku zahrnut, převládají dva. První dojem je chaotická směs, kterou působí chrámová architektura: všude jen kapličky, komůrky, schodiště, zákoutí, chodby, takže celkový dojem úplně mizí a poutník si jej musí teprve uměle na základě podrobných odborných vysvětlení sám zjednat. A druhý dojem jest zase onen světský hluk a šum, který vířil před svatyní chrámovou a který plní i vnitřní prostory. Turisté, poutníci i domácí obyvatelé chodí po chrámu, hovoří, baví se a hlučí, jakoby

ani nestáli na nejsvětějším místě křesťanství. K tomu koná se často v jednotlivých místech trojí bohoslužba současně: latinský chorální zpěv je doprovázen hlaholem varhan, do toho se mísí pronikavé a vřeštivé hlasy řeckého choru a jednotvárné zpěvy chovanců arménského semináře! Při tom ještě chodí koptičtí kněží s korunami na hlavách mávajíce kaditelicemi od jednoho posvátného místa ke druhému. Zvonění zvonky a rolničkami dovršuje vřavu. Poutník, který tu očekával tichou sebranost, vroucí pobožnost a zbožné vzdechy, je vším tím ohlušen a omámen. A také sklaman! Než opakujeme znova, co bylo řečeno již nahoře: místo Golgoty a Hrobu Páně je tak posvátné, že žádná profanace je nemůže znesvětit, a působí takovým dojmem na věřící duši, že jej nesetře nic na světě!

*

Popisovat chrám Božího Hrobu čtenáři, který tam sám nebyl, je velmi těžko. Těžko, ba nemožno je podati mu jasný a správný názor o chrámové architektuře a o dojmu, kterým působí. Nejlepší popis zůstává po sobě v paměti jen řadu architektonických výrazů a historických dat, nikoli však jasný obraz skutečnosti. Nechceme proto čtenáře takovým popisem unavovati. Najde jej ostatně v každé poutní knize a v každém průvodci po Svaté zemi.

Chce-li čtenář aspoň do jisté míry poznati dojem, který křesťan zažije v chrámu Božího Hrobu, ať se v duchu připojí ku průvodu, který

každodenně o 4 hodinách odpoledne konají Otcové františkáni po jednotlivých památných místech svatyně. Má průvod ten podobnost s cestou křížovou, s tím ovšem rozdílem, že se omezuje na chrám sám. Průvod vychází z kaple Panny Marie, která náleží františkánům. Každý poutník, který se chce účastnit, dostane svíci do ruky a knížku s latinskými zpěvy a modlitbami, jež se u jednotlivých míst konají. Průvod, hlavně mimo poutní sezonu, bývá malý a nepatrný. V předu jde kněz v pluvíálu a dva asistenti v rochetkách nesoucí kaditelnice. Za nimi kráčí několik františkánů a pak poutníci a jiné zbožné duše, jež se k pobožnosti dostavily. Průvod je skrovný a zdá se ještě skrovnějším, je-li chrám naplněn hlučícím množstvím lidu. Připomíná skoro onen průvod, v němž Spasitel obklopen několika málo věrnými ubíral se uprostřed lhostejného a nepřátelského množství na popraviště!

Po vykonané modlitbě kněz vedoucí průvod incensuje vždy kadidlem dotyčné místo a všichni účastníci průvodu políbí půdu.

Nutno ovšem předem podotknouti, že u těchto míst musíme rozlišovat mezi místy historicky jistými a místy pouze legendárními. Že Golgota a Boží Hrob jsou místa historicky zjištěná, o tom nelze pochybovat. Jsou tu však jiná místa na př. žalář Kristův, kámen pomazání Páně atd., která historickými nejsou. Jsou to pouhé legendy vzniknuvší asi tím, že zde původně byla kaple neb oltář zasvěcený památce na žalář Kristův, na Jeho pomazání a podobně. Bylo by zbytečno a

nevhodno dokazovat u těchto míst posvěcených staletou zbožnou tradicí, jejich nehistoričnost! Nejedná se tu o to, aby s matematickou přesností bylo zjištěno, kde se ta neb ona událost odehrála, nýbrž o to, aby poutník se zbožnou myslí procítil a znovu takofka prožil celé ono drama umučení a smrti Vykupitelovy.

*

Průvod počíná, jak řečeno, v kapli Panny Marie. Tradice zde uctívá místo, kde se Spasitel po zmrtvýchvstání zjevil své Božské Matce. Kaple náleží františkánům. Na levo od ní při samé budově chrámové je malý klášter, kde se zdržují františkáni, kteří právě mají službu u Božího Hrobu. Klášter tento, náležející františkánskému řádu již od třináctého století, je malý, vlhký a nezdravý, tak že pobyt v něm je opravdovou obětí. Nad klášterem měl kterýsi paša koňskou stáj. Teprve císař František Josef, když r. 1869 navštívil Jerusalema, doočlil svým zakročením toho, že stáj byla odstraněna a nad klášterem udělána maličká terasa, odkudž možno mezi vysokými zdmi sousedních domů vidět kousek modrého nebe.

Na pravo před vchodem do kaple Panny Marie je sakristie františkánů. Z pamětihodností, jež se tam uchovávají, zasluhuje pozornosti meč Bohumíra z Bouillonu, prvního krále jerusalémského. Mečem tím pasuje patriarcha jerusalémský na rytíře ty, kdož byli přijati do řádu rytířů Božího Hrobu.

V kapli P. Marie jsou tři oltáře. Na hlavním je svatostánek, kde stále se uchovává nejsvětější Svátost.

Na levém oltáři se uctívá částka pravého kříže Spasitelova. Na levo od hlavního oltáře za mříží je část sloupu, u něhož byl Kristus Pán bičován. Sloup ten byl dle podání přenesen ze tvrze Antonie do chrámu na Sionu, kdež jej sv. Jeroným viděl a uctíval. Když byli františkáni r. 1551 ze Sionského kláštera vypuzeni, tu rozbili fanatičtí mohamedáni i onen sloup. Tehdejšímu quardiánovi se však podařilo dostati trosky sloupu. Největší část byla umístěna v kapli P. Marie částky větší neb menší byly poslány darem papeži Pavlu IV., císaři Ferdinandovi, španělskému králi Filipovi a jiným vynikajícím osobnostem. Poutníci dotýkají se sloupu přes mříž tyčkou, kterou pak líbají. Pouze ve středě Svátého týdne bývá sloup vyndán a k veřejné účtě vystaven. Tu je vidět, že je vytesán z načervenalého porfyru.

Když byl skončen kompletář — kaple P. Marie slouží totiž františkánům za kůr — modlí se kněz vedoucí průvod nejprve před svatostánkem antifonu s modlitbou k nejsvětější Svátosti.

Antiphona.

O Sacrum Convivium, in quo Christus sumitur, recolitur memoria passionis ejus, mens impletur gratia, et futurae gloriae nobis pignus datur.

V. Panem de Coelo praestitisti eis.

R. Omne delectamentum in se habentem.

Oremus.

Deus, qui nobis sub Sacramento mirabili passionis tuae memoriam reliquisti: tribue, quae-

sumus, ita nos corporis et sanguinis tui sacra mysteria venerari, ut redemptionis tuae fructum in nobis jugiter sentiamus. Qui vivis et regnas per omnia saecula saeculorum. Amen.

Antifona.

O přesvatá hostina, při které Kristus bývá přijímán, památka jeho umučení se oslavuje, duše milostí se naplňuje a záruka budoucí slávy se dává.

V. Chléb s nebe udělil Jsi jim.

R. Všelickou rozkoš v sobě mající.

Modleme se.

Bože, který jsi nám v podivuhodné svátosti zanechal památku na své umučení, uděl nám, prosíme, abychom tak uctívali svatá tajemství těla Tvého a krve Tvé, bychom na sobě zakusili ovoce Tvého vykoupení. Jenž Jsi živ a kraluješ po všechny věky věkův. Amen.

Když modlitba a incensace před svatostánkem byla ukončena, pohybuje se průvod ke sloupu bičování Páně. Mezi chůzí a na místě samém zpívá se hymnus, k němuž se připojí antifona a modlitba. Krásné latinské verše hymnu a velebná chorální melodie unáší poutníka v duchu v onu chvíli, kdy Spasitel dle římského obyčeje byl před svým ukřižováním bičován.

Hymnus.

Trophaea Crucis mystica

Os, lingua, mens, hic personent;

Christique sic vestigia
 Cor nunc sequatur flebile.
 Qui gratis Adae debitum
 Laxat rigore sanguinis:
 Nostros dolores sustinens,
 Ad hanc Columnam caeditur.
 Ut nulla plagis saucii
 Pars corporis sanctissimi
 Non langueat lethalibus
 Sulcis flagrorum grandibus:
 Compago laxat artuum
 Nexus; dolore nitio
 Et pectus intra liquitur,
 Ut sole cera solvitur.
 Se dat percutientibus,
 Ut flagelletur acriter:
 Sic Patris iram leniens,
 Dat suis vitae aditum. Amen.

Antiphona.

Apprehendit Pilatus Jesum, et flagellavit: ac
 tradidit Judaeis, ut crucifigeretur.

V. Fui flagellatus tota die.

R. Et castigatio mea in matutinis.

Oremus.

Respice, quaesumus Domine, super Ecclesiam
 tuam, quam pretioso sanguine redemisti: ut eo
 semper ditata, praemia consequatur aeterna. Qui
 vivis et regnas in saecula saeculorum. Amen.

Pater, Ave.

Hymnus.*)

Tajemným kříže vítězstvím
 ať zní zde jazyk, ret i duch,
 a srdce v pláči za Kristem
 ať kráčí Jeho stopami.

Jenž Adamův hřích krví svou
 bez našich zásluh zdarma smyl,
 Ten bolest naši na se vzav,
 zde u sloupu jest bičován.

Na těle Jeho přesvatém
 již není místa žádného,
 kde nevyryl by brázdy své
 ran smrtelných a prudkých děšť.

Údy se ve svém spojení
 již uvolňují. Ve hrudi
 — jak vosk se taví na slunci —
 tak zmírá srdce Kristovo.

V moc dává se svým katanům,
 by šlehali jej ukrutně:
 tak mírní Otce svého hněv
 a nám tím nebe otvírá. Amen.

Antifona.

Zmocnil se Pilát Ježíše a dal jej bičovati a
 vydal jej židům, aby byl ukřižován.

V. Celý den byl jsem bičován.

R. A v době ranní byl jsem trýzněn.

*) Také Jos. Chmelíček ve své Cestě do Sv. země, vydané r. 1865 Dědívím sv. Cyrilla a Metoděje, uvádí na str. 305 a násl. (Díl I.) tyto hymny v rýmovaném překladu Sušilovč. Ku konci prvního dílu v dodatku jsou uvedeny též melodie některých hymnů. — Náš překlad je nerýmovaný a snaží se přesně vystihnout původní text.

Modleme se.

Vzhlédni, prosíme, Pane, na Církev svou, kterou Jsi drahocenou krví vykoupil, aby jsouc jí stále obohacována, dosáhla odplaty věčné. Jenž Jsi živ a kraluješ na věky věkův. Amen.

Otče náš. Zdrávas.

*

Od sloupu bičování pohybuje se průvod dále. Vystoupíme z kaple Panny Marie a ubíráme se severní příční lodí chrámovou. Pozornost v této lodi poutá sedm oblouků s antickými sloupy, které legenda nazývá oblouky P. Marie. Máme tu malý zbytek z chrámu, který zde byl před příchodem křížáků. Oblouky ony jsou zbytkem arkády, jež obkličovala volné prostranství mezi Martyriem a Anastasí! Hlavice sloupů jsou korintské, ale dost povročně a ledabyly provedené, takže sotva pocházejí z doby Konstantinovy. Nejspíše je to zbytek z basiliky, která po zničení provedeném kalifem Hakimem byla nákladem císaře Konstantina Monomacha obnovena. Stavitel křížácký, který všemožně šetřil zbytků staré dřívější stavby, uchoval i tyto oblouky.

Průvod na to zabočí na levo do temné chodby, vlastně vedlejší lodí, která obklopuje řecké kathedikon, a zastaví se u malé kaple, vytesané ve skále a náležející Rekům, která má název Žalář Kristův. Legenda, málo jinak věrohodná, praví, že Kristus Pán byl v této skalní rozpuklině uvězněn, mezitím co žoldnéři chystali a stavěli kříž na Golgotě. Zajímavé je, že i Kateřina Emmerichova ve svých viděních mluví o tomto žaláři,

kteřý byl asi sedmdesát kroků od Golgoty vzdálen.

Legendu tuto našli již křížáci. Papež Řehoř IX. roku 1238 výslovně zakázal uctívati a ukazovati jeskyni onu jako žalář Spasitelův! Ale legenda se udržuje dodnes. Pod oltářem ukazují Řekové kámen s dvěma otvory, ku kterému prý byly přivázány nohy Spasitelovy.

Hymnus.

Jam Crucem propter hominem
Suscipere dignatus est;
Deditque suum sanguinem,
Nostrae salutis pretium.

Caeli solique Dominus
Prostratus autro clauditur,
Et nexibus multinodis
Circumdatus occulitur.

Ut arte artem falleret,
Lignum in ligno superat;
Et morte mortem destruens,
Hic vincitus victos liberat.

Qui Patres limbo solvere
In testamenti sanguine
Ibat et lumen reddere,
Hic mancipatur carceri.

Lux mundi, lumen gentium,
In foedus datur populi,
Ut lacu clausos extrahat,
Heu! prius is detruditur.

Samson velut fortissimus
Arctatur diris manibus:

Sed se columna destruens,
Morte triumphat inclytus.

Dum compedes hic consecrat,
Tradit normam martyribus,
Qui crucem laeti capiunt,
Qua meruere gloriam.

Jesu, dulcis memoria,
Ob sacri vincla corporis,
Reis culpas, supplicia
Remittas et da praemia. Amen.

Antiphona.

Ego te eduxi de captivitate Aegypti demerso
Pharaone in mare Rubrum: et tu me tradidisti
huic carceri obscuro.

V. Dirupisti, Domine, vincula mea.

R. Tibi sacrificabo hostiam laudis.

Oremus.

Absolve, quaesumus, Domine, nostrorum vin-
cula peccatorum: ut a corporis huius carcere
expediti gloriae lumen videre mereamur. Per
Christum Dominum nostrum. Amen.

Pater. Ave.

Hymnus.

Již ráčil Kristus na se vzít
kříž svatý k vůli člověku
a krev svou jako výkupné
za spásu naši vyronit.

Pán nebes, země veškeré
zde leží v tmavém vězení,
a se všech stran jej poutají
pevnými uzly provazy.

By ďáblovu lest zničil lstí,
na dřevě ničí dřeva moc,
svou smrtí vítěz nad smrtí,
sám v poutech, pouta naše rve.

Jenž otcům jatým v předpekli
svou krví nové úmluvy
šel přinést světlo nebeské:
zde v temném úpí žaláři.

Zář světa, světlo národů,
jak obět smlouvy s lidem svým
zde běda! v žalář vržen byl,
by vězně hříchů vyprostil.

Jak onen Samson přesilný,
jest svázán rukou ukrutnou.
Však sloupem zničiv sebe sám,
nad smrtí slavně vítězí.

Zde okovy On posvětil
a příklad mučovníkům dal,
by s radostí kříž objali
a nebe jím si získali.

Ježíši, sladká útěcho,
pro pouta, která svírala
Tvé svaté tělo, odpust nám
trest s vinou a dej v nebe vjít. Amen.

Antifona.

Já jsem tě vyvedl ze zajetí Egyptského po-
topiv Faraona v moři rudém: a ty jsi mne uvrhl
do tohoto tmavého žaláře.

V. Roztrhl jsi, Pane, pouta moje.

R. Tobě obětovati budu obět chvály.

Modleme se.

Rozvaž, prosíme, Pane, pouta našich hříchů: abychom sprostěni žaláře těla tohoto, zasloužili si spatřiti světlo slávy věčné. Amen.

Otče náš. Zdravas.

*

Ubíráme se s průvodem okružní chodbou dále. Následují ve výklencích po levé straně chodby tři kapličky, jež nám připomínají scény z utrpení Páně: kaple sv. Longina, kaple rozdělení rouch Páně a kaple posmívání.

Longinus je dle tradice jméno setníka, který stál pod křížem Vykupitelovým a který svým kopím probodl bok Kristův. Krev, která z boku Kristova vytryskla, skropila i jeho a uzdravila jej nejen od choroby oční, kterou trádal, nýbrž i od nemoci duševní, od nevěry. Církev uctívá Longina jako svatého.

Druhá kaple je na místě, kde dle podání žoldnéři rozdělili si šaty Páně na čtyři části a kde o Jeho nesešívanou řizu metali los. Po bičování byl Kristus Pán znova oblečen do svého roucha, které se přilepilo a přischlo k rozedranému tělu. Lze si myslit, s jakou fysickou bolestí to bylo spojeno, když byl Spasitel opět ze svého roucha svlékán. A ještě větší byla bolest duševní, když se musil před zástupem žoldnéřův a židů objevit zbaven všeho oděvu! — Kaple tato je majetkem Arménů.

Kaple sv. Longina jakož i třetí kaple nahoře zmíněná patří Řekům. Název svůj „kaple Posmívání“ má třetí kaple odtud, že v ní Řekové uka-

zují úlomek sloupu, na němž Spasitel dle podání seděl, když se mu žoldnéři u Piláta posmívali a když Jej trním korunovali.

Průvod pomine kapli sv. Longina a zastaví se u kaple rozdělení rouch, kde se zpívá tento krásný hymnus:

Hymnus.

Ecce nunc Joseph mysticus
 E lacu dum extrahitur,
 Venditus datur gentibus,
 Quem suis privant tunicis.
 Erat Salvator etenim
 Succurrens mundo languido;
 Cinctus amore properat,
 Ut nos salute cingeret.
 Jacob en sic pelliceis
 Vestibus fratris hoedinis,
 Ut benedictum raperet
 Arte, quod culpa perdidit.
 HIC Agnus est sanctissimus,
 Promissus quondam Patribus,
 Qui venerat ut victima
 Vestire nudum hominem.
 Hinc is se privat tunicis,
 Ut noxam primi hominis
 Per nuditatem auferat,
 Et dona vitae conferat.
 Vah gens iniqua, similis
 Cham, patris inguen detegens
 Musto madentis, languidum
 Nudasti Christum Dominum.

O differens obsequium!
 Vestes, intrat dum Solymas,
 Christo prosternunt proprias;
 Sed exeunti lacerant.

Vestes, velut nix candidae,
 In Thabor visae splendidae,
 Tinctae rubent HIC sanguine,
 Divisae in hoc Calvario.

HIC sunt partiti impii
 Amictus Christi languidi;
 Ejusque sacrae tunicae
 Fecere sortes arbitras.

Precamur ergo cernui
 Te Creatorem saeculi,
 Jam sic privatus vestibus
 Nos indue virtutibus. Amen.

Antiphona.

Milites ergo cum crucifixissent Jesum, acceperunt vestimenta ejus et fecerunt HIC quatuor partes: unicuique militi partem, et tunicam.

V. Diviserunt HIC sibi vestimenta mea.

R. Et super vestem meam miserunt sortem.

Oremus.

Deus, qui per Unigenitum tuum labenti mundo salutis remedia contulisti: concede nobis, ut spoliati vitiis, virtutibusque adornati, ante tribunal tuae majestatis in veste candida praesentari mereamur. Per eundem Christum Dominum nostrum. Amen.

Pater. Ave.

Hymnus.

Jak Josef, Jeho předobraz,
 tak, vyvlečen byv z žaláře,
 v moc dán jest Kristus pohanům,
 kteří Jej roucha zstavují.

Neb Spasitel náš přichvátal
 na pomoc světu chorému,
 Jsa rouchem lásky opásán,
 by rouchem spásy oděl nás.

Tak kdysi v kůže kozelčí
 se oděl Jakob úskčně,
 by požehnání ztracené
 svou vinou, lstí zas uchvátíl.

On beránkem jest přesvatým
 a Otcům zaslíbeným kdys,
 jenž přišel sebe v obět dát,
 by přikryl naši nahotu.

Své roucho proto odkládá,
 by obnažením shladil svým
 hřích prarodiči spáchaný
 a život věčný dobyl nám.

Jak Chám, o lide bezbožný,
 odhalil otce nahotu,
 když zpit byl vínem: tak i ty
 obnažil's Vykupitele!

Když vjížděl v Jerusalém Pán,
 lid roucha na cestu mu stlal:
 když vychází — o proměno! —
 týž lid mu roucha s těla rve.

Šat, který leskem jako sněh
 na hoře Tábor zazářil:

ten, krví zrudlý dělen jest
zde na Kalvárii.

Zde bezbožní si dělili
šat Krista zmírajícího
a mrzké kostky metali
o jeho řízu posvátnou.

V pokoře Tebe prosíme,
Ty, Stvořiteli vesmíru,
že roucha pro nás zbaven byl's,
nás v roucho ctnosti oblékni. Amen.

Antifona.

Vojní tedy, když ukřižovali Ježíše, vzali
roucha Jeho a učinili zde čtyři části: každému
vojínu část a řízu.

V. Rozdělili zde sobě roucha moje.
B. A o můj oděv metali los.

Modleme se.

Bože, jenž Jsi skrze svého Jednorozného
Syna klesajícímu světu poskytl prostředky spásy:
uděl nám, abychom zbaveni vin a ctnostmi ozdo-
beni, zasloužili si před stolicí velebnosti Tvojí
předstoupiti v roucho bláha. Skrze téhož Krista
Pána našeho. Amen.

Otče náš. Zdrávas.

*

Ještě před kaplí Posmívání vede na levo třicet
schodů dolů do kaple sv. Heleny. Průvod, jenž po
kluzkých a vyšlapaných schodech sestoupil do
kaple, projde jí nejdříve a obrátí se na pravo ke
kapli Nalezení sv. kříže. Kaple tato tvoří
jeskyni, jež zdá se býti skoro jistě starou cisternou.

Otvor, který se nalézá nahoře a je zazděn, rovněž
tomu nasvědčuje. Jeskyně je vydlabána v při-
rozené skále a též schody, jež do ní vedou, jsou
z části vytesány do skály. V kapli matně několika
lampami osvětlené viděti oltář a sochu sv. Heleny.
Obojí je darem arcivévody Maxmiliána, pozdějšího
nešťastného císaře mexického, jak o tom svědčí
latinský nápis dole na oltáři: Ferdinandus Maxi-
milianus Austriae dux erexit. Když arcivévoda
v roku padesátém pátém minulého století navštívil
Jerusalém a Boží Hrob, tu vzal s sebou oltářní
plachty a svícny z kaple Nalezení sv. kříže jako
památku domů a dal je do svého oblíbeného
zámku Miramare. Za to ovšem dal tu postaviti
nový, krásnější oltář.

Že sv. Helena právě zde našla kříž Páně,
to dosvědčuje prastará tradice, a také jinak je to
velmi pravděpodobno.

Starých cisteren, které nemají vody a jichž se
neuzívá, je v Palestině velmi mnoho. Víme, že
i bratři Josefovi svého bratra do takové cisterny
uvrhli. Podobná cisterna byla i pod návršm Kal-
várie. Dle Talmudů nařizoval židovský zákon toto:
„Kámen, jímž byl kdo ukamenován, dřevo, na
němž kdo visel, meč, jímž byl šat, rouška,
jíž byl zardousen, mají býti zahrabány vedle
popraveného!“

Když Kristus na kříži zemřel, jednalo se o to,
aby i kříže i mrtvoly odsouzených byly co nej-
dříve odstraněny, poněvadž byl předvečer velikého
dne velikonočního. Tělo Páně si vyžádali Nikodém
a Josef z Arimathie od Piláta, aby je počestně

pohřbili. O těla obou lotrů, jichž smrt byla urychlena zlomením hnátů, nikdo se nestaral a proto žoldnéři, konající popravu, jak mrtvoly, tak i všechny kříže hodili do blízké staré cisterny pod Kalvárií a tam je zasypali. Tak asi si musíme představit průběh této události. Poněvadž místo bylo skalnaté, nebylo snadno vykopati poblíže nějakou jámu. Dále pak od místa dopravit kříže a mrtvoly nebylo lze pro nedostatek času, protože den se chýlil ke konci.

Sv. Helena nespokojila se tím, že odstranila půdu a budovy, jež zakrývaly Kalvárii a Boží Hrob, nýbrž pátrala dále, až se jí podařilo nalézt kříž Vykupitelův.

Po celém křesťanském světě ozval se při této události hlas nadšení a radosti. Již r. 347 sv. Cyril Jerusalemský vypráví o horlivosti, s jakou křesťané se snažili opatřiti si ostatky z kříže Vykupitelova.

Všichni staří křesťanští spisovatelé jako Rufinus, Paulinus, Sozomenus a jiní v tom se shodují, že se sv. Heleně skutečně poštěstilo nalézt v Jerusalemě pravý kříž Spasitelův. Jistotu tohoto fakta nemohou zmenšiti některé různosti, s jakými se u jednotlivých spisovatelů při líčení oné události setkáváme. Dle jedněch tehdejší jerusalemský biskup sv. Makarius, aby rozeznal kříž Páně od druhých dvou křížů, na kterých byli ukřižováni lotři, dal přinésti nemocnou ženu. Tato se dotekla všech křížů, při dotknutí kříže Kristova byla okamžitě uzdravena. Sv. Paulin vypráví, že to nebyla nemocná žena, nýbrž mrtvý, jenž při doteku kříže Vykupitelova byl vzkříšen k životu.

Svatý kříž byl předmětem všeobecné úcty křesťanstva. Bylo v době byzantské zvykem, že, když hrozili mocní nepřátelé, tu patriarcha neb biskup přinesl do středu vojska kříž Spasitelův. Příchod patriarchy se sv. křížem vzbudil pokaždé ve vojsku nadšení a novou sílu. S válečným heslem: „Kristus vládne, Kristus vítězí, Kristus kraluje“ vrhali se vojáci do boje a dobovše vítězství, nesli ve slavném průvodu za hlaholu zpěvů ostatky sv. kříže zase zpět do Jerusalema. — Roku 614 zmocnili se sv. kříže Peršané, od nichž jej zase vydobyl, jak již řečeno, císař Heraklius.

3. května bývá v kapli Nalezení sv. kříže sloužena slavná mše svatá, při níž je oltář ozdoben nádherným antependiem, darem to rakouských arcivévodů. —

Průvod zde zpívá prastarý a dojemný církevní hymnus: „Crux fidelis“.

Hymnus.

Crux fidelis, inter omnes
Arbor una nobilis.
Nulla silva talem profert
Fronde, flore, germine:
Dulce lignum, dulces clavos,
Dulce pondus sustinet.
Flecte ramos, arbor alta,
Tensa laxa viscera;
Et rigor lentescat ille,
Quem dedit nativitas;
Et superni membra regis
Tende miti stipite.

Sola digna tu fuisti
 Ferre mundi victimam
 Atque portum praeparare,
 Arca mundo naufrago,
 Quem sacer cruor perunxit,
 Fusus Agni corpore.

Unica spes, o Crux ave,
 HIC inventa ab Helena:
 Per hanc salva, rege vagos
 Tua Deus gratia;
 Auge piis spem, et fidem,
 Et da reis veniam.

Gloria et honor Deo
 Usquequaque altissimo;
 Una Patri, Filioque,
 Inclyto Paraclito;
 Cui laus est et potestas
 Per aeterna saecula. Amen.

Antiphona.

O Crux benedicta, quae sola fuisti digna
 portare Regem coelorum, et Dominum. Alleluja.

V. Hoc signum Crucis erit in coelo.

R. Cum Dominus ad iudicandum venerit.

Oremus.

Deus, qui HIC in praeclara salutiferae crucis
 inventionem, passionis tuae miracula suscitasti:
 concede, ut vitalis ligni pretio, aeternae vitae
 suffragia consequamur. Qui vivis et regnas in
 saecula saeculorum. Amen.

Pater. Ave.

Hymnus.

Kříži věrný, mezi stromy
 není krásného jak Ty!
 V lesích rovného Ti není
 listím, květem, ovocem:
 sladké hřeby, sladké břímě
 neseš, strome přesladký!

Schyl své větve, strome vzácný,
 zmírní tuhé nitro své;
 změkči onu drsnou tvrdost,
 jakou od přírody máš,
 a pod údy Krále nebes
 jemně peň svůj rozestří!

Ty jsi jediný byl hoden
 nésti světa výkupné
 a tak světu tonoucímú
 v arše přístav uchystat,
 Ty, jež z těla Beránkova
 přesvatá krev ztropila.

Zdráv buď, kříži, který kdysi
 Helena z de nalezla!
 Skrze milost kříže, Bože,
 říd a zachraň bloudící,
 zbožným rozmnož lásku s vírou,
 odpust viny hříšníkům!

Čest a sláva budiž Bohu
 nejvyššímu nade vše!
 Stejně Otcí, Jeho Synu,
 Duchu Utěšiteli
 budiž chvála, moc a síla
 od věků až na věky. Amen.

Antifona.

O kříži požehnaný, jenž jsi jediný byl hoden nésti Krále nebes a Pána. Alleluja.

V. Toto znamení kříže bude na nebi.

R. Když Pán k soudu přijde.

Modleme se.

Bože, jenž Jsi zde v přeslavném nalezení spásonosného kříže divy umučení svého připomenul: dej, abychom za cenu živodárného dřeva dosáhli pomoci k životu věčnému. Jenž Jsi živ a kraluješ na věky věkův. Amen.

Otče náš. Zdravas.

*

Z kaple nalezení sv. kříže vystoupíme zase zpět do kaple sv. Heleny. Kaple je dosti prostranná; klenba její spočívá na čtyřech pilířích, jejichž hlavice nesou patrně byzantský ráz. Uprostřed je pěkná kopule, která propouští shora světlo do kaple. Přes to kaple, nalézající se hluboko pod dnešním terénem okolí a nemající postranních oken, je i za jasného denního světla pohřžena do polotemna. Vzduch je tu dusný a vlhký, na sloupech srážejí se páry v hojně krůpěje.

Postava svaté Heleny, které je kaple zasvěcena, jest v křesťanském starověku obestřena jakýmsi tajemným půvabem svatosti. Vždyť to byla první křesťanská císařovna, která, ač ve stáří osmdesáti let, přece putovala na místa utrpení Páně a zde jako nástroj v rukou Prozřetelnosti Boží objevila ty nejsvětější památky křesťanství: Golgotu, Hrob Páně a svatý Kříž! Není

proto divu, že církev jak východní, tak západní se zvláštní úctou vždy pohlížela k této světici. Ačkoliv ve Svaté zemi počala pouze rok, přece legenda jí připisuje celou řadu chrámů a basilik, které tu založila. Tolik je jisto a nepochybně, že o Svatá místa si získala nehynoucí zásluhu, jež budoucí pokolení s vděčností uznávala.

Vzniká otázka, jakého původu je dnešní kaple sv. Heleny. Že pochází z dob před příchodem křížáků, není pochyby. Křížáci při stavbě nové basiliky ponechali kapli v původní podobě, pouze schodiště posunuli na východ, a tím kapli, dlouhou před tím 25 metrů, zkrátili, aby takto získali na hoře potřebné místo. Také kopule nad kaplí je stavbou křížáckou.

Kaple sv. Heleny není snad podzemní kryptou neb kaplí ze staré basiliky Konstantinovy. Stojí v úrovni terénu, na němž stála budova Konstantinova, totiž Martyrium. Důkazem toho jsou arkády před starou basilikou, jež byly objeveny pod ruským hospicem a jež se nalézají ve stejné výši jako půda kaple sv. Heleny. Že okolní terén se do té míry zvýšil, není divu při tolika pohromách, kterými byl Jerusaleml a chrám Božího Hrobu vystaven.

Dle pravděpodobného mínění kaple sv. Heleny je onen chrám, který po spustošení kalifem Hakimem r. 1050 patriarcha Nikeforos a císař Konstantin Monomach vystavěli na tom místě, kde stávalo dřívější Martyrium basiliky Konstantinovy a Modestovy. Ovšem nová kaple byla rozměrů mnohem menších než dřívější Martyrium, jehož

zříceniny a trosky byly dle anglického poutníka Saewulfa ještě ve 12. století patrný kolem dokola.

Srovnáme-li rozdíl mezi úrovní půdy v kapli sv. Heleny a Golgotou, přesvědčíme se, že návrší Golgotské vyčnívalo tehdy nad své okolí nepoměrně značněji, než tomu jest dnes.

Kaple byla a vlastně je dodnes majetkem Habešanů. Užívají jí však Arméni. Habešští mnichové při chrámě Božího Hrobu nalezali se před lety ve velké nouzi a proto postoupili kapli sv. Heleny Arménům za to, že jim budou denně z arménského kláštera dávat kotel polévky! Člověk si mimovolně při tom vzpomene na historii o Jakubovi a Esauovi, který za misku čočky prodal své prvorozenství. Ale co dělat, když je hlad!

Průvod zde velebí vznešenou postavu svaté Heleny tímto zpěvem upraveným dle hymnu římského breviáře na svátky svatých vdov.

Hymnus.

Fortem virili pectore

Laudemus omnes Helenam,

Quae sanctitatis gloria

Ubique fulget inclita.

Haec Jesu amore saucia,

Dum Christi Crucem fervida

Inquirit, ad coelestia

Iter peregit arduum.

Carnem domans jejuniis,

Dulcique mentem pabulo

Orationis nutriens,

Coeli potitur gaudiis.

Rex Christe virtus fortium,
Qui magna solus efficis,
Hujus precatu, quaesumus,
Audi benignus supplices.

Deo Patri sit gloria,
Ejusque soli Filio,
Cum Spiritu Paraclito,
Et nunc et in perpetuum. Amen.

Antiphona.

Helena Constantini Mater Jerosolymam venit,
ut Crucem Domini inveniret. Alleluja.

V. Ora pro nobis, beata Helena.

R. Ut digni efficiamur promissionibus Christi.

Oremus.

Precas familiae tuae, quaesumus Domine,
elementer exaudi: ut sicut de fervido beatae
Helenae studio ubique gaudet, quae laeta HIC
desideratum sanctae Crucis lignum invenit; ita
ejus meritis et precibus, in coelesti gloria semper
gaudere mereatur. Per Christum Dominum nostrum.

Pater. Ave.

Hymnus

Velebme všichni Helenu,
ženu to myslí hrdinské,
jež slávou svojí svatosti
po světě září veškerém.

Ke Kristu láskou ráněna,
kříž Jeho snažně hledala
a přikrou cestou dospěla
k zářivým nebes výšinám.

Že tělo posty krotila
a sladkou krmí modlitby
svou duši povždy živila,
tím slávy nebes dosáhla.

Kriste, Ty sílo hrdinů,
jenž k vítězství je vedeš sám,
na její mocnou přímluvu
hlas vyslyš proseb pokorných.

Buď Bohu Otcí sláva, čest
a Jeho Synu Jednomu
i Duchu Učiniteli
nyní i všechny po věky. Amen.

Antifona.

Helena, Konstantinova matka, přišla do Jerusalema, aby kříž Páně našla. Alleluja.

V. Oroduj za nás, hlahoslavená Heleno.

R. Abychom hodnými učiněni byli zaslíbení Kristových.

Modleme se.

Prosby rodiny své, Pane, milostivě vyslyš: aby, jako se všude raduje z horlivé snahy blahoslavené Heleny, kteráž s radostí zde kýžené dřevo svatého Kříže našla, tak na její zásluhy a přímluvy zasloužila si v nebeské slávě vždy se radovati. Skrže Krista Pána našeho. Amen.

Otče náš. Zdravas.

*

Z kaple sv. Heleny vracíme se zase zpět nahoru po schodišti, kterým jsme sestoupili, a průvod jde dále okružní chodbou okolo řeckého

Katholika. Hned za schodištěm, souběžně s kaplí sv. Longina nalézá se zmíněná již kaple Posmívání. Sluje tak, poněvadž se v ní uchovává asi půl metru vysoký úlomek žulového sloupu, na němž Kristus Pán v soudním domě Pilátově seděl, když se mu žoldnéři posmívali. Dle podání byl později onen úlomek přenesen do chrámu Božího Hrobu, kde až dodnes se uctívá. —

Scénu tu líčí sv. Matouš těmito slovy: „Tehda vojáci vladařovi vzavše Ježíše do soudního dvora, shromáždili k němu celou tlupu, a svléknuvše ho, přioděli jej pláštěm šarlatovým; a spleťše korunu z trní, vložili mu ji na hlavu a dali třtinu v pravici jeho a pokleknuvše před ním, posmívali se mu řkouce: Zdráv buď, králi židovský! A vyplivše se na něj, vzali třtinu a bili ho do hlavy. A když se mu naposmívali, svlékli s něho plášť a oblekli jej v roucha jeho a odvedli jej, aby ho ukřižovali.“ (Hl. 27, 27—31.)

Jsou to prostá slova, ale kolik se v nich skrývá nevýslovného bolu a nejhlubšího pokoření, které vytrpěl ve chvíli té Pán pánů a Král králů!

City zbožného křesťana rozjímajícího o této scéně z utrpení Kristova, dobře vystihuje zpěv, který se zpívá v průvodu ku kapli Posmívání.

Hymnus.

Coetus piorum exeat
Davidis prolem cernere,
Non in paratu splendido,
Sed cunctis heu! ludibrio.

Contemptior est omnibus
 Quam lamna testae fictilis:
 Hunc multitudo opprobriis
 Coram lacessit asperis.

Hoc Isaias dixerat,
 Corpus percutientibus
 Dum dat, genas vellentibus
 Vultumque conspuentibus.

In tui Christi faciem
 O, respice nunc, anima:
 A planta adusque verticem
 Non est in eo sanitas!

Vidisti, Moyses, Dominum
 In rubo ardenti fulgidum;
 Sed nos videmus languidum
 Et spinis, sputo sordidum.

Dum velut Isaac typicus
 Mactandus modo cernitur;
 Ut aries in vepribus,
 Sic sentibus heu! cingitur.

Precemur Christum lacrymis,
 Pro clamyde coccinea,
 Spinis, flagris, arundine
 Ut nos coronet gloria. Amen.

Antiphona.

Ego dedi tibi sceptrum regale: et tu capiti
 meo imposuisti spineam coronam!

V. Plectentes coronam de spinis.

R. Posuerunt super caput ejus.

Oremus.

Deus qui in Filii tui humilitate jacentem
 mundum erexisti: concede propitius, ut super-
 biae corona abjecta, immarcescibilem coronam
 gloriae consequamur. Per eundem Christum Do-
 minum nostrum. Amen.

Pater. Ave.

Hymnus.

Ať zástup zbožných přistoupí
 a Syna Davidova zří,
 ne v hávu slávy královské,
 leč v potupě a v posměchu!

Je pokořen a ponížen
 jak pohozená střepina,
 a zpupná lůza do tváře
 mu metá kruté urážky.

Jak předpověděl Isaiáš,
 své tělo v moc dal bijícím,
 své líce nechal rozdrásat
 a poplvat svou svatou tvář!

Na svého Pána obličej
 teď, duše zbožná, pohlédni:
 od paty nohy k temeni
 není tu místa zdravého.

Kdys Mojžíš Pána v slávě zřel
 uprostřed hořícího kře:
 leč my jej zmírat vidíme
 v potupě trní, slin a ran.

Ke vlastní kráčí oběti
 jak Isák; a jak beránek,

jež v hloží uzřel Abrahám,
korunu nese trnovou.

Vzývejme Krista plačice,
by nám za purpurový plášť,
za třtinu, trní, údery
dal věčné slávy korunu. Amen.

Antifona.

Já jsem ti dal žezlo královské: a ty jsi
vložil na hlavu mou korunu trnovou.

V. Spletše korunu z trní.

R. Vložili na hlavu jeho.

Modleme se.

Bože, jenž jsi pokorou Syna svého padlý svět
pozvedl: uděl nám milostivě, abychom odvrhnuvše
korunu pýchy dosáhli nevadnoucí koruny slávy.
Skrze téhož Krista Pána našeho. Amen.

Otče náš. Zdrávas.

*

Průvod jde dále. Okružní chodbou okolo
Katholika přichází k úzkým a nepohodlným
schůdkům, jež vedou na Golgotu neboli
Kalvárii. Pěje se při tom starodávný velebný
hymnus „Vexilla regis prodeunt“. Slova i melodie
hymnu tohoto vyjadřují jednak bolest nad utr-
pením Páně, jednak tušení a očekávání brzké
oslavy, brzkého vítězného triumfu Kristova.

Kaple kalvárská leží na jižní straně budovy
chrámové a jest asi pět metrů výše než ostatní
půda okolí. Jednou stranou je otevřena do chrámu,
takže má podobu galerie neb oratoře. Je to jediné

místo v chrámě Božího Hrobu, kde vládne po-
sváté ticho a kde klidně, nerušeně může poutník
vylíti v modlitbě city, jež zde hýbají jeho srdcem;
šum z chrámu zalétá sem pouze jakoby vzdálenou,
stlumenou ozvěnou. A skutečně, vždy a v každou
dobu najdeme tu poutníky všech křesťanských
vyznání a všech národností, kteří na kolenou
se modlí a z jejichž rtů proniká dušený vzlykot.
Neboť — slzám na místě tomto se neubrání
žádný křesťan, v jehož srdci ještě tli jiskra
pravé víry.

Při stavbě basiliky Konstantinovy byla Gol-
gota se stran otesána, aby bylo získáno místo
pro Martyrium, a také vrch byl zarovnan. Horní
malá plošina byla pod širým nebem ohrazena
stříbrným zábradlím a uprostřed stál velký stříbrný
kříž, ozdobený zlatem a drahokamy. O sv. Melanii
Mladší čteme, že r. 436 dala nad Golgotou po-
stavit kapli. Kapli tu zbořili Peršané, znova ji
vybudoval, jako ostatní chrám, Modestus. Křížáci,
když dobyli Jerusaléma, konali zde 15. července
r. 1099 slavnostní bohoslužby a zpívali na po-
děkování Bohu Tedeum.

Kaple byla ponechána při stavbě basiliky
křížácké ve své původní nezměněné podobě. Staré
mosaiky zdobící strop patrně ukazují na svůj
byzantský původ.

Kaple golgotská je nízká a temná. Délka
její je asi 15 metrů, šířka 4 metry. Dva mohutné
pilíře dělají ji na dvě části, severní a jižní. Část
severní náleží Řekům, jižní katolíkům latinským.
Pouze část dlažby, a sice v severovýchodní části

kaple, spočívá bezprostředně na přirozené skále. Tak velké plochy, jakou zaujímá kaple, docílono bylo silnými podezdívkami. Ve staré basilice Konstantinově a Modestově vyčnívala skála gotská nad okolí, nyní však není patrna, protože je přikryta mramorovou dlažbou.

Čtyři místa se tu uctívají: místo, kde byl Spasitel před ukřižováním svlečen ze šatu; dále, kde byl přibit na kříž; pak místo, kde stála Panna Maria a kde při sněti s kříže byl jí Ježíš položen na klín. Tato tři místa nalézají se v části jižní, patřící Latiníkům. V části severní, patřící Řekům, je stříbrnou okrouhlou deskou označeno pod oltářem místo, kde stál kříž Spasitelův a kde Kristus Pán vydechl svého ducha. Po stranách černé kulaté dlažice označují místa křížů, na nichž byli ukřižováni oba lotři. Část latinská je vyzdobena prostěji, část řecká, a hlavně oltář, je přeplněn zlatými a stříbrnými ozdobami, jakož i různobarevnými hořícími lampami.

Dole pod Kalvárií je kaple Adamova. Sluje tak proto, poněvadž dle krásného a významného podání — byť i nebylo historickým — byl zde pochován praotec lidského pokolení, neb dle jiného podání, jeho lebka. Kaple je z části vytesána v přirozené skále. Je zde pozorovati ve skále trhlínu asi 15 cm širokou, která sahá až nahoru na Kalvárii k řeckému oltáři, kde rovněž možno ji viděti. Trhlina ona prý povstala při zemětřesení, jež vzniklo, když Spasitel na kříži zemřel. A také praví legenda ona, že trhlinou tou krev Kristova stékala dolů a skropila Adamovu lebku.

Průvod, který se čtenářem v duchu doprovázíme, zastavuje se na Kalvárii na dvou místech: v části latinské na místě, kde byl Spasitel přibit na kříž, v části řecké tam, kde byl kříž vztýčen a kde Kristus Pán na něm zemřel. —

Židé ve starých dobách trestu ukřižování neznali. Jest sice v zákoně Mojžíšově v některých případech nařizováno, aby popravený byl za městem pověšen na kůl, ale to se jednalo o takové zločince, kteří již byli mrtvi a kteří jen na výstrahu druhým a jaksi na zvýšení trestu měli býti pověšeni na kůlu.

V užívání však byl trest kříže u Peršanů, Karthaginců, Řeků a Římanů, od nichž asi i židé s tímto způsobem popravování se seznámili. Knížata židovská z rodu Hasmonovců trestu tohoto již často užívali. Tak na příklad Alexander Jannaeus okolo r. 100 před Kristem dal na 800 Fariseů ukřižovati.

U Římanů bylo ukřižování trestem nejpotupnější a nejhanebnější, kterým bývali trestáni jen otroci, lupiči a buřiči. Trest na rouhání u židů bylo kamenování, jak to vidíme při sv. Štěpánu. Krista Pána sice židé před synedriem také obvinili a odsoudili z rouhání, před římským úřadem, před Pilátem totiž, kladli mu za vinu buřičství proti římskému císaři. Smrt pro pouhé rouhání římský úřad by totiž nebyl připustil. Tím si vysvětlíme, že Kristus Pán jako buřič byl právě ke smrti ukřižováním odsouzen.

Kříž skládal se ze dvou břevnen, jež byla přes sebe příčně upevněna. Míval podobu buď písmeny

T neb X neb našeho kříže †. Tento poslední kříž byl nejčastějším a dle svědectví staré tradice na př. sv. Justina, Tertuliána a j. můžeme s jistotou míti za to, že takový byl i kříž Spasitelův.

Ukřižování zpravidla, jak tomu bylo i u Krista Pána, předcházelo bičování. Bičování to často bývalo tak kruté, že odsouzenec, byl-li slabší tělesné soustavy, již při něm vypustil ducha.

Kříž na popraviště, jež bylo mimo město a obyčejně poblíž veřejné cesty, musil si nésti odsouzenec sám. Před ním nesli neb kolem krku mu zavěsili tabulku, na níž byla napsána jeho vina, pro niž byl odsouzen.

Na základě latinských výrazů, jichž se o ukřižování užívá,*) lze za to míti, že odsouzenec nebyl na kříž přibit na zemi, nýbrž kříž byl nejprve postaven. Na to teprve odsouzeného rukama vyzvedli neb provazy vytáhli na kříž, kdež jej napřed provazy připoutali a pak ruce i nohy — každou zvlášť — hřeby přibili. Aby tělo svou tíhou neprotrhlo dlaní a nespadlo dolů, byl uprostřed zaražen kůl tak zv. sedadlo, o něž se tělo v rozkroku opíralo. Proto také u latinských spisovatelů čteme posměšné výrazy: 'seděti na kříži' (sedere in cruce) neb 'jeti na kříži' (equitare in cruce).

Je pravděpodobno, že i Kristus Pán byl dle obyčeje tehdejšího ukřižován, že tedy nebyl přibit

*) Soudce vytkl rozsudek slovy: *ibis ad crucem* — půjdeš na kříž. Jindy se užívá výrazů *in cruce agere, tollere* (vyhnat, zvednout na kříž) neb *crucem ascendere* (vstoupit na kříž).

na kříž na zemi, nýbrž až na stojícím kříži; a dále, že byl přibit hřeby čtyřmi a nikoli třemi. Také nejstarší tradice, na př. sv. Řehoř Turský, dosvědčuje, že sv. Helena našla hřeby čtyři.

Ukřižování patřilo k nejukrutnějším a nejbolestnějším způsobům smrti. Rány na rukou a nohou brzy se zanítily, tíha těla bolest ran ještě zvyšovala. Horečka, obtíže dýchání a žízeň trýznila odsouzence. Nejkrutějším bylo, že ona muka trvala velmi dlouho, protože ukřižovaný často žil ještě na kříži tři až čtyři dny! Když byl Jerusalembem dobyt a veliké množství jatých židů ukřižováno, tu Josefus Flavius, vida mezi ukřižovanými mnoho známých, vyprosil si je na Titovi. Když byl totiž ukřižovaný závčas s kříže sňat, mohl býti ještě zachován při životu. — Proto často vojáci vykonávali popravu, aby skrátili muka ukřižovaného, buď probodli jeho bok, nebo zlámali jeho hnáty, nebo rozdělal pod křížem oheň, aby ukřižovaný se udusil.

Trest smrti a jeho vykonání vyhradili sobě Římané ve všech podmaněných zemích, a tedy i v Palestině. Popravu konali čtyři vojáci za velení setníka. Tito musili též u kříže tak dlouho státi na stráži, až byla zjištěna smrt popraveného. Oním setníkem byl při popravě Kristově, jak již řečeno, dle podání sv. Longinus.

Z milosrdenství dávaly soucitné osoby, a hlavně ženy, odsouzenému před popravou napítí se vína smíšeného s myrhou t. j. vonnou pryskyřicí jistých východních stromů, aby tím smysly se omámily a pocit bolesti zmírnil. Kristus

Pán onoho nápoje okusil, ale píti jej odmítl. — Trest ukřižování nebyl, jak se často tvrdí, odstraněn z úcty ke kříži Kristovu císařem Konstantinem, nýbrž byl ještě po celé 4. století obvyklým, až ve století pátém za císaře Theodosia vyšel z užívání.

Prostě a krátce líčí nám evangelisté ukřižování a smrt Páně na Golgotě. Ale stručná slova jejich, omezující se na pouhá fakta, jsou působivější než jakékoliv dlouhé líčení.

„A přišli na místo, které slove Golgota, to jest místo lebčí. I dali mu píti vína smíšeného s myrhou; a okusiv, nechtěl píti. Když pak jej ukřižovali, rozdělili si roucha jeho, metajíce o ně los . . . A sedíce hlídali ho. I dali nad hlavu jeho nápis viny jeho: Tento jest Ježíš, král židovský. Potom ukřižovali s ním dva lotry, jednoho na pravici, druhého na levici. Ti pak, kteří tudy chodili, rouhali se mu, potřásajíce hlavou svou a říkajíce: Ha, jenž boží chrám Boží a ve třech dnech jej zase vystavuješ, pomoz sobě sám . . . Od šesté hodiny pak nastala tma až do hodiny deváté po veškeré zemi . . . Stály pak u kříže Ježíšova jeho matka a sestra matky jeho Maria Kleofášova a Maria Magdalena . . . Ale Ježíš, zvolav hlasem velikým, vypustil duši. A aj, opona chrámová se roztrhla na dvě půle od hora až dolů, a země se otřásla a skály se rozpučly.“

Žádný křesťan tato slova evangelí nepřechte bez pohnutí. Co cítí věřící člověk, když noha jeho stojí na Golgotě a když zrakem duše onu scénu ukřižování si představí, to těžko vylíčiti pérem;

lze to pouze zase jen pročití tomu, komu se dostalo štěstí posvátné místo Golgoty navštívití . . .

Hymnus „Vexilla regis prodeunt“ s příslušnými modlitbami v původním textu a v překladu uvádíme v následujícím. Hymnus, jenž se zpívá na Kalvárii, poněkud se liší od hymnu v breviáři.

Hymnus.

Vexilla Regis prodeunt:
 Fulgat Crucis mysterium,
 Quo carne carnis Conditor
 Suspensus est patibulo.
 Quo, vulneratus insuper
 Mucrone diro lanceae,
 Ut nos lavaret crimine,
 Manavit unda et sanguine.
 Impleta sunt quae concinit
 David fidei carmine,
 Dicendo nationibus:
 Regnavit a ligno Deus.
 Arbor decora et fulgida,
 Ornata Redis purpura,
 Suscepit HIC quae Domini
 Corpus flagellis lividum.
 Beata, cujus bracchiis
 Saecli pependit pretium,
 Statera facta corporis,
 Praedamque tulit tartari.
 O Crux ave spes unica,
 HIC Christi tendens brachia,

Auge piis justitiam,
Reisque dona veniam.
Te, summa Deus Trinitas,
Collaudet omnis spiritus:
Quos per Crucis mysterium
Salvas, rege per saecula. Amen.

Antiphona.

Susceperunt autem Jesum et eduxerunt: et
bajulans sibi crucem, exivit in hunc, qui dicitur
Calvariae locum, Hebraice autem Golgotha: ubi
crucifixerunt eum.

V. Foderunt HIC manus meas, et pedes
meos.

R. Dinumeraverunt omnia ossa mea.

Oremus.

Domine Jesu Christe, Fili Dei vivi, qui hora
sexta pro redemptione mundi crucis patibulum
in hoc Calvario ascendisti, et sanguinem tuum
pretiosum in remissionem peccatorum nostrorum
fudisti: te humiliter deprecamur; ut post obitum
nostrum paradisi januas nos gaudenter introire
concedas. Qui vivis et regnas in saecula saeculo-
rum. Amen.

Pater. Ave.

Hymnus.

Blíží se znaky Královny:

v tajemné záři stkví se kříž,
na němžto visel v těle svém
Sám všeho těla Stvořitel;

Na němžto vylil, zraněn byv
ukrutným ostřím oštěpu,
proud krve s vodou smíšený,
by od hříchů nás očistil.

Je splněno, co zvěstoval
kdys David v písni prorocké,
když volal ku všem národům:
Bůh s dřeva kříže kraluje!

Strom kříže vzácný, zářivý,
královským nachem zdobený,
zde přijal tělo Kristovo,
zsinalé šlehy, na sebe.

Na větvích твоjích, přeblahý,
Výkupné světa viselo!
Jsi váhou, na níž tělem svým
lup pekla Kristus převážil!

Buď, Kříži, zdráv, neb na Tobě
zde rozpjal Pán svá ramena!
svou milost zbožným rozhojní
a hříšným odpust proviny.

Nejvyšší Bože v Trojici,
ať každý duch Tě velebí!
říd' vždy ty, které vykoupil's
tajemstvím kříže svatého. Amen.

Antifona.

I vzali Ježíše a vyvedli ho. A nesa sobě
kříž, vyšel na toto místo, jež sluje Kalvárie, he-
brejsky pak Golgota, kdež jej ukřižovali.

V. Zbodli zde ruce mé a nohy mé.

R. Spočetli všechny kosti mé.

Modleme se.

Pane Ježíši Kriste, Synu Boha živého, který Jsi o hodině šesté pro spásu světa na této Kalvárii na dřevo kříže vstoupil a drahocennou krev Svou prolil na cdpuštění hříchů našich: Tebe pokorně prosíme, abys nám po skonání našem dopřál do brány rajske vstoupiti. Jenž žiješ a kraluješ na věky věkův. Amen.

Otče náš. Zdravas.

*

Průvod na Kalvárii zastaví se nejprve v části latinské, kde mosaikový čtverec označuje místo, na němž dle podání byl Kristus přibit na kříž. Podání toto zdá se býti méně správným, poněvadž odsouzenec býval přibit na kříž již vztýčený a nikoliv ležící na zemi. Bronzový oltář, ozdobený po bocích bohatými reliefy představujícími výjevy z umučení Páně, je darem Ferdinanda Medicejského, jak dosvědčuje nápis:

Ferd. Medices, magnus dux Etruriae
 pietatis signum
 D. D.
 MDLXXXVIII.

Oltář tento je zároveň jedenáctým zastavením Křížové cesty. Odtud přejde průvod hned do části řecké, kde byl kříž Kristův dle tradice vztýčen. Oltář, jak již zmíněno, je jako ostatní kaple bohatě ozdoben. Uprostřed oltáře je velký kříž, po stranách jeho jsou v životní velikosti postavy sv. Jana a Panny Marie ze stříbrného plechu. Zde je dvanácté zastavení Křížové cesty.

Mezi oběma oltáři uprostřed je oltář Bolestné Panny Marie, patřící katolíkům. Je na místě, kde dle podání byl mrtvý Ježíš položen do klína své matky. Je zde třinácté zastavení Křížové cesty. Obraz Panny Marie — známá to kalvárská Boží Rodička — nalézá se za mříží na oltáři a je bohatě ozdoben votivními dary ze zlata, stříbra a drahých kamenů.

Uctívání Bolestné Matky je prastarou křesťanskou ideou, je tak staré, jako kult Panny Marie vůbec. A je něčím pro křesťana přirozeným, ba nutným. Křesťan, který cítí s trpícím Kristem, nemůže při tom nemyslet na Jeho Matku, která stála pod křížem trpíc to, co srdce lidské a srdce matčino vůbec trpěti může. Soucit s trpícím Kristem musí vzbudit i soucit s trpící matkou. Obojí spolu souvisí a nedá se od sebe odloučiti. Proto vždy křesťané uctívali Pannu Marii jako královnu mučenků. Váženě krásný hymnus „Stabat Mater“ je nejkrásnějším výrazem toho, co církev a s ní každý křesťan cítí při pohledu na Sedmibolestnou Matku Spasitelovu! Jestli protestanté neznají úcty k Rodičce Boží a neznají tedy i Sedmibolestné Matky Kristovy, jsou jen k politování. Ukazují tím sami, jak daleko se vzdálili od pravé podstaty a pravého ducha skutečného křesťanství. Kde nalezne a kde má hledati protestantská matka útěchu v zármutku nad smrtí dítky, když nezná Bolestné Matky Boží!

Odpolední průvod se u oltáře Bolestné Panny Marie nezastavuje, ale jde hned k místu vztýčení kříže, kde se zpívá následující hymnus.

Hymnus.

Lustris sex qui jam peractis
 Tempus implens corporis,
 Se volente, natus ad hoc,
 Passionis deditus,
 Agnus in Crucis levatur
 Immolandus stipite.

HIC acetum, fel, arundo,
 Sputa: clavi, lancea
 Mite corpus perforarunt.
 Sanguis, unda profluit,
 Terra, pontus, astra, mundus
 Quo lavantur flumine!

Heu! Salvator mundi pendet
 In Crucis patibulo;
 Membra dire lacerata
 Virgo mater aspicit;
 Hinc precamur, nobis, Pater,
 Des felicem exitum. Amen.

Antiphona.

Erat autem fere hora sexta, et tenebrae factae sunt in universam terram, usque in horam nonam: et obscuratus est sol, et velum templi scissum est medium: et clamans voce magna Jesus ait: Pater, in manus tuas commendo spiritum meum. Et haec dicens HIC expiravit.

V. Adoramus te, Christe, et benedicimus tibi.

R. Quia per sanctam Crucem tuam HIC redemisti mundum.

Oremus.

Respice, quaesumus Domine, super hanc familiam tuam, pro qua Dominus noster Jesus Christus non dubitavit manibus tradi nocentium, et crucis HIC subire tormentum. Qui tecum vivit et regnat in saecula saeculorum. Amen.

Pater. Ave.

Hymnus.

Třicet let když v lidském těle
 Spasitel již naplnil,
 ze své vůle, zrozen k tomu,
 v utrpení vydal se.
 Beránka, hle, na peň kříže
 jako obět zvedají!

Viz zde ocet, žluč a třtinu,
 sliny! Hřeby, oštěpem
 něžné tělo probodali!
 krev se s vodou řine ven:
 proud to, který obemývá
 zemi, moře, hvězdy, svět!

Běda! Vykupitel světa
 visí kříže na dřevě!
 Panna-Matka vidí údy
 rozervané překrutě! —
 Prosfíme Tě proto, Otče,
 uštědři nám šťastnou smrt. Amen.

Antifona.

Bylo pak okolo hodiny šesté, a nastala tma po veškeré zemi až do hodiny deváté. A zatmělo se slunce a opona chrámová se roztrhla ve dvě.

A zvolav hlasem velikým Ježíš řekl: Otče, v ruce tvé poroučím ducha svého. A toto pravě, z de vypustil ducha.

V. Klaníme se tobě, Kriste, a dobrořečíme tobě.

B. Protože jsi skrze svatý kříž svůj z de vykoupil svět.

Modleme se.

Vzhlédni, prosíme, Pane, na tuto svou rodinu, za kterou Pán náš Ježíš Kristus neváhal vydati se v ruce hříšníků a podstoupiti z de muka kříže. Který s tebou žije a kraluje na věky věkův. Amen.

Otče náš. Zdravas.

*

Druhými, stejně úzkými a stejně nepohodlnými schůdky jako byly první, sestoupí průvod s Kalvárie dolů a ocitne se poblíže hlavního vchodu do chrámu. Zde se zastaví u kamene Pomazání Páně. Dle podání Nikodém a Josef z Arimathie na kameni tomto tělo mrtvého Krista pomazali drahými mastmi. Třeba že historická správnost tohoto místa je více než pochybnou, přece nám onen kámen živě uvádí na mysl to, co sv. Jan vypráví ve svém evangeliu ve hl. 19.: „Potom Josef z Arimathie, jsa učeníkem Ježíšovým, ale tajným pro strach před židy, žádal Piláta, aby směl sejmeuti tělo Ježíšovo. A Pilát dovolil. Přišel tedy a sňal tělo Ježíšovo. Přišel však i Nikodém, kterýž byl přišel k Ježíšovi nejprve v noci, a přinesl směs myrhy a aloe,

asi sto liber. I vzali tělo Ježíšovo a obvinuli je prostěradly s vonnými věcmi, jakož jest u židův obyčej pochovávatí.“

Kámen Pomazání je první posvátnou památkou, kterou poutník při vstupu do chrámu Božího Hrobu uvidí a kterou pokleknutím a políbením uctí. Kámen stejně náleží všem třem vyznáním: katolíkům, Řekům a Arménům. Kolem stojí bronzové svícny, nad kamenem hoří četné lampy.

V basilice Modestově byla na tomto místě kaple Panny Marie. Křížáci již podání o kamenu Pomazání našli a ovšem je udržovali. Kámen byl dříve pokryt mosaikou, nyní nalézá se na něm deska z červeného mramoru.

Hymnus, který se tu zpívá, vyjadřuje různými krásnými obrazy a přirovnáními význam Pomazání Páně.

Hymnus.

Pange lingua gloriosi
 Pretium certaminis,
 Et super crucis tropheum,
 Dic triumphum nobilem:
 Qualiter redemptor orbis
 Immolatus vicerit.
 Transit luctus in triumphum:
 Traxit ad se omnia,
 Exaltatus ligno crucis.
 Mors tunc morsu corrui,
 Cedit princeps mundi hujus,
 Dum hic Rex inungitur.

Ubi tua, mors, est palma?
 Tuus ubi stimulus?
 Mors absorpta, victa jacet,
 Cur satan erigeris?
 Tolle portas, Rex virtute
 Sua Christus advenit.

A Joseph et Nicodemo
 Qui dum HIC inungitur,
 Tremunt daemones; descendens
 Praedam tulit tartari.
 Morsus tuus est, inferne,
 Triumphator gloriae.

Scala, quam videbat Jacob,
 In qua stabat Dominus,
 Crucem Christi praesignabat
 Cum petra quam unxerat:
 Christus autem erat lapis,
 Quem HIC unguunt mortuum.

Ortus morti correspondet,
 Dum ungendus colitur:
 Dona Regi dantur auri,
 Sacerdoti thurea,
 Myrrha quoque datur ei,
 Quae sepulcrum praenotat.

Jam Prophetae Danielis
 Completur oraculum,
 Ut probrosa morte Christi
 Levetur iniquitas,
 Et sanctorum Sanctus Ille
 HIC ungetur mortuus.

Nunc plangamus hunc uncturi
 Pietatis oleo:
 Cordis lacrymis ungamus
 Omnes Christum fervide.
 Cujus nomen mel est, dulcor
 et effusum oleum.

Te precamur corde, Christe,
 Quos unxisti gratia
 Oleo baptismi natos
 Salute perpetua,
 Ut nos tecum conregnemus
 In aeterna gloria. Amen.

Antiphona.

Acceperunt Joseph et Nicodemus corpus Jesu:
 et ligaverunt illud HIC linteis cum aromatibus,
 sicut mos est Judaeis sepelire.

V. Oleum effusum nomen tuum.

R. Ideo adolescentulae dilexerunt te.

Oremus.

Domine Jesu Christe, qui in tuo sacratissimo
 corpore tuorum condescendens devotioni fidelium,
 ut te verum Deum, Regem et Sacerdotem cole-
 rent, inungi † HIC ab eisdem permisisti: concede,
 ut corda nostra unctione gratiae tuae valeant
 ab omni infectione peccati praeservari. Qui vivis,
 et regnas in saecula saeculorum. Amen.

Pater. Ave.

Hymnus.

O vítězné, ústa, pějte,
 ceně v slavném zápasu,

nad odznakem svatým kříže
slavte triumf vznešený,
kterak Vykupitel světa
obětován zvítězil.

Smutek v jásoch proměnil se.
Všechno k sobě přitáhl
povýšen na dřevě kříže:
smrtí svou smrt přemohl!
Prchl kníže světa, věčný
král když byl zde pomazán.

Kde je vítězství tvé, smrti,
kde je smrti, osten tvůj?
Smrt tu leží přemožena.
Proč se vzpíráš, satane?
Kristus Král jde se svou mocí
blíže: brány otevři!

Když Jej Josef s Nikodemem
v drahou mast z d e vložili,
dáblové se třásli. Sstoupiv
v peklo vyrval jeho plen.
Slavný Vítězitel, peklo,
zničil celou tvoji moc!

Řebřík, který viděl Jakob,
na němž Pán stál nahoře,
předobraz byl dřeva kříže.
Kámen, jež pak pomazal,
Krista, jenž byl pomazán z d e,
zobrazoval tajemně.

Tuto stalo se, co v jeslích
naznačil dar mudrcův:
Kristu-Králi dali zlato,

Veleknězi kadidlò,
k tomu myrrhu — předzvěst hrobu, —
aby jí byl pomazán.

Splnilo se již, co kdysi
hlásal prorok Daniel:
Kristus potupnou že smrtí
shladí všechnu nepravost,
že zde onen Svatý svatých
zemřev, bude pomazán.

Pomažme jej i my s pláčem
drahou mastí zbožnosti!
Pomažme my všichni Krista
hojným proudem vroucích slz,
jehož jméno nad med sladčí
a jak olej rozlitý.

Prosíme Tě vroucně, Kriste,
který jsi nás pomazal
milostí svou k věčné spáse
při křtu znovuzrozené:
bychom s tebou kralovali
v nebes slávě na věky. Amen.

Antifona.

Vzali Josef a Nikodém tělo Ježíšovo a ob-
vázali je zde prostěradly s vonnými věcmi, jak
jest u židů zvykem pohřbívati.

V. Olej rozlitý jest jméno tvé.

R. Proto panny milovaly tebe.

Modleme se.

Pane Ježíši Kriste, který jsi svolil k projevu
zbožnosti svých věrných na svém nejsvětějším

těle, aby tebe, pravého Boha, Krále a Kněze uctili, a z de od nich pomazati se dal: uděl nám, aby srdce naše pomazáním milosti tvé dovedla se uchrániti od všeliké náказы hříchu. Který žiješ a kraluješ na věky věkův. Amen.

Otče náš. Zdrávas.

Od kaple Pomazání jde se k hlavnímu místu celého chrámu, k Božímu Hrobu. Zpěv průvodu „Aurora lucis rutilat“ má slavnostní a triumfální ráz, neboť vpravdě zde bylo dosaženo toho největšího vítězství, vítězství nad smrtí a ďáblem! Boží Hrob je pomníkem tohoto nepomíjejícího triumfu.

Miliony a miliony křesťanů od nejstarších dob putovaly sem nedbajíce obtíží a překážek, aby slzami zrosili kámen Kristova Hrobu. A dokud bude křesťanství trvati, tedy až do konce světa rovněž budou sem spěchatí věřící duše, aby se tu poklonily vítěznému Kristu a aby tu oživily v nitru svém lásku k Němu! Kdykoli se konaly hojné pouti k Božímu Hrobu, bylo to vždy známkou živého křesťanského ducha v Církvi. Že v posledních desítiletích pouti tyto zase častěji a hojněji se podnikají, je již neklamným znamením oživené víry u katolíků.

Kdykoli o Velikonocích se čte evangelium o zmrtvýchvstání Páně, slavnostní pohnutí naplňuje srdce křesťanovo při slovech andělových: Vstalt jest, není ho tuto! Tím více jest dojat poutník, když rozjímá o slovech těchto, o jejich světodějném významu na místě, kde kdysi za-

zněla a kde oslavený Kristus v proměněném těle a v nebeské záři roztrhl pouta smrti a vstal, aby již neumřel.

Boží Hrob v té úpravě, v jaké jej vidíme dnes, pochází z r. 1808, tedy po velkém požáru byl od Řeků obnoven. Je to kaplička asi 8 metrů dlouhá, 5 metrů široká i vysoká. Má podobu obdélníka a je obložena červenavým mramorem. Nahoře nízká balustráda obklopuje terasu, uprostřed terasy pak je cibulovitá kopule. Sloh je barokový a ne právě vkusný. Stěny kaple zvenčí bývají ověšeny obrazy a lampami. Před vchodem stojí po každé straně tři obrovské svícny, patřící po jednom katolíkům, Řekům a Arménům, kteří mají společné užívání kaple Božího Hrobu.

Kaple nalézá se uprostřed rotundy. Mezi mohutnými a těžkými pilíři táhnou se dokola nad sebou dvě řady galerií. Kopule, jež se při požáru 1808 sřítla, byla stavitelem Kalfou Komnenem znovu postavena, ale tak povrchně a špatně, že již v letech šedesátých znovu hrozila spadnutím. Proto vlády turecká, francouzská a ruská se mezi sebou dohodly o nové stavbě a roku 1868 byla pořízena kopule nová — možno-li říci, ještě méně důstojná než ona Komnenova! Stavitel byl protestant Eppinger. Kopule má železnou konstrukci, zvenku je pokryta mědí, uvnitř pak — polepena papírovými tapetami, které se dnes odlepují a v cárech s klenby visí dolů! Vzpomeneme-li si na nádhernou mosaiku, kterou ještě r. 1808 kopule byla vyzdobena, musíme se opravdu zastyděti nad uměním naší doby. Přes to ale osvětlení

rotundy je krásné. Jako u římského Pantheonu, i zde padá světlo dovnitř shora jediným kulatým otvorem v temeni kopule, což má za následek neobyčejně měkké a efektní osvětlení celého vnitřku.

Nitro kaple Božího Hrobu skládá se ze dvou částí. První část je jakási předsíň a sluje kaple andělské, poněvadž zde jest místo, kde anděl odvalil hrobový kámen a posadil se na něm. Dva otvory na straně severní a jižní byly r. 1808 udělány za tím účelem, aby při slavnosti Svatého ohně jimi byl oheň podán čekajícím množství.

Odtud nízkou klenutou branou, kterou lze pouze projít jedné schylené osobě, vejde se do oddílu druhého, kde se nalézá vlastní hrob Vykupitelův. Hrob tento měl původně podobu komůrky, v níž po straně ve výklenku leželo mrtvé tělo Kristovo. Komůrka tato zůstala ve svém původním tvaru v basilice Konstantinově, byla však za vpádu Peršanů a ještě více za kalifa Hakima rozbořena. Dle zprávy jerusalémského guardiána Bonifáce z Dubrovníka, který r. 1555 Boží Hrob celý obnovil, vyčnívají stěny původní skalní komůrky něco přes metr nad okolní půdu. Dnes ovšem nikde nelze oné původní skály vidět, protože je se všech stran obložena mramorem. A to nikoliv bezdůvodně, protože jinak by již dávno poutníci onu skálu z Božího Hrobu byli roznegli. Vždyť se vypráví, že hrabě Fulko z Anjou v 11. století z této skály, třeba že byla strážena, mezi pobožností kousek „ukouzl“, aby si tak vzácnou relikvii mohl s sebou donést domů.

Vnitřní prostor, kde je Hrob Páně, je pouze dva metry dlouhý a široký, takže současně tam mohou býti 4 neb nanejvýš 5 osob. Místo ve výklenku, kde leželo tělo Kristovo, je pokryto mramorovou deskou s umělou puklinou. Četné lampy hořící dnem i nocí osvětlují toto Sanctum sanctorum — velesvatyni křesťanskou.

Poněvadž proud poutníků neustále trvá, bývá bohužel jednotlivci možno pouze několik minut zdržeti se na tomto místě: brzy musí se zase vzdálit, aby postoupil místo jiným již netrpělivě čekajícím.

Onen zmíněný již hymnus „Aurora lucis rutilat“ zní takto:

Hymnus.

Aurora lucis rutilat,
 Coelum laudibus intonat,
 Mundus exultans jubilat,
 Gemens infernus ululat.
 Cum Rex ille fortissimus,
 Mortis confractis viribus,
 Pede conculcans tartara,
 Solvit a poena miseros.]
 Ille qui clausus lapide
 Custoditur sub milite,
 Triumphans pompa nobili,
 Victor surgit de funere.
 Solutis jam gemitibus
 Et inferni doloribus,
 Quia surrexit Dominus,
 Resplendens clamat Angelus.

(Tempore paschali additur:)

Ad coenam Agni providi,
Et stolis albis candidi,
Post transitum maris Rubri,
Christo canamus Principi.

Cajus corpus sanctissimum,
In Ara Crucis torridum,
Cruore ejus roseo
Gustando vivimus Deo.

Protecti, Paschae vespere,
A devastante Angelo,
Erepti de durissimo
Pharaonis imperio.

Jam Pascha nostrum Christus est,
Qui immolatus Agnus est,
Sinceritatis azyma,
Caro ejus oblata est.

O vere digna hostia!
Per quam fracta sunt tartara,
Redempta plebs captivata,
Reddita vitae praemia.

Consurgit Christus tumulo,
Victor redit de Barathro,
Tyrannum trudens vinculo,
Et Paradisum reserans.

Quaesumus, auctor omnium,
In hoc Paschali gaudio,

(extra tempus Paschale dicitur:

Ad hunc sacratum Tumulum)
Ab omni mortis impetu
Tuum defende populum.

Gloria tibi, Domine,
Qui surrexisti a mortuis,
Cum Patre, et sancto Spiritu,
In sempiterna saecula. Amen.

Antiphona.

Dixit Angelus HIC mulieribus: Nolite expa-
vescere; Jesum quaeritis Nazarenum, crucifixum:
surrexit, non est HIC; ecce locus ubi posuerunt
eum. Alleluja.

V. Surrexit Dominus de HOC sepulcro. Alleluja.

R. Qui pro nobis pependit in ligao. Alleluja.

Oremus.

Deus, qui per triumphalem HIC Unigeniti
tui Resurrectionem mundo salutis remedia contu-
listi, atque aeternitatis nobis aditum devicta morte
reserasti: vota nostra, quae praeveniendo aspiras,
etiam adjuvando prosequere. Per eundem Christum
Dominum nostrum. Amen.

Pater. Ave.

Hymnus.

Zář jitřní na východě plá
a nebe slávou zaznívá,
svět celý jáseá radostí,
jen peklo úpí v úzkosti,
když kníže onen přemocný
moc smrti zlomiv silou svou
a peklo sobě podmaniv,
z žaláře jaté vyprostil.
Ten, jehož hrob byl uzavřen
a hlídán stráží vojínů,

královskou slávou zářící
jak vítěz z hrobu povstává.

Tak hlásá anděl zářící:

že Pán náš vpravdě z mrtvých vstal,
když napřed vězňům v předpekli
rozvázal pouta bolestná.

(V době velikonoční se přidá:)

U stolu Beránkova teď
oděni v roucha bělostná,
když Rudým mořem prošli jsme,
zpívejme Kristu knížeti.

Kdo tělo jeho požívá,
jež rudou krví zroseno
stuhlo na kříže oltáří,
žít bude v Bohu na věky.

V předvečer Paschy zachránil
nás před andělem ničícím
a z kruté Faraonovy
nás vysvobodil poroby.

Beránek obětovaný,
Kristus: ten naší Paschou jest,
a tělo jeho přesvaté
jest přesným chlebem pro duši.

Obět to vpravdě důstojná:
jí pekla moc je zlomena,
jí lidstvo vysvobozeno
a věčný život navrácen.

Jak vítěz Kristus z hrobu vstal
a z hlubin pekel vystoupil,
uvrhl ďábla v okovy
a ráj nám zase otevřel.

O Tvůrce, k tobě voláme
v čas velkonoční radosti,
(mimo dobu velkonoční:
u tvého Hrobu svatého)
bys lid svůj ochraňoval vždy
od nástrah hříchu všelikých.

Buď tobě, Pane, sláva, čest,
jenž z mrtvých povstal's k životu,
s Otcem i Duchem přesvatým
nyní i všechny po věky. Amen.

Antifona.

Řekl anděl zde ženám: Nebojte se! Ježíše
hledáte Nazaretského, ukřižovaného? Vstal jest,
není ho tuto. Aj místo, kdež jej byli položili.
Alleluja.

V. Vstal Pán z hrobu tohoto. Alleluja.

B. Jenž pro nás pněl na dřevě. Alleluja.

Modleme se.

Bože, jenž jsi zde vítězným zmrtvýchvstáním
svého Jednorozeného syna světu poskytl pro-
středky spásy a nám, přemoha smrt, přístup do
věčnosti otevřel: žádosti naše, které jsi nám pře-
cházející milostí vnukl, pomocí svou též provázej.
Skrze téhož Krista Pána našeho. Amen.

Otče náš. Zdrávas.

*

Od Božího Hrobu vrací se průvod přímo do
kaple Panny Marie, odkud byl vyšel. Před vchodem
do kaple zastaví se ještě v místnosti dosti temné,
která sluje kapli sv. Maří Magdaleny. Kruh
mosaikový označuje místo, kde Kristus Pán po

svém zmrtvýchvstání se zjevil v podobě zahradníka této kající světici. Na pěkném mramorovém oltáři je ona scéna zobrazena.

Dobrý Pastýř, který nechce smrti hříšníka, ale aby se polepšil, a který hledá ztracenou ovci, by ji zanesl do svého ovčince, odměnil takto velikou lásku Marie Magdaleny. Sv. Jan nám o tom vypráví toto: „Marie však stála u hrobu venku. Jak plakala, naklonila se a nahlédla do hrobu. I uzkřela dva anděly seděti v rouše bílém, jednoho u hlavy a jednoho u nohou, kde bylo leželo tělo Ježíšovo. Ti řekli jí: Ženo, co pláčeš? Dí jim: Vzali Pána mého a nevím, kam ho položili. To pověděvši obrátila se nazpátek a spatřila Ježíše, an stojí, ale nevěděla, že to jest Ježíš. Dí jí Ježíš: Ženo, proč pláčeš? Koho hledáš? Ona domnívajíc se, že to jest zahradník, řekla jemu: Pane, vzal-li jsi jej ty, pověz mi, kam jsi ho položil, a já jej vezmu. Dí jí Ježíš: Maria! Ona obrátila se a řekla jemu: Rabboni, to jest Mistře. Dí jí Ježíš: Ne-dotýkej se mne, neboť jsem ještě nevstoupil k Otci svému; ale jdi k bratrům mým a pověz jim: Vstupuji k Otci svému a k Otci vašemu, k Bohu svému a k Bohu vašemu. Maria Magdalena šla a zvěstovala učeníkům: Viděla jsem Pána a toto mi řekl.“ (Jan 20, 11—18).

Hymnus.

Christus triumphum gloriae
Monstrare cunctis voluit;
Sed prima ferunt gaudia,
Qui plus ardebant ceteris.

Quod Magdalena noverat,
Dum luce prima fervida
Hinc inde currit saucia,
Christi amore languida.
Adstare non timet cruci:
Sepulcro inhaeret anxia,
Truces nec horret milites:
Pellit timorem charitas.
Christum, quem vivum fortiter,
Dilexit, quaerit mortuum,
Unguento unctum optimo,
Quem unxit vivum pistico.
Hinc dulcia colloquia
Sui meretur Domini,
Dum hortulani habitu,
Me noli, dixit, tangere.
Jesu, dulce refugium,
Spes una te quaerentium:
Per Magdalенаe meritum,
Peccati solve debitum. Amen.

Antiphona.

Surgens autem Jesus mane, prima sabbati,
apparuit HIC Mariae Magdalенаe, de qua ejecerat
septem daemonia.

℣. Maria, noli me tangere.

℞. Nondum enim ascendi ad patrem meum.

Oremus.

Beatae Mariae Magdalенаe, quaesumus Do-
mine Deus, suffragiis adjuvemur: cujus precibus
non solum quatruiduanum fratrem resuscitasti;

sed te Dominum post resurrectionem HIC vivum ostendisti. Qui vivis et regnas in saecula saeculorum. Amen.

Pater. Ave.

Hymnus.

Ve slávě svého vítězství
chtěl Pán všem svým se ukázat,
než prvním dal zvěst radostnou
těm, kdož víc láskou hořeli.

To Magdalena poznala,
když na úsvitě spěchala
ku hrobu, srdce zraněné
a láskou k Pánu zmírajíc.

Pod křížem stát se nebojí,
ku hrobu spěje s úzkostí,
nic nedbá drsných vojnů:
strach u ní láska přemáhá!

Krista, jež milovala tak
za živa, hledá ve hrobě,
kde v drahých mastech leží ten,
jež nardem pomazala kdys.

Tím sladkou onu rozmluvu
si zasloužila s Pánem svým,
když v zahradníka podobě
k ní pravil: Nedotkni se mne!

Ježíši, útočiště všech
a sladká naše naděje,
pro Magdaleny zásluhy
odpusť nám hříchů našich dluh. Amen.

Antifona.

Vstav pak Ježíš ráno prvního dne po sobotě, zjevil se zde Marii Magdaleně, z níž vyhnal sedmero ďábelství.

V. Marie, nedotýkej se mne.

B. Neboť ještě jsem nevstoupil k Otci svému.

Modleme se.

Budiž nám, prosíme, Pane, přímluvou blahoslavené Maří Magdaleny spomoženo, na jejíž přímluvu jsi nejen bratra jejího čtyři dny pohřbeného vzkřísil, ale které jsi se po zmrtvýchvstání zde živým jako Pán ukázal. Jenž jsi živ a kraluješ na věky věkův. Amen.

Otče náš. Zdravas.

*

Dospěli jsme konečně zase zpět do kaple Panny Marie. Zde se po svém zmrtvýchvstání ukázal Kristus Pán své Božské Matce a sice dříve, než komukoliv jinému. Evangelisté se o tom sice nezmiňují, ale je to něco tak přirozeného, ba tak nutného, že ono podání nemůžeme uváděti v pochybnost. Bolest veliká jako moře zmítala srdcem Marie po ony tři dny, co Syn její ležel mrtev ve hrobu. Znova a znova prožívala v srdci ony bolestné chvíle, které zakusila v pátek na Kalvárii. Věděla, že Syn její vstane oslaven k životu, ale bolest její nebyla proto menší. Mohla říci právem slovy Isaiáše proroka: Pohleďte a vizte, je-li bolest, jako bolest moje! Kristus miloval svou Matku tou největší a nejněžnější láskou, jaké jeho božské a lidské srdce bylo schopno.

Je myslitelné, že by se byl po svém oslavení ukázal někomu dříve nežli své Matce, která tolik trpěla odloučena od Syna, která tolik toužila po shledání s ním?

Proto také závěrečná pobožnost, která se koná v kapli Panny Marie, odnáší se hlavně k Matce Boží. Tři hymny, jež se tu vedle loretánských litaní a jiných modliteb zpívají, jsou jako posledními akkordy, jsou jako ozvěnou všech oněch citů, jež srdce poutníka v chrámu Božího Hrobu naplnily.

První hymnus jedná o onom zjevení, které Kristus Pán hned po svém vzkříšení popřál svojí Božské Matce.

Hymnus.

Jesum Christum crucifixum

Ob peccatorum crimina,

Hunc vidisti et flevisi,

O gloriosa Domina.

Victa nece, fracta lethe,

Splendor paternae gloriae,

Gaude, vivens venit splendens

Jam lucis orto sidere.

Morti datum, suscitatum

Solutis cernis luctibus;

Unde pontus, astra, mundus,

Exultet coelum laudibus.

Hinc immensas psallat odas

Omnis sacratae Triadi,

Quae nos ducat, et inducat

Ad coenam Agni providi. Amen.

Hymnus.

Krista ukřižovaného
za hříchů našich proviny,
zřela's s bolným naříkáním,
Marie, Paní přeslavná.

Vítěz nad smrtí a peklem
a odlesk slávy Otcovy
v záři slavně z hrobu vstává,
když vzešel denní hvězdy svit.

Mrtvého a vzkříšeného
když vidíš, mizí bol a žal!
Veškerý svět, hvězdy, moře
i nebe jása chválami.

Proto každý s nadšením pěj
zpěv chvály svaté Trojici,
jež nás račiž jednou přivést
k hostině věčné Beránka.

Druhý hymnus zpívá se po loretánské litanii. Je to opravdová perla mariánské poesie i formou i obsahem. Předzpěvují dva zpěváci, slova „resurrexit, sicut dixit“ opakuje sbor po každých dvou verších. *)

*) Nemohu si odepřít uvéstí překlad tohoto hymnu, jak se čte ve Chmelíčkové cestě po Sv. zemi (I, str. 342). Překlad pochází od Sušila a je krásným dokladem jeho překladatelského umění.

Plesej Panno, Páně Máti,
Jež jsi zřela v hanách státi:
pout se zbavil, vstal, jak pravil.

Plesej, Máti, záře skvělá,
Jež jsi hřeby zbodat zřela:
pout se zbavil, vstal, jak pravil.

Gaude, virgo, Mater Christi
 Condemnatum quem vidisti:
 Resurrexit, sicut dixit.

Gaude, lumen claritatum,
 Quem vidisti conclavatum:
 Resurrexit, sicut dixit.

Gaude, magnum fletus mare,
 Quem vidisti exspirare:
 Resurrexit sicut dixit.

Gaude, flos odoris miri,
 Quem vidisti sepeliri:
 Resurrexit sicut dixit.

Gaude, mater alma Christi,
 Gloriosum quem vidisti:
 Resurrexit, sicut dixit.

Plesej, Panno, Matko Krista,
 Jehož zřelas odsouzena:
 z mrtvých vstal, jak předpověděl.

Plesej, světlo plné jasu,
 Jehož zřelas probodena:
 z mrtvých vstal, jak předpověděl.

Plesej, velké pláče moře,
 Jež nést smrtné zřelas hoře:
 pout se zbavil, vstal, jak pravil.

Plesej, kvítku divné vůně,
 Jež jsi zřela v hrobu líně:
 pout se zbavil, vstal, jak pravil.

Plesej, Panno, zanech stesků,
 Jež jsi zřela v slavném blesku:
 pout se zbavil, vstal, jak pravil.

Plesej, velké slzí moře,
 Jehož zřelas vydechnouti:
 z mrtvých vstal, jak předpověděl.

Plesej, květe divné vůně,
 Jehož zřelas pohřbívati:
 z mrtvých vstal, jak předpověděl.

Plesej, velká Máti Krista,
 Jehož zřelas oslavena:
 z mrtvých vstal, jak předpověděl.

Konečně se zpívá známý z breviáře hymnus
 »O gloriosa virginum“, který proto uvádíme pouze
 v překladě. Modlitbami za různé potřeby křesťan-
 stva a Svaté země zvláště končí krásná a do-
 jemná pobožnost: —

Ty slavná mezi pannami
 a vznešenější nad hvězdy,
 neb dítko, jež jest Tvůrcem Tvým,
 svou hrudí živíš mateřskou.

Co Eva vzala, vrací nám
 plod vzácný Tvého života!
 By člověk vešel v hvězdnou říš,
 práh nebes opět otvíráš.

Tys brána Krále mocného
 a palác Světla zářivý!
 Ať jásá lidstvo spasené,
 že Panna Život dala nám! —

Buď sláva, Tobě, Ježíši,
 jenž z Panny Jsi se narodil,
 i s Otcem, s Duchem přesvatým
 vždy od věků po věky vše. Amen.

*

Průvod je skončen. Bratr sakristán sbírá opalky svíček, jež nám zbyly v rukou, a knížky, z nichž jsme ony krásné hymny zpívali. Je už na šestou hodinu a pod klenbami chrámu začíná houstnouti večerní šero.

Opouštíme chrám Božího Hrobu jsouce plni myšlenek. Poznali jsme tuto přepamatnou budovu, a to nejen svým rozumem, ale i srdcem. Jako oběma učeníkům jdoucím do Emaus hořelo srdce, tak i nám plane srdce na těchto místech, kde Spasitel trpěl a byl oslaven.

Chrám Božího Hrobu je úzce spojen s dějinami křesťanství. Do jeho šedých a omšelých zdí půldruhého tisíce let vyrylo tajemnými runami své stopy. Hlahol a šum, který se rozléhá pod jeho klenbami při slavnostech, jest jakoby ozvěnou a ohlasem minulých bouřepných staletí křesťanských dějin.

Dnes je chrám Božího Hrobu s různými křesťanskými vyznáními, která ho užívají, a s jejich vzájemnými spory obrazem rozervanosti křesťanského světa, v němž tolik a tolik dítek se odloučilo od své pravé Matky, Církve římské, — v němž tolik a tolik ovcí se vzdálilo z ovčince Kristova a bloudí na poušti bludu a schismatu.

Nastane jednou doba, kdy všechna ona křesťanská vyznání ve svornosti a jednotě, v lásce a vzájemné důvěře různými jazyky, ale jedním duchem a jednou myslí zapějí v prostorách Božího Hrobu ono staré křesťanské heslo: „Christus vincit, Christus regnat, Christus imperat“? Kristus Pán předpověděl, že bude jeden ovčinec a jeden

pastýř, a proto věříme a pevně věříme, že se jednou stane skutkem, co dnes se zdá býti pouze nemožným snem: sjednocení všech křesťanů v lůně jediné, pravé Církve! Křesťanský poutník koná v Jerusalemě u Hrobu Kristova modlitby za vše to, co mu na srdci leží: modlitba za sjednocení křesťanů nemá nikdy v jeho prosbách scházet a má zde zníti zvláště úsilně a horoucně. —

Čtenář seznal ve stručných obrysech minulost chrámu Božího Hrobu, viděl, jak vypadá a jaké poměry tu jsou v přítomnosti. Mimoděk se namanuje otázka, jaká budoucnost čeká chrám Božího Hrobu a vůbec Svatá místa v Jerusalemě. Kdož by dnes — píšeme tyto řádky na počátku r. 1915 — kdy litice války zuří celou Evropou, troufal si na tuto otázku odpovědět? Doufejme, že Bůh, v jehož rukou jsou osudy národů a zemí, rozhodne tuto otázku Sám ke cti a chvále jména svého a své svaté Církve!

III.

Zázrak Svatého ohně.

Každý poutník a cestovatel, který jest v Jerusalémě o řeckých velkonocích, neopomene použití této příležitosti, aby se nepodíval na „zázrak“ Svatého ohně ve chrámu Božího Hrobu. Pravím úmyslně „zázrak“, neboť všichni obyčejní pravoslavní Řeci, Rusové, Arméni, Syrové jsou pevně přesvědčeni, že je to skutečný, nefalšovaný zázrak, co se na Bílou sobotu děje nad hrobem Páně.

V čem záleží tedy onen zázrak Svatého ohně?

Všechn pravoslavný lid v Palestině a vůbec na východě věří, že na velkonoční sobotu, když jerusalémský patriarcha se modlí u Hrobu Páně, vyšlehně z tohoto zázračný oheň, který má zvláštní očišťující a posvěcující moc. V tomto zázračném ohni vidí pravoslavní zvláštní důkaz pro pravdu svojí nauky a mimořádný projev přízně a ochrany Boží. Velkolepé obřady, jež doprovázejí vyšlehnutí Svatého ohně a obrovská účast lidu při nich

působí, že onen Svatý oheň vlastně tvoří v Jerusalémě vrchol a střed celých velkonočních svátků.

Všichni katolíci a také intelligenti jiných vyznání, kteří žijí v Palestině, nepochybují ani v nejmenším o tom, že zázrak Svatého ohně vlastně žádným zázrakem není, nýbrž úplně obyčejným podvodem, a že řečtí kněží a mniši, třebaže o podvodu vědí, přece úmyslně nechávají lid při jeho bludu a pověře, poněvadž to slouží zájmům pravoslaví. Ostatně nevzdělaný pravoslavný lid by si svůj zázrak ani vzítí nedal a k poučení by byl naprosto nepřístupným! Když se před několika lety staly opatrné pokusy lid poučit, tu by málem bylo vypuklo povstání proti patriarchovi Damiánovi, jehož vinili z bludařství a z hříšnosti, pro kterou Bůh se zdráhá modlitby jeho vyslyšet a nechce, aby vyšlehl z Hrobu Kristova každoročně zázračný oheň.

Vzdělanější řečtí kněží, mluví-li s intelligentním cizincem o této věci, vyjadřují se obyčejně obojace a opatrně, říkajíce, že „je to sice oheň posvátný, ale nikoliv zázračný“.

*

Do doby mého prvního pobytu v Jerusalémě připadly právě řecké velkonoce. Bylo nás tehdy v rakouském hospici několik hostů, mezi jinými známý poslanec hrabě Šternberk. Rozumí se, že jsme všichni hleděli zjednat si přístup ke slavnosti tak zajímavé, jakou jest zázrak Svatého ohně. Laskavosti ředitele rakouského hospice měli jsme co děkovati, že nám byla rezervována

místa na oné části galerie ve chrámu Božího Hrobu, která jest majetkem OO. františkánů.

Když nadešla velkonoční sobota, tu jsme se plni zvědavosti a očekávání ubírali okolo poledne do chrámu Božího Hrobu. Dva kavasové nás doprovázeli, aby nás chránili a aby nám razili cestu hustými zástupy, jež se kolem Božího Hrobu kupily.

Bylo-li těžko prodrati se nádvořím před Božím Hrobem až ku hlavní bráně, již se vchází, tu skutečně obtíže nastaly teprve uvnitř. Chrám sám tak byl přeplněn lidstvem, že se to takořka zdálo odporovat všem fysickým zákonům o prostoru a místě. Naše obvyklé úsloví, „že by jablko nebylo propadlo“ je příliš slabým obrazem, aby znázornilo onu tíseň tisícíhlavého zástupu, plného všechny místnosti chrámu Božího Hrobu. Dvojitá řada tureckých vojnů stěží udržovala uzounký průchod, jímž jsme se konečně husím pochodem dostali do františkánské kaple Panny Marie. Odtud jsme byli uvedeni do zmíněné galerie v prvním poschodí, odkudž jsme pohodlně mohli vše si prohlédnout a vše sledovat. Do zázraku byla ještě celá hodina času, mohli jsme proto po vůli pásti své zraky na divadle, které se tu před námi odehrávalo.

Pohled, jaký posvátný chrám Božího Hrobu tehdy skýtal, není tak snadno popsati. Již od předešlého dne pravoslavní věřící dleli ve chrámu, aby si zajistili místa. Všechny galerie a římsy byly do posledního místa obsazeny. Ve výklencích a v oknech byla schválně nadělána lešení, kde

v krkolonné výši se tísnili pravoslavní diváci; člověk se divil, že se jich nezmocní závrať, nebo že některý nešťastnou náhodou nespadne dolů. Lepší místa ovšem řečtí popové prodávali za příslušný poplatek. Ve vzdálenějších místech a bočních kapličkách bylo vidět mnoho pravoslavných Rusů, kteří přicházejí v počtu mnoha tisíc ke svátkům velkonočním do Jerusaléma. S udivenou tváří a tíše pohlíželi na hluk a vřavu, kterou tropili Řekové a Arabové zaujavší všechna místa poblíže Hrobu Páně.

Toto obecenstvo, které skoro celý den čekalo tu na zázrak Svatého ohně, nejevilo ani nejmenší stopy zbožnosti. Naopak byl tu hluk a křik a zábava jako v nejživějším arabském bazaru. Všichni měli s sebou zásoby potravin, kterými se nyní pohodlně posilňovali. Šorby s vodou se roznášely a prodávaly po kostele. Ti, kteří měli místo příliš vysoko, spouštěli dolů provázky a na nich si vytahovali vzhůru ony nádoby s vodou. Někdy se stalo, že nádoba spadla dolů, a voda i střepiny spadly na hlavy spodních diváků, načež se ozval křik, nadávky a spílání.

Kolem vlastního Božího Hrobu byl dvojitý kordon tureckých vojáků, kteří jen s vynaložením všech sil zdržovali lidskou vlnu, tlačící se ku kapli Božího Hrobu. Protože publikum bylo čekáním již unaveno, tu hledělo se bavit různým způsobem. Tohoto roku dělali přítomní Arabové a Řekové demonstrace proti židům. Najednou ozvala se v jednom konci chrámu posměšná píseň proti židům, zpívaná chraptivými hlasy

a doprovázená tleskáním rukou. Velfci turecký důstojník ihned tam poslal několik vojáků, aby karabáči demonstranty přivedli k mlčení! Sotva vojáci se vrhli do zástupu jedním směrem, tu píseň sice tam umkla, ale ihned, zase jako na povel, ozvala se s tleskáním v jiném směru. Ostatní přítomní se smáli, křičeli, volali — jedním slovem bylo vidět, že mají znamenitou „legraci“.

Vedle vojáků udržovali v zástupu pořádek též řečtí popové. V černých řasách a vysokých černých kloboucích prodírali se tlačícím se lidem. V ruce měl každý z nich řádný karabáč, kterého užíval, aby si prorazil cestu a pohnul k ústupnosti diváky, kteří dobrovolně nechtěli uhnout.

Jaký vzduch a jaká atmosféra byla v kostele Božího Hrobu, jenž mimochodem řečeno nemá žádné ventilace, nelze vylíčit. Lidské výpary, zápachy všeho druhu smíšené s prachem plnily jako hustá mlha celý prostor chrámový. Za čtvrt hodiny bylo nám všem nevolně. OO. františkáni stále svým hostům rozdávali sklenice limonády, kterou jsme jakž takž své nervy udržovali v činnosti.

Lóži v galerii naproti kapli Božího Hrobu měl rezervovanou jerusalémský paša. Seděl tam pohodlně s několika průvodčími, popíjel černou kávu, kouřil cigarety a lhostejným, ne-li pohrdavým pohledem prohlížel si lidské moře, jež vřelo a se zmítalo chrámovou lodí.

Bylo půl druhé hodiny odpoledne. Doba zázraku se blížila. Z řeckého Katholika vyšel průvod. Šli v něm kněží a mniši vyznání řeckého, armén-

ského a koptického. Řeky vedl sám patriarcha Damianos v bílém zlatotkaném šatu s korunou drahokamy posázenou na hlavě. Arméni a Kopti měli v průvodu své arcibiskupy. Barvy paramentů byly živé a nádherné, celý průvod působil svými barevnými rouchy zvláštním dojmem. Všichni v průvodě zpívali řecké, arménské a koptické zpěvy — každá část průvodu současně ve své řeči. Zástupy, když průvod se počal pohybovat okolo kaple Božího Hrobu, poněkud stichly. Bylo slyšet jen vřeštivé a nosové zpěvy pravoslavných kněží a mnichů, zvlášť stále a takoruka do nekonečna se opakovalo „Kyrie eleison“!

V průvodu mne upozornili na pověstného mnicha Euthymia. Vyznamenává se dvoji věcí. Předně ohromným bohatstvím, které si zjednal jako předseda řeckého Bratrstva Božího Hrobu. Jeho rukama procházejí všechny příspěvky z Ruska pro Boží Hrob a pro Svatou zemi. Při tom prý mnoho a mnoho uvázne v jeho vlastní kapse, takže jej v Jerusalémě znalci cení na tři až čtyři miliony franků. Poněvadž pak peníze na východě jsou mocí, tu i sám patriarcha Damianos musí pěkně poslouchat Euthymia a podřizovat se jeho vůli. Druhá věc, kterou se Euthymius smutně proslavil, jest jeho smrtelná zášť a nenávisť proti latiníkům. On to byl, jenž násilím se pokusil vyrvat františkánům částí chrámu Božího Hrobu jim patřící a jenž najatými pochopy, přestrojenými za řecké mnichy dal františkány, střežící Boží Hrob, ztýrat až k smrti.

Konečně nadešel slavnostní a dlouho očekávaný okamžik. Různí církevní hodnostáři prohlédli kapli Božího Hrobu, aby se přesvědčili, že tam žádného ohně a žádného světla není. Na to vstoupil tam patriarcha sám se shasnutou svící, aby modlitbou svou vyprosil na Bohu zázrak Svatého ohně. Dvěře kaple se za ním zavřely. Pohnuté očekávání a nedočkavost zmocnila se přítomných. Každý měl přichystány plné ruce svazků tenkých svíček, které si chtěl rozsvítit na posvátném ohni.

Patriarcha zavřený v kapli nechal své věřící čekat na zázrak půl hodiny. Měli být patrně všichni přesvědčeni, jak dlouho a jak vroucně se v Hrobu Páně modlí. Najednou ozvalo se zvonění a v otvorech, jež jsou po obou stranách kaple Božího Hrobu, zableskl se oheň. Zástupci hlavních řeckých a arménských klášterů stáli již pohotově a první si rozžali své svíčky v otvoru, dali je do zvláštních nádob a úprkem spěchali se svatým ohněm kordonem vojáků z chrámu. Po té rozžali si své svíce u otvorů jiní, od těch pak ostatní přítomní. Jako když požár se šíří v suché trávě, tak se šířilo rozžehování svíci po celém chrámu. Za deset minut hořelo statisíce a statisíce svíci, jejich matná zář svítila v husté atmosféře, čoud a zápach hořících knotů činil vzduch téměř nedýchatelným.

Patriarcha se v té chvíli objevil ve dveřích, vedoucích z Božího Hrobu, drže v ruce hořící svíci. Vlana lidská se zachvěla a vrhla k němu. Čím spíše má kdo rozžatou svíci od svíce patri-

archovy, tím je Svatý oheň účinnější. Dříve však, než se ona lidská vlana srazila, řečtí mniši vzali patriarchu na ramena a pozvednuvše jej, podávali jej s neobyčejnou rychlostí jedni druhým, až jej tímto způsobem dopravili do Katholika (řecký kůr před kaplí Božího Hrobu), a tak jej zachránili před tlačícím se zástupem, jenž by jinak mohl patriarchu umačkat.

Jakmile Svatý oheň v Božím Hrobě zableskl, ozval se v celém shromáždění výkřik a jásot, který těžko popsat. Bylo v tom řevu cosi nelidského a zvířecího. Když již všichni měli rozžaté svíce, následoval nový průvod kněží a mnichů okolo Božího Hrobu, nové zpěvy se ozývaly chrámem, doprovázeny jsouce křikem a jásáním všech přítomných. Teprve ke čtvrté hodině, když průvod byl skončen, počaly se místnosti chrámové pomalu vyprazdňovat.

Svatému ohni připisují, jak již řečeno, pravoslavní zvláštní očišťující a posvěcující moc. Proto, když přítomní měli již svíce rozsvícené svatým ohněm, tu plamenem jejich svou tvář ovívali, vdechovali plamen, dotýkali se jím různých částí těla. Neboť svatý oheň prý očišťuje od hříchů onu část těla, kterou se člověk provinil.

Nehoráznou radost z celého toho divadla měl pan hrabě Šternberk. Stále se obdivoval, jaký smysl pro barvu a pro pohyb mají orientálci, a ujišťoval nás, že i ty nejdivočejší obstrukční scény v parlamentě vídeňském nejsou ničím u porovnání s křikem a rejem, které právě viděl v Božím Hrobě...

Já jsem si zase vzpomínal na orgie thesalských bakchantek nebo na kněze Bálovy, kteří křikem a tancem uctívali svého boha... Křesťanského na slavnosti Svatého ohně není nic. Je to divoká pohanská orgie lidských vášní a nejhanebnější zneuctění onoho místa, které je tím odsouzením hodnějším, když uvážíme, že celý onen Svatý oheň je pouhá komedie a obyčejný podvod!

Když v kouři a dýmu celá stěnná prostora chrámová byla naplněna ohnivými jazýčky svíček, když sotva jsme mohli dýchat v zápachu a čoudu, tu se mi zdál chrám Božího hrobu — obrazem pekla...

Pouze jediný světlý dojem odnesl jsem si toho dne z chrámu Božího Hrobu. Když Řekové, Arméni a Koptové se již dostatečně vykřičeli, a když jejich výskavé a chraptivé hlasy umlkly, tu přítomní Rusové zanotili velkonoční chorál:

Caristos voskrese!
Smertiju smert' popral
i nám život daroval...

Lahodný nápěv, překrásné hlasy Rusův, něžná harmonie, v níž se tisíce přítomných spojilo, vše to působilo, že jejich slovanský zpěv, ozývající se u Božího Hrobu, zdál se býti andělskou melodií, která odkudsi z daleka vnikla do tohoto místa poskvrněného hanebnými orgiemi pekla!

*

Z našich čtyř staročeských cestopisů do Svaté země: Martina Kabátníka, Jana Hasištejn-

ského z Lobkovic, Kryštofa Haranta z Polžic a Ondřeje Prefáta z Vlkanova, je to jediný Prefát, který zázrak Svatého ohně ve svém velezajímavém spise líčí. Sám jemu sice přítomen nebyl, jeho vypravování se opírá o to, co od jiných slyšel, než přes to líčení jeho — byl v Jerusáleme roku 1546 — zasluhuje pozornosti. Uvádíme je proto v plném rozsahu jeho vlastními slovy.*)

„Tuto se drobet musím povytrhnouti a napsati o tom velikém divu, kterýž se každého roku děje v Jerusalemě a v tomto kostele Božího Hrobu, jak nám quardián hory Sionu i mniši pravili a to jistili, že jest v pravdě tak, a netoliko oni, ale i řečtí kněží, kteří jsou tu v Jerusalemě: i věděti se má, že každého roku v postě před velikonočí ten čtvrtek, jak my říkáme, v zelený čtvrtek, k večeru okolo nešporů, Turci dvěře kostela Božího Hrobu otevrou a v nich 2 neb 3 Turky s žilami postaví, kteří tu ustavičně jsou a hledají, aby pacholata a chasa leda jakás turecká a arabská do kostela nešla a tam křesťanům při jich službě Boží nepřekážela, než toliko křesťanům, každému chudému i bohatému jest svoboda do něho jíti, neb k tomu času množství křesťanů, sedlského i jiného lidu ze vsí země Svaté i odjinud (neb i z Cypru ostrova Řeků mnoho tam přijíždí) se do města schází. A tak vejduc ti všichni křesťané do kostela Božího Hrobu, každá jednota neb sekta s svými biskupy, neb Řekové přední místo drží, a ti mají svého patriarchu. Po nich jsou křesťané Římané, a ti

*) Dle vydání Faustina Procházky v Praze 1786.

mají otce guardiána a bratří hory Sionu, potom jiné sekty mají každá své biskupy. A tak, když již čas jest, nejprve patriarcha řecký v svém rouše s křesťany řeckými; za ním guardián hory Sion s bratřmi a křesťany Římany; potom biskup arménský s svými: za ním biskup indiánských křesťanů s svými: a tak jiní, Jakobité a Suryáni,*) každá sekta neb jednota za svým biskupem, a ti všichni jdou před Boží Hrob, a tu po pořádku okolo něho stojí, maje každý svíci nerozsvícenou v ruce. Bývají tu též někteří Turci onačejší, kteří ten div viděti chtějí, ač hned dva obzvláště k tomu od vladaře jerusalémského vysláni bývají, aby na to pilně šetřili a pozorovali, aby v tom se žádný fortel, podvod a šibalstvo od křesťanů nedálo; ti hned stojí u samých dveří, kde se do Božího Hrobu chodí.“

„A tu patriarcha řecký sám jediný vejde do jeskyňky Božího Hrobu, a všechno světlo v lampách (které tam ustavičně z rok do roka ve dne i v noci hoří) zhasí a jedinou toliko lampu k osvětlení připravenou nerozsvícenou postaví na hrob Krista Pána, a tak ven vyjde.“

„Tu ti dva Turci od vladaře vyslaní a k tomu zřízeni, jdou tam do vnitř do jeskyňky Božího Hrobu, a sami pilně ohledajíce, jestli všecko všude zhašeno, zas ven vyjdou, a tu před dveřmi stojí. Tehdy patriarcha řecký, guardián a jiní biskupové i všichni křesťané kleknou na kolena okolo

*) Křesťany »indiánskými«, o nichž Prefát mluví, třeba rozuměti křesťany habešské neboli ethiopské, Suryané jsou křesťané syrští.

Božího Hrobu a modlí se Pánu Bohu všemohoucimu, každá sekta svým jazykem a způsobem. A tu pomodlíce se opět patriarcha řecký vstane maje v ruce nerozsvícenou svíci voskovou, jde sám do jeskyňky Božího Hrobu a lampu, kterou byl nerozsvícenou v Hrobě Božím nechal, najde jasným světlem hořící, kterážto lampa zvláštním divem Božským sama od sebe se rozsvěcuje. Od toho světla té lampy rozsvítí svou svíci i jiné všechny, které v jeskyňce Božího Hrobu visí, a potom s hořící svíci vyjde ven, od jehožto svíce guardián hory Sionu, jiní biskupové a křesťané všichni své svíce rozsvěcují. A tak vstancouc jdou po pořádku s procesí vnitř kostela nesouc svíce hořící v rukou, zpívajíc a chválíc Pána Boha každý svým jazykem.“

„Že pak toto světlo samo od sebe Božskou mocí každého roku se rozsvěcuje, jest se jistě čemu podiviti, neb i sami Turci to za veliký div mají. Také nám pravili mniši, že některého roku se vídá i holubička bílá, která vletíc tou okrouhlou děrou, která nad Božím Hrobem jest, i sedí na vížce Božího Hrobu a potom zase odletí. Tomuto světlu neb ohni říkají mniši hory Sion „Ignis benedictus“ a po vlasku „fuoco benedetto“. A tak kostel Božího Hrobu, jak nám pravili, otevřený stojí, totiž ten den ve čtvrtek, o veliký pátek, o bílou sobotu a na Velikonoc v neděli teprve jej zase zavrou Turci po poledni.“

Tím, že Prefát sám nebyl přítomen slavnosti „Svatého ohně“, nýbrž že slyšel o něm vyprávět od jiných, vysvětluje se, že omylem klade slav-

nost tuto na Zelený čtvrtek místo na Bílou sobotu. Jinak jeho líčení shoduje se celkem s obřady, tak jak se i dnešního dne konají. Zajímavost jest, že Řekové i samé Františkány dovedli udržovati v omylu, tak že ve skutečnost zázraku Svatého ohně věřili a že sám quardián s bratřími se průvodu účastňoval. Podvod řecký Františkáni později prohlédli a dnešního dne ovšem samozřejmě na slavnosti Svatého ohně neberou žádné účasti.

Zajímavou jest otázka, kdy a kterak onen vylíčený obřad Svatého ohně byl ve chrámu Božího Hrobu zaveden, jaké to byly příčiny a okolnosti, jež k němu zavdaly podnět. Ze starých cestopisů a itinerářů je patrné, že od dob křížáckých obřad Svatého ohně existoval v té formě, jak jej známe dnes my, a že již v té době byla všeobecnou víra v jeho zázračný původ. Historické doklady, v nichž lze stopovati vznik Svatého ohně před dobou křížáckou, sebral docent olomucké fakulty Dr. Gustav Klameth ve své zajímavé práci o Svatém ohni.*) Výsledky jeho pátrání podáváme v následujícím.

Jest všem zajisté znám obřad katolické církve na Bílou sobotu, kdy před ostatními ceremoniemi se svítí oheň. Oheň tento, jenž má být z kamene vykřesaný, jest vhodným a případným symbolem Krista, jenž vlastní mocí vstal z mrtvých z hrobu. Kdy toto svěcení ohně bylo v západní církvi zavedeno, nedá se přesně zjistit. Dle papeže

*) Gustav Klameth, Das Karsamstagsfeuerwunder der heiligen Grabeskirche Wien 1913.

Zachariáše (741—752), který obřad tento ve svém listu k Bonifácovi popisuje, na Zelený čtvrtek, když se svétlo sv. křížmo, měly se tři velké lampy s olejem uschovati na ukrytém místě v kostele; tam se mělo pečovat o to, by oheň až do soboty vytrval, z nich pak se měl vzít oheň pro svěcení křestné vody. Jak patrné, oheň tehdy se na tři dny uschoval a tak krásně znázorňoval Krista Pána, který po tři dny ležel v hrobě. V dobách následujících však vidíme, že oheň se neuschovává, nýbrž zažehuje na Bílou sobotu a to buď třením dvou dřev, nebo pomocí skleněných čoček, nebo posléze, jak tomu je do dnes, vykřesáním z kamene.

Že sei v chrámu Božího Hrobu jednalo původně o podobný obřad, totiž o svěcení ohně na Bílou sobotu, je každému na první pohled patrné a také nejstaršími doklady stvrzeno.

Poutnice z jižní Francie jménem Aetheria jež okolo r. 385 Palestinu navštívila, popisuje ve svém velezajímavém cestopise obřady Sv. týdne v kostele Božího hrobu. O Bílé sobotě praví, že se slaví podobně jako u ní doma. Oheň pak že se vynese z jeskyně vnitřní, kde lampa stále ve dne v noci hoří. Vidět z toho, že obřad onen byl takový, jak nám jej popisuje papež Zachariáš; o nějakém zázračném rázu Svatého ohně není tu ani stopy.

Podobně řecká kniha obřadů (Typikon) ve Sv. Hrobě pocházející asi z 8. století mluví o tom, že patriarcha „vynese oheň z Hrobu Páně“, nic se nezmiňuje o nějakém zázraku.

Proměna církevního obřadu svěcení ohně v domnělý zázrak musila se udáti během devátého století. Kdy a jak se to stalo, nedá se zjistiti. Tolik je jisto, že lid od té doby věří v zázrak svatého ohně a že víra ta během století stále více se utvrzuje.

Arabský historik Mas'ûdi, který v r. 926 procestoval Palestinu, mluví již o tom zázraku, podotýká však, že „oheň jest rozncen obratným a dovedným způsobem, který je udržován v hlubokém tajemství.“ Dle zpráv současných poutníků, hlavně ruského mnicha Daniele (1108—1115), zaněcovaly se lampy u Božího Hrobu, když lid i kněží dlouhými modlitbami a voláním „Kyrie eleison“ tuto milost od Boha si vyprosili. A nejen v Božím Hrobě samém, nýbrž i mimo něj, na Kalvarii a jinde v chrámu počaly lampy, když přišla určitá chvíle, samy hořeti. Ba francouz Fulcherius z 12. století vypráví, že v jeho přítomnosti se zanítily na padesát lamp, ne najednou, ale po sobě. Onen oheň, jak nám dále vypravují staří poutníci, nepotřeboval knotu, měl zvláštní lesk, cinobrovou barvu a také zvláštní zápach.

Z toho všeho smíme právem usuzovati, že se podařilo kněžím řeckým vynalézti zvláštní chemickou směs, která po určité době sama se vzněcovala. Pozoruhodno jest, že zavedení zázraku Svatého ohně padá přibližně do té doby, kdy byl vynalezen „řecký oheň“. Řecký oheň to asi byl, jenž zavedl kněžím řeckým podnět k tomu, že se pokoušeli nalézti a také skutečně našli onu

směs, již pak se při Svatém ohni používalo. Poněvadž řecký oheň, pokud nám známo, obsahoval petrolej, síru, smolu a ledek, můžeme se domnívati, že i při Svatém ohni takových neb podobných látek bylo použito. Na to poukazuje i ona zvláštní barva a zvláštní zápach Svatého ohně, o nichž se zprávy očitých svědků zmiňují. Dle toho, jak směs ona byla připravena, bylo třeba delší neb kratší doby, aby se vznítily. Proto i Svatý oheň někdy se objevil brzy, což bylo považováno za zvláštní důkaz Božské milosti, jindy bylo potřeba dlouhé doby a mnohých modliteb, než oheň se vzňal.

Řeční kněží v Božím hrobě neměli asi z počátku úmyslu, lid uvéstí v omyl a nevydávali Svatý oheň za zázrak. Chtěli pouze do velikonoční liturgie zavést efektní a účinný obřad, který by slavnostní ráz ceremonií ještě zvýšil. Než prostý a nevzdělaný lid brzy v ohni, který zdánlivě sám a bez lidského přičinění se vzněcoval, viděl zjev zázračný. Víra v zázrak při Svatém ohni stala se brzy všeobecnou; od 10. století počínaje všechny zprávy poutníků mluví o Svatém ohni jako o skutečném zázraku. V zázraku tomto pak viděl lid proti mohamedánům zvláštní důkaz pravdu křesťanského učení a doklad Božské milosti i ochrany. Tato okolnost byla příčinou, že kněží ono přesvědčení prostého lidu trpěli a nikterak proti víře v zázrak Svatého ohně nevystupovali, nýbrž svým mlčením ji potvrzovali. Přesvědčení pak o skutečném zázraku brzy se tak rozšířilo a tak upěvnilo, že i křesťané západní

přicházející do Jerusaléma a hlavně křižáci neměli žádné pochybnosti, že se tu jedná o skutečný zázrak, jimž Bůh každoročně oslavuje Svatá místa a slibuje křesťanům svou ochranu.

Jak řečtí kněží využívali naivní víry křižáků v onen zázrak, o tom máme dva zajímavé doklady.

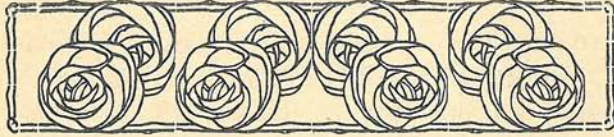
Zmíněný již Fulcherius, dějepisec první křižácké výpravy, již se osobně účastnil, líčí nám dramaticky, co se po dobytí Jerusaléma událo na Bílou sobotu r. 1101 v kostele Božího Hrobu. Vůdcové i vojíní křižáčtí byli ve chrámě očekávající onen zázrak, o němž tolik byli slyšeli. Liturgie se konala řecky i latinsky. Kněží řečtí i latinští se svými patriarchy vykonávali posvátné obřady. Kyrie eleison ozývalo se neustále lodí chrámovou, ale ač již uplynula třetí hodina odpolední, zázrak se nedostavil! Latinský patriarcha vrhl se na tvář před Božím Hrobem úpěnlivým hlasem prose Boha o seslání Svatého ohně, ale marně! Sklíčení a zarmoucení opustili křižáci chrám, přemýšlejíce, čím se proti Pánu Bohu provinili, že jim důkaz své přízně, Svatý oheň, odepřel seslati. Druhého dne konali prosebný a kající průvod na nádvoří chrámu Šalomounova. Mezi tím, co se tam modlili, byli v chrámě Božího Hrobu jen Řekové a Syrové a tu najednou — zázrak se dostavil, svatý oheň se vzňal!

Něco podobného vypravuje i ruský archimandrita Daniel, rovněž již zmíněný. I jemu dovolili Řekové postavit svou lampu k Božímu Hrobu. Svatý oheň sestoupil, zapálil lampu jeho a lampy Řeků, ale lampy Franků a latinůků zůstaly nezapáleny!

Obě tyto události dají se velmi prostě vysvětliti. Řečtí kněží od počátku nenáviděli latinůků tedy i křižáků. Aby se jim pomstili, je pokořili a ponížili, nedali tehdy v r. 1101 do lamp jednoduše oné hořlavé látky, až příštího dne, kdy křižáci nebyli ve chrámě Božího Hrobu. Totéž udělali latinůkům i tehdy, kdy mnich Daniel byl v Jerusalémě svědkem zánícení Svatého ohně.

To, co zde řečeno o vzniku Svatého ohně, staví řecké kněžstvo u sv. Hrobu do velmi špatného světla. Třeba neměli s počátku úmyslu klamati lid a pouze mlčeli, když víra v zázrak se šířila, nepoučujíce věřících, jak to bylo jejich povinností, později již dopouštějí se přímého klamu a podvodu. V roce 1101, když křižáci marně s pláčem Boha prosili o Svatý oheň, tu řečtí kněží k tomu přihlíželi s utajenou škodolibou radostí. Klamem a podvodem chtějí dokázat svou povýšenost a přednost před latinůky.

Do dnešního dne ve chrámu Božího Hrobu děje se domnělý zázrak Svatého ohně. Tisíce a tisíce pravoslavných jsou přesvědčeny, že tu jde o skutečný zázrak. I dnes řečtí kněží k tomu mlčí a zneužívají víry naivního lidu. Úsudek o tomto jednání může být pouze jediný a každý nestranný člověk, má-li trochu smyslu pro pravdu, musí s ním souhlasit: Zázrak Svatého ohně je hanbou celého světa a největší hanbou řecké církve, která na tom nejposvátnějším místě světa provádí podobný podvod.

IV.

Židé ve Svaté zemi.

Mezi charakteristickými postavami kterých si poutník v Jerusalémě povšimne, jsou i židé. Potkáváme se tam s nimi na každém kroku a hlavně, přijdeme-li do nových jerusalémských čtvrtí, tu zdá se nám, že jsme nikoliv v Orientě, nýbrž v nějakém židovském městě v Haliči.

Židé kdysi byli pány Palestiny, byli tu doma ve své vlasti. Mimovolně naskytá se zajímavá otázka, jaké jsou poměry sociální a hospodářské těch židů, kteří dnes ve Svaté zemi bydlí.

Především třeba podotknout, že dnešní židé palestiniští nejsou potomky původního usedlého židovského obyvatelstva, nýbrž jsou to skoro vesměs přistěhovalci, kteří se ve středověku a hlavně v době nejnovější opět ve Svaté zemi usadili.

Přepjaté očekávání pozemského mesiáše, kterými mysli židů v době Krista Pána byly naplněny, neuskutečnitelné naděje, kterými srdce jejich byla zanečena, fanatická nenávisť římského panství: vše to vedlo židy k onomu povstání v r. 66 po Kristu, kterým osud židovského národa

byl zpečetěn. Jerusalém byl dobyt, chrám zbořen, a tím zničeno centrum židů rozptýlených již tehdy po celém světě. Lid pod vedením exaltovaných vůdců jako opojen a omámen vrhl se oním povstáním se zavřenýma očima do propasti zhouby. Pohroma, která tedy židy stihla, byla zároveň trestem Božím nad nevděčným národem, který svého pravého Spasitele zavrhl a usmrtil.

Ještě několikrát pokusili se židé o povstání. Hlavně za Trajana v r. 117—118 a pak za Hadriána 133—135, kdy falešný mesiáš Bar Kochba („Syn hvězdy“) vedl řady svoje plně zoufalé statečnosti do nerovného boje proti Římanům. Byly to pokusy opravdu šílené, a vláda římská železnou pěstí pokusy tyto potlačila a ještě přísnější opatření proti židům zavedla. Po povstání Bar Kochby založena na troskách Jerusaléma římská kolonie Aelia Capitolina, na místě chrámu Šalomounova postavena socha Jovišova, židům pod trestem smrti vstup do posvátného města zakázán.

Těmito válkami a povstáními byl židovský živel v Palestině skoro úplně vyhuben. Poněvadž i byzantští císařové přísně proti židům zakročovali, poněvadž také křižáci stejně rázně, ba nejednou krutě, s židy zacházeli, bylo následkem toho, že původní domorodé židovstvo ve Svaté zemi úplně vymizelo.

Pod vládou kalifů a Turků vedlo se židům poměrně dobře. Třebaže však židé v Mesopotamii neb ve Španělsku měli tehdy dokonce doby rozkvětu národního, v Palestině samé nenabýli

již žádného významu, protože tam vlastně žádných židů — až na nepatrné zbytky — nebylo.

Dnešní židé palestínští přistěhovali se do Svaté země, jak řečeno, ve středověku a hlavně v době naší. Počet jejich páčí se v celé Palestině na 80.000. Nejčetnější jsou v Jerusalemě, kde ze 70.000 obyvatelstva je 45.000, tedy dvě třetiny, židů. Vedle toho jsou četně usazeni v Safedu (12.000), v Jaffě (2 500), v Tiberiadě (2.900), v Haifě (1.640), v Hebronu (1000). Číslice tyto však zvětšují se každým dnem, protože příliv židovstva stěhujícího se do Palestiny se stále zvětšuje.

Židé palestínští dají se rozdělit na čtyry třídy. Největší část jejich jsou buď tak zvaní Sefardim nebo Aškenazim.

Sefardim jsou židé, kteří se vystěhovali ze Španělska. Ferdinand Katolický a Isabella I. po dobytí Granady v r. 1492 vydali rozkaz, aby všichni židé, kteří nepřijmou křesťanství, Španěly opustili. Zákon tento byl též se vši přísností proveden. Židé takto vypuzeni uchýlili se ve značném počtu do Turecka, kde se usadili na různých místech, hlavně v Cařihradě, v Soluni a pak též v Palestině. V Soluni je dodnes těch Sefardim, kteří se též nazývají spanioly, okolo 50.000. Sefardim mluví pokaženou španělštinou, která je promíchána hebrejskými a tureckými slovy.

Mnohemčetnější než Sefardim jsou v Palestině Aškenazim, t. j. židé, kteří se přistěhovali v novější době z Ruska, Rumunska a Haliče. Mluví svým židovsko-německým žargonem, který ovšem,

podobně jako sefardim svou španělštinou, píší hebrejskými písmeny.

K těmto dvěma hlavním zástupcům židovstva přistupují ještě židé bucharští. Tito se přistěhovali ze středosijského chanátu Buchary do Jerusalema, mají svou čtvrť v židovské kolonii v Jerusalemě, stavby jejich domků mají svůj zvláštní ráz. Jako Aškenazim, tak i bucharští židé tvoří zvláštní typ, který nese na sobě určitý mongolský ráz. Přistěhovali se do Jerusalema ze zbožnosti, jsou zámožní, ale počtem jich mnoho není.

Konečně jsou to tak zvaní jemenité, kteří tvoří židovský proletariát. Jsou to přistěhovalci z různých zemí, kteří nemají ani majetku, ani podpory ze svých krajů. Žijí v chudobě, jsou nosiči, cidiči botů, nebo jiným zaměstnaným s bídou se žijí. Poznat je lze po bílé, hladké potní čepičce, kterou nosí na hlavě a po dlouhých pejzách.

Hlavní příliv přistěhovalců židovských, který za naší doby Palestinu přímo zaplavuje, tvoří židé polští a ruští. Také Halič je zastoupena mezi nimi značným procentem. Zákon turecký sice zapovídá židům stěhování do Palestiny a nabytí půdy, ale jako mnoho jiných zákonů tak i tento se neprovádí. Úfaly turecké při zvuku stříbrné neb dokonce zlaté mince zavírají nikoliv jedno, ale obě oči, židů pak mezitím v Palestině přibývá a stále větší části půdy dostávají se do rukou různých sionistických spolků. Tím, že tito přistěhovalí židé nenabývají tureckého státního občanství, nýbrž zůstávají příslušníky států,

z nichž přišli, vysvětluje se, že na př. i Rakousko má v Palestině přes deset tisíc takových občanů, kteří nejsou právě Rakousku k velké cti a z nichž hlavně rakouští konsulové v Jaffé, Jerusalémě a Safedu mají náramně malou radost!

Jest pravda, že někteří židé stěhují se do Palestiny ze zbožnosti, toužíce po tom, aby strávili a skončili život na posvátné půdě svých předků; to bývají hlavně starší a zámožnější židé. Většinou však příčiny onoho stěhování nejsou ideální a náboženské, nýbrž sociální a politické. Postavení nižších vrstev židovských v Haliči, Rumunsku a Rusku je velmi smutné, jednak proto, poněvadž je jich příliš mnoho a nemají tudíž dosti možnosti, aby se obchodem uživil; jednak následkem výjimečných zákonů, kterými ruská a rumunská vláda židovský živel se snaží potlačit. Hlavně v Rusku po zavedení lihového monopolu je postavení židů chudších kritické. O bídě a chudobě, v jaké židé tito žijí, těžko si udělat představu. Následkem těchto stísněných poměrů je vystěhovalectví židů, které se běže z Ruska různými směry. Nejvíce jich jde do Ameriky, část pak také do Palestiny. Stěhují se ovšem právě ti nejchudší židé, zámožnější nebo těm, kteří dovedou doma svou existenci uhájit, ani nepřipadne na mysl, aby opustili zemi, kde se jim vede dobře, jako kdysi jejich předkům v Egyptě u hrců masa.

O stěhování židů do Palestiny má největší zásluhy hnutí sionistické. Sionisté jsou rozhodně proti tomu, aby židé se přizpůsobili

okolnímu křesťanskému obyvatelstvu nebo s ním splynuli; ideálem jejich je, aby židé celého světa uvědomili si svou národní a náboženskou svéráznost, aby byli na svůj původ hrdi a za něj se nestyděli, aby utvořili jeden uvědomělý a organizovaný židovský národ. Nejvyšším cílem sionistů je obnovení židovského panství v Palestině a znovuzbudování Sionu. Odtud i jejich název „sionisté“.

Sionisté mají právě nejvíce přívrženců mezi chudými židy v Haliči a Rusku. Židé v západní Evropě, kteří se těší celkem velkému blahobytu, sionismu nepřejí; dle starých tradicí přidržují se vždy vládnoucí politické většiny a je jim nepřijemným, když se poukazuje na to, že jsou vlastně cizinci a parazity mezi křesťanskými národy. Že je to v Rusku a Haliči hlavně studující židovská mládež, která je zanícena pro ideály sionismu, lze snadno pochopiti.

Sionistických spolků je celá řada a vládnou značnými peněžními prostředky. Prostředky ty však nemají od bohatých židovských milionářů, nýbrž jsou to výsledky sbírek, které právě ti nejchudší židé pořádají. Kdo pohlédne do sionistického listu „Die Welt“ na výkazy sbírek, tu uvidí tam poznamenány většinou příspěvky malé po 1 až 10 rublech, ale příspěvky ty jsou od židů z Haliče, Ruska, Buchary, Sibiře a Taškentu atd. Je to důkaz, kterak ono hnutí sionistické je mezi židy rozšířeno. Sionistické spolky jsou to právě, které vedou a organizují židovské vystěhovalectví do Palestiny.

Bohatí židé západní, Rotšildové, Hirsch a pak spolek Alliance Israélite, třebaže sionismu nepřejí, přece jen své rodáky v Palestině značně podporují. A podpory ty jsou nanejvýš nutny. Neboť židovští vystěhovalci nemají obyčejně žádného jmění, nemají také v Palestině možnosti a příležitosti, aby si prací neb obchodem zajistili existenci, a tak by bez těchto podpor propadli zoufalé bídě.

Podpory ty jsou různého druhu. Hlavní úlohu u židů v Palestině hraje chaluka, t. j. podíl na různých fundacích, které bohatí židé pro své rodáky v Palestině zřídili. Chaluka záleží právě v peněžité podpoře, která se běže z výnosu fundací. Chaluka nebývá velká, stačí obyčejně jen tak na uhájení živobytí, ale většina židů palestinských by bez ní nemohla existovati. Za tuto peněžitou podporu mají židé závazek modliti se v určité dny na určitých posvátných místech jako u hrobu Rachelina, Samuelova, u hrobů slavných rabínů Akiby, Meira, Zakkai a hlavně ovšem u chrámové zdi v Jerusalemě. Židé, kterých si jistě každý poutník jerusalémských u zdí nářku povšimne, modlí se tam většinou, poněvadž je k tomu chaluka zavazuje. Poutník tu často uvidí a uslyší opravdový nářek a pláč. Není to ani tak kvílení nad zkázou svatého města, ale ve většině případů je to skutečný pláč z bídy, v jaké takový chudobný židovský přistěhovalec žije!

Vedle peněžitých podpor hledí evropští židé podporovat židy v Palestině zakládáním škol, nemocnic a jiných lidumilných ústavů.

Ovšem dobře nahlížejí vůdcové sionismu, že židé v Palestině nemohou trvale se usaditi, když si nezjednájí hospodářskou samostatnost. Z tohoto přesvědčení vznikl onen zajímavý pokus zakládat v Palestině židovské rolnické osady. Rotšild sám zakoupil v Palestině do roku 1899 přes 20.000 hektarů půdy, které postoupil židovské kolonizační komisi v Londýně. Komise tato založila dosud 27 rolnických kolonií na různých místech Palestiny a usadila v nich okolo tří tisíc židů.

Zdá se však, že tyto pokusy setkají se s úplným nezdarem. Příčiny toho jsou různé. Hlavní příčina je ta, že židé nemohou si přivyknouti k rolnické práci. Po tisíce let pěstovaným a zděděným instinktem své rasy jsou puzeni k obchodu. Jak je žid dobrým obchodníkem, tak je špatným rolníkem. Tělesné práci se oni židovští kolonisté dle možnosti vyhýbají, polní práce dávají dle možnosti vykonávat najatým domácím dělníkem arabským, sami pak, kde to jen trochu jde, hledí se uchopit nějakého „kšeftu“.

Další příčina leží, jak si kolonisté sami stěžují, ve vysokém nájemném, které musí platit ze svých statků kolonizační komisi. V kolonii dostanou pěkně vystavený domek a potřebné hospodářské zařízení, musejí však ročními splátkami uhrazovat náklad, který na kolonii zmíněná komise učinila. Účelem těchto splátek bylo, aby kolonisté se stali samostatnými majiteli svých pozemků, než obyčejně židé splátky ony zapraviti nejsou s to. Tím upadají do dluhů, ba mnozí svou ko-

lonii opouštějí a hledí se uchytili jinde. — Konečně stěžuje si komise kolonisační na to, že mezi kolonisty židovskými vládou spory a hádky, které klidný a zdravý rozvoj takových osad činí nemožným. Činí se různé pokusy poměry v židovských osadách sanovat, dosud ale bez výsledku.

Hlavním středem židovských přistěhovačů jest a zůstává Jerusálém. Na severozápad Jerusáléma směrem k Jaffě povstalo opravdové židovské město. Domky, vystavěné kolonisační komisí neb sionistickými spolky, jsou pěkné a úhledné. Nadpisy, plakáty, oznámení jsou všechna psána hebrejskými literami. Všude potkáváme jen známé postavy našich haličských židů v dlouhých kافتانech, chlupatých čepicích a s nezbytnými pejzy; tu a tam vidíme, hlavně v sobotu, rabína, jak v pestrém červeném neb modrém sametovém plášti a obklopen svými žáky ubírá se do některé ze sedmdesáti synagog, které židé v Jerusálémě mají.

Nicméně přes to, že je židů v Jerusálémě na 50.000, jejich postavení hospodářské spočívá na velmi slabých základech. Hospodářstvím se nezabývají a zabývat ani nemohou, neboť okolí Jerusáléma je dnes opravdovou skalnatou pouští. K obchodu pak je tu velmi málo příležitosti. A kde by obchod byl výnosný, tu předejde je Řek a Armén, s nimiž žid, třebaš jinak dobrý obchodník, nemůže konkurovat. Jest skutečně oprávněno přísloví, že jeden Řek je lstivější, než sto židů a že jeden Armén se zase vyrovná stu Řekům! Věnují se sice židé řemeslům, jsou stolaři

ševci, natěrači, klempíři atd., ale to k vše obživení onoho množství nestačí. Kromě toho jsou řemeslníky špatnými a nesolidními. Uvádím tuto charakteristickou událost: Rektor rakouského hospice dal si od židovského zedníka obílit část zdi na dvoře. Žid byl s prací hotov za půl dne, žádal však za ni 40 franků. Když rektor nad tímto požadavkem spráskl ruce, tu řekl žid: Ale vždyť já zase čtrnáct dní nebudu mít žádné práce, a z čeho mám být po tu dobu živ!

Většinou jsou tedy, jak již podotknuto, židé odkázáni na „chaluku“, to jest na podpory z Evropy. Kdo si k tomu obchodem nebo řemeslem něco přivydělá, živí se ještě dosti slušně. Kdo však žádné chaluky nemá, ten, jak je tomu u židů jemenitů, propadá nejhorší bídě a je z chudých tím nejchudším. Až se často člověku srdce svírá, když vidí ty ustaralé tváře otců rodin, shrbené a ošumělé židovky, vyhublé a skrofulosní tváře židovských dětí, do nichž bída vytiskla svou pečeť hlubokými rysy!

S domorodým arabským obyvatelstvem nemají židé palestinskí nejmenších styků. Mezi oběma klene se hluboká propast. Arabové židům nenávidí a pohrdají jimi. Třeba slyšet onen přízvuk zášti a opovržení, s jakým Arab vyslovuje slovo „jahudi“, t. j. žid!

Také podnebí jerusalémské neslouží přistěhovačům židům a má na jejich tělesný stav nepříznivý vliv. Jerusálém sám sebou není zdravým městem jednak pro nedostatek pitné vody, jednak pro náhlé změny teploty. Kdežto staré město, jsouc

položeno poněkud níže, je přece jen proti náhlým studeným větrům, jež do největšího parna náhle zavanou, poněkud chráněno, židovská osada leží na samém severozápadním návrší a je přímo těmto nezdravým větrům vystavena. Jak tvrdí lékaři, většinou trpí jerusalémští židé revmatismem a srdeční vadou. Také židovské dívky, které se tu již zrodily, mají chorobné, nezdravé vzezření. Jest proto málo naděje, že se potomci přistěhovalců zdejšímu podnebí přizpůsobí.

Židé palestínští mluví, jak podotknuto, španělským a německým žargonem. Snahou rabínů a židovských učenců jest zavésti opět mezi nimi hebrejštinu jako dorozumívací jazyk. A pokusy ty nejsou bez úspěchu. Hebrejštině, ovšem přizpůsobené moderním požadavkům a poměrům, vyučuje se ve všech školách, a židé, kteří jen trochu mohou, hovoří mezi sebou jen hebrejsky, hlavně židé mladší, kteří již chodili do židovských škol. Velkou zásluhu o to, že hebrejšтина opět je uváděna v život a přestává býti u židů jazykem mrtvým, má učenec židovský Ben Jehuda, který svého času vydal v Lipsku dvanáctisvazkový slovník moderní hebrejské řeči.

Rozumí se, že židovské noviny, jež v Jerusalémě vycházejí, jsou tištěny v hebrejštině nebo aspoň hebrejskými literami. Jiného písma obyčejně žid nezná. Proto i na rakouských poštách v Jerusalémě a Jaffě musí býti nejen několik úředníků hebrejštiny znalých, ale také všechny vyhlášky jsou též uveřejňovány hebrejským písmem.

Nynější stěhování židů do Palestiny má velkou podobu s návratem židů do vlasti ze zajetí babylonského. I tehdy zámožní židé zůstali v Babyloně, kde se jim za perské vlády výtečně dařilo, vraceli se většinou jen židé chudší. Také onen návrat trval dlouhá léta a dál se v menších a větších tlupách (golah). S jakými obtížemi bylo tehdy vrátivším se židům zápasit, než opět ve své vlasti pevně se usadili, o tom dávají nám knihy Esdrášova a Nebemiášova mnoho dokladů.

Dnes ovšem jsou jiné poměry. Jak věci stojí je málo naděje, že se sen sionistů uskuteční a že opět v Palestině zřídí židovské paňství, nebo že aspoň Palestinu dostanou do svých rukou a osadí ji opět židovským lidem. Dosavadní pokusy dokazují, že židé již jsou neschopni státi se znovu rolnickým lidem, který musí tvořit základ každého paňství a každé říše! I zde v Palestině je patrna kletba Boží, která již po dvě tisíciletí spočívá nad tímto nešťastným národem, ale nešťastným svou vinou a svým vlastním hříchem!

Zbožný konvertita židovský Ratisbonne založil v Palestině kongregaci Otců a Sester Sionských, kteří mají pracovat o tom, aby přivedli národ židovský ku poznání křesťanské pravdy. Úspěchů však dosud velkých nemají. Nepřišel patrně ještě čas, kdy Bůh „sejme závoj se srdcí“ židů a kdy se splní proroctví sv. Pavla (Řím. 11, 26), že i Israel, až vstoupí do církve všichni národové, uvěří v Krista a zvolá: „Požehnaný, jenž se béře ve jménu Páně!“

V.

Po hřebenu Karmélu.

Dvoje pohoří v Písmě svatém jest obestřeno zvláštním básnickým půvabem, Libanon a Karmél. Libanon se svými mohutnými stráněmi porostlými cedry a se svými osněženými vrcholky je obrazem síly a velebnosti. Karmél naproti tomu, třeba se velikostí ani z daleka nerovná Libanonu, vyznamenává se úrodností půdy, bujností své vegetace a je proto v ústech proroků Starého zákona vždy symbolem hojnosti a krásy.

Nabuchodonosora, který se blíží v moci a slávě, srovnává Jeremiáš (46, 18) s Táborem a Karmélem. Země judská, kterou Bůh požehná a zahrne dobrou, zazáří jako Karmél, bude jí dána sláva Libanu, okrasa Karmélu a Saronu (Is. 35, 2). Básník velepisně dí o nevěstě své: „Hlava Tvá jako Karmél a vlasy hlavy Tvé jako šarlat krále.“

Naopak zase pohromy, jež proroci předpovídají nevěrnému lidu, líčí především jako zpustošení Karmélu. „Učiněn je Saron jako poušť a potlučen je Basan i Karmél“ (Is. 33, 9); „Od-

ňato bude veselí a plesání Karmélu“ (Is. 16, 10); „Kvůli budou krásné pastviny pastýřů a vyschnou vrch Karmélu“ (Amos 1, 2).

Karmél ovšem od oněch dob, kdy Svatou zemi zazníval mohutný hlas proroků, mnoho se změnil: lesy pokrývající jeho hřeben i jeho stráně namnoze jsou zpustošeny, úrodná pole a vinice zmizely, kvetoucí četné osady a městečka obráceny ve zříceniny. Karmél, jako celá ostatní Svatá země, nese na sobě pečeť zkázy a úpadku. Než přes to i dnes jest Karmél místem, kde nejen historické památky a vzpomínky, ale též krása přírody poutníka uchvátí a naplní obdivem. I dnes jest Karmél rozhodně tím nejpůvabnějším místem v celé Palestině. Všechna spousta a zpustošení nedovedlo zahladiti jeho tajemné krásy, která uváděla v nadšení staré proroky.

Název Karmélu různě se vykládá. Výklad nejpravděpodobnější je Geseniův, který odvozuje slovo Karmél od hebrejského „Kerem“ vinice, takže Karmél znamená místo s hojnými vinicemi. Název vzat je ze skutečnosti, protože jako v dobách minulých tak i dnes vinná réva na Karmélu výborně se daří.

Názvem Karmél se označovalo a označuje pohoří, které počíná se uprostřed staré Samarie a odtud se táhne směrem severozápadním k moři, kterého dostihuje u dnešního města Haify. Karmél zde vybíhá dosti mohutným předhořím do moře a tvoří takto jižní stranu zátoky Haifské. Karmél sám dnes jest nazýván od domorodého obyvatelstva Džebel Mar Elias, t. j. hora sv. Eliáše. Vyše

Karmélu u srovnání s pohořím judským není veliká: nejvyšší bod jeho Esfiah jest pouze 552 metrů vysoký. Směrem ku Středozemnímu moři se výše Karmélu zmenšuje, takže předhoří Karmélu u Haify, na němž stojí klášter Karmelitánů, vznáší se pouze 170 metrů nad hladinu mořskou. Přes to, že výše tato je poměrně nepatrnou, působí Karmél na poutníka, který jej uvidí ze zátoky Haifské, dojmem mohutným. Příkré svahy, které vystupují ze samého moře, a které nesou jakoby na svých plecích karmélitský klášter, zdají se býti mnohem vyššími než ve skutečnosti.

Uzřel jsem Karmél poprvé z rána dne 21. března. Dvoukomínová loď francouzské paroplavební společnosti jménem Portugal, dopravila nás za dvanáct hodin během noci z Bejrutu do Haify.

Bylo ještě časně ráno před východem slunce, když rachocení kotevních řetězů a nepravidelný hluk lodního šroubu všem cestujícím dal neklamnou zvěst, že jsme dospěli cíle své cesty, totiž Haify. První pohled, když jsme, ovšem trochu rozespalí a znaveni cestou, vystoupili na palubu, patřil Karmélu. Byl ještě celý zahalen ranní mlhou, která dodávala jeho obrysům obrovských rozměrů. První paprsky vycházejícího slunce prodíraly se závojem mlh a zlatily žluté zdi kláštera, který se takořka ve vzduchu vznášel nad vlnami mizfích mlhových spoust. Než nebylo nám přáno kochati se dlouho tímto velebným pohledem. Nastalo obvyklé vyloďování s obvyklým křikem Arabů, s obvyklým taháním a smlouváním

s ochotnými majiteli bárek, s obvyklým bakšišem celním úředníkům.

Vylodění v Haifě není sice tak zlé jako v Jaffě, ale ke příjemným věcem rozhodně též nemůže býti počítáno. I zde musí loď zůstatí téměř půl hodiny od břehu a doprava na břeh děje se malými arabskými bárkami. Není tu ovšem oněch skalisk, která často vylodění v Jaffě činí nebezpečným, je-li však moře trochu pohnutějším, tu i zde bývá všelijak na mysli poutníků, když vlna za vlnou bárku hned do výše povznáší a hned zase nechává spadnouti mezi své vzpěněné boky. I my jsme si oddechli, když naše noha stanula na pevné půdě špinavé pobřežní ulice v Haifě.

Haifa od té doby, co je spojena železnou dráhou s Damaškem, vzrůstá se obchodně i co do počtu obyvatelstva. Obyvatelstvo čítá dnes na 16 tisíc. Takto Haifa, ležící na místě starého Sycaminum, dávno již předstihla dvě hodiny severněji ležící Akku. Akka, stará Ptolemais, tak známá z válek křížáckých a posledně z výpravy Napoleonovy v roku 1799, náleží minulosti. Budoucnost patří stále více a více se rozvíjející Haifě.

Čeho se Haifě nedostává a co by právě její obchodní rozmach neobyčejně podporovalo, je dobrý přístav. Celé pobřeží Palestiny táhne se rovnou linií bez záhybů a zátok od severu k jihu a nemá žádného přirozeného přístavu. V době římské vybudoval Herodes přístav v Cesareji, vyhnav dvě mohutné hráze do moře. Po přístavu

tomto není dnes skoro ani stopy. Vláda turecká prý pomýšlí na vystavění nového moderního přístavu na palestinském pobřeží. Ovšem, od úmyslu je ke skutku cesta náramně dlouhá; dojde-li však kdy ku stavbě přístavu, ať se strany Turecka nebo jiné velmoci, tu Haifa je k tomu svou polohou a svojí zátokou přímo předurčena, aby sem byl onen budoucí přístav položen.

Ráz Haify neliší se od ostatních východních měst. Bílé kamenné domy s plochými střechami, stupňovitě seřazené na svahu nábrežním, minarety mešit, jež se tu a tam nad úroveň ostatních domů zvedají, hlučné bazary, orientální křik a orientální špína: vše to je v Haifě právě takové jako jinde na Východě. Zvláštností Haify je evropská kolonie německých templářů, jež se rozkládá na jižní části města a tvoří zvláštní obec pro sebe.

Templáři jsou německá protestantská sekta, jež v šedesátých letech minulého století byla založena ve Württenbersku Christianem Hoffmannem. Náboženské ideje sekty jsou dosti zmatené. Templáři očekávají tisícileté království Kristovo na zemi, jehož středem bude Palestina s Jerusalémem. Odtud, z Jerusaléma, rozšíří prý se ono království po ostatní zemi. Proto přívrženci Hoffmannovi, zvaní templáři od jerusalémského chrámu, který chtějí obnoviti, odstěhovali se do Palestiny a založili čtyři kolonie. Přednost dávají Starému zákonu před Novým, z něhož ještě nejvíce cení Zjevení sv. Jana. Svátostem nepřikládají žádné váhy, ba dokonce nektř ani

svých dítek! V době mého pobytu v Haifě byl mezi templáři velký rozruch, poněvadž jakýs protestantský volný kazatel měl v jejich templu přednášku a zde se odvážil tvrditi proti jejich všeobecnému přesvědčení, že ono zvíře ze Zjevení sv. Jana není církev římská!

Jinak ale přes tyto fantastické názory templáři ukázali se být dobrými a praktickými hospodáři, jakých právě Palestina potřebuje. Proto také turecká vláda, jež z počátku se chovala s nedůvěrou k novým přistěhovalcům, nyní jejich činnosti neklade žádných překážek. Kráčíme-li mezi útulnými domky templářů v Haifě a mezi zahrádkami, jež je obklopují, tu zapomínáme, že jsme v Turecku! Na rovině, jež se rozkládá na severním úpatí Karmélu, pěstují templáři pšenici, ječmen a ostatní evropské plodiny, na svazích Karmélu pak rozkládají se úrodné vinice. Hmotné postavení kolonií templářských, jimž bylo s počátku zápasiti s velkými obtížemi, je nyní velmi dobré. Kolonií těch je nyní celkem šest, z nichž hlavní jsou v Haifě, v Jaffě a v Jerusalémě. Ovšem, jak mi znalci tamnějších poměrů tvrdili, působí teplé pobřežní klima na přistěhovalce celkem nepříznivě: ztrácejí svou čilost, podnikavost a ochotu k práci, mladší generace neráda pracuje sama na poli, ale dává polní práce vykonávat domorodými placenými dělníky.

Při této příležitosti třeba podotknout, že vůbec v Palestině se velmi často setkáváme s velmi podivnými výstřelky protestantismu; jeví se v nich nadšení a zanícení náboženské, které však nejsouc

vedeno vyšší církevní autoritou, vybočuje se správné cesty a ovšem začasť stává se předmětem posměchu. Tak v Baalbeku v německém hotelu paní Zapfové setkal jsem se s mladou a zámožnou protestantkou ze severního Německa, která si vzala do hlavy, že půjde na missie mezi Armény. Byla právě na cestě tam se svou průvodkyní. Jak a co tam pořídila, nikdy jsem se nedověděl. — Na vrchu samého Karmélu, který se vyznamenává neobyčejně zdravým vzduchem, postavil pastor Schneider sanatorium, kde léčí nejen chorá těla, ale i choré duše! Hosté, ať stálí neb nahodilí, jako jsme byli my, dostanou tam výtečnou stravu, vína však pouze na odměr. I cizinci, který je ochoten dobře zaplatit, nenalejí víc než žejdlík. K tomu však pan pastor — jinak velmi hodný a dobrácký pán — traktuje všechny hosty bez rozdílu theologicko-mravními hovory a spasitelnými napomenutími. Docílil ubožák jen toho, že sanatorium jeho stojí skoro úplně prázdné a že i cizinci se jemu — či vlastně theologické výmluvnosti páně pastorově — vyhýbají na celý hon!

V útulném hospici sester Boromejek v Haifě setkal jsem se dle plánu již dříve v Bejrutě umluveného se svým přítelům Polákem P. Josefem Kruszyňským, professorem biblického studia ve Vloclavku v Ruském Polsku. Odtud jsme společně prošli celou Galileji, Samarii a Judsko snášejiíce společnou a nerozdílnou rukou slasti i strasti cestování. Úmyslem naším bylo, z Haify nastoupiti cestu po hřebenu Karmélu až na Muh-

raku, t. j. místo oběti Eliášovy, odtud sestoupit dolů a napříč rovinou Esdrelon doraziti do Nazaretu. Plán tento jsme též skutečně provedli. Společnost naši rozhojnili dva italsí jesuité, kteří rovněž tu cestovali za účely studijními a ochotně k nám se přidružili. Čím je společnost větší, tím je cestování veselejší a zde na východě i bezpečnější. Karavana naše se ustavila v Haifě. Jako mukářiho t. j. průvodce, doporučil nám superior Karmelitánů v Haifě Abu Aliho. Abu Ali, jenž jako mukáři se musil starat o koně a jejich výživu, měl ještě k posluze asi třináctiletého hochá; mezi tím, co Abu Ali měl svého vlastního koně, ubohý Mahmud, tak totiž hoch onen slul, musil celou cestu klusat pěšky a byl ještě rád, když jsme mu dali večer neb v poledne kousek potravy.

Hlavní potíž, kterou jsme měli s Abu Ali po celou cestu, bylo krmení koní. Abu Ali byl lakomý a hleděl proto z oněch sedmi franků za koně, jež jsme měli s ním smluveny, co nejméně vydati a co nejvíce ušetřiti. Kdyby bylo po jeho, tu by koňům vůbec nedal žrát, nýbrž ponechal by jim, aby si na pastvě našli potřebnou potravu. Následek toho ovšem byl, že koně jinak dobré a vytrvalé brzy se v denním vedru unavily. Že si nedostatečným krmením sám škodí a svá vlastní zvířata ničí, toho Abu Ali nemohl nahlédnouti. Ve vesnicích, jimiž jsme projížděli, musili jsme vynaložit všechnu svou výmluvnost a užití často i hrozeb, aby znaveným koňům opatřil trochu ječmene. Toto neustálé zlobení

s Abu Alim konečně nám jej tak znechutilo, že jsme jej v Bejsanu vůbec propustili.

Dříve však, než jsme nastoupili cestu, zůstali jsme v klášteře karmelitánů na Karmélu celé dva dny, které jsme věnovali procházkám a potulkám po Karmélu, Haifě a okolí. Přibyli jsme na Karmél v době nejpříhodnější, kdy vegetace byla v plném rozpuku jara. Karmél tvoří mezi horami judskými výjimku tím, že každé noci zde padá velmi silná rosa, kterou se rostlinstvo udrží zeleným i v horkých bezdeštných letních měsících. Ale přece na jaře je tu nejkrásněji! Lesy, které kdysi Karmél pokrývaly, dnes až na malé zbytky zmizely. Než přes to celý Karmél je pokryt hustým a bujným rostlinstvem. Jsou tu přerůzné keře a byliny. Většinou jsou nám neznámé. P. Kandler, spirituál u sester Boromejek, který je odborníkem v botanice a který nás ochotně na našich potulkách po Karmélu doprovázel, jmenoval nám stále rozmanité názvy latinské i arabské, kterými učenci a lid rostliny označují. Než byli tu mezi těmito cizím rostlinným národem i někteří naši dobří známí: rozmarýn, reseda, levandule, melisa, pryskyřníky atd. Celý Karmél vypadá na jaře jako jediná ohromná květinová zahrada, kterou po celý den provívá svěží mořský vánek a kde květiny jako o závod vysílají ty nejsilnější a nejopojnější vůně. Nebo, užijeme-li jiného srovnání, podobá se Karmél kaditelnici, kde příroda sama vytvořuje ty nejvzácnější vůně, jež neseny větrem vznášejí se jako dým kadidla vzhůru ku trůnu té, která si

zvolila na Karmélu svůj stánek! Hukot moře, jež třísťí na patě Karmélu své vlny, je při tom jako hlahol varhan, kterým příroda doprovází svou bohoslužbu ku počtě Nejsvětější Panny, kterou kdysi v předobrazu spatřil prorok Eliáš s Karmélu v podobě oblaku vystupujícího nad obzor mořský! Půvabnějšího a krásnějšího poutního místa mariánského nad Karmél marně bychom hledali na celém světě!

Jak již řečeno, klášter karmelitánů stojí na nejzazším východním výběžku karmelského poloostrova; příkrý svah od kláštera padá přímo do moře. Budova klášterní vystavěná ze žlutého vápence je čtyřhranná; uprostřed kvadratury je chrám Panny Marie Karmelské. Střecha kláštera je jako obyčejně plochá, nad ni pak vyniká krásná kopule chrámová. Na střeše chovají karmelitáni zvláštní druh úplně bílých holubů, kteří po celý den obletují klášter a kopuli. Mimovolně při pohledu na tyto bělouškové tvory nám připadla na mysl naše lidová poutní píseň: „Usedla si holubice čistá na temeni hory posvátné...“

Se střechy klášterní otevírá se zraku poutníkovu nevyrovnatelný pohled, hlavně před západem slunce. V předu na západ, rozestírá se nekonečná pláň středozemního moře pozlacená žhavými paprsky slunce, nořícího se do jejích vln. Na sever a na jih táhne se dlouhá linie pobřežní s charakteristickým pruhem žlutého pobřežního písku. Na východ pak vidět jednak úrodnou rovinu Esdrelon, pokrytou nyní na jaře bujarou zelení luk a polí, jednak vystupují tu

v ladném nepořádku vrcholy Karmelu a pohoří samařských. Za jasných dnů vidět na sever až k Tyru, na jih skoro až k Jaffě, takže poutník tu přehlédne skoro polovinu Sv. Země.

I v létě vane na Karmélu od moře stálý svěží vánek, takže letní vedra nejsou tu obtížná. Vzduch na Karmélu je prý nejzdravější ze všech míst Sv. Země.

Poutníku, který stane na Karmélu, při tomto nádherném pohledu na moře i na zemi šíří se hrudí, srdce plní se blahým pocitem klidu a radosti a z úst jeho bezděky zazní slova, jež kdysi sv. Petr pronesl na hoře Tábor: Dobře jest nám zde býti!

S horou Karmélem je co nejužěji spjato jméno proroka Eliáše. Vždyť i dnes domorodé obyvatelstvo, jak již podotknuto, nenazývá Karmél jinak než Horou sv. Eliáše.

Prorok Eliáš jest jednou z nejmohutnějších postav Starého Zákona. Když pohanská modloslužba Bálova slavila vítězný vjezd do království israelského, když král Achab a jeho manželka Jezabel, původem fenická princezna, kult Bálův všemožně podporovali, a šířili, tu prorok Eliáš postavil se v čelo těch, kteří zůstali pravému Bohu věrnými. Pronásledování, úklady a stíhání nedovedlo seslabiti jeho heroické odvahy, s jakou káral krále i lid, jenž odpadl od úcty jediného Boha.

Boj Eliášův proti uctívání Bálovu dosáhl vrcholu právě na hoře Karmélu, jak nám o tom třetí kniha královská dramaticky vypravuje.

Již po tři léta trvalo sucho, jímž Bůh nevěrný lid pro jeho modloslužbu trestal. Na rozkaz Hospodinův odebral se Eliáš, který se dosud skrýval poblíže potoku Karith před Achabem, ku králi. Když ho Achab uzřel, řekl: „Zdali ty nejsi ten, jenž kormoutíš Israele?“ Eliáš však mu odpovídá: „Já jsem nezakormoutil Israele, ale ty a dům otce tvého, kteříž jste opustili přikázání Hospodinova a následovali Bála!“ — Na to navrhuje Eliáš Boží soud, kterým má býti králi i lidu zřetelně dokázáno, kdo je pravým Bohem, zda Bál, či Jahve. Achab souhlasí, zkouška má býti na hoře Karmélu. Nejprve 450 kněží Bálových zabijí dva voly, klade maso jejich na hranici, do níž není podložen oheň, a pak vzývají Bála, by seslal oheň a hranici zapálil. Tančí kolem oltáře, zraňují se až do krve po způsobu pohanských kněží, od rána až do večera volají říkajíce: Báli, vyslyš nás! Eliáš pak se jim posmívá řka: Křičte hlasem vyšším, neboť bůh váš je snad v rozmlouvání, aneb v hospodě, aneb na cestě, aneb snad spí.

Když námaha kněží pohanských se ukázala marnou, povolal Eliáš k sobě lid a opravil oltář Hospodinův, který byl pobořený. Na oltář položil dříví, kusy vola a konečně dal hranici políti po třikráte vodou, tak že voda tekla okolo oltáře. Na to obrátil se s prosbou k Hospodinu řka: „Vyslyš mne, Hospodine, aby poznal lid tento, že ty jsi Hospodin Bůh.“ I spadl oheň s nebe a strávil celou oběť, lid pak padl na tvář a klaněl se pravému Bohu.

Na rozkaz Eliášův byli kněží Bálovi zjímáni, odvedeni k potoku Kišonu a tam pobiti.

Když Achab na vyzvání Eliášovo pohlédl k moři, uzřel tam malý obláček vystupující z moře. Obláček rychle vzrůstal, nebe se zamračilo a brzy osvěžující déšť počal padat na vypráhlou půdu.

Eliášova oběť byla dle tradice na onom místě, které do dnes se nazývá arabsky El-Muhraka, t. j. oběť, obětiště. Návštěva El-Muhraky byla také v plánu naší cesty. Od kláštera Karmelitánů třeba jeti po hřebenu Karmélu asi 6 hodin, než dospějeme k obětišti Eliášovu. Cesta byla dosti namahavou, protože byla většinou kamenitá a brzy stoupala, brzy zase padala dolů. Divil jsem se obratnosti a opatrnosti, s jakou naši arabští koníci stoupali mezi kamením hledající si vždy napřed kopytem pevnou oporu. Po celou cestu měli jsme rozhled na obě strany: na levo pod Karmélem rozestírala se úrodná rovina Esdrelon, kde právě — neboť bylo to koncem března — vlnily se širé plochy zeleného ječmene; na pravo otvíral se pohled na samašské pahorky, jež v dáli mizely v modravé mlze obzoru. Cesta se stáčela brzy na pravo, brzy na levo. Panorama se měnilo každou chvíli. Na celé cestě nepřišli jsme k lidskému obydlí, vyjímaje malou vesnici Esfije obydlenu Drusy.

Na místě El-Muhraka je dnes pouze kaplička s malým domkem, v němž bydlí dva karmelitáni a kde také poutníci mohou najíti útulek.

Ještě poutníci z 18. století zmiňují se o oltáři z dvanácti kamenů, který se zde nalezal. Nyní

zde není žádných stop po něm. Asi 800 metrů opodál nalézají se v houští zřeceniny, jichž původ dosud nemohl býti určen. Mnozí mají za to, že jsou to zbytky města Karmélu, o němž se zmiňuje Plinius.

Nádherný pohled otvírá se poutníku od místa Eliášovy oběti. Skoro polovinu Svaté země — a právě tu polovinu nejkrásnější i nejúrodnější — možno odtud přehlédnouti. Ba na západě viděti v mlhách i modravý pruh Středozemního moře, onoho moře, nad nímž kdysi na modlitbu Eliášovu vyvstal oblak přinášející zúrodnující vláhu zemi israelské. Oblak onen sv. Otcové případně přirovnávají k Panně Marii, která rovněž byla pro lidstvo předzvěstí příchodu Mesiášova a vyliť proudů milostí na celou zemi. Jako za Eliáše prosili Israelité za rosu pozemskou, tak i před příchodem Spasitele celé lidstvo v duchu volalo slovy proroka: Rosu dejte nebesa a země vpuč nám Spasitele! Narození blahoslavené Panny bylo první zvěstí, že splnění této touhy lidského pokolení se blíží.

Útulna Otců Karmelitánů nám přišla velmi vhod. Koncem března a počátkem dubna přicházejí poslední deště, které fellah s touhou očekává a o něž Allaha z hloubi duše prosí, poněvadž od nich závisí zdar celé úrody. Pro cestujícího však takový déšť, zvláště, jak to bývá, protáhne-li se na dva až tři dny, může se státi velmi nepříjemným. A takový déšť — imber serotinus, jak sluje v bibli — stihl i nás. Zavanul chladný vítr od Libanonu, za osněženým Hermonem

vyvalily se temné chmury a za hodinu — lilo jako z konve. Celé dva dny musili jsme čekat, než déšť ustal a než nám bylo možno nastoupit z útulny Karmelitánů další cestu.

Měli jsme tudíž dosti času, abychom zirájce nečinně do proudícího deště, vyvolávali ve své paměti historické vzpomínky, jež se odnášejí k posvátné hoře Karmélu.

Postava proroka Eliáše, který na Karmélu žil a zde zvítězil nad pohanským Bálem, hluboce a nevymazatelně vtiskla se do paměti obyvatelstva Karmélu i okolí. I dnes, kdy uplynulo skoro tři tisíce let, kdy obyvatelstvo Palestiny přijalo islam, přece Karmél jest a zůstává horou proroka Eliáše. Uctívají jej zde všichni, nejen křesťané a židé, nýbrž i mohamedáni. O Eliášovi si vypravují, že dosud na Karmélu bydlí, že chodívá skalnatými slujemi a roklemi karmélských úbočí a často — tak aspoň obyvatelé tvrdí — se zde i zjevuje, buď aby zbloudilému ukázal cestu neb jinak pomohl, po případě, aby jej potrestal. Neboť Eliáš je velmi mocný, ba dle názoru muslimanského lidu, v mnohém ohledu mocnější než sám Allah! Allah je daleko v nebi, Eliáš však chodí a bloudí nedaleko po Karmélu a není tudíž daleko, chce-li potrestat vinníka, jenž ho urazil. Proto Arab karmélský nedělá si z toho veliké svědomí přísahat křivě při Allahu, nikdy by však tak neučinil při Eliášovi, protože je přesvědčen, že by trest následoval ihned v zápětí!

V klášterním chrámě karmélském pod hlavním oltářem zasvěceném Panně Marii nalézá

se jeskyně, kde dle legendy prorok Eliáš bydlil a která je ozdobena jeho sochou. Právě když nás převor P. Cyrill jeskyní prováděl, klečel před sochou Eliášovou staříček Arab pohřížen ve vroucí modlitbu. P. Cyrill dal se s ním do hovoru a Arab mu vyprávěl, že i jemu se prorok Eliáš zjevil. Zbloudil na Karmélu se stádem a tu přišel k němu a ukázal mu cestu. Na otázku, jak prorok vypadal, odpověděl Arab — že právě tak, jak je znázorněn v jeskyni sochou!

6. června sejdou se na Karmélu mohamedáni a Beduini z okolí, aby uctili proroka Eliáše. Otcům Karmelitánům toho dne nezbyvá, než aby se v klášteře dobře uzavřeli a ponechali mohamedánům plnou volnost. Tito pak uspořádají proroku Eliášovi, jemuž říkají El Chadr, t. j. oživující, velkolepou fantasii. Fantasie záleží v tom, že okolo kostela jezdí na koních, střílejí, zpívají, tleskají, jedním slovem, že tropí hluk, který si Evropan tak snadno nepředstaví. Na konec se zabije několik beranů a všeobecné hody jsou důstojným zakončením této opravdu orientální oslavy proroka Eliáše.

Že hora Karmél těšila se od dob nejstarších veliké úctě, a to nejen u židů, nýbrž i u pohanů, pro to máme v dějinách celou řadu dokladů. Tak spisovatel Jamblichus v druhém století po Kristu vypravuje o slavném filosofu Pythagorovi, že často se oddával rozjímání na posvátné hoře Karmélu.

Za Daria, syna Hystaspova, Karmél byl, jak se zdá, zasvěcen Jovovi. Suetonius a Tacit

omylem považují Karmél sám za božství, jež jest v tomto kraji uctíváno. Vespasian ještě jako prostý vojevůdce přinesl rovněž na Karmélu obět Jovovi, jak vypráví nám Plinius, a pohanský kněz Basilides, když prohlédl vnitřnosti obětovaného zvířete, předpověděl prý mu jeho budoucí důstojnost císařskou. — Že Karmél v těchto dobách byl místem, kde pohané uctívali své bohy, vysvětluje se tím, že Karmél náležel tehdy k území města Tyru, tedy byl majetkem obyvatelstva pohanského.

Od nejstarších křesťanských dob byl Karmél místem, kam se zvláštní zálibou se uchylovali křesťanští poustevníci, by zde v samotě a odloučenosti od světa oddávali se zbožným rozjímáním. A není na celém světě opravdu místa, jež by svou vážnou a přece velebnou i krásnou přírodou tak hodilo se pro život kontemplativní jako právě Karmél! Nejstarší křesťanské cestopisy po Sv. zemi, tak zvané *itineraria*, mluví o klášteřích i anachoretech bydlících na hoře Karmélu. Tak již r. 570 Antonín z Piacenzy zmiňuje se o klášteřu sv. Elisea na Karmélu. Také tak zvaná „škola proroků“, v níž prý bydlili žáci Eliášovi, není ničím jiným, jak se zdá, než zbytkem starokřesťanského klášteřa. Budova tato, nalézající se na západním svahu pod klášteřem Karmelitánů, je z části uměle zbudována, z části pak vytesána do přirozené skály. Nyní je tureckou mešitou svěřenou správě mohamedánského imana, jenž za dobrý bachšíš ochotně tam poutníka provede.

Doba rozkvětu nastala pro Karmél v době křižáckých výprav. Město Ptolemais ležící pouze dvě hodiny na sever od Karmélu, bylo hlavním střediskem křižáckého panství a křižáckých vojsk, takže Karmél pod bezprostřední ochranou křesťanských zbraní těšil se dlouhou dobu nerušenému klidu. Dosud poustevníci karmelští byli většinou obřadu řeckého, za útrap pronásledování seldžuků však z Karmélu skoro úplně vymizeli. Nyní začali se na Karmélu čteně usazovat řeholníci a poustevníci latinští, kteří z různých zemí západu přišli oddati se rozjímavému životu na památné hoře karmélské. Do této doby také padá vznik řádu karmelitského, který s Karmélu, svojí to kolébky, rozšířil se pak i po ostatních křesťanských zemích.

V 17. století mnozí učení členové řádu karmelitského pokusili se dokazovat, že řád jejich je založen — samým prorokem Eliášem. Tuto řádovou tradici hlavně hájil karmelita P. Erantišek de Bona Spe proti učeným Bollandistům, ovšem bezvýsledně. Jisto sice je, že od dob nejstarších byl Karmél útlukem poustevníků, přímého spojení však mezi prorokem Eliášem a řádem Karmelitánů dokázati nelze.

Vlastním zakladatelem karmelitánů byl křižák Berthold z Kalabrie r. 1156. Při obležení města Antiochie učinil slib, bude-li města dobyto, že se věnuje řeholnímu životu. Když skutečně bylo dosaženo vítězství, tu s desíti soudruhy vystavěl si poblíže jeskyně Eliášovy domek, v němž se soudruhy žil. Počet členů nové klášterní společ-

nosti brzy se rozmnožil. Nástupcem Bertholdovým stal se r. 1195 Brokard. Za něho dostali členové nového řádu r. 1208 od patriarchy Alberta přísnou řeholi, jež r. 1226 byla samým papežem Honoriem III. potvrzena. Již r. 1238 byl založen první klášter mimo Palestinu na ostrově Cypru, k němuž brzy přistoupily i jiné v Itálii a v Anglii.

R. 1245 papež Inocenc III. zařadil Karmelitány mezi řády žebravé, téhož pak roku byl zvolen za prvního generála řádu Angličan Simeon Stock. Za něho řád neobyčejně rychle se rozšířil po celé Evropě, nejvíce pak po Francii a Německu. Hlavní příčinou tohoto neobyčejného rozkvětu nového řádu byl karmelitský škapulř. Karmelité hned od počátku zvláště uctívali blahoslavenou Pannu a jejich kostel na hoře Karmélu byl od prvopočátku zasvěcen Matce Boží. Simeon Stock, který zvláště se přičiňoval o šíření mariánské úcty, měl, jak se vypravuje, jednou vidění, v němž se mu ukázala Panna Maria a odevzdala mu škapulř jako odznak jeho řádu a jako zvláštní milostný prostředek pro pomoc duším v očistci.

Jako celý řád Karmelitů, tak zvláště sám karmélský klášter prožil průběhem staletí různé osudy. Po dobách rozkvětu přišly doby pronásledování a útrap. Tak r. 1260 mnoho mnichů na Karmélu utrpělo mučnickou smrt, r. 1291, kdy Ptolemais byla dobyta musulmany, všichni mniši na Karmélu, kterým se nepodařilo utéci, byli bez milosti povražděni. Kaple Panny Marie zůstala od té doby opuštěna. Z kláštera vystavěného Bertholdem a Brokardem zbývají dnes pouze ne-

patrné zříceniny v údolí, jež na památku povražděných mnichů sluje „údolí mučenců“.

Teprve r. 1630 španělský Karmelitán P. Prosper pokusil se s dvěma druhy usaditi v troskách starého kláštera. Byl však brzy okolním monamedánským obyvatelstvem vypuzen.

Ve větším počtu přišli znova na Karmél Karmelitáni r. 1767 a vystavěli nový klášter na vrcholu předhoří tam, kde i nynější klášter stojí. Když Napoleon přitáhl do Syrie a obléhal Ptolemaidu, tu kláštera použil za nemocnici pro raněné a postižené morem. Na tuto výpravu francouzského vojska upomíná nás pomník francouzských vojáků stojící před vchodem do kláštera. Je to malá kamenná pyramida ozdobená kovovým křížem. Přejde-li francouzský poutník na Karmél, tu vždy s pohnutím se zastaví před tímto památníkem, pod nímž se kryjí kosti jeho padlých sourodáků a jenž mu uvádí na paměť, že veliký Napoleon až sem zanesl slávu francouzského jména! Také obyvatelstvo syrské, hlavně křesťanské, má dosud v živé paměti generála „Bunaparti“. Od této výpravy se též datuje francouzský vliv, který dodnes v Syrii převládá a jenž dřívější vliv italský úplně zatlačil do pozadí.

Sotva Napoleon odtáhl s vojskem ze Syrie, byl klášter Karmelitánů přepaden musulmany. Mniši i ranění vojáci, kteří dosud v klášteře dleli, byli všichni porubáni, klášter pak vypálen a zbořen. To se stalo 29. května 1799. Kamení z trosk kláštera použil ptolemaidský paša Abdallah roku 1821 ku zřízení majáku a strážní budovy na

karmélském předhoří. Budova ona zvaná palazzem z náleží dnes Karmelitánům a slouží za útulek pro poutníky, přijdou-li ve větším počtu.

Než řád karmelitský neopustil své kolébky a klášter, po tolikráte zničený, znova povstal jako fenix ze svých zřícenin. Roku 1827 Jan Křtitel de Frascati položil základní kámen dnešní klášterní budovy a po třech letech již znova se usadili Karmelitáni na temeni Karmélu, který od té doby bez přerušení se ozývá zpěvem jejich žalmů zpívaných ke cti nejčistší Panny.

Dnešní klášter tvoří kvadraturu, uprostřed níž se nalézá chrám Panny Marie Karmélské. Zdi budovy jsou z těžkých pískovcových kvádrů, okna jsou malá a opatřena silnými železnými mřížemi. Klášter vypadá jako nějaká středověká tvrz. Tento způsob stavby byl však nutným po tolika smutných zkušenostech minulých století. Budova klášterní musila býti taková, aby v případě nového útoku mohla sama poskytnout ochranu řeholníkům v ní ukrytým. Nyní ovšem klášter již po devadesát let se těší pokoji, ale kdož ví, co přinese budoucnost. Vždyť dějiny karmélského kláštera nejsou ničím jiným než dějinami mučenků!

*

Naše cesta po hřebenu Karmélu skončila příhodou veselou a smutnou zároveň.

Děšť, který nás zadržel na dva dny u El-Muhraky konečně ustal a nad Palestinou opět se rozestřelo bezoblačné modré nebe. Nastoupili jsme další pochod, jehož nejbližším cílem byl Nazaret. Sestoupili jsme po příkrém svahu

Karmélu do roviny Esdrelon. Tu však se nám naskytlá neočekávaná překážka.

Potok Kišon, jinak neveliký a nehluboký, byl následkem předchozího deště rozvodněn. Vlny, jež kdysi byly červeně zbarveny krví kněží pohanských porubanych na rozkaz Eliášův, valily se nyní kalným proudem plným řečištěm. Vznikla důležitá otázka pro nás, jak se dostaneme na druhou stranu. Abu Ali byl rozčilený a protože si nevěděl rady, tu jako pravý orientalec zapálil si svou vodní dýmku a klidně si usedl opodál rozmoklého břehu. Tvářil se jakoby přemýšlel, co počítí; jsem však přesvědčen, že vlastně nemyslel ničeho.

Poněvadž se koně vody bály a snadno mohly na kluzkém dně potoka sklouznout, bylo patrno, že koňmo na druhý břeh se nedostanem. O nějakém mostu, rozumí se, nebylo ani potuchy. Konečně dospěli jsme ve vzájemné poradě k tomu přesvědčení, že jarní lázeň v Kišonu á la Kneipp nemůže nám uškodit. Svlekli jsme tedy své šaty, sbalili je do uzlíčku a tak jsme se pustili v Adamově rouše přes vodu. Jednou rukou jsme drželi své svršky na hlavě, druhou jsme se opírali o hůl, by nás proud nepovalil. A tak jsme se, osvěženi studenou koupelí, všichni dostali šťastně na druhou stranu, třebaže voda nám sahala až pod pažďi.

Až posud byl průběh příhody veselý. Ne však to, co následovalo. Abu Ali dostal naše koně vleka je za uzdu rovněž na druhý břeh. Poslední „hisán“ — Abu Ali všechny své své koně jme-

noval tímto hrdým arabským názvem značícím tolik co naše „oř“ — byl však ze všech nejubožším. Protože nikdo na něm nechtěl jet, nesl naše kufry a cestovní zavazadla. Býval vždy pozadu a neustálé rány, jimiž byl častován, nečinily už naň ni nejmenšího dojmu. Když už Abu Ali převedl tohoto svého posledního „oře“ přes potok, tu mu na srázném a blátivém břehu sklouzly přední nohy a náš hisán se všemi našimi věcmi, jež nesl na hřbetě, svalil se do vody.

Na pokřik Abu Aliho všichni jsme ihned přiskočili a našemu společnému úsilí brzy se podařilo ubohého hisána dostat z vody ven. Ale naše věci byly po tři minuty ponořeny do chladných vln Kišonu. A lázeň tato jim neprospěla jako nám. Ba právě na opak! Až do půl cesty k Nazaretu kapala voda s našich věcí, v Nazaretě pak jsme musili sušit dva dny své prádlo, knihy a ostatní potřeby promočené biblickou vodou Kišonu! To byl ten smutný konec.

VI.

U Bejrutě.

Na celém pobřeží Přední Asie, stojícím pod vládou tureckou, jest Bejrut vedle Smyrny nejdůležitějším městem obchodním. Jest k tomu také zrovna předurčen svou přirozenou polohou. Počínajíc od Alexandretty, kde maloasijský břeh náhle v pravém úhlu obrací se k jihu, pobřeží čára táhne se jednotvárnou linií dolů až k Suezu, netvoříc téměř žádných zátok a záhybů. Jediný Bejrut má tu opravdový přístav utvořený z části přirozeným zálivem sv. Jiří, z části také v poslední době upravený uměle, aspoň do té míry, že i větší lodi mohou se přiblížit, ku břehu a mohou tu nalézt útulek před vlnami rozbouřeného moře. Jaffa a též Haifa, kde lodě obyčejně se zastavují, nezasluhují vlastně názvu přístavu. Lodě jsou tam nuceny zakotvit ve vzdálenosti dobré půl hodiny od břehu, spojen s břehem a dopravu zboží musí zprostředkovati malé bárky domorodců. Za počasí bouřlivého a neklidného moře vylodění bývá často i po několik neděl nemožným, hlavně v Jaffě.

Již starým Feničanům, podnikavému národu námořníků a kupců, bylo zápasiti s touto nepřízní přirozených podmínek. Stavěli proto umělé přístavy, chráněné ohromnými hráziemi a násypy před nárazem vln. Nejslavnější přístavy byly v hlavních městech Tyru a Sidonu. V době římské vynikaly přístavy v Laodiceji a Caesareji. Ve středověku byla to Ptolemais neboli Akka, která soustředila dopravu osob i zboží do Syrie. Hlavně za dob křižáckých Akka, zvaná též Saint Jean d' Acre, byla jedním z předních středisk křižáckého panství.

Co tu lidská píle a přičinlivost během staletí vytvořila, to vzalo pod tureckým panstvím téměř úplně za své. Přístavní hráze a násypy, kterých nikdo neopravoval, zhroutily se pod neustálým nárazem vln a podlehly staletému úsilí živelných sil; písek a nános zanesl a vyplnil uměle zbudované zátoky, které takto zase se vyrovnaly a přizpůsobily jednotvárné linii pobřežní. Pouze zříceniny a trosky starých pobřežních staveb dávají dnes cestovateli zprávu o onom heroickém zápasu člověka s nepřiznivým živlem, jaký se tu odehrával.

Jediný Bejrut se svojí zátokou skytá dosti příznivé, přirozené podmínky pro přístav. Této okolnosti zajisté má co děkovat, že strhl na sebe v naší době celý obchod na pobřeží Syrie a stal se takto důležitým obchodním městem. Nově vystavěná dráha spojuje Bejrut s Damaškem, kde se připojuje ku hlavní trati dráhy medinské. Spojení s Damaškem, který i dnes jest a zůstává

„okem Východu“ a střediskem tureckého panství v Syrii a Mesopotamii, význam Bejrutu ještě zvýšilo. Dnešního dne, za změněných politických poměrů a nového směru vládní politiky turecké — je-li to opravdová změna k lepšímu či starý system s mladotureckou etiketou, ukáže teprve budoucnost — lze snad očekávat, že Bejrut bude kráčet vstříc nového rozmachu a rozkvětu. I takto jest Bejrut dnes důstojným nástupcem a dědicem fenického obchodu.

*

Přes půl roku hostil mne Bejrut ve svých zdech. Za přátelské přijetí, jaké mně, příchozímu ze Západu, uchystal, za chvíle plné půvabu a nových dojmů, jakých mi poskytl, jsem zajisté povinován odvděčit se několika přátelskými vzpomínkami. Budou snad vzpomínky ty místy poněkud idealisované — ale to je právě vlastností vzpomínek, že zlatí a zdobí dojmy v minulosti zažité, že zastírají jakoby jemným závojem a zmírňují různé dissonance a nepřijemnosti, které snad tehdy, když jsme je zakusili, byly nám dosti nemilými.

Ochota a laskavost přátel mých v Bejrutě byla příčinou, že se mi tak nový a originelní život Východu ukázal v Bejrutě se své nejlepší stránky. Beze stínů, a často stínů temných, ovšem Orient není a není také Bejrut. Než kdo by chtěl pozorovat a kreslit stinné stránky našeho kulturního života v Evropě, zda by jich nenašel snad více a temnějších, než zde v Orientě? — —

Polohou patří Bejrut rozhodně k těm nej-půvabnějším městům na Východě, ba v mnohé příčině může směle soupeřit i se samým Cařihradem. Panoráma, které skýtá návštěvníku blízkému se parníkem po moři od západní strany, je přímo velikolepé. Nám bylo popřáno kochati se tímto pohledem, když naše „Tyrolia“, lod rakouského Lloydu, na jejíž křehké palubě svěřili jsme své životy podvodným vlnám Mediterraneje, po čtyřdenní nepřetržité plavbě od Brindisi počala se blížit ku břehům Syrie. Obrisy nebetýchých libanonských hřbetů jemně jakoby mlhou vdechnuté do modrého azuru nad obzorem byly první známkou blízkí se země. Byly první dny říjnové, tedy poslední období horké, bezdeštné letní doby. Obloha byla ocelově šedá, a zdálo se, že její žhavá klenba se spouští a snižuje nad našimi hlavami. Cítili jsme až příliš dobře, že nad námi plane ohnivý slunce Jihu. Jeho žhavé paprsky sálaly, hořely a zářily chvějícím se vzduchem a hroužily se do rozčeřených vln, jakoby chtěly uvést do varu hladinu moře.

Pobřeží vystupovalo před námi stále určitěji, stále jasněji. Již bylo rozeznat osněžené vrchy Libanonu, které marně se pokoušelo letní slunce zbavit jejich bělostné okrasy. Již bylo možno vidět prudké srázy, rokle a úvaly řítící se horskými úbočími přímo do moře. Již počaly se jevit na libanonských svazích a stránkách vesničky, městečka, villy, tulčí se k sobě navzájem. Celý západní svah Libanonu je poměrně hustě obydlen. Následkem optického klamu se pak

zdá, že všechny ony osady spolu souvisejí a jedna že přechází v druhou. Na návrších, takofka mezi mořem a nebem, krčí se maronitské kláštery. Jsou to namnoze staré římské tvrze, v jejichž troskách zbožní mniši zbudovali si svá skromná obydlí. Tam tráví v odloučenosti svůj život, starajíce se při tom o duševní i časné blaho okolního lidu. Jejich zásluhou je, že Libanon pod návalem a záplavou islamu zůstal až do dneška z větší části křesťanským.

Na úpatí Libanonu, na úrodné výspě vyčnívající do moře, leží před námi — nádherně a majestátně jako orientální královna na trůnu — Bejrut. Uprostřed syté zeleně palem a pinií, v záplavě oslepujícího tropického slunce rozkládají a táhnou se po mírně vlnitých pobřežních svazích v nedohledných řadách domy, villy a paláce, napolo ukryté v oranžových a citronových sadech, napolo vyčnívají nad zeleným okolím a zvědavě se rozhlížející kolem sebe. Lehounká, sotva pozorovatelná mlha z mořských par zahaluje a pokrývá tento obraz a rozlévá nad ním taj neurčitého kouzla. Podobá se opravdu Bejrut pohádkovému městu, plnému divů a čarů z „Tisíce a jedné noci!“ V předu noří se do modré středozemní hladiny, která ho omývá svými vodami a ukolébává do snů laskavým šepotem vln. V pozadí smělymi skalnatými oblouky a srázy vzpíná se až k nebi kamenný obr — Libanon. Na pravo předhoří Ras-Bejrut pokryté žlutým pískem, vybíhá do moře, tvoříc takto záliv sv. Jiří, jemuž má co děkovat Bejrut za svou

existenci. Na levo táhne se k severu zátoka Džamijská s půvabnými stráněmi, porostlými morušovými a olivovými sady. Takové je bejrutské okolí — podobné skvostnému prstenu, do něhož je umělecky zasazena drahocenná a zářivá perla Východu — Bejrut.

*

Bejrut není městem novým, nýbrž má za sebou historii, která sahá až do nejstarších dob šedého dávnověku. Název Bejrut odpovídající řeckému Berytos zdá se býti odvozen od semitského kmene bir = studně, pramen. A vskutku vyznamenává se Bejrut hojností dobrých studnic, věc to v Orientě významu nemalého, o jejíž důležitosti Evropan zvyklý všude na hojnost, ba nadbytek vody, nemůže si ani dobře utvořit představy. Někteří neprávem stotožňovali Bejrut s biblickým Berothai. Bejrut je prastarým městem fenickým. Již v tabulkách z Tell-Amarny přichází pod jménem Biruta. Vítězný nadpis Thutmosa III. v Karnaku v Egyptě uvádí mezi podmaněnými národy také obyvatele města Biarut. Antioch Veliký (224—187 př. Kr.) zmocnil se města a přivtělil je k říši Seleukovců. Sporům vzniklým mezi potomky Antiochovými o syrský trůn padl Bejrut za oběť, byv r. 140 od nápadníka vlády Tryfona dobyt a úplně rozbořen.

Teprve za vlády římské nastaly Bejrutu utěšenější časy. Augustus zřídil tam římskou kolonii a dal jí ku cti dcery svojí Julie název Julia Augusta Felix Berytus. Zvláštní přízeň věnoval Berytu židovský král Agrippa I.

(33—44 p. K.). Chtěl se tak odvděčiti císařům Caligulovi a Claudioví, jejichž osobní přízní se mu po dobrodružné minulosti dostalo království judského i s některými sousedními krajinami. V Jerusalémě dělal Agrippa I. přísného a zbožného žida dbajícího horlivě o předpisy Zákona. Mimo Judsko však rád oddával se dřívějšímu způsobu života.

Orthodoxní fariseové, kteří jinak byli rádi, že mají krále dle své chuti, musili nad tím zavírat obě oči. Zvláště zamilovaným místem, kde mimo Judsko rád prodléval, byl Agrippovi Berytos. Tam vystavěl svým nákladem nádherné divadlo; amfiteatr, lůžně a sloupořadí. Při otevření amfiteatru uspořádal gladiatorské hry, při kterých sedm set zločinců bojovalo a navzájem se povraždilo; krvavým tímto divadlem chtěl se zavděčiti římským kolonistům, kterým mimo Řím v provinciích zřídka se dostalo příležitosti viděti gladiatorské hry v takových rozměrech.

Již za Římanů v pozdějších dobách stal se Bejrut střediskem výroby hedvábí. V tamějších hedvábných přádelnách tkaly se nejjemnější a nejvzácnější látky v celé říši římské. Teprve za vlády Justinianovy počal s Bejrutem ve výrobě hedvábí závodit Tyrus. Výroba a zpracování hedvábí udrželo se v Bejrutě a okolí až do dneška a tvoří jeden z hlavních zdrojů příjmů pro obyvatelstvo. Bohužel je konkurence evropského laciného fabričního zboží zhubnou pro solidní práci domorodých tkalců hedvábí. Originelní a pevně jejich látky nenalezají dosti odhytu, dříve

kvetoucí řemeslo tkalcovské chudne a upadá. Ba evropští podnikatelé v zemi samé zřizují přádelny na hedvábí; je to chladná sprcha na romantické cestovatele, když v některém poetickém údolíčku libanonském najednou se nám ukáže budova s fabrickými okny, s komínem a řadami drnčících větven! Tak i Východ stává se obětí nenasytného, vykořisťujícího podnikatelství prosaické Evropy! —

Byl však Berytus za římské vlády proslaven ještě jinou věcí. Byla zde totiž znamenitá právnická škola. Největší rozkvět její padá do 3—6 století. Justinian z té příčiny nazval Bejrut „matkou a kojnou zákona“.

Na škole oné působili nejznamenitější učenci a právníci římských východních krajů, sem přicházeli studující z různých končin římské říše, aby se vzdělali a připravili ke státní službě. Teprve po pětiletých studiích a po zkouškách s úspěchem složených bývali právníci z bejrutské školy připouštěni jako vyšší úředníci do služby v římských provinciích. Škola bejrutská to byla, která hlavně udržovala vliv římského práva a tím i latinské řeči v Orientě. Ba, jak se zdá, i pod vládou arabskou zůstal Bejrut po nějakou dobu ještě sídlem právnické učenosti. Souditi lze to aspoň z toho, že v Bejrutě žil a působil nejznamenitější arabský právník své doby El-Auráí (707 až 774 p. K.), jehož náhrobek až dosud ukazují na pobřeží ve vzdálenosti asi jedné hodiny jižním směrem od Bejrutu.

20. května r. 529 hrozná zemětřesení zničilo

Bejrut; velická část obyvatelstva nalezla smrt ve zříceninách. Učitelé právnické školy vystěhovali se většinou do nedalekého Sidonu, kamž na nějaký čas byla také přeložena slavná právnická škola. Z pohromy této se město již nevzpamatovalo. Za rozháraných politických poměrů a úpadku byzantského panství zůstal Bejrut z velké části ležeti v troskách. Když roku 635 přirazily voje arabských dobyvatelů k Bejrutu, zmocnily se města bez značnějšího odporu.

Osud Bejrutu až do nejnovější doby byl smutným. Byl stále předmětem sporů mezi různými vládci, neustále měnil svoje vrchní pány. V době křižácké byl dobyt r. 1110 Balduinem I.; než po celou dobu křižáckého panství byl v rukou brzy té, brzy oné bojující strany, až konečně roku 1291 egyptský sultán Melik el-Ašrat učinil konec křižáckému panství v Syrii a dostal také Bejrut do svých rukou.

Jistý politický význam měl Bejrut zase v letech 1595—1634, když emír Fachr ed-Dín sídlící tam, dobyl si nezávislosti od cařihradského sultána a založil si svoje vlastní panství. Různí domorodí vládcové a knížata střídali se ve vládě nad Bejrutem, až r. 1821 Abdallah Paša jej opět podrobil turecké nadvládě. R. 1831 zmocnil se Bejrutu Ibrahim Paša, syn Mohameda Aliho. Než zakročením evropských mocností byl opět odňat Egyptanům. Roku 1840 spojená vojska anglická, rakouská a turecká obsadila opět Bejrut, který byl navrácen Vysoké Portě. Je pocho-pitelno, že při takových bouřlivých a proměn-

livých osudech nebylo možno Bejrutu klidně se rozvíjeti.

Nová doba, a sice doba rozkvětu, nastala pro Bejrut rokem 1860. V onom roce, poznačeném černými písmenami v annálech východního křesťanstva, udály se pověstné křesťanské řeže na Libanoně. Podnět k nim vyšel od Drusů, mohamedánské to sekty, která obývá Libanon a jejíž stoupenci jsou zapřísáhlými nepřáteli svých sousedů, maronitských křesťanů. V červnu zmíněného roku Drusové učinili útok na některé křesťanské osady. Rychle jako požár rozšířilo se toto pronásledování po celém Libanonu i Anti-libanonu. Všude se loupilo, pánilo, vraždilo. Zástupci turecké vlády a vojsko chováním svým ještě povzbuzovalo zfanatisované tlupy mohamedánů. Nejhůře bylo v Damašku, kde mohamedánská luza s okolními Drusy přepadla a vydrancovala křesťanskou čtvrť. Několik tisíc křesťanů bylo povražděno, často za krutého mučení. Turecký vali (guvernér) Achmed Paša klidně se díval na takové počínání. To se stalo 9. července 1860. Pověst velkodušného a ušlechtilého muže zjednal si za těchto smutných událostí alžírský emír Abd-el-Kader. Přemožen byv v Alžíru po hrdinném odporu od francouzského vojska, uchýlil se do Damašku. Za křesťanské řeže červencové otevřel svůj dům křesťanům a sám je bránil proti zuřivým útokům fanatického zástupu. Abd-el-Kader zemřel r. 1883. Křesťané chovají jeho ušlechtilou postavu ve vděčné paměti.

Rozhořčení nad událostmi v Damašku a Libanonu bylo na Západě všeobecné. Byla to Francie, která se ujala záležitosti této a vyslala výpravu desíti tisíc mužů do Syrie a Damašku. Francouzské čety — vítané od maronitů jako osvoboditelé a zachránci — obsadily zemi. Komise skládající se ze zástupců velmocí konala vyšetřování. Hlavní vinníci a mezi nimi též Achmed Paša byli zastřeleni. Množství Drusů, aby uniklo trestu, uteklo tehdy a přestěhovalo se do Hauránu.

Podle usnesení velmocí musilo Turecko připustit, aby byla z Libanonu učiněna autonomní provincie stojící pod správou křesťanského správce (mutessarifa). Správce tento jest jmenován Vysokou Portou v souhlasu s velmocemi vždy na pět let. Také správa Libanonu stojí pod dozorem súčasťných evropských států, hlavně Francie. Ba Libanon obdržel také svou vlastní milici, kdežto v celé ostatní turecké říši žádný křesťan není připuštěn k vojenské službě. Obyvatelstvo Libanonu, jsouc takto prosto nepřijemného vlivu tureckých úřadů, nalézá se v poměrech dosti utěšených a také hmotný blahobyt značně se u něho povznáší. Veliké oblibě těšil se poslední velezasloužilý správce Libanonu Muzzafer Paša, čili vlastně hrabě Čajkovský, syn známého polského spisovatele Čajkovského, který po polském povstání uchýlil se do Turecka a vstoupil tam do služeb sultánovy vlády. Muzzafer Paša — zda-li ještě uměl po polsku, nevím — zemřel právě roku 1907.

Bejrut sám je podřízen přímo turecké vládě a takto tvoří enklávu vyňatou z provincie libanonské, která ho obklopuje se všech stran. Přes to však zůstává přirozeným střediskem Libanonu, jako jím byl dříve. I sám správce Libanonu sídlí de facto v Bejrutě, třebaže oficielní svou kancelář má v nedalekém Bteddíně, kamž z Bejrutu dojíždí. Nové, lepší poměry v Libanonu odrazily se také v rozvoji Bejrutu. Za křesťanských řeží mnoho křesťanů z Damašku a Libanonu uteklo se do Bejrutu a tam zůstalo i tehdy, když poměry byly uspořádány. Mimo to i nyní stále mnoho obyvatelstva z Libanonu stěhuje se do Bejrutu, kde snáze nalézá výdělek a obživu. Dnes počet bejrutského obyvatelstva se páchí na 150.000. S množícím se počtem obyvatelstva současně kráčí též vzrůst obchodu. Bejrut je dnes jedním z hlavních uzlů, kde se křižují linie všech levantinských paroplavebních společností. Pravidelně sem dojíždějí parníky rakouského Lloydů, italské Navigazione Generale, francouzské Messageries Maritimes, ruské Paroplavební Společnosti a egyptské Chedivie. Přístav před několika lety vystavěný jeví se již nyní nedostatečným; značná část lodí bývá nucena pro nedostatek místa zakotvit mimo přístav. Tak je dnes Bejrut hlavním emporiem pro Syrii a ostatní kraje ležící za Libanonem ve vnitrozemí. Dost značným je také vývoz, jehož hlavní předmět tvoří hrubé hedvábní. Následkem podnikavosti obyvatelstva a čilého obchodního ruchu patří dnes Bejrut k poměrně nejzámožnějším

městům Orientu. Na návrší Mar Mitr — nejelegantnější villové čtvrti bejrutské — podávají o tom výmluvný důkaz řady nádherných a luxusních vil, jež patří většinou bohatým řeckým a arménským kupcům, kteří po denní námaze v bazaru a v obchodních kancelářích ležících ve vnitřním městě občerstvují se tam překrásným pohledem na moře a svěžím vzduchem, prosyceným vůní pinií. —

* * *

Je-li Damašek „okem Východu“, v němž se nejkřesťaněji odráží svérázný život Orientu a kde v celé své původnosti objevuje se cestovateli duše Asie a islamu, pak Cařihrad, Smyrna a Bejrut lze srovnati s třemi velikými branami, které spojují Východ se Západem.

A těmito branami valí se a proudí dnes plnou silou na Východ evropská kultura se svými dobrými i stinnými stránkami. Míváme dosud o Východě představu, jako o zemi stagnace, zkostnatělosti a líné nečinnosti, která není schopna žádného rozmachu, která s fatalistickým klidem zírá v budoucnost a při tom stále hlouběji klesá a upadá. Představu tu třeba dnes již opravit a pozměnit. Oriental si dnes uvědomil, že tento dosavadní stav zbahnění a úpadku, ovládající veškeren život, nesmí déle potrvát, nemá-li býti od Evropy hospodářsky vykořistěn a učiněn politicky bezmocným. Dospěl dnes Oriental k tomu přesvědčení, že třeba se vzchopit a všemi silami hledat prostředky k radikální

nápravě. Rozvíjející se časopisectvo přesvědčení to jen šíří a zanáší do nejširších vrstev. Ba názory tyto pronikly i mezi mohamedánské obyvatelstvo, které dosud nejvíce a nejhrouževnatěji se vzpíralo všemu západnímu a evropskému vlivu. Hnutí po obrození asijských národů, které počalo v Japonsku a které jeví svůj účinek v Číně i v Indii, zasáhlo dnes i země turecké říše.

Spásu a vysvobození vidí Orientál dnešní v převzetí západní vzdělanosti a kulturních vymožeností Evropy. V Evropě, kterou nezná z vlastního názoru, nýbrž jen z knih, časopisů a škol, vidí jakousi ideální zemi, kde pečení holubi sami létají do úst, a kde jako v pohádce třeba jen zatřásti kapsou, aby se z ní mohly brát plnými hrstmi lesklé louisdory. Na Evropana, kterého si jinak nemůže představití než jako boháče, dívá se proto s obdivem a závistí. Rád by se mu vyrovnal a sní o době, kdy i na Východě budou se v každém městě týčit dýmající tovární komíny, kdy bude projíždět zemi všemi směry železný oř přivázeje s sebou všude bohatství a zlato.

Evropu a evropský vliv reprezentuje dnes na Východě v první řadě Francie. Vliv Anglie a Německa, třebaže se o něm tolik mluvívá, jest poměrně nepatrný a mizí skoro úplně před významem vlivu francouzského. Je to patrné ihned každému návštěvníku oněch tří měst, jež jsme nahoře nazvali branami Východu. Všude viděti francouzské nápisy, francouzské školy, slyšet francouzskou řeč. Ve všech skoro obchodech lze

domluvití se francinou. Umět francouzsky patří k nejprvnější povinnosti Orientála, který chce činiti nárok na vzdělání. Italština svého dřívějšího postavení jako dorozumivací řeč v Levantě úplně pozbyla. Staří lidé dosud mluví italsky, ale mládež již se učí a mluví pouze francouzsky. Znáti anglicky neb německy patří k výjimkám dosti řídkým. Němečtí obchodníci usedlí ve východních městech brzy se přizpůsobí okolí užívající v obchodním životě arabštiny a franciny. Ba i v Egyptě, který přece jest Anglií hospodářsky i politicky ovládnán, francina vítězně hájí svůj význam jako kulturní řeč. Můžeme říci jedním slovem, že dnes vliv Francie na Východě, který v ohledu hospodářském zaujímá první místo, v ohledu kulturním má převahu naprostou nad ostatními evropskými národy.

Tento převážný vliv Francie datuje se především od let šedesátých, od doby francouzské expedice do Syrie. Rázné, energické zakročení ukázalo tehdy celou moc Západu představaného Francií a jejím vojskem. Nic Orientálovi tak neimponuje jako pevné a energické vystoupení, vlastnost to, které se jemu samému nedostává a která, když ji vidí u druhého, působí naň tím větším dojmem.

Při ústí řeky Nahr-el-Kelb — klassický to Lykos — vedle nadpisů vtesaných do pobřežních skal, jimiž faraonové a assyrští králové zvěčnili svoje válečná tažení do Syrie, také francouzská výprava vryla pro budoucí věky zprávu o své přítomnosti. A bylo to věru tehdy opravdové

dobytí Syrie — dobytí kulturní a obchodní. Vliv, jakého tehdy Francie nabyla, dovedla také udržet a sesliti ještě více, jednak obratným a energickým diplomatickým zastoupením, jednak — školami.

Orientál vidí ve frančině řeč, která mu může zprostředkovat seznámení s evropskou vzdělaností, a touží proto se jí co nejlépe naučit. Této potřebě vycházejí vstříc — francouzské školy. Školy ony jsou jednou z hlavních opor francouzského vlivu. Jsou většinou v rukou katolických francouzských řeholníků, Jesuitů, Lazaristů a Školských bratří. Školy Františkánů, kde se učívá hlavně italsky, jsou nuceny nyní věnovat náležitý zřetel vyučování frančiny, jinak by ztratily svoje — beztoho již prořídle — žactvo. Řeholníci oni věnují se s opravdovou obětavostí svému povolání. Nejsou snad ve službách francouzské vlády, která nyní i ty dřívější poměrně nepatrné podpory úplně jim odňala pod vlivem proticírkevního režimu; ale již tím samým, že vyučují frančině, napomáhají francouzskému vlivu.

Školy francouzských řeholníků těší se všeobecné oblibě a jsou navštěvovány nejen katolíky, ale i schismatiky, mohamedány, židy. Ovšem nesmíme se při tom oddávat příliš velkým illusím o postupu a šíření katolicismu na Východě. Orientál nekatolík, který posílá své děti k francouzským řeholníkům, má hlavně na zřeteli praktické výhody: u francouzských řeholníků naučí se mu syn dobře francouzsky — to je

hlavní věc —, dostane se mu tam solidního evropského vzdělání, a pak — last not least — přijde mu to poměrně laciněji. Nejpřednější a nejvlivnější osobnosti řecké a mohamedánské posílají proto své děti do katolických francouzských ústavů. Tak na příklad bejrutský vali Nazem Paša měl oba své hochy — jmenují se Refik a Uejssi — v tamějším jesuitském ústavě.

Přes to konverse, ať se strany mohamedánů, ať schismaticů, jsou poměrně velmi řídké. Čeho skutečně francouzští řeholníci dosáhli, to je udržení katolického živlu a pak úcta i vážnost, jaké se katolicismus těší všude tam, kde jsou řeholníci činni. Orientál uznává jejich obětavost, cení jejich zásluhy. Tak si vysvětlíme, že na příklad v Bejrutě po valim první nejváženější a nejvlivnější osobou jest — ředitel jesuitské koleje P. Cattin! Jaký to rozdíl u srovnání s Francií, kde řeholníky, kost ze svých kostí a krev ze své krve, pronásledují a vyhánějí.

Francouzská vláda dosud i za protiklerikálních směrů nicméně chovala se ku svým řeholníkům v cizině dosti blahovlně. V posledních dobách příspěvky plynoucí řeholníkům z Francie značně se ztenčily, a tím jest existence četných řeholních škol ohrožena. Než i vláda nyní počala odnímat řeholníkům své podpory, byť i nevelké, a všelijak je chikanuje. Zabývá prý se úmyslem, zříditi na Východě laické francouzské školy, které by mohly čelit „klerikálním“ školám řeholníků. Vládnoucí kruhy francouzské, zaslepené protiklerikálním zuřením, nepozorují ani, že odmítáním

podpory francouzským řebolníkům, těšícím se plně důvěře domorodého obyvatelstva, dopouštějí se vlastně politické sebevraždy na svém vlivu na Východě!

Obdiv pro vše francouzské přechází u mnohých vzdělaných východanů, zvláště křesťanských, začasť v opravdovou gallomanií. Patří to k dobrému tonu a je to známkou jisté povznešenosti, když se v lepším arabském domě hovoří i v rodině francouzsky. Arabsky se mluví se služebnictvem a prostými lidmi, kteří právě jinak neumějí než arabsky. Ba najdou se v Bejrutě rodiny polokrevně arabské, kde děti skoro již ani arabsky neznají.

Zjev tento vysvětluje nám povaha syrského Araba, který je na venek spíše passivní, měkký, snadno se přizpůsobující cizímu vlivu. Vlastnosti tyto zdají se býti v odporu se známým, ba pověstným konservatismem, kterým se Orientál vyznamenává. Ale jen zdánlivě. Jako je na venek Syřan ústupný, snadno podléhající vnějším vlivům, tak přes to na druhé straně je svou nejvnitřnější duší, svou nejpodstatnější bytostí tak konservativním, jak jen býti možno. Je to konservatismus račový, neuvědomělý, kterého si jednotlivec sám ani vědom není, který však není u žádného národa tak silně vyvinut jako právě u Orientála. I onen Bejrutan, který doma s dětmi nemluví než francouzsky, který s pohrdáním hledí na vše domácí, který má jen jednu touhu, totiž navštívit jednou krásnou Francii a hlavně onu čarovnou, okouzlující

Paříž, která v jeho orientální fantasii se mění v pohádkové město vystavené ze zlata a diamantů — i takový Bejrutan, pravím, jest a zůstává Orientálem celou duší, celým myšlením a nazíráním. Pod vnější politurou západní kultury tají se v plné síle východní račová povaha, která při každé příležitosti přes povrchní náěr odkoukaných evropských způsobů proráží na venek.

Zdá se, že Orient prodělává dnes analogický kulturní proces, jako kdysi za dob hellenismu. Počínaje Alexandrem Velikým řecká vzdělanost a řecká řeč ovládala celou Přední Asii. — Pod jejich osvěžujícím a obrozujícím působením a pod egidou římského panství Východ dosáhl tehdy kulturního a hmotného rozkvetu většího, než kdy před tím. Velkolepé zříceniny měst, pevností a chrámů táhnoucí se skoro nepřetržitě od Palmýry přes Haurán až dolů k Petře jsou doklady a pomníky tohoto rozvoje. Zdálo se skoro, že celý Východ je pořečtěn; domorodý syrský živel skoro úplně se skrýval pod záplavou řeckého a římského kulturního vlivu. Syřan dovedl si tehdy již velmi obratně přisvojití přednosti řecko-římské vzdělanosti a v mnohém ohledu vyrovnal se i svým učitelům a mistrům. I křesťanství dala tehdejší Syrie celou řadu vynikajících církevních mužů od sv. Ignáce, biskupa antiochenského až ku sv. Janu Damascenskému.

Stejně i dnes se Západu postupují na Východ nové proudy ideí a myšlenek a stejně jako

před dvěma tisíci lety nalézají úrodnou a vnímavou půdu i u dnešního Východana. Úlohu, kterou kdysi hrála řečtina, jako dorozumívací řeč se Západem, chce dnes převzít frančina. Bude-li ovšem mít toto vštěpování evropské kultury na starý východní kmen stejně blahodárné následky jak za hellenismu, kterým směrem a jakými cestami bude se pak brát historický vývoj Východu, to jsou otázky, na něž nám dá odpověď teprve budoucnost. A to budoucnost nikoliv blízká, nýbrž daleká, protože takové historické procesy trvají a dospívají k závěru ne během desíletí, ale během staletí. A proces převzetí evropské kultury Východem je dnes teprve v prvním stadiu. Jaké snahy a tužby ovládají duševní život dnešního Orientála, toho dokladem je celý mladoturecký státní převrat a jednomyslný ohlas, jaký na celém Východě nalezl. Všude slyšet dnes hlasy volající po odstranění zlořádů, po reformách a opravách.

Nápadným je nám, že vliv řecké kultury tak náhle a neočekávaně zmizel. Vysvětlíme si to tím, že celá řecká vzdělanost byla jen zevním nátěrem, pod kterým se skrývala a trvala pravá a nezměnná orientální duše. Islam byl jenom bouřlivý víchř, který tento zevní nátěr setřel a spláchl, zatlačiv úplně klesající vliv Západu a jeho kultury. Orientál ukázal se ihned starým a dřívějším Orientálem, jakým zůstal i v řeckém kostýmu. I znalost řečtiny vyhnula na Východě během krátké doby a k všeobecné platnosti opět přišla řeč lidu. V Damašku ještě v osmém

století, již pod vládou Kalifů, psal řecky sv. Jan Damascenský — jinak plnokrevný Syřan, rodným jménem Mansúr — krátce na to zmizela v Damašku i každá stopa řečtiny.

Nesmíme nikterak tento náhlý převrat, v němž řecká vzdělanost na východě ztratila své postavení, připisovat jenom záplavě arabských dobyvatelů. Arabové přihrnouší se z jihu, zemi sice ovládli. Obyvatelstvo však zůstalo v podstatě totéž a poměrně jen nepatrné procento synů pouště smísilo se s domorodým obyvatelstvem. Vždyť i číselně čtyři první Kalifů, kteří dobyli celé přední Asie a severní Afriky, nemohly býti tak četné, aby změnily celkový ráz rasy a obyvatelstva. Islam pouze zlomil vliv řecké kultury, a tím samým objevil se Orientál i na venek zase takovým, jakým dosud byl ve svém nehlubším nitru.

A tak můžeme býti jisti, že Orientál se nepoevropští i dnes, kdy naše vzdělanost slaví svůj triumfální vjezd na Východ — pod francouzskou vlajkou.

Pro cestovatele, který doma čte ‚Tisíc a jednu noc‘ a který na Východ přichází pln poetického očekávání, tento všude se vtírající a vše nivellující vliv evropské kultury působí často překvapení ne právě příjemná. Orient svůj charakteristický ráz ztrácí co den více a hledí se ve všem přizpůsobiti evropským zvykům a obyčejům. S doklady toho potkáváme se na každém kroku.

V Bejrutě na příklad během několika let zmizely skoro všechny ony poetické — ale

v době zimních deštů nanejvýš nepraktické — ploché střechy, bez nichž si vlastně východní město nedovedeme představit. Místo nich všude viděti šikmé střechy po našem způsobu, pokryté novými červenými taškami, které až do poslední jsou dovezeny z Marseille a opatřeny značkou francouzských továren. Jihofrancouzské cihelny musily v posledních letech dělat znamenité obchody!

I v Damašku samém illuse o romantickém Orientě trpí na všech stranách. Ulicí přímou — Derb-el-mustakim — vedle domu Ananiášova, kde dlel sv. Pavel, dnes s hlukem mezi řadami bazarů uhání po železných kolejkách — elektrická tramway. A použijeme-li jí, tu přisedne k nám na nejbližší zastávce skupina osmahlých beduinů, kteří si od konduktéra kupují po dvou metallikách (10 h) lístek někam na Miduan-el-tachtâni. — Nebo vstoupíme-li do nádherné mešity Omejjovců, bývalé to byzantské basiliky sv. Jana, kam vstup před lety křesťanům zakázán, tu vidíme, kterak se stropu visí dolů — obloukové elektrické lampy.

Východ, onen romantický Východ mizí v úhledě, a kdo jej chce ještě viděti, musí si pospíšet, protože Orient má dnes ten pevný úmysl poevropštit se co nejdříve a nejdůkladněji! Má konečně pravdu, protože mu sotva zbývá jiná cesta z dosavadních neblahých poměrů — ale musy a víly z 'Tisíce a jedné noci' zahalují svou tvář a prchají před prósou evropské vzdělanosti do pouště k svobodným Beduinům. Tyto

doprovázejí, když dnem uhání nekonečným pískem stepním na nezkrtných očích, tímto neviditelně všeptávají do ucha své nejkrásnější zkazky, když večer při svitu jižních hvězd před stanem skládají kasidy o hrdinách svého kmene. Tam najdou jistý a klidný útulek, tam do širé pouště, vlnící se až za obzor jako bezměrné moře, ziskuchtivý Evropan nepronikne, jako tam před tisíci lety nevnikli ani Řek s Římanem.

Jako jsou Cařihrad, Smyrna a Bejrut tři hlavní města sprostředkující styk Východu se Západem, tak každé z nich na druhé straně soustřeďuje v sobě ve větší neb menší míře všechny ony tak různé a pestré stránky orientálního života, každé z nich je takofka Východem v malém. Ovšem v každém z těch tří měst je to jistý živel, který stojí v popředí a který mu dodává původního rázu, jímž se liší od měst ostatních. V Cařihradě, metropoli tureckého panství, převládá živel turecký, ač ovšem i živel řecký je čteně zastoupen. Ve Smyrně dominuje živel řecký, v Bejrutě arabský. Vedle tohoto hlavního živlu není však žádné náboženské a národnostní společnosti na Východě, která by v městech těchto nebyla zastoupena větším počtem svých příslušníků. Proto též ve zmíněných městech barvitost a různotvárnost orientálního života vyniká více, než kdekoli jinde. Ovšem, jak to při obchodních a přístavních městech pochopitelně, vzájemný styk a pronikání různých národností a náboženství působí, že se tu zase život Východu nejeví v tak svérázných

a původních formách jako jinde. Je to také evropská kultura, která zde originální rysy východního života stírá a odstraňuje více než jinde. V Bejrutě na příklad vidí přichozí všechny zajímavé východní typy. Kdo však chce studovati povahu a svéráznost arabského islamu, ten musí se odebrat do Damašku neb Aleppa.

Poutníka, který se Západu zavítal do Bejrutu, více než příroda nebo architektura poutá s počátku ona pestrá rozmanitost a různost typů, s jakými se na ulicích při každém kroku setkává, a z nichž každý pro něj chová něco nezvyklého a poutavého. Příležitosti pozorovat a studovat tyto typy máme dosti. Potřebujeme pouze zajít si do klikatých a spletitých uliček bazarů v dopoledních hodinách, kdy obchodní ruch dostupuje nejvyššího bodu. Anebo nemáme-li chuti vnořiti se do hlúčků a tlačíků se směsí prodavačů a kupujících, tu stačí, když zasedneme v některé z nesčetných kavárniček, které se nalézají kol dokola hlavního bejrutského náměstí El-Burž, kudy vede cesta k přístavu a k bazarům. Zavoláme slovy „já valad,“ sklepníka, který nám donese číšku obligátní kávy — jinak opravdu dobré — a, chceme-li následovat příkladu většiny ostatních přítomných hostů, také vonné argile (vodní dýmku), jež zapálí žhavým uhlím. Káva a argile ve veřejné kavárně, před níž se hemží proud lidstva, to je pro Orientála vrchol požitků! Hodiny a hodiny dovede tam strávit v sladké nečinnosti, usrkuje chvílemi z malinké číšky nebo pouštíje do vzduchu oblaka modra-

vého dýmu, mezi tím co zrak jeho je v jakési ztrnulosti upřen na valčí se zástup, a jeho myšlenky bloudí kdesi v krajinách snů! Evropanovi, který by tohoto orientálního blaha také rád okusil, doporučuje se však, aby první pokus zakouřiti si z argile nečinil ve veřejné kavárně, nýbrž v místnosti co nejsoukromější. Silný perský tabák „tombak“ a nezvyklý způsob, kterým třeba táhnouti dým, mívá u začátečníka často v zápětí analogické účinky, jaké asi u každého z nás se dostavili, když jsme kouřili svůj první doutník! Proto, když jsme se již rozhodli usednouti v kavárně a studovati odtud ruch východního města, spokojíme se raději dobrou tureckou cigaretou.

Za křiku, šumu a hluku proudí před námi brzy silněji brzy slaběji vlna lidstva. Scena se mění jako v kaleidoskopu každým okamžikem. Jako na jevišti vystupují před námi různé postavy a zase odcházejí. Zíráme, pozorujeme, vnímáme zrakem i myslí zajímavé obrazy, které táhnou před našima očima.

Hned s počátku je nám nápadným, že v pouličním ruchu vidíme poměrně velmi málo ženských. Okolnost tato souvisí s celým postavením ženy na Východě. Žena je tu omezena na dům a na domácí život; v životě veřejném nemá žádné účasti. To platí nejen o mohamedánech, kde je postavení ženy stanoveno předpisy islamu, nýbrž i o křesťanech. Má asi tento názor na postavení ženy svůj kořen v prastarých semitských zvycích a obyčejích. Odloučenost

a uzavřenost ženy jest především důsledně provedena v městech; na venkově u chudého fellaha musí žena spolu s mužem prací na poli dobývat v potu tváře denního chleba. V městech však všechnu práci mimo dům, jako nákup v bazaru, opatřování potravy a jiných potřeb, musí konati muž nebo mužský sluha. Jinak je žena celý čas doma a tráví jej většinou tím, že — odpovídá v dolce far niente. Sušená dýňová jádra, v jejichž louskání má neuvěřitelnou zručnost, argile, přátelský klep se sousedkou nebo přibuznou příšedší na návštěvu, to jsou hlavní prostředky k ukrácení dlouhé chvíle u východanky, nejsou-li tu ovšem děti, o něž se musí starati. Dům opouští pouze v pátek — mohamedánskou to neděli, — kdy dle starého zvyku mohamedánské ženy s malými dětkami jdou na procházku — šimm el-hawa — mimo město. Cílem jejich v Bejrutě je obyčejně buď piniový les, pobřežní skály nebo hřbitovy.

Jako však žena na jedné straně zaujímá postavení podřízené a nižší než u nás, tak zase se strany druhé Východan prokazuje jí až úzkostlivou úctu plnou ohledů a pozornosti u nás neznámé. Žena je na Východě nedotknutelná. Že by někdo mohl ženu, a k tomu svou manželku, bít, to Východan nemůže si ani mysliti. Žena i když byla dopadena při krádeži, nesmí být tělesně trestána. Orientál není v žádné jiné věci citlivějším a nedůtklivějším než v tom, co se týká jeho manželky. Evropan zvyklý na naše volnější způsoby musí být tu velice opatr-

ným na každé slovo, aby nevědomky nedopustil se nějaké urážky. Takovou urážkou je však u mohamedána již, když se ho zeptáme, jak se jeho ženě daří.

Zena křesťanská, třeba že stojí společensky výše a je mnohem volnějším než žena mohamedánská, přece jenom stojí pod vlivem onoho názoru o ženě, který je na Východě všeobecným.

Postavení mohamedánské ženy jest symbolicky označeno již šatem, v jakém se smí objeviti na veřejnosti. Je to černý neb tmavý šat (isár) a tmavý závoj (mendíl) zastírající úplně tvář. Dojem, jakým s počátku působí tyto zakuklené ženské postavy, ubírající se mimo nás, je přímo strašidelný. Angličané je případně označují jako 'headless ghosts', bezhlavá strašidla. Třeba Koran nikde zahalení žen nepředpisuje, přece je to nepamětným zvykem, který se také v celé Syrii přísně zachovává. Pouze ženštiny pochybné pověsti odhalují si na ulicích závoj.

Jako hlavní podmínka ženské krásy platí Orientálovi — co nejznačnější tělesný objem. De gustibus non est disputandum. Tomuto vkusu silnějšího pohlaví snaží se východanky, pokud to od nich závisí, také vyhověti. Jako jeden z nejlepších prostředků k docílení tučnosti slouží prý jim hojně požívání kyselého mléka. Tato okolnost, nadto nedostatek pohybu na čerstvém vzduchu, ustavičný pobyt v uzavřeném domě, silná líčidla, jichž užívají, antimon, jímž si barví řasy a okraje očních víček, červená 'henna', kterou si hyzdí nehty, dlaně, ba i zuby, — vše

to spolupůsobí, že opravdu svěží a příjemné ženské tváře ve východních městech skoro neuvidíme.

Mezi zastřenými ženami, které vidíme se ubíratí ulicí, poutají naši pozornost některé, vyznačující se nádherným svrchním šatem z černého hedvábí, pod nímž bývá lze zahlédnouti šat dle nejnovějšího pařížského střihu. Elegancí a celým držením těla liší se nápadně od ostatních mohamedánských žen. Jsou to turkyně, obyčejně ženy některého tureckého úředníka, který byl sem do Bejrutu poslán odněkud z Cařihradu neb Saloniky na výnosnější místo. Turkyně jsou známy svými emancipačními názory a snahami: umějí francouzsky, čtou pařížské romány, odívají se dle evropské módy, mají svůj vlastní ženský časopis. Závoj, který jim železný zvyk přikazuje nositi, bývá u nich tak průhledným, že lze zcela dobře rozeznati rysy tváře. Ba paní nového jerusalémského valiho, rozumí se že Turka, na všeobecné pohoršení mužského, a ještě více ženského obyvatelstva celého města vyjela si jednou dokonce v evropském šatě a bez závoje ve své ekypáži na procházku. Patří patrně k energickým bojovnícím za práva mohamedánské ženy. Však také tento její husarský kousek byl předmětem hovoru a klepů v Jerusalémě po kolik měsíců!

O těchto emancipačních snahách arabská mohamedánská žena dosud neví, ba necítí ještě ani touhy vymaniti se ze jha, pod něž ji Islam upoutal.

Křesťanské ženy v Bejrutě odívají se buď

zcela neb z části po evropském způsobu. Jsou to právě nižší a chudší třídy, kde se domácí kroj a původní zvyky nejvíce udržují. Paní a dcery bohatých řeckých kupců nezadají v nádhře šatstva žádné Pařížance, ostatní pak, které nemají takových prostředků, snaží se jim aspoň dle možnosti přiblížiti. Ba i když během týdne chodí oblečeny po arabsku, tedy aspoň v neděli, a hlavně pro nedělní vycházku, mají šat evropský, shotovený často se vkusem více než pochybným.

Maronitské venkovanky přinášející do Bejrutu na prodej vejce, drůbež a zeleninu, mají svůj vlastní kroj, mezi nímž však dnes často viděti evropské kusy šatstva.

Charakteristickým a originelním zjevem jsou ženy a dívky beduinské. Se svými stády přijdou dost četní Beduini dobou zimní až do okolí Bejrutu. Tu pak ženy jejich přinášejí do města máslo a 'leben' (druh sýru z kyselého mléka a smetany). S naivní zvědavostí, ale zároveň s hrdým sebevedomím rozhlížejí se po ruchu a shonu městském. Prostý šat mají shotoven z modrého drsného plátna domácí výroby. Hlasitou, plnou a jadrnou výslovností své arabštiny obracejí pozornost mimojdoucích na předměty, jež nabízejí ke koupi. Zdravé a osmahlé tváře — Beduinky nenosí závoje — jsou celé pokryty nejpodivnějšími vtetovanými arabeskami, které jsou opravdu s to učinit ošklivou i tu nejpěknější tvář. I na Východě je moda tyranem, kterému se ženské pokolení se slepou poslušností podřizuje. A právě u Beduinek je, jak se zdá,

moda tetování v plném rozkvětu. Ostatně s oblibou tetují se i muži, jen že obyčejně na rukou a na prsou, nikoliv však na tváři. Každý Arab, i vzdělanec, má, když nic jiného, vtetován na ruce nějaký symbolický předmět — meč, hvězdu, květ atd. — anebo zbožnou průpověď z Koranu. Slouží to jako nějaký druh ochranného amuletu. Tetování provádějí potulní umělci a používají k tomu roztoku indiga, které jehlou vpichují pod kůži. ‚Ozdoba‘ tetování má tu výhodu, že je nezničitelná; co má kdo jednou vtetováno na kůži, toho se již žádnými prostředky nezbaví.

* * *

Pamatuje-li si ještě laskavý čtenář, usedli jsme si spolu na hlavním bejrutském náměstí El-Burž (Francouzi mu říkají place de canons — dělové náměstí) před malou arabskou kavárnou, abychom odtud v ústraní a nerušeně mohli pozorovat pouliční ruch východního města a kochat se tam obrazem pro nás tak novým a nezvyklým.

Vzduch je rozpálen žhavým sluncem, které plane v siné, bezoblačné obloze skoro nad našimi hlavami. Plachty, které majitel kavárny primitivním způsobem rozestřel na tyčích před svou místností, zadržují prudké šipy stříbrolukého Apollina, které tento bůh vrhá zde se stejnou zlobou na vypráhlou zemi jako za dávných dob starého Homéra. Mírný váněk, který chvílemi zavane z nedalekého moře až sem, osvěží nás aspoň na minutu příjemným chladem.

Káva s cigaretou zapudila v nás pocit žízně a malátné únavy. Obě tato narkotika jsou pro jižní klima opravdu neocenitelná; kdežto alkohol působí zde na nervy přímo ničivě, tabák a káva povzbuzují činnost nervů a uvádějí je do příjemného vzrušení.

Myšlenky naše jsou sice rozptýlené, ale proudí příjemně hlavou. Zevnější dojmy, které se stále mění a střídají před námi, poskytují nám dosti látky k přemýšlení a dosti zábavy, takže necítíme ani nejmenší potřeby hovořit a sdílet své myšlenky s jinými. Čas ubíhá, že nevíme ani jak, a než se nadáme, vidíme, že sedíme tu dvě hodiny a více. Zdá se skoro, že orientální lenost je nakažlivou a počíná ovládat i nás; začínáme i my pomalu mít zálibu v onom stavu klidné a příjemné nečinnosti, v němž se Orientál cítí tak šťastným a který označuje názvem ‚kaif‘. V lahodném polospání hledíme dále na shon a hluk, který se žene mimo nás a který svou barvitostí budí stále znova a znova náš zájem.

V šumu ulice, který při vši své rozmanitosti stává se pomalu pro nás stejnoměrným a jednotvárným, najednou se ozvaly jakési podivné zvuky, které přehlušily vše ostatní. Co to? Naše pozornost a zvědavost je vzbuzena. Posloucháme a rozeznáváme pomalu, že to, co slyšíme, jest, či lépe řečeno, má být evropská hudba. Energické rány na turecký buben nenechávají o tom žádné pochybnosti. Ale jaká to je hudba!

Pátráme, odkud přichází ona směs chaotických a prapodivných zvuků vyluzovaných na

jakýchsi neznámých nástrojích — a vidíme brzy, že jejich původ je nedaleko od nás.

Uprostřed El-Burže je totiž park, opravdový a skutečný park, kde se pěstují stromy, květiny a kde dokonce mezi záhony vedou chodníky posypané pískem. Bejrut mimo Cařihrad je asi jediným městem na Východě, které má takovou zvláštnost. Vidět také z toho, jak jsou Bejruťané pokročilí lidé. Park, asi dvě stě metrů dlouhý a sto metrů široký, je pečlivě ohrazen vysokou železnou mříží. Obyčejné publikum smí pouze zvenku skrze železné tyče ohrady dívat se na všechny ty krásy bejrutského parku, protože přístup dovnitř je výhradně rezervován místnímu důstojnictvu. Poněvadž pak prý v Evropě ve veřejných sádkách k obveselení obecnstva hrává vojenská hudba, proto i v bejrutském parku, asi na podnět mladých a zábavy chtivých důstojníků, bývá dáván časem koncert místní vojenskou kapelou.

Tedy ony zvuky, které jsme si napřed nedovedli vysvětlit, nejsou ničím jiným, než koncertem místní vojenské hudby.

Jsem opravdu na rozpácích, jak onu hudbu popsát. Řeknu-li, že je špatná, že hudebníci nedovedou dodržet taktu, že hrají falešně, tedy jsou to všechno výrazy, které ani zdaleka nedovedou vzbudit představu o tom, jak hudba ona ve skutečnosti vypadá.

Pomysleme si mladíka odněkud od Kavkazu nebo ze středu Malé Asie, který jaktěživ neviděl hudebního nástroje ani neslyšel evropské hudby,

kteřý zná pouze melancholické popěvky svoji vlasti, tak zvláštní a nezvyklé pro naše ucho. Nešťastnou náhodou byl na vojně přidělen k vojenské hudbě. Podle jakých zásad se při tom vojenská správa řídí, nevím; byl to patrně kismet — osud mladého vojína. V kapele dali mu do rukou nástroj, o jehož určení nemá potuchy a o němž se doví, že se jmenuje roh, křídlovka, flétna nebo podobně, a že se na něm hra.

Nyní nastane pro něj cvičení, rozumí se, že bez not, jen podle sluchu a paměti. Trpělivosti a houževnatosti, jakou se turecký voják vyznamenává, podaří se konečně, že zapamatuje si vojín několik melodí a že je dovede jakž takž zahrát. Třeba jej chudáka vidět, jak s napětím všech sil a se zoufalou resignací fouká do nástroje. Nejlip je na tom ještě bubenk, ovládající svůj nástroj s virtuosností, kterou mu jistě jeho méně šťastní spoludruhové závidějí. Když pak spustí všech třicet neb čtyřicet členů kapely najednou, tu je to, jak jsem již nahoře řekl něco, co se nedá popsát. Ve směsi a řevu všech nástrojů stěží zachytíme chvílemi, jako tenounkou červenou nitku, melodii nějakého otřepaného evropského pochodu.

Během svého pobytu v Bejrutě měl jsem málo záviděníhodný požitek, že jsem ze svého obydlí slyšel co den k večeru cvičit se vojenskou kapelu. Hráli každý den se zuřivou vytrvalostí totéž. Co vlastně hrají nemohl jsem dlouho vypatrat, až konečně po dvou měsících počal se z toho proklubávat pochod z opery „Carmen“:

„Toreadore smělý!“ Jaký pokrok učinili za ten rok, co jsem Bejrut opustil, nemohu říci. Možná, že letos cvičí zase nový kus, a tak že bude jejich repertoár opět obohacen.

Kdo je při té hudbě více k politování, zda hudebníci či kapelník, jenž je musí cvičit, nebo obecenstvo, které je poslouchá, těžko rozhodnouti. Je ta turecká vojenská hudba také kus evropské kultury, jež se ve zvláštních orientálních poměrech tak snadno zvrhá v karikaturu! Tolik však je jisto, že si Bejruťané na své vojenské hudbě a jejích produkcích mnoho zakládají, a nejvíce asi mladí lajtnanti a kadeti, kteří při jejích zvucích promenují bejrutským parkem a při tom vrhají sebevědomé pohledy přes parkovou mříž na obecenstvo kupící se dokola při takovém nezvyklém poslechnutí. Taková tedy je ona turecká muzika!

Mimoděk si při tom vzpomínám na malou epizodu, kterou jsem zazil v Malé Asii. Bylo to na malé stanici maloasijské dráhy, jejíž jméno jsem zapomněl, blízko Atijasolúku. Na nádraží bylo shromážděno obyvatelstvo celé vsi. V popředí stálo asi dvacet mladých lidí. Na první pohled bylo poznat, oč se jedná; byli to rekruti, kteří měli nastoupit službu vojenskou a kteří se loučili se svou rodnou vsí. Nebylo tu mnoho řečí ani hlučných výbuchů zármutku, pouze slzy v očích jak rekrutů tak ostatních přítomných svědčily, jak je loučení těžkým oběma stranám. Byla při tom také hudba, ale nikoliv evropská, nýbrž vlastní, domácí; byly to dvě píšťaly na způsob fléten a bubínek. Teskné, melancholické

zvuky, zvláštní, ale přece dojemné, linuly se z obou píšťal a proplétaly se se stejnoměrným drnčením bubínku. Bylo cítit, že hudba jde od srdce hrajícím a že do ní vložili celý smutek loučení rodiny s mladým vojínem, který odchází nastoupit dlouhou a trudnou službu ve vojsku padišahově. I my, ač cizinci, byli jsme dojati zvuky, v nichž se třásla a chvěla celá duše dobrého, ale vykořisťovaného tureckého lidu, a počítávali jsme soustrast s mladými muži, které měl vlak za chvíli odervat od rodného krbu a zanést někam na jih k Damašku. — Než turecký vojín dlouho se smutku neoddává. Je přesvědčen, že se s ním stane to, co Allah určil. Proto slouží rád padišahovi, a slouží mu oddaně i dobře. I když je mu snášet trudy a strádání, o nichž evropský vojín neví, přece vždy zvolá s nadšením a od srdce obvyklý pozdrav: „Padišahim čok jaša — ať žije padišah!“

Kdybychom podle vojenské hudby, podle ošumělého zevnějšku nebo podle málo martiálního vzezření chtěli soudit o vojenských vlastnostech tureckého vojáka, tu bychom se dopustili velkého omylu. Turecko je stát, který má právě ten nejlepší vojenský materiál. Katoličtí kněží a missonáři, s nimiž jsem o tomto předmětu mluvil, vyslovovali pokaždé tureckému vojnku vše uznání a vši chválu. Turecký vojín je zpravidla mírný, vlídný, a nikomu bez příčiny neublíží. Nezná alkoholu a je ve svých potřebách nanejvýš skromný a statečný v nebezpečí. Evropan, který vidívá doma vojny pěkně oděné a který zná z domova

parádní cvičení vojenská, při nichž vše jde jak na drátku, poblíž s počátku na tureckého vojáka s pohrdáním. Ale neprávem. Podíváme-li se blíže na jednotlivé fysiognomie vojínů, tu vidíme, že jsou to většinou drsné, energické, ale při tom dobrácké tváře maloasijských horalů, z nichž by se dala utvořit armáda přímo výtečná. Že má špatné šaty, nebo že se mu nedostává vojenského výcviku, to není vina vojáka, ale vyšších úředníků, kteří se starají o své kapsy a na ubohého strádajícího vojáka při tom zapomínají. Co turecký voják dovede, ukázal v poslední válce s Ruskem, kdy Rusko mělo dosti příležitosti, na př.: při obléhání Plevna, poznat jeho vynikající vlastnosti. Turecký voják je dosud hlavním sloupem tureckého panství, je hlavní oporou trůnu padišahova.

Stává se ovšem, že i trpělivost tureckého vojína bývá vyčerpána, když nedostává po celé měsíce žádného žoldu a když nižší důstojníci nemohou mu opatřit ani stravy, protože k tomu nemají žádných peněz. Tu se turecký voják bouří. Nebouří se proti padišahovi, protože je přesvědčen, že padišah je samá dobrota, láska a spravedlnost, že jsou to jen jeho úředníci, kteří jej klamou a nedají proniknouti pravdě až ke stupňům jeho trůnu. Bouří se jen proto, poněvadž se domáhá svého práva, a jiného prostředku mu nezbyvá. Tu pak nastává v Cařihradě v ministerstvu vojenství a financí shon a poplach. Shánějí se na rychlo všechny peníze, kde lze jaké sebrat, aby se aspoň část zadržného

žoldu vyplatila. Turecký voják vidí v tom nový důkaz lásky a dobroty padišahovy ke svým dítkám (tak sultán oslovuje vojíny), s novým nadšením volá: „Padišahim čok jaša!“ a s uspokojením strádá a trpí obvyklým způsobem dál, mezi tím co úředníci rovněž obvyklým způsobem pokračují v okrádání státní a vojenské pokladny.

Do vojska jsou v říši turecké připouštěni jen mohamedáni. Všechna ostatní vyznání jsou ze služby vojenské vyloučena; ovšem musí všichni muži jiného náboženství místo toho platit vojenskou daň. Tato náboženská jednotnost je jedna z hlavních pásek tureckého vojska a má pro armádu ohromný mravní význam. Neboť sultán je nejenom světská, ale i duchovní nejvyšší autorita, takže voják, který bojuje za sultána, bojuje zároveň za své náboženství. V případě války následkem toho přistupuje k osobní statečnosti u tureckého vojáka ještě náboženský fanatismus, který se dá u něho snadno rozdmýchat, a který jej pak činí schopným k jakékoliv oběti.

Mezi reformami, které za nové éry jsou v Turecku prováděny, je také všeobecná branná povinnost vztahující se na všechna vyznání obývající říši. Počet vojska by se tím ovšem zvýšil, ale jakost armády turecké by takto rozhodně utrpěla. Dostali by se do vojska živly naprosto nebojovné, ba přímo zbabělé, na příklad Arméni, Řekové, židé; nad to zmizela by ona náboženská jednotnost, představující při tureckém vojsku sílu, kterou nelze ani dost oceniti.

Vojenská služba je dosud považována jako čestné privilegium mohamedánů; připuštěním ostatních vyznání k vojsku stalo by se toto ohniskem náboženských svárů a třenic. Zmíněná reforma zdá se být ideou, kterou mladoturci chtějí nerozvážně přenést se Západu na domácí půdu nepomýšlejíce na to, že pro tamější poměry je naprosto nevhodnou a že by mohla míti osudné následky.

Mezi mohamedány dodávají tureckému vojsku hlavní kontingent maloasijských Turci. Jsou to tedy potomci turkmenské rasy, která před pěti sty lety ovládla celou přední Asii a která i dodnes uchovala si mnohé ze svých vynikajících vlastností. Jak v Bejrutě tak i v ostatních větších garnisonách slyšíme většinou vojáky i důstojníky mluvit libozvučnou turečtinou.

Mohamedánští Arabové, kteří slouží ve vojsku, jsou obyčejně dislokováni na bezvýznamných místech. Vláda nemá k nim velké důvěry, protože Arab nemá oněch vojenských vlastností, kterými se vyznačuje Turek. Povahou svou je Arab sanguinik, který snadno vzplane a v záchvatu vášně nebo náboženského fanatismu vrhá se do každého nebezpečí, kterému se však nedostává oně klidné a pevné statečnosti Turkovy. Statečným dle našich pojmů Arab není, ba není jím ani Beduin. Beduin miluje sice lup a krveprolití, ale protivníka troufá si napadnouti jen tehdy, když je v přesile a má jistotu vítězství. Jinak, ukáže-li se nebezpečí, zbaběle uteče. Nepříteli, jemuž se chce pomstít,

nepostaví se nikdy tvář v tvář, ale hledí ho ze zálohy úskočně usmrtiti zrádnou kulí. Před klidným a energickým vystoupením Arab i Beduin couvá. V boji je Arab prvním, který se dá strhnout panikou.

* * *

Třebaže tmavý evropský šat nabývá v Bejrutě u mužů víc a více vrchu, přece ještě u veliké části obyvatelstva, pokud se toto přidruhuje dosud domácího kroje, přichází i v kroji k platnosti ona záliba, jakou má Orientál v barvách jasných, ba časte i křiklavých. Malebné barvy šatstva dosud převládají v pouličním ruchu a dodávají mu oně charakteristické východní pestrosti. Zářivé jižní slunce a jasné nebe zrovna vyžadují také silných a prudkých barev; šedý ton evropského šatstva působí tam dojmem ještě jednotvárnějším než u nás.

Bohužel, evropský kroj patří nyní k modě u lepších tříd, ba vzdělaný Východan by se přímo styděl, objeviti se na veřejnosti jinak než v evropských šatech. Ještě mohamedáni, jako v jiných věcech, tak i v kroji drží se starých způsobů; než i u nich všemocná moda zatlačuje více a více původní kroj.

Mizení domácího kroje ve východních městech má stejné příčiny a podobá se i jinak mizení národního kroje u nás. Staří lidé jsou tu obyčejně konservativnější a uchovávají dosavadní kroj; mládež za to šatí se již dle módy. Tak i v prostých bejrutských domácnostech

Jednotvárnější

hoši, kteří celý týden skotačí ve svém tak sym-
pathickém domácím šatu, v neděli a ve svátek
nosí evropské šaty, v nichž se nedovedou pohy-
bovati, a které mimo to, že jsou drahé, bývají
často i velmi nevkusné. Ale co na tom, jen
když je to po evropsku — al-franži!

Čtenář mi musí odpustit, že mu nebudu
líčit šat arabských žen, z té jednoduché příčiny,
protože tmavý isár a neprůhledný mendil skrývají
žárlivě našemu zraku všechny půvaby a krásy
arabské ženské toalety. Umění arabských mo-
distek a švadlen není určeno pro veřejnost,
nýbrž jen pro harém. Tolik však mi bylo řečeno
se spolehlivé strany, že výlohy na ženské toalety
uvádějí manžele na Východě často do nálady
jestě zoufalejší než u nás, protože mohamedán-
ská žena, čím je více uzavřena, tím více oddává
se strojivosti. Okolnost tato je také příčinou,
že většina mohamedánů nepoužívá dovolení
Koranu k mnohoženství, nýbrž spokojuje se
s jedinou družkou života. Míti více žen je
nákladný luxus, který si může dovolit jen bohatý
kupec nebo vysoký úředník. Zlaté prsteny a ná-
dherné náramky, které zahlédneme na rukou
arabských paní, svědčí o tom, že se zdobí ne-
méně rády a neméně nákladně než ženy evropské.
Důkazem toho jsou také bazary zlatníků v Da-
mašku a jinde, obsahující spousty nejnádherněj-
ších šperků, které zajisté jsou určeny jen k tomu,
aby byly nošeny od ženských. Ba i prosté ženy
nosívají často za několik set franků zlatých
mincí okolo krku a ve vlasech.

Mužský domácí šat v Bejrutě je prostý, po-
hodný, přiměřený teplému podnebí, při tom však
velmi vkusný. Na spodní šat, sestávající ze ši-
rokých spodků — šintián a košile — kamís,
obléká se obyčejně dlouhý šat, sahající od krku
až skoro ke kotníkům. Je to tak zvaný ghumbás.
Ghumbás podobá se našemu taláru, než nemá
na předu knoflíků, nýbrž obě přední části přeloží
se přes sebe a uprostřed se přepásí pásem —
zinnár. Ghumbás je zpravidla z lehké barevné
látky, velmi často z hedvábí. Pás bývá z lepší
a vzácnější látky a liší se barvou od ostatního
oděvu. Přes Ghumbás nosívá se ještě lehký svrchní
plášť — abâji. To je obvyklý všední úbor bej-
rutský. Slavnostní šat skládá se ze známých ši-
rokých a řasných kalhot a z kazajky, opatřené
často vlajíci rukávy; obojí bývá z hedvábí neb
jiné lepší látky a bohatě vyšíváno zlatem. Než
tento sváteční šat nebývá v Bejrutě mnoho vidět;
pouze konsulační kavasi nechodí jinak než v ta-
kovém parádním šatě, přeplněném zlatými a stří-
brnými ozdobami. Úředníci nosí tmavý, až po
krk upjatý kabát, t. zv. stambulina.

Mohamedánští duchovní a derviši nosí svůj
zvláštní tmavý vrchní šat. Podobně i duchovní
různých křesťanských vyznání bývá ihned poznat
po jejich charakteristickém šatu a hlavně dle
způsobu, jakým si pokrývají hlavu. Řečtí duchovní
nosí černý řasný talár, za pokrývku hlavy slouží
jim vysoký válcovitý klobouk, podobný našemu
cilindru claque, ale bez okrajů. Maronitští mniši
chodí s hlavou nepokrytou, pouze malá kapuce

chrání hlavu v čas deště a nepohody. Kněží arménští mají zvláštní špičatou pokrývku hlavy, podobající se poněkud kapuci, jejíž zadní část splývá vzaďu až po pás. Chaldejští kněží nosí fez s černým turbanem.

Žádné jiné části oděvu nevěnuje Bejrutan tolik péče a nikde není oddán takovému luxu, jako při obuvi. Ostatní oděv může být všelijaký, jen když botky jsou ušity dle nejnovější módy a když jsou čistě vyleštěny. Poněvadž však je málo měst na světě, kde by bylo v zimě tolik bláta a v létě tolik prachu jako v Bejrutě, a poněvadž pak prach a bláto, jak známo, jsou největší nepřátelé čisté obuvi, na něž si Bejrutan tolik zakládá, proto celý Bejrut hemží se malými cidiči obuvi, kteří jsou za jeden metallik ochotni vrátit obuvi její ztracenou čistotu a lesk. V obchodech, v kavárnách, v bazaru, v každé ulici setkáváme se s těmito malým umouněnci, všude slyšíme jejich volání „bojja“, kterým nabízejí své služby. Stolička, skříňka s leštidly asi 10 různých barev, kartáč, kus látky, to je jejich výstroj, s kterým od rána do večera probíhají ulice. Vidí-li nás sedět v kavárně s obuvi poněkud znečištěnou, tu bez dalšího doptávání zmocní se naší nohy a dají se do práce. Někdy bývají dva spojeni v obchodní společnost: pak čistí každý jeden střevíc najednou, a procedura cídění je tak rychleji provedena. Opravdový Bejrutan musí si dát od nich cídít obuv aspoň několikrát za den. To platí tím více o bejrutských švihácích, kteří nosí obuv dle posledního amerického neb pařížského způsobu,

a to ve všech odstínech barev, od bílé až do černé. Domácí červené nebo žluté střevíce s ohnutými špicemi nosí se nyní jenom v domácnosti a na venkově.

Jako pokrývka hlavy slouží v Bejrutě a na celém východě všeobecně tarbúš, u nás známý pode jménem fez. Vyjímaje duchovní různých náboženství, o nichž byla právě řeč, je fez u všech mužů jakéhokoliv vyznání ve všeobecném užívání. Od sultána až k poslednímu pouličnímu nosiči, všichni pokrývají si hlavu fezem. U vojska a úřednictva patří fez k oficiální uniformě. Fez podržují i ti Orientálové, kteří jinak úplně převzali evropský kroj.

Je dvojí druh fezu. Předně tak zvaný „mughrabi“ t. j. východní, nízký, široký, barvy hnědé. Druhu tohoto se nyní zřídka používá; obyčejně používají ho ti, kteří nosí zároveň turban. Také na venkově se s ním častěji setkáme.

Jinak převládá nyní všude druh zvaný „stambuli“, mající formu u nás známou, totiž vysoký, úzký, barvy červené a opatřený černým třapcem. Pro nás Rakušany je zajímavo, že celou spotřebu těchto fezů dodávají na východ továrny rakouské. Fez je velmi vkusná pokrývka hlavy, hlavně malým hochům sluší přímo znamenitě. Nepraktickým je fez potud, protože nechrání proti slunci a protože brzy ztrácí formu. Téměř každý týden neb čtrnáct dní třeba si dát fez znovu vyžehlit a napnout na formu. Žehlením fezů zabývají se jako vedlejším zaměstnáním holiči, před jejichž obchody vidíváme stále pohotově několik mo-

sazných forem na fezy, naplněných žhavým uhlím.

Fez měl by se vlastně nosit zároveň s turbanem, to jest pruhem barevné látky, který se přes fez ovine okolo hlavy. Než turban ztrácí se víc a více z užívání, většinou nosí se nyní pouze fez sám. Dřívější velké turbany, mající začasté formy přímo ohromné, jak je možno vidět ještě v janičárském museu v Cařihradě, patří nyní již minulosti. Mohamedánští duchovní nosí turban bílý. Zelený turban je odznakem těch, kteří jsou prorokovými potomky. Beduini pokrývají si hlavu kusem látky, tak zvanou „kaffijí“, kterou si připevňují dokola „akalem“, zvláštním to věncovitým pruhem, zhotoveným z černé kozí srsti a podobajícím se kusu stočeného provazu.

Obnažiti si hlavu patří u Orientála a hlavně u mohamedána za nečestné. Proto hlava zůstává vždy pokryta fezem, i při návštěvě nebo v kostele.

Konečně třeba podotknouti, že k zevnějšku východana patří kníry, které nosí skoro všichni muži. Plnovous mívají pouze duchovní a pak staří lidé. Tvář úplně oholená budí u Orientála odpor a pohrdání. Proto také latinští kněží, kteří se zdržují na Východě, jsou nuceni podříditi se tomuto zvyku a nositi vous. Vlasy obyčejně bývají krátce přistříženy. Řečtí kněží a mniši mají zakázáno stříhati si vlasy; mívají je buď volně viset nebo ještě častěji svinuty do kotouče na hlavě. Mohamedáni naproti tomu hlavu si holi-vají; aspoň v posvátném měsíci ramadanu každý pravověrný mohamedán dá si vyholit hořejší část

hlavy na způsob velké tonsury, jakou nosí u nás dominikáni.

Přetřásává se u nás někdy otázka, že by se náš způsob pozdravu, záležející v obnažení hlavy, měl nahraditi způsobem jiným, protože sundávání klobouku je nehygienické, především v době zimní. Otázka tato jest na Východě dávno prakticky rozřešena, a dovolil bych si proto nepřátelům smekání učinit návrh, aby i u nás hleděli zavést pozdrav orientální, který je nad míru pohodlný, estetický, a při němž člověk se nevydává v nebezpečí zachlazení. Pozdrav východní záleží v tom, že se lehce ukloníme a při tom pravou rukou se dotkneme čela a prsou. Význam pozdravu je jasný: naznačujeme jím symbolicky, že ten, jehož pozdravujeme, je předmětem našich myšlenek (dotknutí čela) a citů našeho srdce (dotknutí prsou). Pouze před vznešenými osobnostmi Orientál napřed se hluboce schýlí a učiní pravou rukou pohyb, jakoby se dotýkal země. Způsob pozdravování, jak jsme jej vylíčili, je v Bejrutě a vůbec na Východě všeobecný; i Evropané, kteří tam dlí, za několik dní si na něj přivyknou. Smekati klobouk by tam ostatně pod žhavými paprsky jižního slunce bylo často přímo nebezpečným.

Zvláštní je také způsob, jakým děti líbají ruce. Když jsem poprvé po svém příjezdu s kolegou P. Š. sloužil u Jesuitů v Bejrutě mši svatou, tu přísluhovali nám dva čiperní arabští hoši, a k jejich cti musím podotknout, že ministrowali vzorně. Po mši svaté v sakristii postavili se oba

před nás, natáhli pravou ruku před sebou a ničeho neříkajíce, hleděli na nás kurážně svýma černýma očima. Třeba jsme ještě arabsky neuměli, myslili jsme, že ono gesto nepřipouští žádné pochybnosti, a že natažená pravice neznačí nic jiného, než abychom do ní vložili nějaký bachšíš. Nápadnou nám byla pouze ona smělost, s jakou jinak zvedení hoši se domáhali odměny za svou službu. Sáhli jsme proto do kapsy a hledali v tobolce nějaké menší mince. Tu však malí Arabi se na nás udiveně podívali a utekli dříve, než jsme jim mohli něco dát. Teprve fráter sakristinán nás vyvedl z omylu a poučil nás, že hoši nám chtěli pouze po způsobu arabském políbit ruku. To se děje totiž tím způsobem, že dítě natáhne pravou ruku, jak to udělali naši ministranti, my se jí pak lehce dotkneme, načež dítě napřed políbí místo, kde jsme se jeho ruky dotekli, a na to nás pozdraví obvyklým způsobem, totiž dotknutím čela a prsou.

Arab je velmi zdvořilým, a jistě v této příčině zůstává Evropan za ním pozadu. Ba jeho zdvořilost zdá se nám přemrštěnou, než si na obvyklé konvencionelní formy obcovací u Arabů uvykneme. První dojem, který činí Arab na nás, je následkem toho nejlepší; špatné stránky národní povahy arabské — stránky takové má konečně Arab jako i jiní národové — objeví se nám teprve později při bližším styku a delším pobytu v Orientě. Ona zevnější slušnost, stejně jako jistá elegance v pohybech a ve vnějším vystupování, zdá se být Arabovi takofka vro-

zenou. Již malé děti, a to leckde v horách a daleko od měst, vyznamenávají se nadmíru zdvořilým chováním: vždy cizince slušně pozdraví, ochotně, nenuceně a bez rozpaků zodpovědí všechny otázky.

Ovšem k této zdvořilosti patří také společenská lež, která nikde tak nekvete jako na Východě. Když nám Arab při návštěvě řekne: „bajti bajtak“ — můj dům je také tvým domem — tu ví sice každý, že se jedná pouze o formuli zdvořilosti. Ale Arab ve své přepjaté zdvořilosti nikdy nedá takovou odpověď, o níž předpokládá, že by se nesrovnávala s naším přáním, nebo že by se nás nemile dotkla. Tím ovšem vzniká s počátku mnoho nedorozumění pro Evropana, který bývá často takovými odpověďmi uváděn přímo k zoufalství. Požádáme-li o něco výchoďana, nikdy nám neodřekne, nýbrž vždy řekne, že tak učiní; ovšem, udělá pak, jak sám uzná za vhodné. Když začne Orientál ujišťovat, že to či ono udělá „bukra“, zejtra, pak ono „bukra“ je obyčejně stejnoznačným s „nikdy“. Možno si myslit, jak při takových poměrech bývá těžkým vyjednávání a umlouvání s Orientálem. — Tážeme-li se na cestě někoho: „Není do oné osady daleko?“, tu začne nás vždy ujišťovat, že je to zcela blízko, že jsme tam za půl hodiny, ač musíme pak třeba kráčet 3—4 hodiny. Při tom si v duchu myslí: já tam nejdu, nýbrž ty; jít tam musíš beztoho tak dlouho, až tam dojdeš, nyní pak ti udělám radost, řeknu-li ti, že je ono místo blízko. Do této arabské logiky bývá se Evropanu těžko

vpravit; ale právě tato logika, tento způsob myšlení ovládá všechny společenské styky.

Není snad druhé řeči mimo arabštinu, která by měla tolik různých úsloví a květnatých frasí zdvořilosti. Ovšem, na druhé straně má zase Arab k dispozici neméně bohatý slovník nadávek a nejhrubších výrazů, ke kterým beze všech ohledů na zdvořilost bez rozpaků sahá, když je v rozčilení a ve hněvu. Po prvních dvou výrazech, kterými arabské dítě oslovuje otce a matku, totiž „abi a ummi“, hned třetí slovo, které se naučí mluvit, je prý ona rozšířená nadávka „abûk“ — ať je otec tvůj proklet!

Ovšem všechna ona krásná úsloví a zdvořilosti, jimiž Arab dovedně proplétá svou řeč, nejsou obyčejně nic jiného než fráse, které jsou sice často poetické, ale mnoho neznačí. Při návštěvě nebo při setkání odříkává se s počátku mechanicky celá řada formulí. Počíná se obyčejně oním stereotypním: Ahlan wasahlan! Kif hâlak? Mabsût? (Jak se máš? Jsi spokojen?) Odpověď, rovněž stereotypní, zní: Mabsût. Neškor Allah! (Spokojen. Díky Bohu!) Na to počne vyptávání na otce, matku, rodinu, strýce, tety, příbuzné do několika kolena, jsou-li, „mahsûtîn“, než se přijde k vlastnímu předmětu. Návštěva končí slovy hosta: Šarrafu (poctili jste mne), na něž odpovídá hostitel: Tešarrafna (my jsme byli poctěni). Známý pozdrav „as-salâm aleikum“ je užíván pouze u mohamedánů, a to zřídka, u křesťanů nikdy. Mohamedáni považují totiž ona slova za pozdrav náboženský a pokládali by za urážku, kdyby je

křesťan jimi oslovil. — Při pozdravech hledí se k tomu, aby odpověď zněla jinak než oslovení, nebo aby byla aspoň variací pozdravu. Nejobyčejnější pozdrav v Bejrutě je „nahârak saïd“ nebo „mubârak“ (den tvůj budiž šťasten nebo požehán); ještě častěji slyšíme „lailtak saïdi!“, „lailtak mubâraki“ nebo prostě „saïdi!“ (Noc tvá budiž šťastna, požehnána). Tohoto posledního výrazu možno užiti vždy, i ráno.

Děkuje se slovy „kattir chairak“ (Bůh rozmnoží tvůj majetek). Odpověď zní: „wachairak“. Setkáme-li se s někým na cestě, přejeme mu „marhaba“ (cesta tvá budiž široká, pohodlná). On pak odpoví nám duálem „marhabsain“ (a tvoje dvojnásob široká). Podobně, když se připíjí, říká se v duálu „sahhtain“ (dvojnásobně zdraví!). Nekonečná řada nic nepravdivých slov a frází slouží lstivému Arabovi jako znamenitý prostředek, aby mnohými slovy ničeho neřekl, a hlavně, aby nedal na jevo své skutečné smýšlení.

* * *

Arabské děti! Musíme jim věnovat několik slov, protože jejich zjev patří také k charakteristice pouličního života na Východě. Všude, kamkoliv jdeme, míhají a proplétají se jejich čiperné a mrštné postavičky ve shluku a skupinách lidí i zvířat, jimiž je ulice východního města přeplněna; všude slyšet jejich veselé a pronikavé hlasy v onom křiku a šumu, který od rána do večera víří celým městem.

Jako všude jinde na celém světě, tak i na

Východě milují rodiče svoje děti. Ale leží to již ve prudké a ohnivé povaze Orientála, že jeho láska k dětem přesahuje často, častěji než u nás, rozumné meze a stává se přímo vášní. Upřílišněnou a pošetilou otcovskou láskou trpí ovšem nejvíce děti samy a jejich výchova. Dítě bývá hýčkáno a flintěno, ve všem se mu vyhoví, všechny nezbedné kousky se mu promljejí; když pak přijde hoch domů a přinese s sebou řadu populických nadávek a hrubostí, jimž se venku naučil, tu šťastný otec je celý v obdivu nad vtípem svého potomka a chlubí se všem známým, jak jeho Hasan, Ali nebo Mahmud jest „šátir“ — chytrý. Domácí výchova, a to především hochů, je celkem na Východě špatná, a to často právě pro onu nerozumnou lásku rodičů. Příklady toho vidíme již ve Starém Zákoně u Heliho a u samého krále Davida. Energický král, který tak rázně sjednotil israelský národ pod svým žezlem, nedovedl ukázati stejnou pevnost při vychování svých dětí; jeho shovívavost a přílišná náklonnost k synům byla příčinou, že se na nich, hlavně na Absolonu a Amnonovi, dožil tak trpkých zkušeností.

Jako v dobách starých, tak i dnes východan považuje dítky za požehnaní Allahovo. Ovšem požehnaním takovým jsou hlavně synové. Dívky již v domě otcovském jsou považovány spíše za obtíž a zaujímají hned od mala ono podřízené postavení, které je očekává i v dalším životě. Světlym bodem je tu láska, která zpravidla vládne mezi bratry a sestrami. Bratr na sestru nikdy nezapomene, vždy se o ni stará a zastane se jí, i když

je provdána. — Láska rodičů, otce i matky, soustřeďuje se především na synech, a to na prvním místě na synu prvorozeném, který hned od narození zaujímá v rodině privilegované postavení. Otec, když se mu narodil prvorozený syn, mění své jméno a dává se nazývati dle svého potomka Abu Aziz, Abu Ali, to jest otec Azizův, Aliho atd. Kdo z čtenářů navštívil s moravskou neb jinou poutí Jerusalema, pamatuje se jistě dobře na kavasa rakouského hospice, Aliho. Ve svém slavnostním úboru s kavasskou holí, odznakem to své důstojnosti, působí opravdu jako strážce a ochránce hospice na každého cizince imponujícím dojmem, nehledě na to, že je bázlivým a zbabělým, jak dovede být zbabělým jen Arab. Nuže, až přijde laskavý čtenář opět do Jerusalema, tu bude-li si chtít získat blahovůli Aliho, nesmí ho již nazvat Alim, nýbrž čestným jménem Abu Dib; protože Dib, to je název jeho prvorozence, který bude dědit jeho jméno a majetek a který již nyní, třebaže teprve tříletý, je největší chloubou a hrdoostí otcovou.

Nebylo by nikde tolik dětí zkažených láskou rodičů jako na Východě, kdyby na štěstí sama příroda nebyla dala arabskému hochovi šťastnou povahu, jež ve většině případů je mu ochranou proti nerozumné otcovské náklonnosti.

Arabský hoch je sympatickým jak svým zevnějškem, tak svými vlastnostmi a svou povahou. Stinné stránky arabského národního charakteru, lstivost, neupřímnost a nespolehlivost, dostavují se teprve v pozdějším věku a jsou za-

viněny spíše okolím a prostředím, v němž hoch vyrůstá.

Takto je arabský hoch chápatý, vtipný, živý, při tom pak upřímný a důvěřivý. Černé oči hledí mu z jeho osmahlé tváře s takovou odvahou a při tom tak dětsky otevřeně, že se nemůžeme na něho ani zlobit pro nějakou tu rozvernost. K cizinci chová se ochotně a zdvořile. Do rozpaků nikdy nepřijde; bez ostýchavosti, ale slušně odpoví nám na každou otázku. Dáme-li se s ním do řeči, hned se spřátelí a za několik minut svěří se nám se vším, co ví o své rodině a co má na svém malém srdci.

Školní vyučování není sice závazné, ale přes to každý otec v městě i na venkově hledí, aby se jeho syn naučil číst a psát. O literární vzdělání mohamedánských dívek se nestará nikdo. Školy bývají, hlavně na venkově, obyčejně při mešitě, a imám zároveň vykonává úřad učitele. Mohamedánská škola má velmi jednoduché zařízení. Je to nevelká místnost pokrytá rohožemi. Uprostřed sedí učitel, kolem v polokruhu žáci. Učitel má v ruce prut tak dlouhý, že se svého místa, aniž by musil vstávat, může zasáhnout každého nepozoru nebo rozpustilce z přítomných žáků. Ferule vůbec má při vyučování v mohamedánské škole veledůležitou úlohu, a užívá se jí při každé příležitosti bez velkých pedagogických skrupulí. Předmětem vyučování je vedle čtení a psaní hlavně koran. Chceme-li s žákem mohamedánské školy zavést řeč, tu začneme tím, že se ho otázkou, které suře se již učí ve škole. Koranu učí

se ve škole všichni žáci hlasitě a najednou; každý z plných plic křičí uče se svojí úloze, a jest opravdu potřebí cvičeného ucha mohamedánského učitele, aby v tom hluku a chaosu hlasů rozeznal každou chybu a aby na ni ihned citelným švihnutím prutem dotyčného žáka upozornil. Rozumí se, že když jdeme mohamedánskou vsí, tu již na několik set kroků poznáme po onom křiku, kde je tu škola, a nemusíme se na ni dlouho doptávat.

Praktickou školou je pro arabského hochu ve městě ulice a bazar. Celý život východního města odehrává se na ulici, bazar pak tvoří centrum a srdce, kam tento ruch a život v proudu přitéká a odtéká. Na ulici a v bazaru tráví arabský hoch většinu dne. Tam pak nejenom se baví se svými veselými kamarády, ale také vidí a vnímá, jak řemeslníci pracují, jak se obchody projednávají a uzavírají, je svědkem koupí, prodejů, jednání všeho druhu; u chanu prohlíží si přibylé karavany a slyší jejich zprávy, u kavárny naslouchá vypravování pohádkáře, který přítomným líčí události z „Tisíce a jedné noci“. Jedním slovem, hned od malička hoch se seznámí s celým východním životem a tak si osvojí velmi záhy jistou praktičnost a samostatnost. Vidíme často hochy šesti a sedmileté, které rodiče posílají samy do bazaru, aby tam nakoupili potřeb pro domácnost.

Obřizka u mohamedánských chlapců bývá konána mezi šestým a devátým rokem. Bývá obyčejně spojena s velkou domácí slavností a

s průvodem po ulici, při němž hoši, kteří se mají obřízce podrobit, jedou v dívčích šatech na ověšených koních. Obyčejně bohatší rodiče pozvou chlapce z chudých rodin, aby se zároveň s jejich synem a na jejich náklad obřízky účastnili. Mezitím co matka a příbuzné tety cpou do hochů cukrovinky a jej těší, provede operaci holič jednoduchým říznutím břitvy.

V Jerusalémě, Nazaretě, Jaffě a jiných místech Sv. země arabské děti působí na příchozího cizince dojem nepříznivým, a to pro své dotěrné žadonění bachšiše. Když uvidí tam arabské dítě cizince, tu první myšlenka, která mu prolétne hlavou, a první slova, jež mu zrovna mechanicky vyletí z úst, je onen věčný „bachšiš“, který poutníka pronásleduje na každém kroku. Než tak se věc má pouze v oněch místech, jež jsou poutníky četně navštěvována, a kde je obyvatelstvo turisty zkaženo. Jinde však s tímto obtěžováním se nesetkáme. Již v Hebroně při naší návštěvě nikdo se nedomáhal „bachšiše“; když pak před naším odjezdem přece jeden z přítomných hochů, kteří stáli dokola, odvážil se nesmělým hlasem zavolat „bachšiš“, tu ihned se mu dostalo trestu v podobě pohlavku, který mu pro takovou neslušnost dala jeho po blízku stojící matka či teta. —

Přímo rytířsky zachovali se k nám pasáči, s nimiž jsme se setkali na cestě z Jerusaléma do Nablusu u chanu Lubbânu. Chan Lubbân je osamělý, polo rozpadlý hostinec asi v polovině cesty do Nablusu. U chanu vyvěrá studený pra-

men, který je příčinou, že tam cestující z pravidla konají větší zastávku. Dospěli jsme právě tam v době polední, kdy okolní pastevci napájeli u pramene stáda ovcí a koz.

Byl to opravdu biblický výjev ze Starého Zákona. Na nebi pražilo a žehlo ohnivý slunce. Vzduch se třásl v poledním horku. Všude po okolních stráních bylo ticho, ani hlasu cikád nebylo slyšeti. Jen tu a tam zašustěl a z po za kamene zvědavě vyhlédl chameleon nebo ještěrka. Ovce v řadách na povel pasáků jedna za druhou přistupovaly k prameni, aby se napojily. Pasáků bylo asi šest, všechno hoši od devíti do čtrnácti let. Všichni krásně urostlí s osmahlou, sympatickou tvář a zdvořilí. Tak asi vypadal král David, když jako mladý hoch pásával ještě stádo otce svého. I o něm dí Písmo Svaté, že byl „mládeneček snědý a krásného vzezření“ (1. Král. 17, 42.) Takovými byli i naši pasáči.

Po napájení stáda se rozložila k polednímu odpočinku, hoši pak přistoupili k nám, zvědavě sice, ale slušně. Nejvíce odvahy měl malý devítiletý Hasan, který se první dal do řeči a počal se nás vypyťovati, kam jedeme. Poněvadž jsme právě požívali zásoby, kterými nás sestry v rakouském hospici hojně zaopatřily, nabídlí jsme dle pravidel východního pohostinství také z nich hochům, kteří zatím již nám pověděli, odkud který jsou, kolik mají ovcí atd. Hoši bez upejpání vzali, co jsme jim dali, poděkovali, a jak bylo vidět, dobře si pochutnali na kuchyňských výrobcích jerusalémské sestry Sebastião.

Než teď přišlo něco, čeho jsme neočekávali. Za chvíli, když jsme se již chystali k odjezdu, přistoupil k nám malý Hasan se svým druhem a donesli nám po malé nádobě mléka. Schválně podojili jednu kozu, aby nám tak dle možnosti ukázali uznalost a oplatili naše pohostinství! — Vzpomínám si leckdy na malého Hasana, který tehdy ukázal smýšlení opravdu gentlemanské, a vidím ho v duchu, jak pase stáda černých koz a bílých ovcí po samařských stránkách a skalách, kde před tisíciletími stejným způsobem je pásávali Josef a jeho bratři.

Jezdcem je každý Arab od narození. Arabský hoch umí sotva ještě choditi, ale dovede již zcela dobře jezdit na oslu. Jezdí na oslu, protože jezdit na koni je luxus, k němuž nemá tak snadno příležitosti. Za to osel zkusí od malých jezdců jen což! Často vidíme, jak na jednom oslu jedou až tři hoši. Přední osla řídí, uprostřed mají malého bratříčka, který se svého staršího bratra na předu drží rukama, zadnímu jezdcí pak připadá úloha, donutiti četnými a citelnými ranami ubohého osla k tomu, aby napjal své síly a uběhl co nejrychleji. Tak se ženou úprkem za křiku a jáсотu cestou nebo ulicí města, až všichni klidní chodci se za nimi obracejí!

Arabi dovedou sice připravovati výtečné cukrovinky, ale takové pamlsky jsou pro obyčejného arabského hochu ideálem, který se jen zřídka při rodinných slavnostech stane proň reální skutečností. Jinak hlavním pamlskem

jsou mu semena dýňová a jiná, posypaná solí a upražená na ohni. V každém druhém domě stojí obchodník s plnými ošatkami těchto semen a za jeden metallik dá jich plnou kapsu. Nejhledanější pochoutkou, které aspoň děti v Bejrutě dávají přednost přede vším ostatním, je ka'ak, pečivo podobající se rohlíku, ale duté a posypané sezamovými semeny. Do vnitř se nasype ještě větší nebo menší množství rozemletého thymiánu. Takový ka'ak stojí rovněž jeden metallik. — Jsou to vše aspoň pochoutky zdravé, jimiž si arabský hoch nepokazí žaludku.

Hru milují hoši všude, milují ji, rozumí se, tím více živí hoši arabští. V době mého pobytu v Bejrutě byly to hlavně, pokud jsem pozoroval, tři hry, jež stály v plném rozkvětu u arabské mládeže. Byla tu hra v kuličky, hra na medvěda a pouštění draka. V každém zákoutí mezi domy bylo viděti několik hochů, kteří podle známých pravidel snažili se skleněné kuličky dohoditi do jisté vzdálenosti. Hra na medvěda záleží v tom, že hoch, který je medvědem, musí se postavit na všechny čtyři. Spoluhráči jej všemožně obíhají a škádlí, on pak snaží se nohou dotknout se někoho z nich. Koho zasáhl, ten pak musí býti medvědem místo něho. — Pouštěním draků baví se v Bejrutě nejen děti, ale i dospělí. Snahou každého hochu je mít svou „tíjjáru“ (po česku asi „letouna“), a to co možná velkou, pestrou a s dlouhým ohonem. Hlavně v neděli a ve svátek viděti tisíce těchto „tíjjár“ všech barev a velikostí, jak se vznášejí nad Bejrutem

v modré obloze za svěžího větříku vanoucího od moře.

O větších mohamedánských svátcích na př. o Bajramu je v Bejrutě a jiných městech zvykem, že městská správa dá na náměstí a jiných volných místech zříditi houpačky a jiné podobného druhu zábavy pro mládež. Tento zřetel na děti je jedním z nečetných dobrých rysů, které lze najíti při vyděračné turecké vládě. Rozumí se, že děti této příležitosti k lacinému a zábavnému obveselení co nejhojněji používají.

Ku konci tohoto exkursu o arabských dětech chci se zmíniti ještě o jedné věci, která přispěje k charakteristice arabského hocha, jeho smělosti a jeho nadání. Ústav OO. Jesuitů oslavuje co rok svátek sv. Aloise, patrona studující mládeže. Všichni hoši, jež mají OO. Jesuité ve svém institutě, krácejí oděni svými hezkými uniformami v průvodu s odznaky kongregace mariánské a s prapory do kostela. Po průvodu jsou v kostele slavné služby Boží, před nimi pak kázání. Krásný jezuitský kostel, zasvěcený Božskému Srdci Páně, je tentokrát nabit do posledního místa. Slavnostní kázání ke cti sv. Aloise nemá totiž toho dne žádný jezuitský páter ani jiný kněz — nýbrž některý z malých žáků nižší třídy ústavu. Tehdy to byl devítiletý Filip Madi. Vyznamenal se při tom znamenitě; nejen nepřišel nikde do rozpaků, ale kázal s takovým ohněm a pathosem, jako nějaký starý jezuitský kazatel. Stálo to opravdu za podívání viděti jej, jak v červeném taláru kardinálské

barvy a v bílé rochetě s nadšením mluvil do duše svým posluchačům malým i velkým! S počátku připadala mi celá ta věc trochu zvláštní, ale průběhem kázání byl jsem nevinnými slovy nevinného dítěte opravdu dojat tak jako i ostatní z přítomných. Něco takového dovede právě jenom arabský hoch.

* * *

Střed Bejrutu tvoří přístav a čtvrt zvaná Staré město, jež se rozkládá v jeho blízkosti. Staré město má ráz orientálního města v nejhorším slova smyslu. Polozbožené a zpustlé domy tvoří úzké, klikaté uličky, které vždy po několika krocích mění svůj směr a protínají se s jinými uličkami stejně úzkými a stejně zanedbanými. Úzký pruh modrého nebe, který nahoře mezi domy prosvítá, je zastíněn napjatými plachtami, rohožemi, nebo sušícím se prádlem. Kostřbaté kameny, kterým se říká dlažba, sotva vidět ve směsi bláta, špíny a odpadků všeho druhu. Po stranách v přízemí domů jsou malé obchůdky a špinavé kavárničky. Okna jsou opatřena dřevěnými mřížemi vyčnívajících ven, čímž úzké uličky, zdá se, sужují se ještě více. A vše to je prosáknuto oním charakteristickým penetrantním zápachem orientální špíny, o němž si lze utvořit správnou představu pouze z autopsie.

V různých zákoutích a slepých uličkách vidíme místnosti podezřelého rázu. Ve směsi chodců, kterou se prodíráme, setkáme se co chvíli se stejně podezřelými postavami, které si nás pro-

hlížejí zvláštními pohledy. Je to snad jenom dojem okolí, a považujeme za podezřelé lidi úplně poctivé — ale tolik je jisto, že cizinec, který zapadl do Starého města, oddechne si volně, když z onoho labyrintu uliček opět vyjde, a že nepocítí tak brzy přání opět navštívit tuto čtvrt.

Staré město je tím zpustlejší, protože je dnes obýváno pouze chudinou a nejnižšími třídami. Rodiny lepší a zámožnější mají svá obydlí v ostatních částech města, jež jsou amfiteatrálně rozloženy na mírných návrších, zvedajících se od břehu mořského.

Blahobyť, kterým obyvatelstvo Bejrutu jakožto obchodního střediska předčí ostatní orientální města, jeví se tu ve způsobu stavby a v celém rázu architektury. Jako na jedné straně ani v Cařihradě a Damašku nenajdeme tak snadno stejně špinavých čtvrtí jako je Staré město, tak zase ostatní a to větší část Bejrutu předčí úpravou a elegancí jiné východní město, ovšem se rozumí, že nesmíme na onu zmíněnou eleganci brát naše evropské měřítko, nýbrž musíme mít před očima, že přece jenom jsme v Orientě.

Ulice, třebaže širší, vinou se i zde rovněž všemožnými oklikami. Poněvadž však nejsou dlážděné, tu podobají se v době zimní řekám řídkého bláta, kterým se nelze ani probroditi s jedné strany na druhou; v létě pak, v době bezdeštné, bláto toto promění se v jemný žlutý prach, do něhož zapadáme až nad kotníky, a který při každém zavanutí větru zvedá se celými oblaky do vzduchu. Chceme-li proto podniknout

procházku Bejrutem v kterékoliv roční době, učiníme nejlépe, když použijeme drožky. Drožky-arabijje — stojí v hojném počtu na každém skoro nároží k dispozici obecenstvu. Ochotný a veselý arabdži — kočí — úslužně nám pokyne a za nepatrnou cenu — ve všední den za dva bešliky,*) v neděli a svátek za tři — zaveze nás, kamkoliv si přejeme.

Všichni kočí v Bejrutě z nařízení městské správy užívají — automobilových signálů, aby se tak zamezilo setkání v úzkých uličkách, kde si dva povozy nemohou vyhnout. Frkání trubek, užívaných u nás při automobilech, slyšíme tu při každém kroku a na všech stranách.

Automobil sám dosud na Východ nepronikl. Ne snad proto, že by v Paříži vychovaní synáčkové bohatých řeckých a arménských kupců neměli chuti a prostředků opatřit si tuto novou kulturní vymoženost. O chut a peníze by nebylo! Ale je tu jiná nepřekonatelná překážka — turecké cesty a silnice, kterým by neodolaly ani nejsilnější a nejmodernější antidérapants na automobilových kolech. Z nedostatku automobilů spokojuje se proto pokrokový Bejrut aspoň — s automobilovou trubkou.

* * *

Skoro každé východní město má svůj zvláštní slohový ráz, kterým se liší od ostatních. V Damašku na př. každý dům tvoří čtverec s krásným nádvořím uprostřed, kamž jsou obrácena okna

*) Bešlik jest asi 50 hal.

i dvéře světnic; zvenku neviděti než čtyři holé zdi ohozené žlutým blátem. V Jerusalémě zase vidíme na domech charakteristické nízké kopule. A v jiných městech zase najdeme jinou svéráznou vlastnost architektonickou.

Takový vlastní stavební sloh vytvořil si i Bejrut. Ovšem nevidíme tu veliké vynalézavosti u stavitelů, protože všechny novější budovy jsou stavěny dle jednoho a téhož typu, který sice sám v sobě je pěkným, ale tím věčným opakováním stává se konečně jednotvárným.

Bejrutský dům v novějších čtvrtích je obydlen z pravidla pouze jednou rodinou. Kolem je zeď, která obrazuje nevelikou zahradu; uprostřed pak stojí vlastní dům. Domy jsou obyčejně na jedno nebo na dvě poschodí. V přízemí jsou spišárny a byty pro služebnictvo. Vlastní obydlí jsou v prvním poschodí. Schodiště vedoucí do prvního poschodí bývá venku, nikoliv uvnitř. Světnice v prvním poschodí jsou seřazeny kolem prostranné a vzdušné místnosti, která sluje „diván“. Diván je rodinný salon, kde se jí, kde se přijímají návštěvy a pod. Všechny lepší kusy nábytku, a hlavně vzácné koberce, jsou v divánu. Z divánu vede veliké trojdielné okno na ulici; střední část okna obsahuje dvéře na terasu, bez níž není ani snad jeden bejrutský dům. Okno ono bývá často velmi ozdobné; přepážky a vrchní část bývají z mramoru; barevná skla činí osvětlení divánu ještě příjemnějším. Ostatní světnice okolo divánu mají velmi prosté zařízení. Podlaha je dlážděna kamenem; světnice jsou

neobyčejně vysoké, aby v horké letní době udržovaly chladný vzduch. Lůžka jsou opatřena jemnou mušelinovou sítí (namusijje), která má brániti přístup krvelačným moskytům. Terasa zastává v Bejrutě místo ploché střechy, která tu skoro všude ustoupila evropským střechám šikmým. Naproti terase, s druhé strany divánu, je kuchyň a vedle ní ono místo, které se u nás značí dvěma nulami, u Angličanů W. C., a kterému Arabi říkají bajt el-moi — dům vody. —

Dům v Bejrutě, jako i jinde na Jihu, je stavěn především na horkou dobu letní. Okna i dvéře jsou jednoduché, a kdo by trpěl průvanem, ten by v domě takovém vůbec nevydržel. Ovšem v zimě i v Bejrutě samém jsou dny, kdy teploměr klesne dosti nízko, na šest až osm stupňů nad nulou, ba někdy i níže. Mnohem citelnější bývá chlad v Damašku a Jerusalémě, kde i sněh nebývá vzácností. Poněvadž v obydlích není kamen, a chladný vzduch má dovnitř volný přístup, bývají takové studené dny nepřijemnější a citelnější, než-li je u nás i hodně nízká teplotura. Pánev se žhavým uhlím (mangal) působí svým kouřem jen bolení hlavy, a obřát lze si na ní jen ruce. Uvažoval jsem často v duchu v takových dnech, jak znamenitým vynálezem jsou naše evropská kamna, a litoval jsem, že jsem si nevzal na Východ s sebou aspoň řádný kožich. Jedinou útěchou v takové studené dny, kdy každý domorodec i cizinec se choulí a krčí zimou, je to, že takové

klesnutí teploty nebývá časté a také dlouho nepotrvá. Jakmile se přeženou mraky se studeným deštěm a jakmile se ukáže na obloze slunce, ihned je moc zimy zlomena. Jinak jsou v Bejrutě právě v zimě od listopadu do dubna nejpříjemnější a nejkrásnější dny: všechno je zelené, a teplota je taková jako u nás v květnu a červnu.

* * *

V zahradách okolo domů bují vegetace téměř tropická. Nad všechny ostatní stromy a keře ční štíhlé palmy s vějířovitými korunami a s hrozny datlí, jež v době zrání se zabalují do plátěných míšků, by se na ně nedostali obzvláštní milovníci tohoto sladkého ovoce — upíři. Kolem palem kupí se oranžové a citronové stromy s tmavozelenými, kovově lesklými listy, ozdobené skoro celý rok svými zlatožlutými plody a šifící v době květu po okolí prudkou, až omamující vůni, podobnou vůni jasmínu. K tomu druží se širokolisté banány, houští granátových jablek s karmínově červenými květy, skupiny bambusu a cukrové třtiny, fikovníky a jiné nám neznámé stromy a keře se stejně neznámými názvy. Domy obklopené touto sytou a hlubokou zelení jižního rostlinstva podobají se takto villám, které ovšem dle prostředků majitele jsou více nebo méně nákladně zařízeny.

Nejkrásnější domy i zahrady nalezneme na Mar-Mitru, východním to pahorku bejrutském.

Mar-Mitr je čtvrt elegantního a bohatého bejrutského světa. Některé villy, na př. bohatých Řeků Butrosa a Sursoka, podobají se opravdu malým palácům. Ke krásné poloze přistupuje na Mar-Mitru ještě nevyrovnatelný pohled na moře a Libanon. Vystoupíme-li tam na střechu villy OO. jesuitů, tu se nám přímo zatají dech nad úchvatným obrazem, který leží před naším zrakem. Na jedné straně vidíme město se spoustou domů vlnících se po pobřežních návrších až ku žlutým pískům pobřežním, které jako stuha dělí pevninu od neobsáhlého obzoru mořské hladiny. Na druhé straně k Východu vzpínají se příkře do výšky svahy Libanonu pokryté dole bujnou zelení a vybíhající bělostnými osněženými štíty do modrého azuru.

* * *

Procházku Bejrutem započneme nejlépe od přístavu. Přístav je nový, a sice je vystavěn francouzsko-belgickou společností. Protože bejrutský záliv sám neposkytoval dostatečné ochrany lodím, bylo třeba vystavět jeden kilometr dlouhou hráz a tak utvořiti uměle zátoku, kam vlny rozbouřeného moře nevniknou. Hráz je vysoká přes šest metrů a je vystavěna z ohromných betonových balvanů; mimo to jsou se strany moře naházeny podél celé spousty kamenů, aby zmírnily náraz ženoucích se vln. Projítí se po hrázi nepostrádá zajímavosti, ale nahoru dostati se lze jenom po úzkém žebříku — také ukázka turecké správy, které ani nena-

padne vystavěti tu nějaké schodiště a tak učiniti přístupnou obecenstvu procházku po molu.

Na hrázi můžeme pozorovati zápas člověka s mohutným živlem, s mořem. Vlny, zvláště je-li moře neklidné, s ohlušujícím řevem vrhají se na hráze, hlučí, šumí, víří a tříští se na nakupe-
ných balvanech v bílou pěnu. Je-li moře roz-
bouřeno, tu choditi po hrázi je přímo nebezpeč-
ným, protože silnější vlny často se přehoupnou
přes hráze do přístavu a tu by strhly s sebou
každého, koho by zasáhly. Po každé bouři bývá
viděti na hrázi, co škod tu rozbouřený živel na-
dělal; celé části hráze bývají nakloněny, betonové
balvany podemlety nebo vyrvány a rozdroceny.
Opravovati musí se hráze ustavičně.

S hráze můžeme pohodlně pozorovati bej-
rutské rybáře, kteří v okolí přístavu loví mořské
ryby. Přístav bývá vždy plný malých plachet-
ních lodí a parníčků, které sprostředkují pobřežní
obchod mezi Tripolisem, Bejrutem, Saidou a Surem.
Mezi nimi vyjímají se jako obři velké evropské
parníky, z nichž vždy je několik zakotveno
v přístavu. Jako vlaštovky okolo jestřába, tak
hemží a mihají se okolo nich malé a svižné
loďky přístavních barkářů. Protože lodi nemohou
zakotviti u samého břehu, musí tito barkáři pře-
plaviti na pevninu všechno obecenstvo a všechno
zboží určené pro Bejrut; od časného rána až do
večera je přístav pln ruchu a čilé práce. Barkáři
jsou všichni mohamedáni, protože vláda ne-
připustí vůbec obyvatele jiného vyznání k jaké-
mukoliv postavení neb živnosti, která závisí od

ní. Jsou to osmahlé, svalnaté postavy. Přes
svou těžkou práci mnoho si nevydělají — vyj-
maje ovšem hlavního podnikatele Mohameda
Ejjúba, v jehož službě všichni ostatní barkáři
stojí. —

Mohameda Ejjúba možno viděti na každé
lodi, která se zastaví v Bejrutě. Je mezi prvními,
kteří vniknou na palubu, a uvidí-li ve vás kněze,
tu vytasí se se svými doporučeními jakožto
oficiální barkář OO. jesuitů. Hlavní příjem však
našemu Ejjúbovi neplyne z barkářství, nýbrž
z podloudného dopravování vystěhovalců na
evropské parníky. Vystěhovalectví je totiž ture-
ckým zákonem co nejpřísněji zakázáno, aby prý
se země nevyliďňovala. Obyvatelstvo však,
hlavně na Libanonu, nemá doma pro nedostatek
průmyslu dostatečné výživy a výtěžku a hledí
proto všemožně se dostatí za prací do ciziny,
hlavně do Ameriky. Ale jak se tam dostatí
z domova, když žádný turecký úředník nevydá
mu pasu! Než i ten nejpřísnější zákon není
v Turecku neúprosným; nad zákonem a nad
úřadem stojí tu ještě vyšší moc — bachšiš.
Sprostředkující roli mezi zákonem a úřady
s jedné strany a mezi vystěhovalci na straně
druhé vykonává Mohamed Ejjúb. Za přiměřenou
odměnu, o níž se dělí on sám se slavným úřa-
dem, zaopatří potřebné listiny a dopraví, oby-
čejně v bednách na zboží, vystěhovalce na cizí
parník, kde jsou tito mimo dosah tureckých
úřadů. Ovšem s poptávkou stoupá i cena,
a protože vystěhovalectví je v Bejrutě v plném

rozkvětu, žádá Ejjûb za osobu a za její dopravení na cizí parník dle okolností až 10 tureckých lir, to jest přes 200 korun! Suma to pro tamější poměry ohromná.

Než přes to vystěhovalectví je v plném proudu. Nejvíce se stěhují křesťanští Maronité na Libanonu, než také Druzové a ostatní obyvatelé jsou zachvázeni vystěhovalectvím horečkou. Cílem jejich je obyčejně Amerika, a to Spojené státy a Argentina. Je prý jich tam přistěhováno přes sto tisíc, ba ve Spojených státech mají dokonce několik svých časopisů. Protože jsou spořiví, skromní ve svých požadavcích a protože nepijí alkoholu, nashromáždí si vystěhovanci během několika let slušný kapitál, se kterým se vrátí do vlasti. Doma první věc, kterou učiní, jest, že si postaví pěkný dům. Ostatních peněz užívají navrátilivší se vystěhovanci k pohodlnému životu a především k tomu, aby — holdovali démonu hry.

Vášeň ku hře patří k národním chybám arabským a mívá za následek, že z pracně vydobytých lir nezbude vystěhovanci ani groše. Ba často jsou peníze prohrány dřívě, než i onen zmíněný dům je dokončen. V Saad Neilu u Ksary ukazovali nám takový dům beze střechy a bez oken, jehož majetník za několik nocí prohrál všechno své jmění. Protože v domě ještě bydlet nemohl, a na dokončení nezbylo mu ničeho, proto ponechal dům svému osudu a odejel do Ameriky po druhé zkusiti svoje štěstí. — To ovšem neplatí o vystěhovalcích všech, ale

celkem vystěhovalectví přináší obyvatelstvu spíše škodu než prospěch, a hlavně škodu mravní.

Kolem přístavu rozkládají se různé úřední a obchodní budovy. Hned vedle celnice je nádraží damašské a libanonské dráhy. Něco dále na jih je serail t. j. budova místních vládních úřadů. Serail sám je dosti slušná kamenná budova o dvou poschodích. U hlavního vchodu stojí na stráži několik vojáků z místního dragounského pluku, jehož kasárny se nalézají hned vedle. Mají šedomodrý šat, obvyklý u tureckého vojska, na hlavě beránkovou čapku s třemi bílými křížujícími se pruhy na temeni. Se stráží neberou to tak přísně. Vědí, že zatím životu waliho a ostatních vysokých úřadů nehrozí žádného nebezpečí. Opření jsouce pohodlně o pušky, krátkí si dlouhou chvíli tím, že se baví hovorem mezi sebou a s kolemjdoucími známými. K tomu si časem upřímně a nelíčeně zívou.

* * *

Na nádvoří v serailu mají úlomky soch, nadpisů a jiných podobných archeologických památek, na které se časem při kopání základů přichází. Je to tedy jakési místní museum, ovšem velmi chudičké, protože všechny cennější a lepší věci pošle wali do Cařihradu, anebo — což bývá nepoměrně častější případ — jsou to Angličané, kteří je tak či onak dostanou do svých rukou a kteří věci tyto nabyté způsobem ne právě poctivým pošlou do svého British Museum. Zákon turecký sice všechny archeologické nálezy pro-

hlašuje za majetek státní a pod přísnými tresty zakazuje jejich vývoz, — ale co se Angličan stará o turecké zákony, jen když může nějak přispět ad majorem Britanniae gloriam!

V Džebailu — starém Byblosu — jest do skal táhnoucích se podél pobřeží vtesána celá nekropole. Avšak pouze ve dvou skalních hrobech jsou uchovány nádherné starověké sarkofagy. Ostatní hrobky jsou prázdné. Odpověď na náš dotaz, kam zmizely všechny ostatní sarkofagy, zněla tak, jak se dalo očekávat. Jedné krásné noci zakotvila blízko břehu u Džebailu anglická loď, a do rána většina sarkofágů zmizela! Ostatní, které Angličané tam zůstavili, byly dopraveny do sultánova musea v Cařihradě.

Ať již zájem na uměleckých dílech a na archeologických památkách starověku je sebeoprávněnějším, přece toto moderní vylupování starověkých hrobek je něčím, co se přičí zdravému citu lidskému. Majestát smrti je tak vznešený, že by se měla sklonit před ním archeologie i umění: třeba se to děje ve jménu vědy a umění, přes to je v tom jistý hyenismus, když sarkofagy s mrtvolami odpočívajícími v nich se odvázejí do evropských museí.

Různé myšlenky probíhaly mi myslí, když jsem se procházel okolo prázdných skalních hrobek džebailské nekropole! Králové, velmoži, bohatí kupcové feničtí dali si vytesat hrobky tyto, aby se tu v nádherných mramorových rakvích uložili k dočasnému spánku, a to u samých šumících vln Středozemního moře, jehož

hladinu za živa tak často brázdívali na válečných a obchodních lodích. Dva až tři tisíce let klidně odpočívala tu jejich těla, očekávající dne vzkříšení. Vojska Arabů, hordy Timurovy, tlupy seldžuků neodvážily se vyrušit je z tisíciletého odpočinku. Bájemi opředli okolní obyvatelé tato místa, k nimž blížili se jen s úctou a bázní.

Tu však přišel moderní archeolog. Sarkofagy a rakve s mumii byly odvezeny do některého evropského musea, kde nyní návštěvníci lhostejnými neb zvědavými pohledy prohlízejí si pod skleněnými skříněmi tělesné pozůstatky bývalých králů a velmožů, dokud se tyto působením vzduchu úplně nerozpadnou a nebudou vyhozeny s nějakými odpadky někam na smetiště. To je poslední etapa pozemské cti a slávy lidské! Osud pozemských ostatků oněch velmožů je jistě tragičtějším než toho nejposlednějšího z jejich bývalých otroků, který si nemohl zaplatit ani rakev ani balsamování, a jehož tělo brzy po smrti se smísilo s prachem země, z níž bylo vzato! — Pobřežní skály u Džebailu a Sidonu zejí nyní prázdnými otvory hrobek na hlučící a pěnící se mořské vlny, které omývají jejich úpatí a které stále stejně pějí svou píseň o marnosti a pomíjelnosti všeho pozemského!

* * *

Značnou část Starého města v Bejrutě zaujímají bazary. Bazar — es-sûq — bývá ve východním městě tou nejzajímavější částí, kde se celý obchodní a společenský život soustřeďuje.

Tomu však, kdo viděl bazary v Cařihradě neb Damašku, návštěva bazaru v Bejrutě způsobí značné sklamaní. V Cařihradě tvoří bazar opravdový labyrint klenutých ulic, kde na poměrně malém prostranství je nakupen celý obchod milionového města, a kde celý Východ vystavuje ku prodeji své nejvzácnější věci. Také bazary v Damašku nestojí za cařihradskými co do bohatství, pestroty a zajímavosti. I v Bejrutě jsou sice kupci se stejným towarem soustředěni v těchže ulicích — je tu bazar řezníků, ševců, pasířů, sedlářů, klenotníků atd., — ale evropské zboží tlačí se tu všude do popředí. A sice je to právě zboží nejhorší jakosti, které evropské firmy posílají na východní tržiště, jsouce patrně toho mínění, že pro Orient je vše dobré. Orientál je v této věci podoben nezkušenému dítěti. Dá se se svéstí zevnějším leskem a láci předmětu, a tak místo dobrých domácích výrobků — na př. tkanin — kupuje si laciné švindlové zboží evropské. Nejlepší obchody v bejrutském bazaru dělá asi židovská firma Orosdi Back, která na způsob našich pětadvacetikrejcarových bazarů prodává všemožné věci a to za ty „nejnižší“ ceny. V obchodě vidět stále plno lidí. Litoval jsem často bodrých Beduinů, kteří vycházejíce od Orosdi Backa prohlíželi a ukazovali si navzájem hodinky koupené po čtyřech neb pěti francích, které ovšem za několik měsíců neomylně a navždy přestanou jít. Pánové Orosdi a Back však při tom bohatnou.

Procházíme-li se bejrutským bazarem, zajímá nás sice východní život, který se tu rozvíjí;

zřídka, velmi zřídka upoutá však naši pozornost nějaký původní domácí výrobek. Mezi tyto původní věci, které nepřišly z Evropy a jež zasluhují povšimnutí, patří hlavně východní koberce, mosazné ciselované předměty a věci vykládané perletí.

Koberce nevyrábějí se sice v Bejrutě samém, nýbrž přicházejí hlavně z Persie a Malé Asie; avšak uvidíme i tu v bejrutských bazarech opravdové skvosty. Hotovení koberců je dosud výrobou, kde Evropa nedostihla a také asi nedostihne Orientu. Pro krásné koberce má Orientál zvláštní zálibu a také nepopíratelný umělecký smysl. V každé lepší domácnosti najdeme několik cenných koberců, které svými nádhernými uměleckými vzorky, svými hlubokými barvami a zvláštním leskem bývají tou nejkrásnější ozdobou východního obydlí. Hotoveny bývají obyčejně z barvené kozí neb ovčí srsti. Tkaní koberce, které se děje rukou, vyžaduje nekonečné téměř trpělivosti a velmi dlouhé doby. Za to také pravý východní koberec, jestli se s ním náležitě zachází, je skoro nezničitelným, ba právě stářím jeho lesk i cena se zvyšuje.

Ciselované mosazné předměty a vykládání perletí je zvláštností Damašku, kde dokonce jest několik větších továren pro tento obor uměleckého průmyslu. Staré tradice, kterých se řemeslníci obou těchto odvětví drží, působí, že jejich výrobky udržují se i dnes na značné umělecké výši, třeba že onen všeobecný úpadek domácího průmyslu na Východě jeví i zde svůj účinek. Úpadek tento

zvláště možno konstatovat u výroby předmětů z proslavené damascenské oceli. Výroba tato nyní totiž úplně a naprosto přestala! Damascenská ocel se dnes již nevyrábí, a co se v bazarech v Damašku za původní damascenskou ocel prodává, je bez výjimky — pravé solingenské zboží! Pouze znalec najde tu a tam starou damascenskou dýku. Tak celé odvětví slavného kdysi průmyslu i se svými uměleckými tradicemi úplně zaniklo!

Perletí vykládají se malé stolečky, židle a jiné části domácího nábytku. Damascenský umělec dovede tu z malých perleťových lístků, vkládaných do tmavého dřeva, vytvořit opravdové skvosty arabeskového umění. Perletí vykládají se také podešve dřeváků, jaké nosí lepší harémové dámy po domě.

Ještě více se nám zalíbí, i když nejsme odbornými znalci, mosazné předměty ciselované. Jsou to mísy, vásy, krabice a jiné různé předměty náležející k uměleckému komfortu východní domácnosti. Překrásné arabeskové spleti se zboží průpověďmi z Koranu jsou do nich vtepány zlatem, stříbrem a mědí. Za pobytu v Damašku navštívil jsem továrnu Nassâniho, kde jsem si způsob výroby těchto věcí blíže prohlédl. Jedni dělníci kreslí na mosazné předměty třtinou a indigem ozdoby a průpovědi, jež mají být vtepány; to je nejobtížnější a opravdu umělecká část práce, protože pracují bez předloh a z volné ruky. Druzí vykreslené ozdoby dlátem vysekávají, třetí pak do vysekaných prohlubin vtepávají měď, stříbro, nebo u věcí drahocennějších i zlato.

Zvláštností jest, že dělníci tohoto průmyslového oboru jsou většinou damascenští židé. Sám Nassâni, třebaže vyznáním Syr, zaměstnává ve své továrně výlučně židy.

V Bejrutě obchody s těmito uměleckými předměty nalézají se v části bazaru zvané Sûq Džamîl. Nejbohatším a také nejzajímavějším je tu obchod firmy Dimitri Tarazi. Tarazi je Řek sjednocený a návštěvníku s největší ochotou ukáže své poklady, které má na prodej.

Jako na jedné straně tyto obchody uměleckými předměty a koberci jsou pro cizince, který se zdržuje v Bejrutě, nejzajímavějšími z celého bejrutského bazaru, tak na druhé straně nelze být dosti opatrným, když se jedná ne o prohlížení, ale o koupi nějakého původního východního předmětu. Cizinec, který nemá naprosto spolehlivého známého a sám také není odborným znalcem, může být předem jist, že bude řádně napálen. Orientální obchodník je v této věci nedostizným mistrem. Nevnučuje své zboží, není dotěrným, s přívětivou a dobráckou bonhommií ukazuje své věci, ceny jen tu a tam jakoby mimochodem prohodí. Při tom však bystře pozoruje kupujícího cizince, pozná okamžitě z pouhého pohledu, má-li úmysl některý předmět koupit, a s obdivuhodným psychologickým uměním, využívaje všech jeho slabostí, podvede jej tak, že o tom nemá ani tušení. Teprve když se cizinec u známých nebo v hotelu chlubí, že se mu podařilo poměrně dosti lacino koupit krásný koberec neb damascenskou čepel, a když ukazuje

tyto své skvosty, tu hotelier, který jest již dlouho na Východě a zná tamější poměry, sdělil s útrpným úsměvem překvapenému cestovateli, že jeho koberec pochází z Kamenice v Sasku, kde tamější továrna pracuje jen pro vývoz na Východ, že jeho dýka je jinak dobré zboží z továrny v Solingen, a že — to bývá to nejnepříjemnější sdělení — cizinec zaplatil za ony předměty třikrát neb čtyřikrát tolik, než zač by je byl dostal doma ve vlasti!

Východan vidí vrchol obratnosti a obchodnické dovednosti v tom, když se mu zdaří kupujícího co nejvíce ošidit a podvést. Orientál sám ovšem, když kupuje, tak snadno napálit se nedá, protože zná poměry a ví, že z požadované ceny nabídne se dle zvyku s počátku ne více než třetina neb čtvrtina. Než i cizinec chybami se učí a podveden bývá pouze jedenkrát! Nesolidností touto, kterou považují za hlavní zásadu obchodní, škodí východní obchodníci nejvíce sami sobě. Marně pak naříkají, že Francouzi a Němci strhují všechen obchod do svých rukou a ničí obchodníky domácích. Nejen cizinec, ale i domácí bejruťan, jedná-li se o koupi nějakého předmětu, vždy dá přednost solidnímu cizozemci před domácím obchodníkem, o němž předem ví, že hledí jen, jak by jej co nejvíce vykořistil.

* * *

Na různých místech v bazaru a též na jiných živějších bodech města vidíme typické postavy penězoměnců. Na nízkém stolku v ma-

lých dřevěných odděleních pod sklem mají rozloženy různé mince domácí i cizí: turecké liry, louisdory, zlaté desítírubby, medžidie, stříbrné pětiřanky atd. Za stolkem sedí majetník tohoto miniaturního, ale prý velmi výnosného obchodu. Jako zdroj vedlejších příjmů slouží mu prodej pohlednic, bez nichž dnes i na Východě nalezeme málokteré město.

Východ se málo mění. Tak nebo podobně vypadali jistě oni penězoměnci, kteří dle vypravování Nového Zákona provozovali svůj obchod v samém nádvoří chrámovém, a které Spasitel spletenými řemenky vyhnal zpěvřacev jejich stolky. Celý rozdíl mezi dnešními a tehdejšími penězoměnci záleží asi jen v tom, že tehdy místo tureckých a evropských mincí měli na svých stolcích perské dareiky a římské i řecké zlaťáky.

Cestovateli bývá s počátku nesnadno pochopiti, k čemu je tak četných penězoměnců zapotřebí, a kterak všichni mohou dělati dobré obchody. Brzy však, když sám musí jejich služeb použití, celá věc se mu vyjasní. Instituce penězoměnců má svůj důvod ve dvojí okolnosti, a sice v neuspořádanosti tureckých peněžních poměrů a v nedostatku drobných peněz. Následek tohoto zmíněného nedostatku jest, že za vyměnění peněz na drobné čítá se vysoká provise, a to nejen u penězoměnců, ale i v obchodech, kde platíme větší mincí, a kde nám přebývající obnos vracejí. Tak na př. v Cařihradě jedna medžidie má 20 stříbrných piastrů; protože

však každý, obchodník i penězoměnc, za výměnní medžidie čítá jeden piastr, tedy de facto cena jedné medžidie rovná se tam pouze 19 piastřům v drobné minci. Nebo, abych uvedl jiný příklad, na známém mostě přes Zlatý Roh platí se za přechod jeden metallik; dáme-li výběřčímu stříbrný piastr platící čtyři metalliky, tu vrátí nám pouze dva, protože jeden si podržel jako mostné a druhý jako provisi za výměnní.

Neuspořádanost tureckého mincovnictví přesahuje vši míru a víru a nemá snad sobě rovné na celém světě. Vládne tu chaotický zmatek, ve kterém není tak snadno se vyznati. Cizinec obyčejně první lekce o tureckých penězích musí dosti draze zaplatiti penězoměncům neb obchodníkům, kteří využijí jeho nevědomosti k tomu, aby jej řádně napálili. Taková trpká zkušenost ostatně zpravidla uvede jej do záhad tureckých peněz dříve a lépe, než theoretická poučení známých a přátel.

Turecké mince jsou většinou znehodnocené, to jest, platí v oběhu mnohem méně než-li jest nominální cena na nich označená. Nad to mince, které jsou v jednom kraji oblíbené, v druhém vůbec nemají kursu a nikdo jich nechce přijímati. Stříbrné piastry cařihradské, mince jinak velmi dobré, nechtěli nám v Baalbeku vůbec vzíti. Stříbrný pětifrank s označením Louis Philippe nemá v Bejrutě a v Haifě vůbec kursu, a každý jej odmítne, v Jerusalemě naproti tomu jest ochotně přijímán. Na druhé straně zase v Cařihradě jen velmi neradi přijímají bešlik,

nejoblíbenější to minci v celé Syrii a Palestině.

Mimo to má Východan, aspoň prostý muž z lidu, ten krásný zvyk, že všech mincí, jež má právě pohotově, použije jako ozdoby buď pro ženské členy svojí rodiny nebo pro svá domácí zvířata. Zlatáky a stříbrňáky zdobí si ženské vlasy a hrdlo, ostatními mincemi okrášlí Východan svého mezka nebo osla. Každá skoro mince proto je proražená, aby se mohla navléknouti na šňůru. Nad to Arméni a židé usedlí na Východě jsou známí tím, že různými manipulacemi, použitím všelijakých kyselin a žiravin hledí odstraniti část drahého kovu ze zlatých a stříbrných mincí, jež se dostanou do jejich rukou. Dobrá, zcela neporušená mince je proto na Východě téměř zvláštností, a nelze býti cestovatelem při výměně peněz dosti opatrným.

Laskavý čtenář, který by si o tureckém peněžnictví chtěl utvořiti aspoň nějakou představu, musí si nejprve objasniti pojem piastru. Piastr je totiž jednotka, které se užívá v obchodě, v účtovnictví, a na kterou se musí všechny ostatní mince převáděti. Je to obyčejně jednotka pouze ideální, protože piastry jako mince neexistují, vyjímaje piastr stříbrný, o němž však jsme již zmínili, že v Palestině málo se vyskytuje.

Piastr v Bejrutě je trojí: špatný (šurúk), stříbrný (sagh) a zlatý. Piastr špatný má cenu asi 15 haléřů a užívá se vůbec jak v obchodě tak při všech peněžních záležitostech. Řekne-li

se prostě piastr, tedy se tím rozumí piastr špatný. — Piastr stříbrný má cenu 20 haléřů, užívá se ho u turecké pošty a státních úřadů; jako mince je běžný v Cařihradě a Malé Asii. Dle piastru zlatého počítají u dráhy a u ottomanské banky.

Když tedy v obchodě kupujeme nějaký předmět, dohodneme se s prodávacem, za kolik piastrů (rozuměj: piastrů špatných) nám jej přenechá. Když pak smluvený obnos mu platíme, tu musí se každá mince, kterou dáváme prodáváči, převést dle denního kursu na piastry, až bylo dosaženo potřebného obnosu. Zaplatit nějakou větší sumu, na př. 300 piastrů, bývá často dosti spletitý početní úkol, aspoň pro cizince, který se nechce dát ošáliti početními manipulacemi prohnáného Orientála.

Piastr má 40 para, které rovněž ve skutečnosti neexistují a které slouží pouze jako početní jednotky.

Nejobvyklejší turecké mince s jejich kursovní hodnotou, která je podrobena změnám, jsou v Bejrutě tyto: medžidie = 23 piastry 5 para = asi 4 koruny. Jsou též $\frac{1}{2}$ a $\frac{1}{4}$ medžidie. Bešlik = 3 piastry a $2\frac{1}{2}$ para = asi 56 haléřů. Nuss bešlik = půl bešliku. Metallik = desátá část bešliku = $12\frac{1}{2}$ para = asi 5 haléřů.

Protože přede dvěma lety společnost penězokazů v Aleppu uvedla do oběhu veliké množství čtvrtí medžidie dovedně padělaných, proto skoro žádný obchodník v Bejrutě tuto minci nyní nepřijme, a doporučuje se i cizinci, aby ji podobně vždy odmítl.

Ze zlatých mincí je nejoblíbenějším francouzský louisdor, mající cenu dle bejrutského kursu 108 piastrů 25 para. Zlatá turecká lira je v oběhu řídkší. Francouzské franky a pětifranky jsou ve všech přístavních městech i v Jerusalemě ochotně přijímány. Rozumí se, že vedle hlavních uvedených mincí jsou ještě četné jiné v užívání.

Sotva cestovatel, který se jakž takž s bejrutskou měnou obeznámil, přijde do jiného města, je přímo uveden v zoufalství, když vidí, že je tu úplně jiný peněžní kurs! Přijdeme-li na př. do Nablúsu v Palestině, vidíme, že louisdor tu platí ne 108, ale 118 piastrů, medžidie přes 25 piastrů! Tím ovšem není řečeno, že je cena peněz v Nablúsu větší, a že za týž obnos možno tam nakoupiti více věcí. Tento různý kurs značí jen, že ona ideální jednotka, totiž piastr, je v Nablúsu jiná než v Bejrutě, a sice menší. Podobně má i Aleppo, Damašek, Jerusalemlé svůj zvláštní kurs a svůj běžný piastr.

Na dovršení zmatku ať si laskavý čtenář představí, že na poště, na dráze, u státních úřadů a ottomanské banky se počítá a účtuje dle piastru úplně jiného, stříbrného neb zlatého! Placení komplikuje se tím, že každou minci třeba nejprve převáděti na běžný piastr dotyčného místa a pak teprve na piastr stříbrný nebo zlatý! Úředníci ovšem mívají při ruce převodní tabulky, cizinec však, jak jsme již řekli, obyčejně dosti draze musí zaplatiti své elementární vědomosti v turecké finanční vědě.

Jako zvláštnost posléze uvádíme, že v Jerusalémě, neznámo jakým způsobem, dostal se do oběhu náš dvouhaléř, který je tam pro svou podobu s metallikem přijímán místo tohoto a tudíž platí 6 haléřů!

V Egyptě anglická správa učinila tomuto mincovnímu zmatku energicky přítrž zavedením nové, pevné měny.

* * *

Stejný chaos jako při penězích vidíme na Východě také při měření času. Nechceme se tu šířiti o mohamedánském měsíčním roku, který má dvanáct měsíců po 28 až 29 dnech, takže následkem toho počátek roku může připadnout na kteroukoliv dobu roční.

Východan dle prastarého zvyku počítá hodiny denní od východu do západu slunce. Pouze v městech se počítají hodiny též dle způsobu evropského, totiž od poledne do půlnoci. Hodinová věž v Bejrutě, nalézající se při nových kasárnách, má dva ciferníky: jeden ukazuje hodiny po evropsku, 'ala frandži, druhý po způsobu východním, 'al 'arabi. Dvanáct hodin je vždy při západu slunce. Protože doba východu a západu slunce se mění co den, bylo by vlastně třeba východní hodiny upravovat každodenně; obyčejně se to však děje každý pátý den v měsíci, jak tomu jest na př. v Cařihradě, kde jako normální čas platí hodiny na mešitě Jeni Džamie.

Pro Orientála, který o délce či krátkosti času nemá jasného pojmu a pro něhož čas vůbec

nemá ceny, jest konečně takový způsob počítání hodin dobrý. Jinak je tomu u Evropana, který se řídí zásadou, že čas jsou peníze. K tomu ještě uvažme, že i jízdní řády pro turecké železné dráhy a parníky jsou sestaveny dle času východního. Čteme-li v jízdním řádě, že parník odjíždí o 1 hodině 12 minutách, tu musíme se předně informovat, o které hodině toho dne slunce oficiálně vychází a zapadá, a pak teprve můžeme si vypočítat, kdy dle našich hodin parník onen vlastně vyjede! Jaká je tu obtíž pro obchodní a průmyslový svět, lze si snadno myslit! Výhodu při arabském počítání času nalezl jsem pouze jedinou: člověk se při tom dobře vycvičí v počítání z hlavy, kterýžto druh početního cvičení dle hlasu mnohých pedagogů prý se nyní v našich školách nezaslouženě zanedbává!

* * *

Serail svou dosti imposantní frontou uzavírá na severní straně El-Burž, ono dělové náměstí, o němž jsme čtenáři již dříve vyprávěli. Ubíráme-li se od serailu vedle dragounských kasáren na západ širokou ulicí bazaru, dospějeme po několika stech krocích ke hlavní bejrutské mešitě.

Jako vůbec v Bejrutě živel mohamedánský ustupuje do pozadí před obyvatelstvem křesťanským, tak i počet mešit, jež jinde se svými minarety tvoří nejvýznačnější rys východního města, je v Bejrutě nevelký. A ty, které zde jsou, nevynikají ani architekturou ani velikostí. To platí též o mešitě hlavní.

Je to vlastně starý křesťanský chrám, pocházející z dob křižáckých a zasvěcený sv. Janu Křtiteli, který později byl přeměněn v mešitu. Románský sloh je tu na první pohled patrným, hlavně portál vyznamenává se krásnými architektonickými tvary.

V mešitě se uchovává jako relikvie ruka sv. Jana, která, jak je dosti možno, snad tu zůstala rovněž z časů, kdy Syrie a Bejrut byly pod žezlem křižáků. Takových ostatků jak křesťanských světců, jež mohamedáni uznávají, tak vlastních muslimanských svatých mívají mešity velké množství, ale authencie tu bývá více než pochybnou. Když nám v Jerusalémě v Omarově mešitě šejch ukazoval jako relikvii Fatiminy vlasy, tu jsem zcela patrně viděl, že pouzdro je vlastně starý kovový relikviář byzantský, pomalovaný postavami světců. Pouze tváře svatých byly vyškrabány, protože Koran nikde nedovoluje zobrazování lidské tváře. Kolébka Ježíšova, kterou rovněž mají v mešitě Omarově, není nic jiného, než kamenný výklenek z doby římské, který nyní leží ve vodorovné poloze, a v němž kdysi jistě stávala nějaká antická socha. Na každém návrší skoro je hrob nějakého svatého a nad ním kaplička (weli), kam zbožní muslimani chodí se modlit, kam podnikají pouti a kde jako obět kladou na hrob svatého kusy barevné látky. O těchto svatých mezi jiným bájí, že vynikali neobyčejnými tělesnými rozměry, hlavně Adam, Noe, Aron a ostatní staří patriarchové byli každý několik set loktů vysokí. Celé návrší, kde uctívá

se jejich hrob, je prý vlastně jen mohylou nad jejich obrovským tělem, jež tu jest pochováno. — Obraznost východanů je veliká, na to pak, zda výplody jejich dětinne fantasmie o hrobech a ostatcích svatých obstojí před historickou kritikou a zdravým rozumem, nenapadne nikomu se tázat.

Křesťanům vstup do hlavní mešity v Bejrutě není dovolen. Patrně šejch mešity je mnohem rigorosnějších názorů než jeho kollegové při Omarově mešitě v Jerusalémě a při mešitě Omejjovců v Damašku. Přístup do těchto dvou míst, jež jsou mohamedánům po Mekce nejsvětějšími, byl před lety nemusulmánům zakázán pod trestem smrti. Nyní však povinný bachšiš nevěřících návštěvníků tvoří pěkný vedlejší příjem, který roční důchody obou ctihodných šejchů zvyšuje v nemalé míře. Staří pravověrní mohamedáni ovšem nad takovou zkázu mravů krotí hlavou a uvidí-li nevěřícího, jak zvědavě chodí po mešitě a prohlíží si její památnosti, uleví svému rozhořčení divokým pohledem a jadrným arabským zaklíním. Na štěstí však cizinec zpravidla arabsky nerozumí.

Nejvyšší duchovní hlavou Islamu je sultán, kterému jako rádce v náboženských věcech stojí po boku šejch el-islám. Ve větších městech náboženskou autoritu představuje mufti, kterého co do jeho pravomoci a postavení můžeme srovnat — sit venia verbo — s biskupem. Další hierarchický stupeň jest 'ulema (učenec), který má buď vyšší titul šejch (starší) nebo nižší chátib (kázatel). Obyčejný představený mešity, který má povinnost předmodlovat se a kázat, sluje imám. Věřící

k modlitbě vyzývá s minaretu muezzin. K tomu přistupují různé duchovní řády, hlavně žebravé řády dervišů.

Zařízení mešity je velmi prosté. Vynikající mešity v Cařihradě, Damašku neb Kahýře významávají se ovšem nádhernou architekturou, vnitřní stěny jsou pokryty mosaikovými ozdobami neb majolikovými dlaždicemi. Obyčejně však vnitřek mešity působí dojmem velmi chudým. Nejozdobnější část, okrášlenou často řezbami a perleťovým vykládaním, tvoří výklenek označující směr k Mekce čili tak zvaná kibla. Vedle kibly se nalézá minbar t. j. vyvýšená stolička sloužící za kazatelnu. K tomu přistupuje několik lustrů s lampičkami — a jsme s popisem vnitřku mešity hotovi! Před mešitou na nádvoří bývají nádržky s vodou, kde věřící mohou vykonat předepsaná omývání.

Během všedních dnů vidíme sice vcházet do mešity a vycházet některé horlivější věřící, kteří přicházejí sem vykonat svou modlitbu, ale návštěva v tyto dny bývá velmi slabá, a obyčejně mešita je prázdnou. Tu a tam vidí návštěvník menší skupiny muslimů, kteří se buď společně modlí, nebo kteří sedíce na rohožích v polokruhu okolo některého 'ulemy poslouchají jeho učený výklad Koranu. Za to ovšem v pátek, mohamedánskou to neděli, považuje každý muslim za svou povinnost vykonat v mešitě společnou pobožnost.

Při mešitě stojí minaret, či vlastně správným arabským názvem mādane. Štíhlé a vysoké mi-

narety s okružními galeriemi a něžnými architektonickými ozdobami jsou vlastně nejpůvodnějším a také nejkrásnějším výtvozem islamské architektury. Nad okolní domy vyčnívají svými ladnými tvary do modré oblohy tak jako prst ukazující pozemšťanům směr, kterým se mají povznášet jejich myšlenky a srdce z denních starostí a trudů. Kdo viděl Cařihrad, dozná, co půvabu a krásy dodávají právě minarety celkovému panoramatu tohoto veleměsta. Takových minaretů ovšem bychom v Bejrutě marně hledali. Jsou to většinou jen obyčejné, ne právě vysoké věže buď okrouhlé neb čtyřhranné, opatřené na vrcholu galerií, odkud muezzin pětkrát denně dle nařízení Koranu vyzývá věřící k modlitbě.

Jako jsme pravili, že minaret je nejpěknějším výtvozem architektury islamské, tak můžeme směle říci, že ono volání muezzinovo patří ke krásným a opravdu významným obřadům, kterými se kult mohamedánský může vykázat. Táhlá molová melodie muezzinova zpěvu vznáší se melancholickými zvuky nad střechami domů a nad šumem ulic, povzbuzující všechny, kteří ji slyší, aby zanechali na chvíli všedních starostí a povznesli se modlitbou k Nejvyššímu. Hlavně večer po západu slunce, když ještě nad západem dohořívá rudá zář právě zašlé sluneční koule, volání muezzina — zvláště je-li tento dobrým zpěvákem — působí dojmem úchvatným.

Volání muezzinovo opakuje se, jak řečeno, pětkrát denně, a sice: ráno, v poledne, asi půl druhé hodiny před západem slunce, bezprostředně

po západu a konečně, když noc úplně nastoupila, tedy opět asi půldruhé hodiny po té, když slunce bylo zašlo. Nejprve volá muezzin směrem k Mekce, tedy na jih: Alláhu akbar! ašhadu, anna lâ ilâha ill-allâh! (Bůh jest veliký! Dosvědčuji, že není Boha mimo Allaha.) — Na západ: Ašhadu, anna Muhammed rassûlu-llâh! (Dosvědčuji, že Mohamed je vyslancem Allahovým.) — Na sever: Haija 'al-assalâ! (Vzhůru k modlitbě!) — Na východ: Haija 'al-felâh! (vzhůru ku zdaru!) Na to ještě jednou opakuje první formuli opět směrem k Mekce. Ráno ještě přidává slova: Esalâ chairun min en-naum! (Modlitba je lepší než spánek.)

Na volání muezzinovo musulman rozestírá modlicí koberec (sižžâde), szouvá obuv a pronáší obrácen tvář k Mekce slova modlitby, konaje při tom předepsané pohyby a omývání. Horlivost musulmanů v této věci — třeba je většinou mechanická a jenom zvykem vštípená — mohla by sloužit často křesťanům za příklad. Než poslední dobou i u nich této až přislovečné horlivosti nápadně ubývá. Jedeme-li po vlaku, na lodi, tu sice v dobu modlitby ještě tu a tam některý musulman koná svou pobožnost neohlížeje se nic na své okolí. Většinou však, pokud jsem pozoroval, musulmani, kteří již přijali evropský kroj, zůstanou sedět na svém místě a baví se dále. Jsou tu ještě jiné známky, že evropský vliv a náboženská lhostejnost Evropanů působí špatným příkladem na muslimany. Tak processí, které vždy o Velkonocích podnikají jerusalémští mohamedáni ke hrobu Mojžíšovu (Nebi Múza) u Mrtvého moře, a kterého

se účastňovaly dříve tisíce poutníků, stává se rok od roku méně četným. Rovněž počet účastníků na poutnických karavanách do Mekky stává prý se čím dál tím menším. Tedy totéž vzrůstání se náboženské lhostejnosti jako u nás!

* * *

Před hlavní bejrutskou mešitou vládne celý den čilý ruch a shon. Proto také stojí u vchodu celá řada žebráků, kteří úpěnlivým „minšân Allahi“ dovolávají se útrpnosti a dobročinnosti mimojdoucích. Mezi nimi obrátí na sebe naši pozornost malomocní. Často se člověk hrůzou až zachvěje, když uvidí tvář malomocného celou rozežranou touto hroznou nemocí. Počet malomocných poměrně není velký. Nemoc sama není tak nakažlivá, jako spíše dědičná. Kdyby se podařilo zabránit sňatkům mezi malomocnými, dala by se snad omezit na minimum. Lékaři rozeznávají dvojí druh malomocenství, jež se vyskytuje na východě: nervové malomocenství, při němž části údů pozvolna uhnívají a odpadávají, a malomocenství nádorové, při kterém se tvoří po těle uzlovité nádory. Podnebí některých krajín zdá se býti velmi příznivým proti této nemoci, a když ji úplně i nevyлéčí, tedy aspoň postup nemoci zastaví. To platí především o Damašku, kde z této příčiny sama vláda vystavěla dvě nemocnice pro malomocné.

Hned vedle žebráků před mešitou zarazil své sídlo pouliční písař. Mívá dosti práce, a vidíme stále kolem něho čekat několik zákazníků,

kterým se nepodařilo osvojit si umění čtení a psaní. Jedněm čte dopisy, které dostali, druhým je zase píše podle diktátu. Nyní, co kvete vystřehovalctví do Ameriky, vyměňuje se mnoho dopisů mezi Syrií a Novým Světem, a následkem toho i výtělky našeho písaře jsou lepší. Kancelář jeho je velmi prostá; skládá se z rohože, na níž sedí, z papíru, inkoustu a třtiny. V levé ruce na dlani dle všeobecného arabského zvyku drží list papíru a třtinou maluje na něj dosti hbitě spletené znaky arabského písma.

Postavení mnohem skvělejší než prostý pouliční písař má jeho šťastnější kollega — kaligraf (chatát). Kaligrafie totiž patří na Východě mezi umění, a sice je to umění, jež dovede svého muže slušně obživit. Obratní kaligrafové těší se po celém městě značné pověsti, a pověsti této odpovídají též jejich příjmy. Příjmy ty plynou jim z dvojího pramene. Jednak totiž každý lepší vyučovací ústav hledí, aby získal nějakého slavného kaligrafa za učitele krasopisu, jednak dávají se jim za slušnou záplatu hotovit různé listiny a nadpisy, při nichž se jedná o krásné, elegantní písmo.

Arabské písmo svými krásnými a ornamentálními tahy dává kaligrafu-umělci hojnou příležitost, aby rozvinul svůj vkus a svou fantasií. Ovšem dle panující módy vidí většinou kaligrafové největší dovednost v tom, když se jim podaří nějaký nadpis proměnit ve spletitý arabeskový rebus. Čtenář má při luštění takového rebusu příležitost ukázat svůj důvtip a — obdivovat se umění, s jakým kaligraf pěkně a charakteristické

písmu arabské dovedl učinit nečitelným! To naši moderní umělci se svými pokroucenými a přelámanými písmenami na nadpisech a plakátech musili by jít ještě do školy k arabskému kaligrafovi!

O něco dále za pouličním písařem skupina lidí se tlačí okolo pohádkáře (hakawáti). Všichni naslouchají s pootevřenými ústy a svítícíma očima jeho vypravování, které přednáší s živými a dramatickými gesty. Všichni posluchači patrně jsou duchem v jiném světě, doprovázejí někde plavce Sinbada na jeho cestách, prožívají s ním jeho dobrodružství, a o tom, co se kolem nich děje, ani nevědí. Prodavači limonády a vody ze svatojanského chleba marně se pokoušejí cinkotem kovových koflíků obrátit jejich pozornost na osvěžující nápoje, které nabízejí žíznivému publiku.

Jiná skupina zase se těší druhým prstonárodním uměleckým požítkem. Starý guslar zpívá jim smutné i veselé historie a zpěv svůj doprovází bříkáním na jednostrunných guslích. Občas koná tu své pěvecké a taneční produkce egyptská tanečnice — než nedoporučuje se slušnému člověku u takové skupiny déle se zastavovati.

Po produkci všech zmíněných umělců následuje vybírání. Publikum vrací se z říše poesie a umění do chladné skutečnosti a hledí, jde-li to, uniknout umělci, který obchází a vybírá od přítomných po metaliku. Že dohru při tom tvoří často hádka a nadávky, není divu. Též v Bejrutě jsou mnozí, kteří nechtějí uznat, že i umělec

potřebuje k živobytí chleba a následkem toho i peněz.

* * *

Když v pátek zástupy zbožných muslimů přicházejí do mešity, všimneme si, že každý z nich má v ruce mohamedánský růženec — masbachu. Tato masbacha zasluhuje několik slov. Allahu se připisuje v Koranu devadesát devět různých vlastností. Odříkávání těchto vlastností patří k oblíbeným modlitbám muslimů, kteří k tomu účelu používají sňůry s navlečenými devadesáti devíti zrny — masbachy.

Masbacha však hrou náhody zažila zvláštní osud. Z náboženského předmětu stala se dnes většinou hříčkou, která slouží jen k zábavě a ukrácení dlouhé chvíle a které nyní užívá v Bejrutě každý, nejen mohamedán, ale i křesťan. Když Bejrutan ničeho nedělá — a to je stav, kdy se cítí nejšťastnějším a nejspokojenějším, — tu vezme do rukou masbachu a mezitím, co jeho myšlenky těkají v neznámých končinách fantasmie, přebírá zvolna zrna masbachy, nechává je mezi prsty klouzat a padat na sebe na šňůře, na které jsou navlečeny.

Masbachu má každý. Holič, jenž před svým obchodem čeká na zákazníky, pohrává si masbachou. Bejrutský švihák, oblečený podle nejnovější módy, jde-li na procházku, má v ruce místo obligátní hole, jakou nosívali naši gigrlové, masbachu, která se vyznamenává neobyčejnou velikostí zrn. Ba když jsme byli složit svou poklonu maronitskému patriarchovi v Bekerki na

Libanoně, tu Jeho Blaženost mezi hovorem rovněž přebírala jantarová zrna masbachy. I obyčejný muž z lidu, když se ve svátek obleče do lepších šatů a jde na procházku, neopomene vzít si masbachu, „aby měl něco v ruce“. Rozumí se, že masbacha se prodává ve všech cenách a jakostech: jsou tu prosté, laciné masbachy ze skleněných zrn a také takové, které mají zrna z jantaru, ba i z drahokamů, a které stojí celé sumy.

* * *

Při svých potulkách bejrutskými uličkami uvidíme často, jak kupa různých předmětů, skříní, beden, židlí a balíků, nahromaděných na sobě, hrne se proti nám, zaujímajíc skoro celou šířku ulice. Nevíme na první ráz, jaká je to bybná sfla, která všechny tyto různorodé předměty uvádí v pohyb. Přihlédneme-li blíže, tu zpozorujeme dole při zemi svalnaté nohy; trochu výše pod některou skříní pak vyčnívá osmahlá vousatá tvář s jiskrnými očima. Ústa oné postavy, která nese celý tento náklad, volají pak na nás z plných plic ‚a‘o dahrak‘ (dej pozor na svá záda!) nebo ‚a‘o važbak‘ (dej pozor na svou tvář!) dle toho, jdeme-li tímže směrem nebo protivným. Je to nosič — hamal, jedna z rázovitých figurek východního města.

Protože v úzkých uličkách města povozů nelze užívat, slouží jako dopravní prostředek ve východních městech velbloud a hamal. Rodina, která se má stěhovat, najme si takového hamala, který celou domácnost buď najednou neb na

vícekrát odnese do nového bydliště. Při větších vzdálenostech užívá se velbloudů.

Síla těchto nosičů, zvýšená neustálým cvikem, dostupuje často neuvěřitelné výše. Ba tvrdili mi, že mnohý hamal unese stejný náklad jako velbloud, totiž až šest metrických centů. Tvrzení to je patrně upřílišeno. Byl jsem však sám svědkem v Jerusalémě při stavbě nového chrámu v *Dormitio Beatae Virginis*, jak hamalové nosili na vrchol věže, jež se právě dostavovala, po okružním lešení několikacentové otesané kameny až nahoru. V každé ruce maje hůl, hluboce schýlen pod svým břemenem, spočívajícím mu na zádech, zvolna krok za krokem vystupoval hamal do výše. Železné svaly jeho nohou byly napjaty jako provazy. Co však bylo nejpodivnějším, hamala doprovázelo více dělníků, kterým však ani nenapadlo, aby mu pomohli nebo nebo břímě mu nějakým způsobem polehčili! Pomoc takovou by ostatně hamal ani nepřijal, protože je hrdý na svou sílu a považoval by to za ponížení, kdyby se musil dovolávat cizí pomoci. Pouze když hamal umdlával — složit balvan a odpočinout si nebylo mu možno — průvodčí nosičovi dali se do rytmického zpěvu, aby jej tak osvěžili a povzbudili k novému vzpružení sil. — Že takové nepřirozené přepínání lidských sil musí mít na zdraví hamalovo časem zhoubné účinky, je pochopitelné.

* * *

Z Dělového náměstí vycházejí na tři strany, podobny třem hlavním tepnám, tři nejdůležitější

bejrutské ulice. Na východ protíná město ulice tripolská, jižním směrem vede ulice velká — *Derb-el-Kebir*. Ulice tripolská a damašská dále za Bejrutem ovšem mění svůj směr, tripolská jde na sever, damašská na východ. Nesmíme se s Bejrutem rozloučiti, aniž jsme podnikli touto trojí ulicí delší vycházku vedoucí nás až na obvod vlastního města!

Pustme se tedy nejprve ulicí tripolskou! Jméno své má odtud, protože silnice, která je jejím pokračováním, přivedla by nás asi po desítihodinné jždě do staré Tripole, jejíž název si Arabové nyní dle své výslovnosti pozměnili v *Tarábulus*. Ulice, vinoucí se rovnoběžně podél pobřeží má s počátku obvyklý ráz lepší východní ulice. Na levo vidíme příčnými ulicemi prosvítati moře s tratí železné dráhy, táhnoucí se hned při břehu. Na pravo půda stoupá, a vidíme v pozadí zelené stráně *Mar-Mitru* s bejrutskými villami. Z budov pošimneme si františkánského kláštera a maronitské koleje sv. Moudrosti, jejíž budova vyniká výstavností a krásnou okolní zahradou. U rakouského konsulátu, kolem něhož se ubíráme, pozdraví nás přívětivě kavas stojící před vchodem — starý *Mahmūd*. Přívětivý onen pozdrav máme co děkovati dobrému bachšiši, kterého se mi dostalo za donesení našeho pasu.

Po čtvrtodinné chůzi město počíná přecházeti ve vesnici. Domky stávají se menšími, chudšími, otrhanějšími. Za to zahrádky se zvětšují, a mezi ně počínají se tlačiti kousky polí.

Po druhé čtvrt hodině dorazíme k mostu Nahr-Bejrút. Tu jsme již mimo obvod města a dýcháme plnou hrudí svěží, nezkažený venkovský vzduch. Kolem nás rozkládají se louky a pole. Na polích rozpínají šedé olivy své zaprášené větve; jinde vidíme zase ječmen, pšenici, zeleninu a jiné plodiny. Morušová pole pečlivě upravená a zalévaná poučují nás, že se nalézáme v kraji kvetoucího hedvábnictví. Tu a tam na rozmezí stojí osaměle charrúb — svatojanský chléb s kovově zelenými listy. Louky — je právě jaro — jsou pokryty svěží zelení a různými květy, mezi nimiž jako král vévodí nádherný druh pryskyřníku — jak se má za to, totožný s onou lilíí polní, o níž Kristus Pán mluvil ve svém podobenství.

Podél stezek a mezi poli táhnou se vysoké kaktusové ploty zastupující zde náš živý plot. Šťavnaté a ostnaté kaktusové listy jsou po okrajích ozdobeny žlutými květy nebo již zralými plody. Nic není na pohled tak krásného a lákavého, jako takový kaktusový plod! Podobá se zralé meruňce podlouhlého tvaru: malé ostnaté skvrny, jimiž je na krvavě oranžové slupce pokryt, činí jej ještě svůdnějším. Než běda nezkušenému cizinci, který sveden byv krásným zevnějškem pokusí se utrhnutí holou rukou kaktusový plod, když se dověděl, že je skutečně jedlým! Tisíce mikroskopicky drobných bodlinek uvázne mu v pokožce, třením se zarážejí jen hluběji, a trvá to aspoň dva dny, než se nepřijemného svědění úplně zbaví. Pouze velbloud

muže beztravně trhati a požívati nasládlé kaktusové plody neloupány.

Nahr-Bejrút valí písčítým řečištěm své vlny k blízkému moři. Je to Magoras starých Řeků, onen Magoras, který byl zbarven krví Adonisa, když jej byl divoký kanec na lovu smrtelně zranil. Ve starém Berytu těšil se proto kult Adonisa zvláštní oblibě. I dnes můžeme viděti, kterak ona fenicko-hellenská pověst vznikla. V době dešťů při každém lijáku červená libanonská prst je odplavována proudy valící se vody, které ji s sebou unášejí do moře. Tu nejen Magoras je zbarven do krvava, ale i moře bývá, zvláště byl-li déšť prudký, až na hodinu cesty zpodobno červenavému blátu. Kolik to milionů krychlových metrů nejlepší prsti ztrácí se takto co rok v moři, a to jen proto, že stráně Libanonu nejsou zalesněny, a že se nikdo nestará, aby byla učiněna nějaká přítrž této stále postupující zkáze úrodného pobřeží Syrie!

Železná dráha se u řeky rozděluje. Hlavní trať obrací se podél řeky na východ k Damašku a smělymi oklikami stoupá mezi libanonskými srázy — pohled odtud je čarokrásný a přímo nepopsatelný — do závratných výší, až za Ain Sofarem ve výši 1400 m dostupuje nejvyššího bodu. Druhá trať patří místní libanonské dráze a vede na sever podél zátoky svatojirské až do Ma'amalteinu. Obě tyto zátoky, jako celé pobřeží Syrie ležící pod Libanonem patří k nejpůsobivějším místům na světě. Těžko pérem vylíčiti onen obraz, na němž harmonicky splývá v těch

nejsilnějších tónech modré moře, bílé vrchy Libanonu, zeleň pobřeží a svahů a k tomu záplava ohnivého slunce! Ne bez příčiny kladou řečtí a římskí romanopisci z 2—4 století po Kr. děj svých historií většinou do Syrie, jakožto do země poesie a romantických dobrodružství. Ovšem byl tehdy Libanon ještě pokryt neproniknutelnými lesy, kde mívali své peleše loupežníci. Než i dnes všechna nepřifeň dějin a osudu nedovedla setřítí onen poetický nádech, který jako lehký mlhový opar obestírá svým půvabem celý zdejší kraj.

* * *

Po tripolské ulici nejbližší výzkumnou výpravu ze středu města podnikneme na jih ulicí damašskou, která nás dovede na silnici směřující k 'Perle Východu', staroslavnému Damašku. Silnicí touto, dříve než byla vystavěna bejrutsko-damašská dráha, ubíraly se co den dlouhé řady karavan sprostředkující obchod mezi pobřežím a vnitrozemím Syrie. Nyní ovšem po slavných kdysi karavanách jsou pouze nepatrné památky. Uvidíme ještě časem řadu velbloudů, která obtíženi nákladem a přivázání jeden k druhému provazem, vážně kráčejí husím pochodem za sebou. Krok jejich je volný a skoro mechanický; na vzepjaté dlouhé šíji, sedí malá hlava s apaticky pohlížejícím zrakem. Celou karavanu, obsahující někdy až čtyřicet velbloudů vede osel, vedle něhož kráčí průvodce — mukári. Druhý průvodce střeží zadní část karavany,

kteřá, zvláště když se proplétá úzkými uličkami města, podobá se vinoucímu se hadu: osel tvoří jeho hlavu, za kterou se celé tělo šine. Každý velbloud — rovněž kůň i osel — má kolem krku jednu nebo více šňůr modrých perel, které prý jej chrání proti uhranutí. Pouze jednotvárný cinkot zvonků přivádí trochu života do stejnoměrného mrtvého pohybu unavené karavany. Než železný oř zatlačil nyní skoro úplně tento patriarchální a prastarý způsob dopravy, aspoň mezi Bejrutem a Damaškem. V Damašku ovšem ruch karavan je dosud v plném květu.

Že ulice damašská byla cestou karavan, o tom svědčí četné chány (karavanseraje) po obou stranách. Jsou většinou zanedbané a spustlé. Slouží k tomu, aby cizinec tam mohl za nepatrný poplatek umístit svá zvířata a své zboží. Takový chán má každá větší ves. Špína v nich přesahuje i obvyklou orientální míru, a Evropan proto se uchýlí do nich jen v nejkrajnější potřebě. Co do nečistoty a množství hmyzu — který tu má dostaveníčko ze všech končin Východu — nečiní chány bejrutské žádné výjimky.

Zabočíme-li z damašské ulice po desíti minutách chůze od El-Burže na levo, přijdeme malou příční uličkou k universitě sv. Josefa OO. Jesuitů — nejvýznačnější a nejdůležitější budově celého Bejrutu. Její imponantní průčelí již z přístavu upoutá zraky cizincovy. Celá stavba je provedená z tesaného kamene a skládá se ze tří křídel; v prostředním z nich je krásný kostel Božského Srdce v maursko-arabském

slohu. V pozadí za hlavní stavbou nalézají se místnosti tiskárny. S plochých střech univerzitní budovy jest, mimochodem řečeno, jeden z nejkrásnějších pohledů na Bejrut a na Libanon, zvláště k večeru při západu slunce, když svahy Libanonu a osněžené vrchy El-San'iu planou ohnivým odleskem slunce, jež zachází na protější straně do moře.

Bejrutský dům Otců Tovaryšstva Ježíšova jest středem jejich syrské misie obsahující okolo 60 misijních stanic, je středem náboženského života katolických a maronitských Arabů a jest středem vědeckého ruchu v celé Syrii vůbec.

Universita bejrutská neodpovídá ovšem úplně tomu, co si obyčejně universitou představujeme. Obsahuje především fakultu lékařskou, kde posluchači se vyučují vědě lékařské a lékárnictví. Počet posluchačů bývá do 300. Pro nedostatek předběžného vzdělání ovšem lékařské studium nemůže dostoupit té výše jako u nás, než proto význam lékařské fakulty není menší. Jeť vedle lékařské školy v Ca'ihradě jedinou toho druhu v turecké říši a vychovává co rok celou řadu lékařů a lékárníků na tamější poměry až velmi vzdělaných. Co to znamená pro Orient a východní zdravotní poměry, lze si myslit. Posluchači přináleží všem vyznáním a národnostem: jsou tu vedle domorodých Arabů Arméni a Řeci z Malé Asie, Turci, Peršané, Kurdové, Židé atd. Fakulta orientální při bejrutské universitě je určena pro studium orientalistiky; více nežli pro

východany samy má význam pro učence evropské, kteří přicházejí na Východ, aby studovali na místě různé odbory nyní tak vzkvétající orientalistiky.

Třetí část university tvoří fakulta theologická spojená se seminářem, kde kandidáti kněžství různých sjednocených ritů ze všech východních diecesí nabývají opravdu vědeckého vzdělání a ascetické výchovy. Kněží, kteří odtud vycházejí a kteří pak v rodných místech působí, dávají naději, že se časem zdaří úroveň východního kleru — nyní opravdu velmi nízkou — opět povznést tak, jak toho vyžaduje postavení kněze vůbec a jeho význam pro východní křesťanské obyvatelstvo zvláště.

Ke třem zmíněným fakultám druží se collège t. j. střední škola odpovídající našemu gymnasiu. Učební plán je celkem týž jako ve Francii; studium trvá 9 let. Bakkalaureát — naše matura — z jesuitské koleje je uznáván francouzskou vládou a umožňuje tudíž mladíkům, kteří ukončili své střední vzdělání u jezuitů bejrutských, pokračovat ve studiích na francouzských universitách. Chovanců, z nichž více než polovina bydlí v internátě, jest na pět set a jsou většinou maronité.

Nemenší význam než universita sama má jesuitská tiskárna v Bejrutě. Jesuité tu takřka vydupali z půdy maronitským a katolickým Arabům celou vědeckou literaturu. Katalog knihtiskárny — zajímá-li se o něj čtenář, ať o něj požádá korrespondenčním lístkem — podává

o tom výmluvné svědectví. Klasický překlad celého Písma Svatého, slovníky, gramatiky, chrestomatie arabské, učebnice všeho druhu, katechismy a biblické dějepravdy pro obecné školy, díla ascetická původní i v překladech, literatura zábavná, vydání starých arabských básníků, týdeník politicko-poučný „El-Bašir“, měsíční vědecká revue „El Mašriq“ redigovaná patriarchou arabistů P. Cbeikho: vše to představuje duševní dílo, jehož dosah a význam pro katolictví na Východě nedá se ani ocenit. To musejí uznat a uznávají i nepřátelé Jesuitů. Arabové katolíci a maronité jsou také řádu za jeho obětavost ze srdce vděční. Slovo „jasu“ — „jesuita“ má zde nejlepší zvuk, a to nejen u katolíků, ale i u mohamedánů a ostatních vyznání.

Trvalo by to dlouho, kdybych chtěl šíře mluvit o bejrutské universitě sv. Josefa, v jejíchž zdech jsem plného půl roku požíval opravdu východního pohostinství! Vraťme se opět na damašskou silnici a pokračujme v přerušené vycházce. Téměř mimo město vidíme klášter nazaretských řeholnic (Dames de Nazareth), které tu mají velký pensionát pro vzdělání dívek — protějšek to k jezuitskému collège. Za klášterem dále po levé straně prostírají se hřbitovy katolický, židovský, protestantský. Vedle zaprášené silnice táhnou se telegrafní dráty na železných tyčích ozdobených půlměsícem. Dřevo je tu tak vzácné a tak láká obyvatelstvo ke krádeži, že je pro vládu opravdu výhodnější objednávat telegrafní tyče ze železa.

Mezi poli a kaktusovými houštinami dospějeme konečně ke dragounským kasárnám a bejrutskému lesu — El Herš. Kterýsi bejrutský paša v dobré chvíli dal tu vysázet plochu několika hektarů piniemi, a tak má nyní Bejrut opravdový les — skutečná to zvláštnost na Východě. Pinie se tu daří znamenitě. Bylo by třeba jen mezi skály na svazích Libanonu naset piniového semena, a během třiceti let by byl Libanon pokryt lesy — ale není nikoho, kdo by to učinil! Týž paša, jemuž bejrutský les děkuje za vznik, měl sice takový úmysl a rozdal obyvatelstvu okolních libanonských vesnic celé pytle piniových semen — ale tito, protože zde nebylo dozoru, použili semena ku přípravě chutného národního jídla fatájjir, které se právě hotoví ze sekaného masa, cibule a piniových semen. Asi hodinu široká rovina, která se od piniového lesa k Libanonu rozestírá, vyniká svou úrodností. Pohled na ni je rozkošný. Na pravo na prvních návrších Libanonu třeba si všimnout městečka Bteddin, kde libanonský guvernér má své letní sídlo.

* * *

Třetí hlavní bejrutská ulice jest, jak jsme slyšeli, Derb-el-Kebír. Od dělového náměstí jdeme nejprve směrem západním. Na levo máme klášter Lazaristů, na pravo maronitskou katedrálu vystavenou v sedmdesátých letech dle plánu chrámu Santa Maria Novella v Římě. U hlavních tureckých kasáren zahňeme na pravo a ubírajíce se vedle Pruské lékárny, kapucínského kláštera a

a pruského sirotčince přijdeme do ulice Pruské, Derb-el-Prusianije — která není než pokračování ulice Velké. Název svůj — na který jsou naši sousedé z Říše bydlící v Bejrutě velmi hrdí — má od německého konsulátu, který se tu nalézá a od některých jiných německých institutů hlavně od pensionátu německých protestantských diakonisek. Jinak se Pruská ulice v době dešťů vyznamenává pouze bezedným blátem, které jest superlativem bláta bejrutského a bezpochyby bláta na světě vůbec.

Pruská ulice vede na předhoří případně zvané Râs Bejrut — Hlava Bejrutu. Râs Bejrut je celý pokryt žlutým pískem, v němž pouze místy se uchytila houževnatými kořeny pinie. Je to malý poloostrov se tří stran omývaný mořem; břehy tvoří skály zvláštní formace, rozervané nárazem vln v bizarní tvary. Nejzajímavější část pobřeží tvoří tu tak zvané Holubí jeskyně, oblíbený cíl vycházek pro bejrutany. Na severním břehu Râs Bejrutu stojí maják, ukazující lodím cestu do přístavu.

Mezi rozptýlenými skupinami domů, které jsou podél břehu na Râs Bejrutu roztroušeny, rozsáhlostí i výstavností vyniká budova Protestantské Americké Koleje. Kolej tato má býti protestantským konkurenčním podnikem proti ústavu jesuitů. Vyučování i vychování je tu anglické. Kdežto u Jesuitů je hlavní zásadou výchovy přísná kázeň, v protestantské koleji je zavedena dle amerického způsobu zásada co největší svobody a volnosti pro žactvo. Co arabští

hoši při této americké svobodě dovedou, o tom si vyprávějí v Bejrutě skoro neuvěřitelné historky. Chodec mimojdoucí uvidí chovance, jak sedí v oknech s nohama na venek, kdežto druzí skotačí po střeše. Hned po prohlášení svobody mladoturky ukázali svého amerického ducha tím, že všichni — jsou většinou Maronité, Řeci a mohamedáni — jednomyslně odepřeli účastnit se povinné nedělní protestantské bohoslužby a zahájili k tomu cíli všeobecnou stávkou. O jídlo, které se v poledne a večer předkládá na společných mísách, bývají prý sváděny hotové půtky.

Pobřežní skály na Râs Bejrutu sahají dosti daleko do moře. Přeskakujíce se skály na skálu můžeme se na některých místech dostat značně od břehu. Je to zvláštní pocit sedět na takové skále a býti odevšad obklopen mořem, které, je-li poněkud neklidno, se všech stran doráží, vše a bije na boky skalního balvanu. Je to ohlušující a omamující symfonie „velehlučného“ moře. Podivné akordy, obsahující všechny tóny od jemného šplounání do řevu třímetrové vlny, přecházejí jeden v druhý a slévají se v harmonii plnou něhy i divoké síly. Vlna za vlnou se přiháná a v bezmocném vzteku rozbíjí si vzpěněný hřeben o žulový kámen, který tu snad již po tisíce let vzdoruje jejímu úsilí. Dopřáli jsme si s kollegou P. Š. častěji požitku býti takto přítomnými koncertu, který nám dávalo — zdarma a bez vstupného — moře. Mnohou hodinu jsme strávili na bejrutských skalách, kde také leckdy jsme se modlívali svůj brevíř. Hlahol moře po-

skytoval nám úchvatný doprovod k žalmům „Benedicite omnia opera Domini Domino“ a „Laudate“, v nichž žalmista tak krásně líčí moc a slávu Boží v přírodě.

* * *

Bylo by k tomu třeba fantasmie a péra arabských poetů, kteří za dne prohánějí se pouští a večer před stanem pod září hvězd skládají své básně, kdybych chtěl čtenáři vylíčit půvab teplé jižní noci v Bejrutě!

Parný den minul. Slunce se pohřbilo na západě do mořských vln a na Libanonu dohořel poslední odlesk, kterým zapadající Foibos na rozloučenou políbil bílé vrcholy Džebel-el-Sanínu a Džebel-el-Knisi. Na bezmračném nebi zazářily hvězdy. Obloha není modrá, nýbrž téměř černá jako samet, a čím více hvězd vychází, tím se zdá černější a tmavší. Lesk a jiskření hvězd stává se stále intenzivnějším, až se podobají do běla rozžhaveným dýmům. Paprsky jejich se tiše třesou a chvějí vzduchem a lichotivě se houpají na kolébavých vlnách moře.

V tom na východě to zaplálo, jakoby někde za obzorem šlehl vzdálený blesk. To vychází měsíc. Jeho stříbřitý roh se výnořuje za osněženým Libanonem. Vrcholy hor zahalené lehkou noční mlhou koupají se v záplavě jeho bílého světla. Cudná Artemis nastupuje svou noční pout, a všechny hvězdy, ba i zářivá Venuše, blednou při jejím objevení plném čistoty a veleby.

To je chvíle, kdy podle příkladu ostatních

bejrutanů vystupujeme na terasu, abychom užili po denním žáru večerní pohody a osvěžili své nervy nočním chladem. Kouříme obvyklou cigaretu a při tom oddáváme se snění a pozorování. Svěží vánek přicházející od moře a prosycený slanou vůní příjemně ovívá naše tváře.

Pod námi odpočívá stotisícové město. Není tu stopy po onom ruchu, jaký o této chvíli proudí ulicemi evropských měst při záři elektrických lamp. Ulice tu vůbec osvětleny nejsou, nebo jen místy — také pokrok! — kmitá plynový plamének. Obyvatelstvo dlí jako my většinou na terasách a střeších domů. Všude vládne klid a ticho; pouze od pobřeží zaznívá až k nám přítulný hukot věčně neklidného moře.

Elektrické lampy parníků odpočívajících v přístavu závodí svou září se světlem hvězd. V polotmě vidět ohromná tělesa dvou a tříkomínových parolodí. Zahvízdnutí parní píšťaly neb sirény časem oznamuje, že nová loď sem přibyla nebo že opouští přístav.

Večerní ticho je náhle přerušeno zpěvem, který se ozval na nedaleké střeše. Melodie je nám tak cizí, že jí nedovedeme skoro ani zachytit uchem, cítíme v ní pouze utajenou melancholii a prudkou vášnivost. Krční hlas, jakým se na Východě vůbec zpívá, četné trilky a nezvyklé intervaly: vše to působí, že arabský zpěv připadá Evropanu čímsi zvláštním a neznámým, jako zase Orientál nemá sluchu a pochopení pro melodie naše. Zpěv prý je výrazem a odleskem duše lidské. Je-li tomu tak, pak při poslouchání zpěvu

cítíme, jak hluboká propast dělí duši východana a jeho kulturu od nás Evropanů. Opravdu dobrý arabský zpěv neslyšet často; za to setkáme-li se s dobrým zpěvákem, tu jeho zpěv přese všechny zvláštnosti vlastní arabskému zpěvu učiní i na nás silný dojem. Ku zpívání ve sboru se arabský zpěv nehodí; zpravidla, i v křesťanských chrámech jeden předzpěvuje, sbor pak po každé sloce opakuje refrén.

Zpěv umkl. Za to v sousední ulici ozval se prudký štěkot psů. Pro psy, tyto bezdomné a vyděděné parie mezi zvířaty Východu, nastává v noci doba vlády po městě. Ve dne válejí se netečně a ospale ve špině a mezi odpadky na ulicích uchylující se se plaše před člověkem do zákoutí; zaštěkat se pouliční pes ve dne neodvážívá. Za to v noci cítí se pány ulice a mohou se stát osamělému chodci i nebezpečnými. Každá ulice má své vlastní psy, kteří nepřipustí sem žádného spoludruha z jiné čtvrti města; odváží-li se některý pes nebo zbloudí-li do cizí ulice, tu se na něj všichni sverně vrhnou a bez milosrdenství jej vypudí, po případě i ukousají. Nezbední výrostci leckdy večer, když bujná krev jim nedá pokoje, zaženou holemi psy z několika ulic do jiné čtvrti města. Zahnaní psi nemohou pak nalézt ulici svoji, ostatní psi je pronásledují a následek toho je ohlušující štěkot a řev, kterým se aspoň půl hodiny ozývá celé město. Jsou-li ovšem výrostci při svém počínání dopadeni, tu je také přiměřená odplata nemine.

A opět na jiné straně města houklo několik

výstřelů, po nichž následuje shon lidí, křik a pláč žen vybihajících z domů. Je to pouliční vražda, která tu bývá mezi křesťany a mohamedány na denním pořádku. Výstřely ty ozývající se krásnou a teplou jižní nocí nám připomínají, že jsme v zemi fanatismu a náboženské nenávisti.

Opět vše utichlo. Hvězdy dále stejnoměrně září: luna vystoupila již vysoko nad obzor a leje své bledé světlo na celé město, na piniové lesy i olivové sady. Hledáme zrakem na nebi známá souhvězdí; poloha jejich je poněkud jiná než u nás, hlavně polární hvězda stojí mnohem níže nad obzorem. Podle polární hvězdy pokoušíme se určit směr, kde leží naše vlast, od níž jsme tak vzdáleni. S povzdechem posíláme do domova pozdrav přes moře, kraje a hory, které nás od něho dělí! Přece bychom za všechny půvaby a vši nádheru Orientu nedali onen kus půdy, kde jsme se zrodili a který nazýváme otčinou . . . V cizině cítíme teprve, jak je nám milou a drahou!

Jest již jedenáct hodin. Vzduch stává se chladnějším. Třeba opustiti terasu, protože je to chvíle, kdy nastupuje noční vlhkost, kdy začíná padat rosa a kdy po terasách domů se plíží nebezpečný host — zimnice. Loučíme se proto posledním pohledem s mořem, hvězdami a měsícem a ubíráme se k odpočinku, na lože, kde se nám bude zdát ne o kouzlech jižní letní noci — ale o drahém domově! — — —

A tak se loučím i já s laskavým čtenářem,
který se neobtěžoval doprovázet mne v duchu
na mých potulkách Bejrutem !

VII.

Libanon.

Jistě nám všem již z dětských let, kdy nám byla v národní škole vykládána biblická dějprava, vtisklo se dobře do paměti jméno Libanonu. Často a při různých příležitostech je v Písmě sv. řeč o tomto pohoří. Nejznámějším a nejproslavenějším byl Libanon svými bohatými lesy a hlavně svými cedry, jejichž vzácné dřevo bylo za starověku zvláště vysoce ceněno. Dělníci a řemeslníci, které si vyžádal Šalomoun od syrského krále Hirama, dopravili také do Jerusaléma s Libanonu mnoho cedrového dříví, jehož bylo použito jak při stavbě chrámu jerusalémského, tak i při stavbě královského paláce. Ba část tohoto paláce, protože měla sloupoví ze dřeva libanonských cedrů, slula „dům libanonského lesa“. (III. král. 7, 2).

Libanon byl Israelitům dobře znám. Tvořil severní hranici zaslíbené země, a styk Israelitů se sousedními Feničany, kteří obývali na Libanonu a jeho úpatí, byl od dob nejstarších velmi čilým. Ovšem byl styk ten národu vyvolenému

spíše ke škodě než ku prospěchu. Z Fenicie šířila se hlavně mezi Izraelity modloslužba Bálova, kterou mezi jiným podporovaly a šířily princezny fenické, jež králové israelští pojali za manželky. Tak i smutně proslulá Jezabel, manželka Achabova, byla dcerou Etbaala, krále tyrského.

Mimo lesů a cedrů na Libanonu mluví Písmo svaté též o jeho cypřiších, o prudkých bystřinách, které se řítí s jeho boků a svlažují jeho stráně (Píseň Písní 4, 15), o květech, jež tam pučí (Nah. 1, 4), o vůni, jež se řine z jeho lesů (Os. 14, 7), o sněhu, jenž kryje jeho vrcholky (Jer. 18, 14), o jeho vínu, které se tam daří (Os. 14, 8), o jeho kráse a slávě (Is. 35, 2)!

Vidíme z toho, že na mysl Izraelitů a hlavně starozákonních proroků působil Libanon neobyčejným půvabem a kouzlem! A není divu. Když pohlédl Izraelita ze Samaří neb z Galileje k severu, tu viděl tam v mlhavé dálce na obzoru vysoké hřebeny Hermonu a jiných vrchů libanonských, na nichž skoro celý rok bělal se sníh. Kdežto Palestina již tehdy neměla ani lesů ani dostatek vody, po stráních Libanonu proudivy hojné potoky a rozestřaly se husté prastaré hvozdy; když v Palestině pražilo žhavé letní slunce, v údolích Libanonu vanuly svěží a občerstvující vánky!

Také Řekům a Římanům byl Libanon zemí krásy a poesie. Milostné povídky a romány, jež v druhém a třetím století po Kr. byly velmi oblíbeny, mají za dějiště obyčejně Syrii, t. j. Libanon s pobřežím. Loupežníci, kteří ve skalních

slujích a hustých lesích na Libanonu mívali své skrýše, hrají obyčejně v těchto vypravováních důležitou úlohu.

I sám Božský Spasitel posvětil Libanon svou přítomností. Když se z Dekapole ubíral do končin Tyru a Sidonu, tu jeho posvátné nohy ubíraly se po stráních Libanonu a jeho zrak spočinul na jeho lesnatých svazích, sklánějících se prudkými srázy k pobřeží, kde ležela obě ona města!

Název Libanon odvozuje se od semitského kmene „laban“, býti bílý. Tedy Libanon značí totéž co „Bílá hora“ neb „Bílé pohoří“. Název tento přichází již v klínových nadpisech assyrských ve formě „Labuanu“ (Schrader, Keilinschriften 1883, p. 183.) Jména toho dostalo se Libanonu pravděpodobně proto, že nejvyšší jeho vrcholky jsou po značnou část roku pokryty sněhem. Sníh je na východě zjevem řídkým, takže velmi snadno dá se vysvětliti vznik onoho označení, které je pro Libanon s jeho osněženými vrcholky velmi případným a charakteristickým. Méně se zamlouvá výklad Robinsonův, který má za to, že Libanon dostal své jméno od bělavých pobřežních skal.

Pohlédneme-li na mapu, vidíme, že východní břeh Středozemního moře táhne se čarou brzy klikatou, brzy zase rovnou od severu k jihu. Celý kraj, ležící podél tohoto pobřeží, v němž je zahrnuta i Palestina, nazývá se dnes Syrie. Syrie sluje arabsky eš-šam, t. j. „levá či severní“ krajina na rozdíl od kraje ležícího na pravo či na jih,

t. j. sousední části poloostrova arabského, jenž proto se nazývá „el-jemen“.

Celou Syrii od severu k jihu táhne se rovnoběžně s pobřežím dvojí horské pásmo oddělené od sebe náhorní rovinou. Obojí pásmo má v různých částech různou výši; největší výšky dosahuje uprostřed Syrie, a právě tato část sluje Libanon. Libanon je vlastně název jen pásma západního, pásmu východnímu již staří Řekové říkali Antilibanon. Dnes užívá se pouze názvu Libanon. Libanon a Antilibanon jsou od sebe odděleny úrodnou rovinou, která za starověku slula Coelesyrii, dnešní její název je El-Bekaa. Na západě omývá úpatí Libanonu moře Středozemní — na východě svahy Antilibanonu přecházejí v písek arabské pouště: mezi tímto dvojím mořem, mořem vodním a mořem písku, týčí Libanon svoje temena.

A na pobřeží obojího onoho moře po obou stranách Libanonu jsou rozložena dvě velká a památná města: u moře Středozemního je to Bejrut, na Východě pak, kde počíná poušť, je to Damašek. Obě města jsou od nedávna spojena drahou, která vede přes Libanon a která dává cestujícím možnost nablédnout do samého srdce libanonského pohorí.

Dráha tato, vystavěná francouzsko-belgickou společností, slouží opravdu ke cti moderní stavitelské technice. Dráha musí překonat obromně stoupání, poněvadž Libanon hned od pobřeží prudce se zvedá do výše. Stavěna je dle smíšeného Abtova systému, totiž tam, kde je stoupání

příliš srázné, užívá se ozubeného kola u lokomotivy. Nejvyššího bodu dostupuje dráha za stanicí Ain Sofar, kde překročuje hřeben Libanonu ve výšce 1487 metrů. Jaká je to vskutku imponantní výška, poznáme, uvedeme-li si na mysl, že dráha má své východisko v Bejrutě, tedy u samé hladiny mořské.

Jest jistě málo tak velkolepých pohledů na světě, jako je pohled na Libanon, když cestující se na lodi blíží k Bejrutu. Z modré mořské hladiny vyrůstají najednou a tyčí se až k oblakům obrovské spousty hor a skal. Od vrcholů, které jsou poprášeny bílým sněhem, táhnou se dolů v křivolakých liniích údolí a stráně až k zelenému pásmu, který se rozkládá na úpatí těchto horských velikánů. Na stráních tulí se a krčí skoro mikroskopicky malé osady a vesničky, na každém vrcholku, který mezi svahy jen poněkud vyniká, jistě shlédneme malý maronitský klášter, který se podobá strážnému domku, střežícímu okolní osady.

Úplně dole, tam, kde mořské vlny omývají břeh, na mírně vlnitých pahorcích pobřežního pásu, leží Bejrut. Poloha města je opravdu královská. Vzadu zvedají se jako kamenné stěny svahy Libanonu, do jejichž ochranného stínu se Bejrut takofka tulí. Vpředu jasná hladina moře ozářena žhavým jižním sluncem. A mezi tropicky bujnou zelení úrodného pobřeží rozkládá se stupňovitě na návrších město, čítající dnes 150 tisíc obyvatelstva! Nejkrásnějším je tento pohled při západu slunce, kdy paprsky sluneční zlatí

odleskem svým i osněžené vrchy Libanonu i jeho skalnaté boky i bílé domy bejrutské!

Bejrut je největším a nejdůležitějším městem na celém syrském pobřeží. Je také jediným městem, které má dobrý přístav, do něhož se mohou lodi bezpečně uchýlit. Všechn obchod Evropy se Syrií a zeměmi ležícími za Libanonem ubírá se dnes přes Bejrut, takže vzrůst a rozmach Bejrutu je v posledních letech velmi rychlým.

I Bejrut je sice městem čistě orientálním se vším, co k tomu patří: s orientálním křikem, s orientální špínou i s orientálním nepořádkem. Přes to ale vliv evropské kultury je tu nepopíratelným. Uvidím jen tři věci, které má snad jediný Bejrut v celém Východu. Je to předně — voda z řeky Nahr el-Kelb, dále je to plynové osvětlení a posléze elektrická tramway. Rozumí se, že každý Bejrutan je na tyto vymoženosti svého rodného města náramně hrdým!

Bejrut je také tím největším křesťanským městem na Východě, neboť z jeho obyvatelstva přes devadesát tisíc, tedy dvě třetiny, jsou křesťané. Z největší části jsou to Maronité a pak nesjednocení Řekové. Mohamedánský živel ustupuje v Bejrutě úplně do pozadí.

Každému příchozímu, který z lodi kochá se pohledem na Bejrut, jistě je nápadnou obrovská budova, která ovládá celou východní část města. Je to katolická universita, kterou vedou členové řádu Tov. Ježíšova. Universita ona je zároveň středem celé katolické missie syrské, kterou spravují Jesuité.

O Libanonu praví krásně arabští básníci, kteří jej opěvují, že na temeni jeho sedí zima, v roklích ukrývá se podzim, na stránkách rozkládá se jaro, na úpatí pak vládne léto. Slova ta jsou nejen poeticky krásná, ale i pravdivá a dobře vystihují ráz podnebí a rostlinstva libanonského. Neboť na úrodném pruhu, který se táhne mezi mořem a Libanonem a na němž také leží Bejrut, podnebí má ráz skoro tropický. Od května do poloviny října neprší vůbec. V polovině října přijdou první deště, které ovlaží vypráhlou půdu a připraví ji k orbě a osevu. V lednu a únoru deště jsou každodenním zjevem a proměňují se často v několikadenní lijáky. Ovšem třeba zažít takový tropický liják, abychom poznali rozdíl mezi ním a naším evropským deštěm! Za mého zimního pobytu v Bejrutě leckdy jsme se v takový zimní den dali vylákat krásnou pohodou na procházku. Po čtvrt hodině však ukázalo se nad Libanonem temné mračno, a než uplynulo deset minut, již se lily za třeskotu hromů a blesků opravdové proudy vody na zemi! Za čtvrt hodiny bylo opět po bouři a po dešti a slunce opět teple zářilo s modré oblohy. Za půl hodiny však přišlo nové mračno s novým lijákem a novou bouří. A tak se to opakovalo třeba desetkrát za den. V létě je v Bejrutě skoro po kolena jemného, jako mouka žlutavého prachu. Jaké bláto potom se vytvoří v zimě za zimních dešťů — o tom těžko vypravovat a sotva se to dá slovy vylíčit!

Za takových zimních dešťů klesne teplota až na 8—10 stupňů nad nulou. Sotva však

za oblačky zasvitne sluníčko, ihned se oteplí, takže skutečné zimy vlastně v Bejrutě není. V dubnu bývají poslední deště, koncem dubna pak nastává opět ono bezdeštné období, kdy skoro celou dobu se na obloze neukáže ani mráčku a slunce den jak den praží a pálí vysýchající půdu. Mořský vánek, který vane ve dne od moře, v noci pak z hor k moři, poněkud zmírňuje ono letní vedro, přes to ale nejen nezvyklý cizinec, ale i domácí lidé horkem tímto mnoho trpí. Když pak časem počne váti od pouště horký vítr zvaný chamsin, tu vedro stává se nesnesitelným, poněvadž ani v noci nenastane ochlazení vzduchu. Teplotura dostupuje 40° Celsia, vzduch je pln jemného prachu. Chamsin působí velmi nepříznivě na celý nervový systém: člověk se stává malátným, chabým, a při tom dráždivým; namahavější práce při tom schopným není, ba někteří, kdo jsou citlivější, přímo onemocní a musí si ulehnutí do postele. Podotýkám k vůli zajímavosti jen to, že i v ústavě OO. Jesuitů různé ony přestupky chovanců, jako je neposlušnost, vzdorovitost nebo pravice, bývají mnohem mírněji trestány, když právě vane „šlug“, jak chamsinu Arabové říkají. Na štěstí takový chamsin netrvá dlouho, obvykle jen 3—4 dny. Nejčastěji se dostavuje v květnu a v září. Chamsin je onen vítr, o němž čteme v knize proroka Jonáše (4, 8): „A když vzešlo slunce, přikázal Hospodin větru horskému a zhoucím: i udeřilo slunce na hlavu Jonášovu, a bylo mu horko: a žádal duši své, aby umřel, a řekl: lépe jest mi umřít, nežli živu býti.“

Když v květnu zavane první chamsin, tu růže, květy a všechna jemnější zeleň bývá jím přímo spálena.

Pobřežní pás, na němž i Bejrut leží, je vlastně naplaveninou, jež se během staletí zde usadila z prsti, kterou deště splachují s Libanonu. Libanon sám je složen z červenavého vápence, který, když zvětrá, poskytuje náramně úrodnou půdu. Tím úrodnějším je ovšem ono naplavené pobřeží. Květena tu má jak řečeno ráz tropický. Daří se tu datlové palmy, které tu dozrávají, banány, cukrová třtina, granátová jablka. O pomorančích a citronech ani nemluví. Pole a zahrady jsou od sebe odděleny vysokými kaktusovými ploty, které dosahují často neuvěřitelné výšky a musejí býti vždy za 2—3 léta vysekávány. Že zde, jako na celém Východě, jedním z nejrozšířenějších a nejužitečnějších stromů jest oliva, netřeba ani podotýkat. Charakteristickým stromem je též „charrub“, t. j. svatojánský chléb, statný to strom, který stojí obvykle o samotě v poli neb na mezích a svým hustým, tmavým listím skýtá příjemný stín.

Libanon byl kdysi pokryt bohatými a hustými lesy. To se ovšem od těch dob mnoho změnilo. Lesy dnes s Libanonu vyhlazeny úplně. Plenění ono datuje se ovšem od dávných dob. Již Feničané lesů nešetřili; králové assyrští a babylonští, když se zmocnili Libanonu, ještě více kořistili z lesního bohatství libanonského. Římané, vidouce, jaké osudné následky toho ničení lesů bude mítí pro celý kraj, snažili se, pokud to šlo,

lesy chrániti. Hlavně od císaře Hadriana nalézáme na různých místech vryté do skály nápisy, jimiž se čtyři druhy stromů prohlašují za majetek císařův; kácení těchto druhů bylo proto zakázáno.

Zkáza libanonských lesů byla dokonána za vlády arabské a turecké, a to tak důkladně, že dnes není po slavných kdysi lesích ani památka. Smutně ční nyní holá temena a stráně libanonské do výše: místo bujné zeleně lesů vidět všude jen skály a kámen.

Zničení lesů na Libanoně mělo zlé následky. Zimní deště, které, jak již řečeno, jsou neobyčejně prudké, splachují se stráně libanonských úrodnou prst více a více a zanášejí ji do moře. Když takový zimní déšť trval několik dnů, tu je moře na 4—5 kilometrů červenožlutě zbarvené od prsti, kterou bystřiny a potoky přinesly s Libanonu. Jsou to tisíce a tisíce krychlových metrů té nejlepší půdy, které tak přicházejí na zmar! A Libanon i jeho obyvatelstvo stává se následkem toho co rok chudším!

V tom, že v zimě řeky libanonské jsou prstí, již s sebou unášejí, zbarveny do červena, má asi svůj původ starověká báje o Adonisovi, která má svůj vznik právě ve Fenicii, neboť Řekové ji převzali od Feničanů. Krásný Adonis, miláček Artemidy, byl na lovu poraněn divokým kancem a od této rány zemřel. Byla to právě řeka Lykos, dnešní Nahr-El Kelb, kam děj báje oné byl kladen. Když v zimě vody řeky se zkalily do červena, tu barvu onu odvozovali Feničané od krve Adonisovy, která prý tok řeky zbarvuje.

Bylo by k tomu potřeba ohromného nákladu, aby Libanon byl zase zalesněn, a to aspoň do té míry, by se stálému odplavování půdy učinila přítrž. Kde ovšem je na povrchu již tvrdá, holá skála, tam se nedá mnoho dělati. Než přece jen v údolích je mnoho míst, kde se prst dosud udržela a kde by se dala ještě uchrániti.

Nějaké pokusy se zalesňováním byly sice učiněny, ale ty jsou bezvýznamné. Minulý paša bejrutský dal v Bejrutu vysázet piniový les, který je asi půl hodiny dlouhý a široký; je to jediný větší les, který lze na Libanonu užítí. Týž paša objednal též mnoho semena piniového a rozdal je domácímu obyvatelstvu za tím účelem, aby je na svých pozemcích zasázelo. Obyvatelé však ukázali pro celou věc velmi malé porozumění. Z piniového semena smíchaného se sekáním skopovým masem připravují totiž Arabové velmi chutné domácí jídlo: místo, aby semeno piniové zasázeli, raději je označeným způsobem snědli sami — a Libanon stojí dnes smutný a holý jako dříve!

Jediná věc, která poněkud zbytky stromoví na východě chrání, je — pověra. O některých stromech, hlavně je-li strom velký, starý nebo je-li jich více ve skupině, zpravidla je rozšířeno mínění, že tam má své sídlo nějaký duch — Arabi mu říkají džin — který by se mstil a hněval, kdyby jeho stromu bylo nějak uškozeno. A toho se každý východan bojí více než hněvu samého Allaha! Takové posvátné stromy obyčejně poznáme po tom, že na větvích jejich je

navěšeno a ovázáno množstvím malých hadříků: tím se domnívají, že ducha usmíří a sobě ho nakloní.

Marně tu také pátrá zrak poutníkův po oněch kdysi tak slavných libanonských cedrech! Cedr, arabsky a hebrejsky arz, který byl kdysi chloubou a slávou Libanonu, jest jehličnatý strom, podobný našemu modřínu, jehličí jeho však nepadá na zimu, jak je tomu u modřínu. Cedr roste více do šířky než do výšky, dosahuje obrovského věku, a také obrovských rozměrů. Vonné dřevo jeho bylo za starověku vysoce ceněno. Cedrů je dnes na Libanonu pouze 400 kusů a tyto nalézají se výš 2000 metrů, asi devět hodin cesty na jihovýchod od pobřežního města Tripolis. Skupina těchto cedrů je k ochraně obrazena zdí; uprostřed nich stojí malá maronitská kaplička. Cedry tyto jsou poslední relikvií bývalých dob, kdy celý Libanon byl pokryt cedrovými lesy. Přístup k cedrům je velmi nesnadným a je možným pouze v letní době, kdy v okolí není sněhu. Poněvadž jsem byl v Bejrutě v době zimní a jarní, musil jsem bohužel vzdáti se úmyslu navštívit tyto poslední Libanonské cedry.

Město Bejrut je taková branou, kterou vstupujeme do oblasti Libanonu. Dráha pak bejrutskodamašská nás odtud dopraví až do samého nitra pohoří. Myslím, že je na světě málo drah, Alpy nevyjímaje, které by cestujícím poskytovaly romantičtějšího a velkolepějšího pohledu. Nedaleko za Bejrutem začíná dráha vstoupat. Vše stále mezi údolními a stráněmi, které každou

chvilí otvírají poutníku nové, překvapující panorama. Libanon zdá se býti i z Bejrutu velkým, ale teprve, když se nalézáme na jeho svazích, tu rozměry jeho před námi taková vzrůstají a se šíří, teprve zde si poutník uvědomuje jeho nádhernou velikost. Po obou stranách jsou větší a menší vesnice, mezi nimi pak jsou roztroušeny villy a hotely, kam v době letních prázdnin se uchylují zámožní Bejrutčané, aby tu užili svěžího horského vzduchu. Také květena se mění tou měrou, jak stoupáme do výše. Kde jest jen trochu půdy, vidíme, že je pilně vzdělaná a osázená, hlavně pak revou a morušemi. Hedvábnictví, které tu zavedli ještě byzantští císařové, tvoří totiž hlavní zdroj příjmů libanonského obyvatelstva. Moruše bývají sázeny na terasách, které amfiteatrálně se zvedají po svazích strání. Mimochodem podotýkám, že i libanonský tabák náleží k těm nejlepším druhům, jaké se na východě daří.

Dráha stoupá stále výše. Míjíme stanice Aleih, Ain Sofar, Ain Zahalte. Kraj se tu stává divočejším a méně obydleným. Při tom však stále vidíme pod sebou Bejrut a moře, na něž s ptačí perspektivy zíráme přes vrcholy propasti a údolí, jež jsme zanechali pod sebou. Hrud' se při tomto téměř nedozírném pohledu šíří a člověku uchvácenému velkolepostí přírody připadají na mysl slova žalmu: „Chvalte Hospodina hory a všichni pahrbkové... Chvalte jej země i všechny propasti!“

Přes hřbet Libanonu prodírá se dráha

průsmykem, který leží ve výši 1487 metrů mezi Džebel el-Sannin (2750 m) a Džebel el-Knisi (2020 m), dvěma to obry, kteří tu stojí po obou stranách jakoby na stráž. Jsou ovšem v Libanonu ještě vyšší hory, neboť na př. Džebel Makmal a Dabr el-Kodib mají oba přes tři tisíce metrů. Nahoře v průsmyku, kudy projíždí dráha je úplně pusto. Nevidět tu již žádného rostlinstva, všude jen skály. Vítr je tu již ostrý a studený. Vesnice zde není, všude jen poušť a samota. Pouze divoká liška neb šakal se tu objeví a zfrá udiveným zrakem na vlak ženoucí se okolo.

Za průsmykem Libanon rychle se sklání dolů do roviny coelesyrské. Strávil jsem tu tři dny v Tanailu, kde OO. Tovaryšstva Ježíšova mají stanici missijní se sirotčincem a — s krásnými úrodnými vinicemi. Na těchto vinicích právě daří se ono světoznámé Libanonské víno, které je známo pod názvem *Vino d'oro*, t. j. zlaté víno.

Coelesyrie — E! Bekaa jest veleúrodná náhorní rovina, ležící ve výši 800—1000 metrů. Byla kdysi obilní komorou pro celou Syrii a též dnes, třeba že je namnoze pustá a nevzdělaná, nepozbyla své bývalé úrodnosti. Důkazem toho jsou dvorce, které mají jesuité v Tanailu a ve Ksaře, a kde půda poskytuje neobyčejný výros.

Coelesyrie podobá se až nápadně naší milé moravské Hané! Je to rovina jako dlaň, široká 3—5 hodin, táhnoucí se od severu k jihu. Po obou stranách je vidět vrchy Libanonu a Antilibanonu, které jí s východu a západu ohraničují; středem — tak jako Hanou teče Morava

— teče zde zase řeka Litany, Leontas starověku. Pole, luka, potoky ovroubené vrhami, topoly, které tu a tam stojí: vše to vyvolalo u mne dojem, jakobych náhle nějakým kouzlem byl přenesen na chvíli do milé otčiny! —

Když dráha projela Coelesyrií, opět počne stoupati do Antilibanonu. Antilibanon podobá se svým rázem a povahou Libanonu, jenže jest mnohem pustějším a nevlídnějším.

U stanice Ain Fidži — 123 kilometry od Bejrutu — vytryskuje řeka Baradas, která svým šumem a hukotem doprovází vlak stále až dospěje k cíli své cesty, k onomu městu, které arabští básníci nazývají „perlou zemskou, okem východu“ — totiž k Damašku. — — —

Dráha bejrutsko-damašská projíždí Coelesyrii od západu na východ. Asi uprostřed ve stanici Rajak křížuje se velkou dráhou do Mekky, která sem přichází od severu a spěje dále k jihu. Několikátá stanice na této dráze k severu od Rajaku je Balbek, místo památné tím, že zde nalézají se zbytky chrámu Bala z Heliopole zříceniny to, které svou ohromností a uměleckou krásou vyrovnají se, ba předčí ty nejslavnější chrámy egyptské. Člověku se až tají dech, když vidí ty gigantské balvany kamene, které jsou tu nahromaděny na sebe, a při tom žasne nad jemným uměleckým provedením jak celku, tak i ozdob a reliefů kráslicích stěny a sloupy chrámové!

Cestovatel, který navštívil Libanon, přirozeně obrací svůj zřetel nejen na historické památky

z doby fenické a římské, s nimiž se setkává na každém kroku, nejen na velkolepé přírodní krásy, jimiž pohorí libanonské oplývá, nýbrž všimá si se zájmem i dnešního libanonského obyvatelstva. V této příčině Libanon zvláště zasluhuje pozornosti, poněvadž je to jediný kraj v asijském Turecku, kde křesťané souvisle obývají větší plochu, kdežto všude jinde tvoří pouze diasporu mezi mohamedáským obyvatelstvem. A tu jistě přísluší Libanonu čest, že při vpádu Islamu nesklonil své hlavy — jako skoro všechny asijské části říše byzantské — pode jeho prorokovo, ale že zůstal z velké části věren víře svých otců, že zůstal křesťanským!

Co do národnosti, tu obyvatelstvo Libanonské vesměs je potomstvem starého semitského obyvatelstva syrského, k němuž ovšem je přimíšeno hodně živelů arabských. Není to tedy vlastně obyvatelstvo arabské, nýbrž porabštěné. Řeči ovšem užívá se dnes vesměs arabské, pouze v některých odlehlých vesnicích Antilibanonu prý se dosud mluví syrsky. Tato arabisace syrského obyvatelstva byla provedena ve středověku, a to z části i násilně. Poslední slavní syrští spisovatelé žili ve dvanáctém století. Na to pod vlivem arabštiny počala mizeti syrština jak z literatury, tak i z denního života. Arabská vláda arabštinu všude protežovala a syrštinu potlačovala. Potlačování to došlo tak daleko, že v jedné době bylo pod trestem smrti zakázáno užívat syrského jazyka. Zajisté nejvyšší to stupeň odnárodňovací politiky vládní!

Stará syrská řeč uchovala se pouze v liturgii syrské.

Libanon a ostatní Syrie patřily k oněm krajům, které nejdříve přijaly křesťanskou víru. Již za života sv. Pavla vidíme v Antiochii, Tyru, Sidonu, Damašku kvetoucí křesťanské obce.

Stinnou stránkou křesťanství v Syrii bylo to, že zde všechny bludy a herese nalézaly velmi úrodnou půdu. Nestoriáni, monofysité a monothetelé našli tu své přívržence a ustanovili se v samostatné církevní organizace, které se navzájem potíraly. Tyto vnitřní náboženské boje to byly, které islamu nejvíce práci usnadnily. Vždyť jinak si nelze ani vysvětlit, kterak tak rozsáhlé křesťanské kraje v krátké době přijímají víru poměrně nečetných arabských obyvatelů!

Když Arabové dobyli Libanonu, tu část obyvatelstva přijala náboženství Mohamedovo, podobně, jak tomu bylo u nás v Bosně a Srbsku, kde rovněž zámeznější třídy, aby si uchovaly majetek a své výsady, přijaly islam. Toto mohamedánské libanonské obyvatelstvo jest známo pode jménem Drusů. Nejsou vlastně žádnými pravověrnými mohamedány, nýbrž mají svůj vlastní náboženský system. Věří ve stěhování duší a považují chalifa Hakima, původce své náboženské nauky, za vtěleného boha, který opět jednou přijde, aby obrátil celý svět. Ostatní mohamedáni považují Drusy za bludaře, přece však s nimi sympatisují, poněvadž v podstatě přece jen zůstávají vyznavači islamu.

Co se týká křesťanského obyvatelstva na Libanoně, tu je rozděleno na různá vyznání. Jsou tu předně orthodoxní Řekové podřízení patriarchátu cařibradskému, a pak Řekové sjednocení s Římem tak zv. Melchitové. Řeky se nazývají obojí, nikoliv proto, že by byli řecké národnosti, nýbrž poněvadž zůstali v době heresí věrnými orthodoxní řecké církvi. Jinak mluví většinou arabsky, pouze u Řeků nesjednocených vyšší a vlivnější místa jsou vesměs obsazována rodilými Řeky. Vedle toho žijí tu monophysité známí pod jménem Syrů-jakobitů, nestoriáni označování obyčejně jako Chaldeové a nesjednocení Arméni.

Všechny tyto sekty z části jsou sjednoceny s římsko-katolickou církví a slují pak: sjednocení Řekové — Melchité, o nichž již byla učiněna zmínka, sjednocení monofysité slují syro-katolíci, sjednocení nestoriáni — chaldejští katolíci a sjednocení Arméni — armenští katolíci. — Trvá to věru dlouho, než se cizinec dlící v Syrii dovede orientovat v tomto opravdovém museu křesťanských vyznání a ritů.

Všechna tato vyznání tvoří však na Libanoně pouhou diasporu, nejčetněji jsou poměrně ještě zastoupena v Bejrutě, kde je nesjednocených Řeků 44.000, sjednocených Řeků 9000, syrských katolíků 500, armenských katolíků 200 atd.

Hlavní jádro křesťanského obyvatelstva však tvoří tu Maronité, o nichž třeba promluvit něco blíže. Třebaže Maronité od 11. století jsou spojeni s církví římskou a během následujících

století vždy k ní věrně lnuli, přece zdá se býti skoro na jisto postaveno, že i Maronité byli původně bludaři, a sice monotheleté, kteří totiž v Kristu uznávali dvojí přirozenost, božskou a lidskou, ale jedinou božskou vůli. Maronité nyní již ovšem nerádi to slyší a učenci jejich, jako Assemani, různými vědeckými důvody hledí dokázat, že Libanon vždy si zachoval pravou víru! — Původ jména Maronitů není úplně jistý. Zdá se, že pochází od kláštera sv. Marona, který stal se středem učení monotheletskeho a pro tento blud také celé křesťanské obyvatelstvo Libanonu získal. Když pak mnich Jan Maro v uvedeném klášteře přijal v 8. století titul patriarchy, tu utvořili křesťané libanonští, zvaní odtud Maronity, svou vlastní organizaci, která i zbraněmi hájila proti byzantským císařům svou náboženskou a politickou samostatnost.

Když křižáci přišli do sv. Země a roku 1094 zmocnili se Antiochie, tu Maronité sblížili se s Římem, formální unii s Římem uzavřeli okolo roku 1150.

Maronité podrželi svůj obřad a své zvyky, patriarcha jejich svůj titul a svou pravomoc. Maronitský patriarcha sídlí v létě v klášteře Kannobiu, v zimě v klášteře Bkerki nedaleko Bejrutu. Volí jej všichni maronitské biskupové, potvrzován je v Římě.

Řehoř XIII. zřídil r. 1579 v Římě kollegium maronitské, aby tak byla dána možnost mladým maronitským kněžím nabytí hlubšího theolo-mického vzdělání. Z tohoto kollegia vyšla celá

řada znamenitých učenců a orientalistů, mezi nimiž nejslavnější a nejznámější je jméno tří učenců z rodiny Assemani.

Klerus Maronitů je jednak řeholní, řídící se řeholí sv. Antonína, jednak světský. Klerus je velice četný. Všech Maronitů je asi 300.000, klerus čítá okolo 2000 kněží, z nichž menší polovička je řeholní. Jeden kněz tedy připadá průměrně na 150 osob.

Proti kleru maronitskému bývají pronášeny různé výtky a obvinění: nejvíce pak vytýká se jim nízká úroveň jejich vzdělání. Velkou chybou je též jistě přílišný počet kněží, kteří tím jsou donuceni jiným způsobem, hlavně polním hospodářstvím, hledat sobě obživu.

Na druhé straně však třeba konstatovat, že kněz a lid u Maronitů tvoří jeden jedolité celek, a že oba stejně houževnatě lnou ku zděděné víře předků. Kněz je u Maronitů duchovním vůdcem lidu, který se cítí za jedno se svým klerem. A to je jistě zase přednost, kterou se může vykázat málokterá katolická země! Že Maronité v oné záplavě islamu, která se rozlila po celé přední Asii, si zachovali své křesťanství, o to mají jistě v první řadě zásluhu jejich kněží, zásluhu to, kterou třeba s důrazem a s povděkem vytknouti! Že pak za vlády turecké a za stísněných poměrů vzdělání kleru pokleslo, to není vinou Maronitů, nýbrž vinou okolností!

Ostatně v nejnovější době děje se v této věci náprava a hlavně theologický seminář Jesuitů v Bejrutě, kde studuje mnoho maronitských kle-

riků, přispívá mnoho ku povznesení domácího kleru na Libanoně. Nemenší zásluhu mají Jesuité svými lidovými školami, kterých velký počet mezi Maronity zřídili a vedou. Školy pro dívky spravují domácí arabské sestry, známé pod jménem „mariametty“.

Maronité v počtu 300.000 a Drusové počtem 100.000 tvoří jádro obyvatelstva na Libanonu. Obojí milují samostatnost a neodvislost, kterou rádi i zbraněmi hájí, a proto vláda turecká vlastně nikdy Libanon v úplné moci a v plném poddanství delší dobu neměla. Politika turecká hleděla dosíci toho, aby nepřátelství mezi Maronity a Drusy co nejvíce rozdmýchovala a obě strany proti sobě co nejvíce rozešťovala. Dějiny Libanonu nejsou vlastně ničím než neustálým bojem mezi křesťanskými Maronity a mohamedánskými Drusy. Největší prospěch z těchto sporů a svárů měla takto vláda turecká, která ovšem vždy podporovala a chránila Drusy.

V r. 1860 došlo k velké řezi křesťanů na Libanoně. S Drusy spojilo se turecké vojsko a nastalo plenění, loupení a vybjení křesťanských osad. V Damašku samém byla celá křesťanská čtvrt spálena a 9000 křesťanů zabito. Stejný osud postihl celou řadu městeček a vsí maronitských. Tisíce křesťanů tehdy zahynulo pod mečem fanatických mohamedánů, a ony dny hrůzy dodnes jsou na Libanoně v živé paměti.

Poněvadž Turecko se chovalo k tomuto barskému řádění nečinně, vyslala Francie se souhlasem velmocí 10.000 mužů vojska na Libanon,

aby tam byl obnoven pořádek. Nátlakem Francie, k níž dodnes Maronité chovají nejhlubší vděčnost, zřízena z Libanonu samosprávná provincie, stojící pod správou křesťanského guvernéra a podřízena ochraně evropských velmocí. Bejrut ovšem z provincie oné byl vyňat. Předposledním libanonským guvernérem byl Polák, hrabě Čajkovský, syn známého spisovatele polského Michala Čajkovského, který po povstání v r. 1863 uchýlil se do Turecka.

Libanon požívá tedy značné neodvislosti a těší se mnohem spořádanějším poměrům, než ostatní části Turecka. Následek toho jest, že i obyvatelstvo žije v mnohem lepších hospodářských poměrech a těší se většímu blahobytu než jinde.

Obyvatelstvo maronitské činí velmi dobrý dojem. Křesťan, který tu cestuje, cítí se zde jako mezi svými. Nepotkává se tu s nenávidnými a fanatickými pohledy mohamedánů jako jinde na Východě. Všude jej vítají milé, otevřené tváře, a každý člověk, s nímž se setká, zvolá k němu obvyklý pozdrav: Ahlan vasahlan! nebo Marhaba! Ba malé děti, které ve škole pochytily několik drobtů frančtiny a chtějí se tím pochlubit, pozdraví cizince pěkně po francouzsku: Bon jour!

Není ovšem i mezi libanonskými Maronity všechno beze stínů! Francouzi usedlí v Bejrutě a jinde hledí i mezi Maronity šířit protináboženské směry, propaganda protestantská a ruská nezůstává i zde bez úspěchů. Vystěhovalectví do Ameriky, které stále více se rozmáhá, rovněž působí špatným vlivem na maronitské obyvatelstvo!

Než vše to jsou právě jen stíny a možno pevně důvěřovat, že zdravé a neporušené jádro obyvatelstva i v budoucnosti uchová si jak víru svých otců, tak i svou národní svéráznost a samostatnost!

* * *

Strávil jsem ze svého pobytu na Východě celkem půl roku v Bejrutě a na Libanoně, a vzpomínky, jež jsem si právě odtamtud odnesl, patří k těm nejkrásnějším a nejpříjemnějším. Ztratil sice Libanon mnoho se své staré krásy a staré slávy, ale neztratil všeho. Spořádaná a energická vláda mohla by Libanon přivést k novému rozkvětu! Stane-li se tak a kdy se to uskuteční, to ovšem dnes nelze předvídati.

VIII.

Oliva, fíkovník a vinná réva.

V knize Soudců v deváté hlavě čteme, že po smrti Gedeonově syn jeho Abimelech povraždil všechny své bratry a zmocnil se vlády v Sichemu. Pouze nejmladší, jménem Joatham, ušel záhubě. Sichemští uznali Abimelecha za svého pána. Když se to dověděl Joatham, vystoupil na horu Garizim a přednesl shromážděným Sichemským bajku o stromech, které si volily krále. Je to jediná ze dvou bajek, které se nalézají v Písmě svatém, a velmi případně vyjadřuje pošetilost Sichemských, kteří syny Gedeonovými pohrdli a nezdárného Abimelecha králem uznali.

Bajka ona zní v překladu Hejčlově („Hlídká“ 1915, str. 61.):

Stromy šly pomazat nad sebou krále.
I řekly olivě: „Buď naším králem!“
Tu jim oliva odvětila:
Zda mohu opustit svou tučnost,
kterou velebí Bůh i lidé
a jít nad stromy se vznášet?“

Řekly tedy stromu fíkovníku:

„Ty jdi a buď naším králem!“

Fíkovník jim odpověděl:

„Zda mohu opustit svou sladkost,
ovoce své přelahodné,

a jít nad stromy se vznášet?“

Potom řekly stromy révě:

„Ty jdi a buď naším králem!“

Tu jim réva odvětila:

„Zda mohu opustit své víno,
které blaží Boha i lidi,

a jít nad stromy se vznášet?“

I řeklo všechno stromovní bodláku:

„Ty jdi a buď naším králem!“

Bodlák stromovní odpověděl:

„Vpravdě-li chcete mne pomazat králem,
pojďte a skryjte se v mém stínu;
ne-li, vyjde z bodláku oheň,
který libanonské cedry stráví.“

Smysl bajky je jasný. Rádné a poctivé muže Sichemští zamítli, Abimelecha, který je znázorněn škodlivým a neúčinným bodlákem, si za krále vybrali.

Je pozoruhodno, komu stromy v bajce Joathamově důstojnost královskou nabízejí: nejprve olivě, po té fíkovníku a vinné révě. Že právě tyto tři stromy byly nejvýznamnějšími nápadníky na královskou hodnost mezi palestinskými rostlinami, je odůvodněno skutečnými poměry ve Svaté zemi. Neboť jako v době Abimelechově, tak i dnes jsou oliva, fíkovník a vinná réva nejvýznamnějšími a také nejužitečnějšími zástupci pale-

stinské květeny. Ony dodávají palestinským krajům jejich zvláštní ráz, ony jsou jedním z hlavních zdrojů příjmů a blahobytu obyvatelstva.

Již Mojžíš, když líčil Israelitům krásu zaslíbené země, pravil jim, že je to „země obilí, ječmene a vinic, v níž se rodí fíky, granátové jablko a olivy“ (Deut. 8, 7). A naopak zase, když hrozí Bůh židům tresty, jimiž je bude pro neposlušnost stíhati, tu jim předpovídá neúrodu oliv a vína: „Vinici štípíš a okopeš, ale vína nebudeš z ní pít a nesklidíš z ní ničeho, neboť bude zpustošena červy. Olivy budeš mít ve všech krajích svých, ale olejem se nebudeš mazati, protože olivy opadají a se zkaží“ (Deut. 28, 40). „Fíkovník nepokvete, nebude pučeti vinice a ovoce olivy se neudaří“ (Habak. 3, 17).

* * *

Stromy v bajce Joathamově nabídly královskou důstojnost na prvním místě olivě. A to vším právem, neboť oliva je nejužitečnějším stromem palestinským. Není arabské vesnice, kolem které by se nerozestíraly olivové háje. Najdeme-li v některém kraji hojně a rozsáhlé olivové sady, je to neklamným znamením, že je tu půda dobře obdělávána, a že se obyvatelstvo těší poměrnému blahobytu. Lesů v Palestině není, a je to jediná oliva, která vypráhlému a kamenitému kraji dodává trochu svěžesti a která svou šedou zelení občerství oko znaveného poutníka. Krásné olivové sady jsou hlavně v Samaří v okolí Nablusu, potom u Gazy, Ramle, Lyddy a Hebronu.

Kde není oliv, jak je tomu v pohoří judském, tam je vypráhlá a bezútěšná poušť.

Oliva, jež se pěstuje ve Svaté zemi, je strom zušlechtěný. Oliva divoká (*olea oleaster*) je malý zakrslý keř s kožnatým listím. Z této olivy byla již v pradávných dobách vypěstěna oliva ušlechtilá (*olea sativa* neb *culta*), o které tuto chceme mluvit.

Oliva svým zevnějškem dosti se podobá naší vrbě. Dosahuje výšky osmi až dvanácti metrův. Kmen je drsný, uzlovitý a nevysoký. U starších oliv bývá pravidelně dutý. Koruna je rozložitá. Listí je šedě zelené, spodní část je pokryta bělavým pyřím. Tvarem se podobá listu vrby, jen že bývá drobnější. Listí olivy je stálé a na zimu neopadá.

Drobné bílé květy jsou seskupeny na krátkých stoncích. Ovoce má tvar švestky. S počátku je zelené; když dozrává, dostane červenavou barvu. Zralá oliva je tmavomodrá, až černá. Uvnitř je tvrdá pecka, zevnější dužina obsahuje olej, pro který vlastně se oliva pěstuje.

Oliva je strom velmi dlouhověký a dočká se mnoha set let. Roste velmi pomalu a proto se nerozmnožuje sázením semene, nýbrž odnožemi. Kořen olivy vyhání totiž kolem dokola kmene četné výhonky; tyto se nejprve očkovaním zušlechtí, na to s částí kořene vyseknou a zasadí. Rostlina takto štípená přináší již ve třetím nebo čtvrtém roce ovoce. S těmito výhonky srovnává Žalmista zdárné syny, kterými Bůh obdařuje spravedlivého: „Manželka tvá je

jako bohatá réva na stěnách domu tvého, a synové tvoji okolo tvého stolu jsou jako výhonky olivy“ (Žalm 127, 3). Lzeckdy také bývá vrostlá oliva, která je divoká nebo polodivoká, zušlechtěna tím způsobem, že na všech větvích se naočkují ušlechtilé ratolesti; když pak se tyto ujmou, tu ostatní divoké větve se odstraní.

Sv. Pavel v listě k Římanům (hl. 11, v. 17. až 24.) srovnává národ vyvolený s ušlechtilou olivou, pohany s olivou divokou. Pohané, kteří se stali křesťany, jsou podobni divoké ratolesti olivové, která byla štípena na ušlechtilý kmen. K místu tomuto poznamenávají staří vykladatelé, že bývalo zvykem štěpovati divoké ratolesti na ušlechtilou olivu za tím účelem, aby starý a umdlévající strom byl posílen a osvěžen. Bylo-li takové štěpování někdy v užívání, nebo jednalo se u sv. Pavla o pouhý obraz, nelze rozhodnouti. Dnes alespoň v Palestině tento zahradnický postup je zcela neznám.

Oliva daří se i v té nejhorší kamenité půdě. Kde by nic jiného nerostlo, oliva zachytí se svými kořeny, jež vnikají do skulin skal a tam ze skrovné prsti čerpají životní sílu. Olivový sad vyžaduje od fellaha velmi malé péče. Vtipně praví o tom arabský sedlák: „Vinná réva je milostpaní (sitt), jež požaduje všemožné pozornosti, fíkovník je otužilá venkovanka (fellaha), jež se daří, když se jí jen trochu píle věnuje; oliva je však beduinka, dcera pouště, jež přináší užitek, i když se jí nic nedbá.“ O olivě platí vpravdě slova Písma sv., že dává „olej ze

skály přetvrdé“ (Deut. 32, 13). Stačí, když se časem prořežou větve a země očistí od bodláčí; oliva při tom roste a přináší ovoce.

Zajímavé je, že oliva se nesnese s jinými rostlinami a vyžaduje půdy, kde se pěstuje výhradně sama. Réva ráda se vine po fíkovníku nebo jiném stromu, oliva však svými kořeny zaujme celou okolní půdu, koruna její pak zachycuje sluneční paprsky jen pro sebe. Nenajdeme tudíž v olivovém sadu nikdy ani révy ani jiné hospodářské rostliny; oliva jim nedopřeje ani místa ani výživy.

Oliva se pěstuje ve všech krajinách ležících při Středozemním moři a také v Palestině byla od pradávných dob známa. Israelité, když dobyli Palestiny, našli tu již rozšířeno pěstování olivy i vinné révy. Proto Bůh opětovně připomíná Israelitům: „Dal jsem vám vinice a olivové sady, jichž jste sami nesázeli“ (Deut. 6, 11). V dnešní Palestině bylo by si přáti, aby pěstování a sázení oliv více se rozšířilo, než se děje. Mnohý kus pouště dal by se tak proměnit v úrodnou půdu. Že se šíření olivových kultur zanedbává, na tom vedle pohodlí fellaha nese hlavní vinu turecká správa: daň totiž, a to daň vysoká, vybírá se z každého jednotlivého stromu, jakmile byl zasazen. Fellah ví, že s každou novou olivovou sazenicí přibude mu nová daň, a proto oliv sází — pokud může, málo! Ba stává se někdy, je-li výběrčí daně příliš krutý a nespravedlivý, že fellahové jednoho krásného dne olivy vykácejí, dřevo z nich prodají a uprchnou

někam, kde je rámě turecké spravedlnosti nezasáhne.

Vídáme často, že kmen olivy je obložen kamením, nebo že duté nitro kmene je vyplněno kameny: to má za účel udržovati chlad a vlhkost u kořenů olivových. Staré a věkem sešlé olivy bývají též podezděny. Krásné exempláře staletých, ne-li tisíciletých oliv můžeme viděti v zahradě Františkánů na hoře Olivetské. Zbožná tradice praví, že jsou to tytéž stromy, které tu rostly již v době Krista Pána a pod jejichž větve mi Spasitel tak rád a tak často se zdržoval.

Plody olivy dozrávají na podzim a slouží jednak za pokrm, jednak k výrobě oleje. Plody se buď trhají, nebo otloukají holf, při čemž třeba dbáti toho, aby jemné větvičky nebyly poškozeny. Ovoce, jež na stromě zbude, náleží chudým, jak to již v zákoně Mojžíšově bylo vyjádřeno: „Co zbude, nech cizinci, vdově a sirotkům“ (Deut. 24, 20).

Oliva, utržená se stromu, je tvrdá a trpká; nehodí se proto k jídlu, nýbrž se za tím účelem nakládá, a to dvojím způsobem. Buďto olivy ještě zelené, tedy ne úplně dozralé, otloukají se lehce kamenem, aby dužina změkla, a na to vloží se do slané vody. Za několik týdnů poskytnou chutný a výživný příkrm ku chlebu. — Olivy černé, tedy vyzralé, vloží se do slaměného koše, nasolí a přikryjí kameny. Aby měly lepší vůni, přimísí se k nim větvičky routové. Za deset dní se k nim přidá trochu oleje, načež brzy lze je požívat. I Evropané v Palestině usedlí tvrdí, že hlavně ráno snísti na lačný ža-

ludek několik naložených oliv prospívá zdraví a podporuje trávení.

Větší částí slouží olivové plody k výrobě oleje. Nejjemnější a nejlepší olej dobývá se z oliv ještě nezralých. Čím je oliva větší a masitější, tím je olej špatnější a tím je ho méně. Otrhané olivy nechají se několik dní ležet na ploché střeše nebo na jiném příhodném místě a na to se lisují. Nejprve se rozmačkají a rozdrtí, na to se tlačí olej. Olej se uchovává ve velkých hliněných nádobách nebo v kožených měchách. Olivová úroda se vydaří průměrně každého druhého roku. Tu pěkný vzrostlý strom dá až 120 kg oliv, z nichž se natlačí až 25 litrů oleje.

Olej olivový tvoří jednu z hlavních součástí arabské a vůbec východní kuchyně a patří k denní potřebě obyvatelstva i toho nejchudšího. Vždyť i chudá vdova v Sareptě, k níž zavítal Eliáš, měla vedle trochy mouky tak něco oleje ve džbánu. Olej zastupuje na Východě náš omastek, a je málo pokrmů, při jejichž přípravě by se oleje neužívalo. I obyčejný chléb si fellah rád namočí do oleje, aby mu lépe chutnal.

Oleje mimo to užívá se jako svítiva, jímž v zimních večerech fellah osvěcuje svou temnou chýši. Jako v dobách starých, tak i dnes olej je lékem na rány a na jiné choroby. Arabi častěji namastí celé své tělo olejem a tvrdí, že tím tělo sílí a se osvěží. Tak tomu bylo i u starých Reků, u nichž, jak známo, zápasníci své tělo natírali olejem.

Dřevo z olivy je tvrdé, barvy tmavožluté

s hnědými pruhy. Dá se krásně vyleštití a užívá se ho dnes v Palestině vedle výroby vzácnějšího nábytku k hotovení různých zboží a památkových předmětů, na příklad růženců, křížů, sošek, krabiček atd., jež poutníci, navštívivší Svatou zemi, kupují a berou s sebou do vlasti. Také v chrámě Šalomounově dle 3. knihy Královské (6, 13) oba cherubíni, stojící vedle archy úmluvy, byli zhotoveni ze dřeva olivového.

Staří Řekové si vypravovali, že olivu zasadila v Attice sama bohyně Athéna. Báje tato vyjadřuje, jak velký užitek skytá tento strom. Nám se zdá oliva se svým kostřbatým kmenem, s rozložitou korunou a s šedým, zaprášeným listovím, stromem, jenž nevyniká zvláštním půvabem. Ale dnešní Arab podobně jako starý Israelita pohlíží na olivu právě pro její užitečnost jiným zrakem a vidí v ní obraz nejen užitku, nýbrž i krásy. Tak v Zalmech (51, 10) spravedlivý člověk se srovnává s olivou přinášející ovoce. Prorok Jeremiáš (11, 16) praví, že národ israelský je jako „oliva krásná, úrodná a vznešená, kterou však strávil a zničil oheň blesku“. Známá jsou z mariánské písně slova knihy Ekklesiastikus (24, 19), kde se praví, že Moudrost Boží neb dle liturgie církevní Panna Maria je „jak oliva krásná na poli!“ —

Když Noe vypustil z Archy holubici, tu vrátila se nazpátek s ratolestí olivovou na znamení, že vody potopy opadly a že se opět ukázala suchá země, že tedy rozhněvaný Bůh jest usmířen.

(Gen. 8, 11). Proto oliva je také symbolem míru a pokoje.

* * *

Když oliva odmítla důstojnost královskou, přistoupily v báje Joathamově stromy k fíkovníku a vybízely jej, aby se stal jejich králem. Ale i fíkovník zdvořile odmítl vyzvání stromů, řka: „Zda mohu opustit svou sladkost, ovoce své přelahodně a jít nad stromy se vznášet?“

A vskutku, vedle olivy je to fíkovník, který v sadech a na stráních Svaté země poutá pozornost cestovatele svou hustou stinnou korunou a domácímu obyvatelstvu skytá značný užitek.

Kmen fíkovníku je prostředně velký, má hladkou, bělavou kůru. Listí je velké, tmavozelené; košatá koruna fíkovníku poskytuje příjemný stín. Ký div, že východana tento chladivý stín fíkovníku rostoucího u jeho domu, láká a svádí k odpočinku pod jeho větvemi. Již v Písmě sv. na různých místech „bydleti neb odpočívati ve stínu fíkovníku a révy“ je obrazem pokoje a blahobytu, jemuž se těší země. — (3 Král. 4, 25; Mich. 4, 4 atd.)

Fíkovník daří se ve Svaté zemi výborně. Vlastí jeho jest asi jižní Arabie, ale již v dávných dobách rozšířilo se jeho pěstování do Egypta a celé Přední Asie. Vyzvědači, jež Mojžíš poslal z pouště Faran do země Kananejské, přinesli, vrátivše se mimo hroznu a granátových jablek též fiky, aby Israelitům ukázali úrodnost zaslíbené země. (Num. 13, 24.) Dnes nalézáme krásné

fikovníkové sady zvláště v okolí Betlému, Bethanie, Bethelu a Nablusu.

Fikovník vyžaduje větší péče od hospodáře než oliva. Hlavně třeba půdu, kde roste fikovník, dobře překopat a též pohnojit. Proto čteme v knize Přísloví (27, 18): „Kdo pečuje o svůj fikovník, bude požívati jeho ovoce“. Nebo u sv. Lukáše (13, 6) praví správce vinice, když pán chce neplodný fikovník odstranit: „Pane, ponech jej ještě tento rok, abych jej dokola okopal a pohnojil, zda snad nepřinese ovoce“.

Dřevo fikovníku je houbovitě, měkké a nehodí se mimo paliva k žádné potřebě. Za to ovoce, kterého fikovník v hojnosti poskytuje, cení vysoce východčan, který je velikým přítelem sladkostí a tedy i sladkého plodu fikového. Fikovník v zimě listí ztrácí. Již v únoru, dříve než nové listí vypučí, ukazují se na větvích malé pupeny, které velmi rychle rostou a se vyvinují ve fíky. Zajímavým je při fíku, že květ a oplodnění semene děje se ještě dokud jsou ony pupeny skryty pod kůrou. Pupen onen je již vlastní plod.

Fík přináší ovoce několikrát do roka. Ony rané fíky, jež se objevují v únoru, nedozrají vyjma některé druhy. Proto je obyvatel ještě nezralé trhají v dubnu, kdy jsou trochu větší než třešně, a se solí je požívají jako lahůdku. Každý mimojdoucí dle východního zvyku se považuje za oprávněna takových raných fíků si natrhat, protože bez toho opadají, když v květnu vyrazí pupeny nových, letních fíků. Od konce července až do prosince bez přetržení dozrávají

fíky, ba i v lednu, když již listí opadalo, najdou se na stromu některé opozděné plody, „fíky pozdní“.

Když Kristus Pán dle vypravování evangelistů (Mat. 21, 19) šel před svým utrpením z Bethanie do Jerusalema, tu viděl vedle cesty fikovník, a poněvadž byl lačný, hledal na něm fíky, ale nenalezl než listí. I vyslovil prokletí nad fikovníkem, aby už nikdy nepřinášel ovoce; fikovník pak uschl. — Poněvadž tato událost se stala v době okolo velikonočí, tu jednalo se tu pouze o fíky rané, které Spasitel na stromu hledal, a které i dle dnešního zvyku každý si může utrhout. Sv. Marek k tomu výslovně podotýká, že ještě nebyla doba fíků, t. j. fíků letních. Jednání Kristovo zdálo by se snad krutým, ale nesmíme pouštět se zřetele, že se tu jednalo o úkon symbolický: fikovník neplodný byl obrazem Israele, který též nepřinesl ovoce, jež Bůh právem od něho očekával a který proto si zasloužil kletbu Boží.

V Palestině se pěstuje skoro dvacet různých druhů fikovníků, jež se liší od sebe velikostí a chutností ovoce. Fík divoký má ovoce suché, jehož nelze požívat. Vzpomínám si, jak jsme byli radostně překvapeni, když v letním úpalu najednou jsme uviděli na troskách starého Efesu rozložitý fikovník plný ovoce. Rychle jsme spěchali blíže, abychom se občerstvili šťavnatým ovocem. Než velké bylo naše sklamaní: fikovník byl divoký, ovoce nebylo k jídlu.

Abyste docílilo u fikovníku zvlášť velkých a chutných fíků, užívá se prazvláštního pro-

středku, tak zvané kaprifikace. Obvyklým je tento prostředek v Řecku, než i v Palestině se vyskytuje. Malý hmyz druhu vos (Blastofaga psenes) klade své larvy do fíkových plodů, což má za následek, že se nevyvinou jádérka, ale fík se stává mnohem větším a šťavnatějším. Zmíněná voska však klade svá vajíčka pouze na fík divoký (caprificus). Proto plody tohoto divokého fíku — odtud název kaprifikace — se sbírají, propíchují a zavěšují na fíkovník ušlechtilý. Poněvadž divoké fíky brzy uschnou, tu larvy nemají potravy a přelézají na fíky ušlechtilé a působí, že se neobyčejně krásně vyvinou.

Také fíkovníky se rozmnožují odnožemi. — Ovoce se požívá buď čerstvé neb sušené. Ze sušených fíků pálí se též kořalka.

Fíku užívá se také v domácím lékařství Arabů, hlavně se přikládá na vředy a rány, aby se dříve podebraly. Když král Ezechiáš těžce onemocněl, tu prorok Isaiáš, který ho navštívil, nařídil (4 Král. 20, 7; Is. 38, 21), aby mu na ránu přiložili náplast fíkovou. Král Ezechiáš se pak pozdravil.

V první knize Mojžíšově (Gen. 3, 7) čteme, že prarodiče Adam a Eva, byvše vyhnáni z ráje, ušili sobě zástěry z listů fíkových. Někteří vykladatelé měli za to, že se tu jedná o listy banánové (Musa paradisiaca), ale neprávem. Písmo sv. jmenuje onen strom te'engah, což všude v Písmě sv. značí fíkovník. Dodnes fíkovník sluje u Arabů „tin“.

* * *

Třetím kandidátem na královskou důstojnost mezi stromy byla v bajce Joathamově vinná réva.

Vlast vinné révy je asi v Kavkazu, kde dosud divoce po lesích roste. Od nejdávnejších dob však se rozšířila do všech okolních krajů, jež měly dosti teplé podnebí, aby hrozny mohly dozrát. Již Noe po potopě dle první knihy Mojžíšovy (9 20) štípil vinici. V době Abrahámově bylo pěstování vinné révy jistě známo, neboť král salemský Melchisedech obětoval chléb a víno.

Vinné révě daří se v Palestině znamenitě. Vinice ovšem vyžaduje hodně práce a péče: réva se musí ořezávat, půda překopávat a čistit od plevele. Za to se vinař nemusí obávat nočních mrazů, dešťů neb jiných škůdců vinné révy. Úrodu má vždy jistou. Také po révokazu dosud v Palestině není stopy.

Založení vinice názorně líčí prorok Isaiáš (5, 1—2), srovnávaje národ israelský s vinicí štípenou samým Pánem Bohem. „Vinice štípená byla mojemu milému na úrodném návrší. Ohradil ji a kamení z ní vybral a štípil v ní výbornou révu; uprostřed ní vystavěl věž. Zbudoval v ní lis. I očekával, že bude roditi hrozny, ale přinesla jen plané výhonky“.

Tak je tomu i dnes. Nejpříhodnějším místem pro vinici jsou svahy návrší, ač i v rovině se dobře dařívá. Z půdy třeba vybrat kamení, ze kterého se bez malty a vápna udělá dokola ohrada. Ohrada ta má chránit vinici před zlo-

ději a jinými škůdci. U kamenné ohrady bývá též živý plot buď z bodláčí, neb ještě častěji z kaktusu.

Réva se pěstuje na Východě dvojím způsobem. Starší a původní způsob pěstování záleží v tom, že kmen révy se plazí $1\frac{1}{2}$ —2 metry nad zemí a pak se rozrůstá v korunu. Jak kmen, tak koruna, hlavně když dozrávají hrozny, podepírají se vidlicovitými dřívky, aby neležely na zemi. Při tomto způsobu pěstění kmen révy dosáhne velké síly a vydrží neobyčejně dlouho. Další výhoda záleží v tom, že hrozny jsou chráněny listovím před žhavými paprsky slunce. Takovým způsobem se réva asi od nejstarších dob v Palestině pěstovala. Druhý způsob, při němž réva podobně jako u nás v Evropě roste přímo vzhůru opírajíc se o kůl, je sice novějšího původu, ale šíří se stále více, hlavně v evropských koloniích v Palestině. V sadech neb u domů vídáme révu se vinout po stromech, hlavně po fíkovníku.

Uprostřed vinohradu bývá věž, jak to již praví Isaiás. Věž tu ovšem třeba si představit daleko ne tak jako tu budovu, již v Evropě názvem věže označujeme. Je to obyčejná kamenná místnost, kam se může uchylit dobytek a která slouží za přibytěk hlídači v době, kdy hrozny zrají. Nahoře bývá loubí z desek a z větví; tam vystupuje hlídač a obezírá odtud vinici, zda se nějaký škůdce do ní nevlízl. Proto také věž bývá na nejvyšším místě vinohradu.

Úkol hlídačův nastává velmi záhy. Již

v květnu odstěhuje se se vším všudy na vinici a tam žije, spí a jí až do skončeného vinobraní. Arabové jsou totiž zvláštními milovníky nezralého ovoce a také nezralých hroznů: sotva hrozny trochu se nalily, již je trhají a upravují si je na salát. Mimo to bývají na vinici též jiné stromy: fíkovníky, broskvoně, meruňky. Při neobyčejné přitažlivosti, kterou cizí majetek má pro Araba, bez neustálého a ostražitého hlídání všechno by bylo rozkradeno a na vinici by pro majitele nezůstalo ničeho!

Ze zvířectva jeví zvláštní zálibu pro hrozny liška a šakali. Přes každou ohradu přelezou a každým plotem se proderou, jen aby se dostali ke sladkým plodům révy. Ovšem mají hlídači na ně zvlášť spaden. Chystají na ně léčky a pasti, a mnohý ferina lišák zaplatí životem za svou mlsnost.

Hrozny dozrávají v pohoří v polovině července, v přímořských rovinách již během června. Druhů je tu veliké množství. Každý poutník, který v letních měsících navštívil Palestinu, jistě rád vzpomíná na obrovské hrozny se šťavnatými a chutnými bobulemi velikými často jako naše švestka. Pěkný vyvinutý hrozen mívá váhy až dva kilogramy. V době vinobraní prodá se půl kilogramu hroznů za metallik, t. j. asi pět haléřů. Kdo byl ve Svaté zemi v doby, kdy hrozny dozrávají, tomu nikterak nepřipadá podivným vypravování Bible (Num. 13, 24) o israelských vyzvědačích, kteří donesli z Kanaanu ratolest s hroznem, nesenou dvěma muži na tyči. S ra-

tolestí hrozen utrhli proto, aby tak snadno nezvadl. Aby jej donesli neporušený, upevnili jej ná tyč a nesli jej dva muži.

Dle proroka Isaiáše, majitel vinice vytesal na kamenném svahu též lis. S takovými lisy setkáváme se v Palestině často. V horním prostoru se hrozny šlapou a pak lisují; šťáva odtud stéká do části dolní. Když se ustála, dává se do hliněných nádob neb do měchů. Kvašení se děje mnohem rychleji než u nás, poněvadž je zde vyšší teplota a mošt obsahuje více cukru, než u našich vín. V době novější užívá se nejen v evropských koloniích, nýbrž i u Arabů, evropských lisů a evropského způsobu přípravy vína v sudech.

Arabové mají rádi víno sladké. Za tím účelem utržené hrozny se nechají asi 14 dní na slunci sušit: šťáva z takových hroznů zůstane sladkou, protože všechen cukr se nepromění v alkohol. Takové sladké víno měli na mysli židé, kteří se dle Skutků apoštolských (2, 13) apoštolům o svátku Letnic posmívali, říkajíce: „Sladkého vína jsou plní tito“.

Víno, které se v Palestině připravuje, je skoro vesměs červené. Víno bílé je výjimkou. Můžeme proto s jistotou za to mti, že Kristus Pán při Poslední večeři použil vína červeného.

Z hroznů se připravují též hrozinky, na př. v Hebronu, nebo vaří se z nich hroznový med, tak zvaný dibs. Šťáva z hroznů se za tím účelem nejdříve pročistí hašeným vápnem, na to se tak dlouho zavařuje, až zhoustne. Jak patrně,

není dibs nic jiného než hroznová povidla. Ze je dibs velmi chutnou a oblíbenou lahůdkou, lze si myslit. Také Evropan, když jej poprvé okusí jako příkrmu k arabskému chlebu, neodepře mu své chvály.

Pěstování révy bylo za dob dřívějších ve Svaté zemi mnohem více rozšířeno, než tomu je dnes. Příčinou tohoto úpadku je hlavně Islam, který svým vyznavačům požívání vína zakazuje. Dosud je viděti na přechetných kamenitých stráních terasy, které nasvědčují tomu, že zde bývaly kdysi úrodné vinice.

Dnešního dne snaží se pěstění révy povznést evropské kolonie ve Sv. zemi. Zavádějí nové druhy révy, vysazují jí kamenité stráně, seznamují domorodé obyvatelstvo s racionelní přípravou vína. Tak stráně karmélské pílí německých templářů jsou dnes pokryty úrodnými a výnosnými vinicemi, podobně krásné vinice jsou i v rovině Saronské. Nejvzácnější víno daří se na Libanonu, který již ve starých dobách, na př. u proroka Oseáše (14, 6—8), byl proslaven svým vínem. Nejkrásnější vinice mají dnes na Libanonu Otcové řádu jesuitského, a sice na dráze Beirut—Damašek v Tanailu a Ksaře. Tam roste a se připravuje známé „vino doró, zlaté víno“, jež směle se může postavit po bok nejlepšímu španělským.

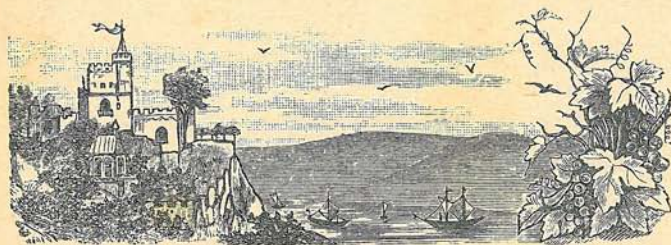
Vinná réva patří k nejušlechtlejším rostlinám Sv. země. Kristus Pán proto často a se zálibou ji ve svých podobenstvích uvádí. Srovnává sebe sama s vinným kmenem, věřící pak, kteří jsou

s ním milostí posvěčující spojení, s ratolestmi vinnými (sv. Jan 15, 1). Církev svou srovnává s vinicí, na kterou Pán v každé době denní povolává dělníky (sv. Mat 20, 1). Nevděčný národ israelský je jako vinice, již Bůh pronajal zlým nájemcům, kteří pak zabijí posly, ba dokonce vlastního syna pána vinice (Mat. 21, 23).

* * *

Z této črty o třech hlavních zástupcích palestinského rostlinstva, totiž o olivě, fíkovníku a vinné révě, je čtenáři patrné, že země zaslíbená byla opravdu zemí požehnanou. Dnes na ní spočívá dvojitá kletba. První kletba je ona, kterou přivodil na sebe nevěrný národ židovský, když zabil Božího Syna. Druhá kletba stihla Palestinu, když se dostala pode jho Islamu, náboženství to, jež všude ničí a potlačuje kulturní rozvoj země.

Palestina je dnes zpustlá. Ale za dobré správy a při péči obyvatelstva mohla by opět se státi zemí oplývající mlékem a strdí.

IX.

Dardanelly.

Hřmění děl ozývá se před Dardanellami — jest březen 1915 — a jeho ohlas se rozléhá po celé Evropě.

Také u mne rachot děl u Dardanell vyvolal celou řadu vzpomínek, nikoli snad hrůzných a plných obav jako u vysoké diplomacie, nýbrž vzpomínek, jež čítám k těm nejpříjemnějším ze svého pobytu na Východě. Když jsem přečetl sloupce novin, přeplněné zprávami o akci u Dardanell, ihned jsem vytáhl svůj umouněný cestovní zápisník a našel jsem si listy obsahující poznámky s cesty ze Smyrny do Cařihradu, při níž jsme také projeli právě úžinou dardanellskou.

Poznámky ty jsou krátké a stručné. Celá cesta, jež na zvolna jedoucí bulharské lodi trvala celé dva dny, uplynula klidně a dle programu. Žádné dobrodružství, žádná nehoda nebo nepřijemnost nás nepotkala. O takových klidných ce-

stách nemůže poutník sice mnoho zajímavého vyprávět, neboť co je při nich poutavého neb pamětihodného, všechno je již důkladně vypsáno v Baedekru neb v Meyerovi. Za to však při takové cestě může se člověk nerušeně celou duší oddati vnímání půvabů, jež mu skýtá příroda, a právě takové dojmy, třeba že tak nevzrušují, bývají nejtrvanlivějšími a nejhlubšími. Ještě po letech, když myšlenky ve snění bloudí v minulosti, ony klidné cesty vybaví se v duši s takovou živostí a jasností, jakoby to vše bylo teprve včera.

Tak i při čtení svých kusých a nesouvislých poznámek znova prožil jsem ony dva dny klidné a nádherné plavby, při níž jsem spatřil proslavené Dardanelly.

Mezi jiným čtu tam toto:

„2. července. Vypluli jsme ze Smyrny. Ve Smyrně bylo tropické vlhké vedro. Zde na moři vane osvěžující brisa. Počasí je nádherné. Moře je hladké jako olej, sotva že se větru podaří rozčeřit tu a tam několik vlnek. Plujeme stále mezi ostrovy. Všude kolem nás skalnaté břehy, úžiny, průlivy. Panorama se mění každou chvíli.

Vzali jsme si bulharskou loď „Bulgarii“. Pluje pomalu, ale tím více užijeme krásné plavby. Loď je špinavá, ale pluje znamenitě. Pozorují lodní před a myslím, že se nevyšine ani o jeden decimetr nahoru nebo dolů ze své polohy. I ta nejcitlivější dáma by při takové plavbě nemohla být postižena mořskou nemocí. Kapitán nás upozorňuje, že loď je stavěna v Anglii, a že proto má tak znamenitý chod.

Od rána — nyní bude již poledne — letí za námi stádo racků. Obletují nás, křičí, honí se, laškují ve svěžím mořském vzduchu. Je na nich vidět, jak jsou rádi na světě, jak se těší ze života!

Brázda, kterou loď svou hruď ryje do hladké mořské pláně, táhne se daleko, daleko za námi. Šíří se zvolna jako vějíř a jiskří se démanty v paprscích poledního slunce.

Kolem dokola na moři je velebný, nedělní klid. Slyšet jen tichý dech větru a šum vln, do nichž lodní šroub energicky se zarývá. A z šumu toho zdá se mi, jako bych slyšel melodii Bazinova sboru „Plavba na moři“, který jsme kdysi na gymnasiu tak rádi zpívali:

Vlaje, vlaje, vítr čilý,
loď pluje dál po vlnách
moře šumí v hlubinách . . .

Minuli jsme právě Mytileni, starý Lesbos. Vzpomínám, co ještě vím z gymnasia o slavné básnířce Sappho. Zrak hledí v zamyšlení na kamenité srázy a olivové háje na pobřeží Lesbu, jakoby doufal, že tam, kde moře se třísťí na břehu, uzří v nějakém fata morgana Sapphoinu postavu v bílé říze, se sedmistrunnou lýrou v rukou a s vavřínovým věncem, propleteným růžemi na hlavě . . .

Na levo máme Lemnos, v pravo Tenedos, před námi v lehounkém závoji mlhavého oparu ční hřebeny hornatého Imbru.

O dvou hodinách odpoledne vplujeme do Dardanell. Zatím budu dále užívat sladkého dolce

far niente... Moji společníci P. Prat a abbé Cascua věnují se, jak vidím, se stejnou horlivostí témuž příjemnému zaměstnání...“

Zde list deníku právě končí. Než obrátím další list a — než doplujeme do Dardanell — musím čtenáři povědět něco o těch dvou právě zmíněných spolucestujících.

Oba jsou Francouzi a jako každý Francouz, ti nejpříjemnější a nejúslušnější lidé na světě. Jesuita P. Prat je znamenitý učenec — biblista, člen římské biblické komise, autor celé řady vynikajících spisů z oboru Nového zákona. Abbé Cascua, mladý černooký Provençalec, jest jeho žákem z Říma. Znali jsme se spolu z Bejrutu, ve Smyrně pak jsme se neočekávaně sešli za zvláštních okolností.

Podnikl jsem v malé společnosti ze Smyrny výlet do Etesu a též do Panagia Kapvli, kde dle tradice — ovšem dosti pochybné — žila a zemřela blahoslavená Panna Marie. V Ajasoluku, kam jsme přijeli dráhou, najali jsme si koně. Cesta do Panagia Kapvli trvala tři hodiny a byla namáhavá. Jelo se stále do kopce, slunce žeblo. Koně i my byli jsme úplně spoceni, když jsme dorazili na místo. U pramene, jenž vytryskuje u tradičního domku Panny Marie, ve stínu mohutných platanů usedli jsme k odpočinku a posilovali se zásobami, jež nám starostlivý pater ministr Lazaristů ve Smyrně dal na naši výpravu.

Když jsme se pak kochali překrásným rozhledem, který se skýtá oku u Panagie, tu spatřili jsme najednou na svahu hory jakési dvě

postavy, které patrně měly též namířeno k Panagii. Za hodinu přišly obě osoby až k nám, a nebyl to nikdo jiný než P. Prat se svým Sanchou Fansou — jak jsme mu žertovně říkali — abbé Cascuou!

Konali právě cestu z Tarsu napříč Malou Asii do stopách sv. Pavla a to způsobem, který je opravdu pro francouzskou povahu charakteristickým. Řídili se při tom nejvíce napomenutím, jež dal Spasitel apoštolům a učeníkům, když je vysílal kázat evangelium a když jim nařizoval, aby ničeho zbytečného s sebou nebrali: ani mošny, ani peněz, ani dvojího šatu. Peněz beztoho neměli, šaty pak měli ve stavu, který byl skoro více než ošumělý. Lupičů a zlodějů se proto báti nemusili. Slova arménsky, turecky neb řecky — trojí to hlavní řeč v Malé Asii — také neznali, ale když se hluchoněmí domluví gesty — tak mi to vysvětlovali — proč by se nemohli posuňky domluvit i ostatní normální lidé? A tak vedeni svou šťastnou hvězdou bez úrazu prošli celou Malou Asii od Tarsu až do Smyrny.

Že opravdu měli nad sebou šťastnou hvězdou, bylo patrné i z toho, že, když přišli k Panagii — byli jsme tam my! Jinak totiž byli by musili celý den hladovět, neboť neměli s sebou než poslední dvě krabičky sardinek, jež jim zbyly ještě z Tarsu. Rozumí se, že jsme oba znavené poutníky vesele přijali ze svých zásob a napojili vínem kořeněným pryskyřicí, kterým jsme rovněž byli v hojnosti opatřeni.

Když v potu tváří klopotně dorazili nahoru

k nám, pozoroval jsem, že P. Prat má při sobě menší cestovní kuffík, abbé Cascua však vleče s sebou jakési čtyřhranné zavazadlo neobyčejně velkých rozměrů. Dlouho jsem byl v pochybnostech, co by to byl za předmět. Posléze jsem se informoval u samého abbé a ku svému překvapení jsem se dověděl, že je to — fotografický aparát! Byla to fotografická komora předtopního typu, rozměru 18×24, která ovšem hned na počátku cesty jim všecku službu naprosto vypověděla. Všechny pokusy uvést ji opět v činnost, ukázaly se bezvýslednými. Bylo opravdu dojemné, s jakou pečlivostí a starostlivostí abbé Cascua tento nástroj ušlechtilého fotografického umění bez úrazu a bez poškození přes celou Malou Asii dopravil vlastnoručně z Tarsu až do Smyrny! Až do Cařihradu, kam jsem společně s P. Patrem a abbé Cascuou cestoval, dostal se tento pamětihodný aparát bez nehody. Jaké byly jeho další osudy, je mi neznámo, a hlavně nevím zdali jím bylo vůbec — ještě někdy fotografováno!

Nyní na palubě „Bulgarie“ líčili mi oba vše, co na cestě Malou Asií zkusili a zažili. Poznal jsem z jejich vypravování a z celého způsobu, jak svou cestu provedli, opět onu význačnou stránku francouzské národní povahy, stránku to, kterou jsem měl příležitost též častěji jinde pozorovati. Je to odvaha a oheň, s jakým se Francouz bez dlouhého rozvažování a přemýšlení do každého podniku, který si předsevzal, vrhne. Na obtíž, s nimiž se může setkat i též sku-

tečně setká, Francouz předem nemyslí. Kojí se tou myšlenkou, že v případě nesnáze nebude mít nouze o vtipný nápad, kterým dovede si z obtíží pomoci, čili jak Francouz sám tomu říká, „se tirer d'affaire“. A i když si v nesnázích neví rady, tu nikdy nestává se malomyslným, neztrácí dobrého humoru a hledí i v té nejne-příznivější situaci nalézt nějakou dobrou stránku. Francouz je rozený sanguinik a zároveň rozený optimista. Právě této své povaze děkují Francouzi mnoho svých úspěchů, mezi jiným i ony překvapující výsledky, kterých se jejich vojsko tak často dodělalo.

Dolce far niente — sladká nečinnost — kterému jsme se na „Bulgarii“ všichni jednomyslně oddali, náleží k požitkům, kterých lze zakusiti pouze na moři. Obyvatel pevniny, jehož noha nikdy nestanula na lodní palubě, nedovede si vlastně o tom učiniti ani náležité představy. Člověk se uložil k tomu cíli do pohodlné plátěné chaise longue, jakou lodní steward půjčí za 1—2 franky na dobu celé plavby. Při tom nechá zrak volně tékati po reji skotačivých vln, myšlenkám pak a fantasií rovněž povolí úplně uzdu, nechávaje je zaletovati, kam chtějí. Stejnoměrné kolébání lodi a jednotvárné vlnění hladiny mořské uvede nervy do stavu příjemné strnulosti, v níž dovede člověk setrvat několik hodin a při níž má v celém těle libý pocit naprostého absolutního, řekl bych, buddhistického klidu. — Pro lidi, kteří trpí nervosou — a kdo dnes není nervosním! — není dle mého přesvědčení lepšího

prostředku pro uklidnění nervů než taková klidná plavba po moři!

Mužstvo „Bulgarie“ bavilo se zatím, než jsme vpluli do Dardanell, jiným způsobem. Loď vezla totiž ze Smyrny do Cařihradu obrovský náklad meruněk. Meruňky — Arabové a Turci jim říkájí mišmiš — byly krásně vyzrálé, veliké jako pomoranče a uložené do proutěných košíků, v jakých se i u nás ovoce drahou zasílává. Není divu, že každému, kdo je viděl, přišla chuť jich okusit. A skutečně pozoroval jsem, že si mužstvo bez ostychu na meruňkách pochutnává. Brali si vždy z každého koše jen po dvou, po třech, aby úbytek nebylo příliš pozorovat. Ale i lodní důstojníci a sám pan kapitán, jak bylo vidět, neodolali pokušení a rovněž vyfřrali z košíků šťavnaté zarudlé ovoce. Při takovém množství to přece v Cařihradě nikdo ani nepozná, že v košíkách nedostává se po několika meruňkách! — — —

Jsme již nedaleko Dardanell. Přibližujeme se k maloasijskému břehu, kde se rozestírá šírá a pustá pláň. Je to slavná rovina trojská, již protéká antický Skamander ústící do moře právě tam, kde úžina dardanellská počíná. Rovina tato byla jevištěm, kde se odehrávaly heroické boje Řeků a Trojanů, opěvované nesmrtelným Homerem. Schliemann svými vykopávkami zjistil s naprostou bezpečností místo starého Ilia, které se rozkládalo na místě dnešního místa zvaného Hisarlik. Klassické vzpomínky hrnou se tu na mysl se všech stran. Přivíráme oči a vidíme v duchu

uprostřed roviny mohutnou trojskou pevnost. Na hradbách mihají se stíny Priama, Parida, Heleny, něžné Andromachy, hrdinného Hektora, trojanských starců, dole pak v táboře Řeků vynikají postavy Achilla, Menelea, Odyssea a celá dlouhá řada reků, kteří tu bojovali a válčili o krásnou Helenu a za slávu řeckého jména. Jsme tu na půdě v pravém slova smyslu klassické, o níž možno užití s malou změnou Kollárova známého verše:

Stůj noho, klassická jsou místa, kamkoliv kráčíš!

Abbé Cascuovi stala se právě u tohoto klassického místa nehoda. Prohlížel si dalekohledem trojskou rovinu a při své neobyčejně živé fantasmii tvrdil, že prý tam rozeznává valy a náspy objevené Schliemannem. V tom, patrně za trest, že tak nestydatě nadsazoval, laškující mořská brisa, která nás stále doprovázela, strhla mu s hlavy jeho široký klobouk, jaký nosívali francouzští kněží. Než se oblédl a než si uvědomil, co se vlastně stalo, širák již tančil po rozčeřených vlnách Egejského moře! Loď se k vůli klobouku nezastaví, a tak nešťastný abbé smutným a žalostným pohledem loučil se se svou pokrývkou hlavy. Slitoval jsem se nad jeho neštěstím a dal jsem mu k dispozici svou bílou korkovou helmu, která pak zdobila jeho osiřelou hlavu až do Cařihradu. O těch trojských hradbách, které s lodí viděl, nesměl jsem se mu ani zmínit. —

Dardanelly, do nichž jsme zatím vpluli, na-

zývá se úžina mořská, která dělí Malou Asii a poloostrov zvaný Řeky Chersones thrácký. Úžina tato jest jedinou vodní cestou, spojující Středozevní a Egejské moře s mořem Marmarským a Černým. Starověké jméno Dardanell jest Hellespont, ve středověku se nazývaly Rameno sv. Jiří. Název Dardanelly, který se ustálil od 15. věku, je odvozen od antického města Dardanos, ležícího na východním břehu úžiny. Délka celé úžiny je 65 kilometrů, největší šířka je 7 kilometrů, nejmenší mezi antickými městy Abydos a Sestos 1350 metrů.

Strategická a obchodní důležitost Dardanell je očividna každému, kdo jen pohlédne na mapu Balkánského poloostrova, neboť Dardanelly jsou branou k Cařihradu a k Černému moři.

Dějiny Dardanell ztrácejí se v šeru starověkých řeckých bájí. Když Hella, dcera Athama a Nefely, přehala vzduchem do Kolchidy na beranu se zlatým rounem, tu dle pověsti padla zde do moře a utonula. Odtud Řekové nazývali úžinu Hellespont, t. j. Hellino moře.

Také Argonautům, když podnikli výpravu do Kolchidy, aby zlatého rouna zase dobyli, bylo se plaviti úžinou Hellespontskou.

Nejužší místo Dardanell mezi důležitými obchodními městy Abydem a Sestem nazývali Řekové heptastadion, t. j. sedm stadií. Poněvadž řecké stadion mělo 189 metrů, tedy označení ono přesně odpovídá skutečné šířce úžiny udané v Kiepertově atlase 1350 metry.

Perský král Xerxes při své výpravě do Řecka, jež tak nešťastně skončila, vystavěl zde, mezi

Abydem a Sestem, most přes Hellespont, přes nějž dopravil své nesčetné šiky na evropskou půdu.

K Hellespontu poutá se též poetická pověst řecká o Heře a Leandru. Hera a Leandr se milovali a protože, jak již za starověku při lásce bývalo, rodiče jim bránili, Leandr každého večera přeplaval Hellespont z evropského břehu na asijský, by navštívil svou milovanou Heru, až jednoho bouřlivého dne v moři zahynul. Když Hera spatřila mrtvolu Leandrovu, kterou vlny vynesly na břeh, vrhla se též do moře.

Látku tuto zpracoval německý básník Schiller v jedné ze svých nejkrásnějších ballad počínající slokou:

Zříš-li tam, jak proti sobě
v zlatozářné slunce zdobě
vzdorně šedé hrady ční,
s hukotem kde bouřeplný
Hellespont své valí vlny
skalnou branou Dardanell?
Slyšíš-li, jak v skály bije
burný příboj v děsném řvaní?
Urval Řecko od Asie:
lásce ale nezabrání!

Lord Byron, v němž přes všechn jeho romantismus vězelo přece jen kus anglického sportmana, pokusil nápodobiti Leandra a přeplaval Hellespont mezi Abydem a Sestem. Co dovedl starý Řek, dokáže přece i Angličan! Hellespont síce Byron přeplaval a nezahynul při tom jako jeho poetický předchůdce Leandr,

utržil si však při tom hodně nepoetické zachlazení s rýmou a zimnicí. —

Strategický význam měly Dardanely sice již za vlády byzantské, neboť, jak řečeno, tvořily takofka bránu, vedoucí mořskou cestou do Cařihradu, metropole byzantské říše. Ovšem při skromných tehdejších prostředcích válečných mohly býti uzavírány toliko loďstvem. Od doby však, kdy byla vynalezena a zdokonalena střelná zbraň, vojenská důležitost Dardanell nepoměrně vzrostla. Tato perioda dějin Dardanallské úžiny spadá ovšem až do časů vlády Turků, kteří již roku 1354 zmocnili se města Gallipole, ležícího na evropské straně úžiny a tím dostali Dardanely do své moci.

Po obou stranách Dardanell táhnou se mírné hornaté svahy, mezi nimi se vine jako stříbrný pás, brzy užší a brzy zase širší mořská úžina, jejíž šířka kolísá mezi jedním a sedmi kilometry. Nelze si opravdu představit lepšího a pohodlnějšího cíle pro střelbu z děl rozestavených po okolních návrších než nepřátelskou loď, která by se do této úžiny odvážila. Sesypalo by se na ni s obou stran krupobití granátů a koulí, kterému by nedovedl odolat nejmodernější obrněnec. Operovat střelbou by ona loď sotva mohla, protože pozemní baterie mohou zaujati na pobřežních návrších úplně bezpečné a kryté posice. Uvážíme-li, že úžina má délku 67 kilometrů a že mimo jižní stranu, kde přirozeně tvrze jsou nejpevnější a nejčetnější, na všech důležitějších místech jsou dnes opevnění s bateriemi moderních rychlo-

palných děl, pak musíme říci, že Dardanely jsou pro námořní moc nedobytné a nepřístupné. Bylo by třeba nejprve oněch pevností se zmocnit s pozemské strany, než by se loď nepřátelské moci směla odvážit do úžiny samé.

Pevnosti po obou stranách Dardanell budovali již staří sultánové. Moderní turecká vláda posledního století přese všechn úpadek a lethargii svoji dobře chápala, že Cařihradu mohou býti proti nepřátelskému loďstvu ochranou jediné Dardanely. A proto v této věci nešetřila ani nákladu, ani úsilí, by pevnosti chránící Dardanely opatřila všemi prostředky soudobé vojenské techniky. Cizozemští inženýři, hlavně francouzští a němečtí, utvořili z Dardanell pevnost vskutku moderní.

Modernost opevnění dardanellských může pozorovat cestovatel z toho, že při plavbě Dardanellami z vlastních opevnění mnoho nevidí. Všechno je skryto v zemi. Pouze tu a tam hliněné násypy táhnoucí se po návrších dávají tušiti, že se za nimi skrývají smrtící jícny děl zhotovených v Kruppových továrnách.

Že nedávné anglické bombardování dardanellských tvrzí Kum-Kale a Seddil-Bahr nemělo zvláštního významu a že jím Turci nijak nebyli ohroženi v držení Dardanell, je patrné každému, kdo pohlédne na mapu. Obě tvrze leží tam, kde Egejské moře se súžuje a přechází v Dardanely, takže Angličané mohli se širého moře a z náležitě vzdálenosti na ony tvrze střílet. Když však chtěli se obrátit i proti dalším opevněním, mu-

seli vplout do úžiny, a tu, nehledě na podmorské miny, byly anglické lodi pouhým terčem turecké kanonáďe.

Od té doby, kdy Petr Veliký vytvořil na Černém moři ruské loďstvo a kdy Rusko dostalo do své moci Krim a severní černomořské pobřeží, stal se průjezd Dardanellami mezi oběma velmocemi — Ruskem a Tureckem — předmětem sporu, který až do dnes vyřízen není. Již r. 1774 v míru Kučuk-Kajnardžijském byla Porta nucena povolití ruským obchodním lodím volnou plavbu úžinou z Černého moře ven a nazpět. Roku 1833, když car Mikuláš vysláním loďstva a vojska pod Muravjevem zastavil další postup Mehmeda Aliho, egyptského místokrále, proti sultánovi Mahmudovi II., uzavřena mezi Tureckem a Ruskem smlouva na vzájemnou obranu, v níž se Porta zavázala uzavřítí Dardanelly všem cizím lodím. Pro odpor velmocí zřeklo se však Rusko roku 1840 této smlouvy. Po válce Krimské r. 1856 v míru pařížském schváleno dosavadní uzavření úžin pro cizí válečné koráby, prohlášena neutralisace Černého moře s úplnou svobodou kupecké plavby, válečné lodi dovoleno pak udržovati v něm pouze Rusku a Turecku.

Po válce rusko-turecké v r. 1877—1878 ve smlouvě berlínské znova schváleno uzavření úžin. Nyní mohou Turci své válečné loďstvo posílati sem i tam, ruské černomořské válečné loďstvo smí se však pohybovat jen v Černém moři samém. Tedy Černé moře zůstává podnes „mare clausum“.

Ze Rusko touží po volném průjezdu Dardanellami, o tom není pochyby. Černomořské ruské loďstvo je na Černém moři uzavřeno jako v kleci, z níž nemá volného východu. Pokud ovšem Bospor a Dardanelly se svými opevněními jsou v moci Turků, pak i onen volný průjezd by měl pro Rusko problematickou cenu. Neboť v případě války by stačilo, by se Turecko dohodlo s nepřátelskou velmocí nebo se postavilo na její stranu proti Rusku — v tom případě onen volný průjezd by mohl být zastaven každým okamžikem.

Jak otázka průjezdu Dardanellami bude rozřešena, ukáže teprve budoucnost. — —

Pluli jsme tedy na naši „Bulgarii“ Dardanellami. V čistém a průzračném vzduchu zdály se býti oba břehy ještě bližšími, tak že nám připadalo, jako bychom se plavili širokou řekou.

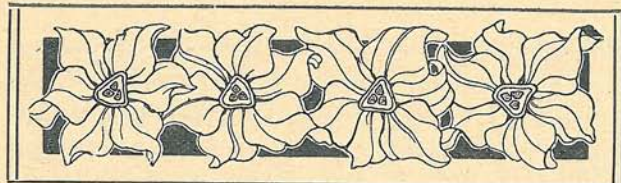
Hledali jsme podle mapy na pobřežních návrších proslavené ony „zámky“, to jest opevnění, která střeží tuto mořskou úžinu. Mnoho z nich však viděti nebylo. Pouze tu a tam mezi pahorky u břehu tulila se k moři malá řecká vesnice.

Loď udělala větší zastávku u města zvaného Dardanelly, čili turecky Canak-Kalesi. Je to stará janovská obchodní osada. Lodi plující do Cařihradu musejí zde předložití tureckým úřadům své pasy. V době zastávky, která se protáhla na dvě hodiny, přihnul se na palubu zástup tureckých a řeckých hochů, kteří nabízeli ku koupi malované hliněné nádoby různých velikostí a tvarů. Město Dardanelly totiž, čítající dnes asi

deset tisíc obyvatel, je ode dávna proslaveno svým hrnčářským průmyslem, ba má od toho i své turecké jméno: Čanak-Kalesi neznamená nic jiného, než Zámek hrnčářů.

Když byly úřední formality odpraveny a loď dostala dovolení k dalšímu volnému průjezdu, pokračovali jsme v jízdě.

Konečně u Gallipoli opět se před námi otevřela širá hladina Marmarského moře! Loď, která musila v Dardanellách plouti volněji, opět přidala páry a s chutí se rozjela k severu, tam, kde za šedavým obzorem tají se, rozložena na březích Bosporu a Zlatého rohu, královna měst a cíl naší cesty — Cařihrad!

X.

Chrám Sv. Moudrosti u Cařihradě.

Cařihrad, Nový to Řím, jak se nazývá v úředních listinách řeckých císařů a patriarchů, město tisícileté kultury byzantské, město, odkud většina Slovanů přijala křesťanství a s ním i vzdělanost, kouzelné ono město nad Bosporem přál jsem si ode dávna spatřiti. Ale žádnou zajímavost a žádnou památnost města onoho netoužil jsem tak uzříti jako chrám Sv. Moudrosti. Snažil jsem si jej dle vyobrazení v duchu představit a obestíral jsem jej ve své fantasmii jakýmsi tajuplným kouzlem. Sníval jsem o jeho gigantských zdech a sloupech, o prostorách zalitých proudy světla řinoucího se z nesčetných oken, o jeho zlatotřípytné kopuli, která všechny cestovatele uvádí do vytržení a plní je úžasem nad bezměrnou smělostí stavitelovou . . .

Dojmy, jež člověk zakusil v mládí, bývají nejsilnější a nejtrvalejší. Takový dojem z mládí, přiznám se, byl toho příčinou, že jsem s takovou nedočkavostí žádal si vstoupit do chrámu Sv.

Moudrosti. Bylo to ve čtvrté neb páté gymnasijal třídě, kdy se mi dostala do rukou sbírka básní Svatopluka Čecha, v níž byla též jeho báseň Zimní noc. Báseň ona, která vrcholí v líčení chorálu duchů ve chrámu Sv. Moudrosti, byla to, která mne tak zaujala a učinila mi z chrámu Sv. Moudrosti jakýsi pohádkový předmět mých snů.

Básník sní v zimní večer:

Naslouchám samotou, co vítr pje.
Zhasíná svíce. Hledím na stěnu,
kde mroucí zář, jak lampa čaroděje
mihavých stínů kreslí proměnu.

— — — — —
I hledím do noci, kde vítr šílí
a trhá v chomáčky plášť zimy bílý.

Básníku se zjeví ve snění hlava drahého, zesnulého otce. Otec jej těší, povzbuzuje jeho kleslou mysl, a konečně bere jej do náručí a vznáší se s ním do sněhové bouře zimní noci. Najednou však — jako u proroka Ezechiela pole plné suchých kostí — počíná sněhová pláň pod nimi se hýbat a jeviti život! Letí nad slovanskými zeměmi, a tyto počínají se probouzet k novému životu.

Ba, zdá se, jak by Hospodinův dech
byl náhle zavál u nesčetné hroby,
jež vyryly v zem tuto zašlé doby,
a jak by z kůry ztuhlých plání těch
slovanských kostí miliony vzrýval,
zas těla podobou je přiodíval . . .

Kozácké voje, zástupy Olegovy, vojska cáře

Lazara spojují se v mohutný šik táhnoucí k jihu; Marek kralevič se probouzí ze sna a přidává se s vilou posestrinou k nim. Současně po moři ženou se bezčetné loďky a čluny, na nichž činili Kozáci výpady po Černém moři. Tak přibyl celý zástup k Cařihradu.

Teď před námi jak město z bájí říše,
ve stříbře lunny šlhlých věží les
jak tisíc prstů bílých nad cypřiše
vztažen slavně hvězdných do nebes.
A brána zazděná po mnohý věk
se mžikem rozskočila.

Průvod duchů se nyní hrne do chrámu sv.
Moudrosti.

Velebný chrám se duchům otevírá
a v jeho temeni, čím vanou blíž,
půlměsíc bledne, tisíc hvězd se sbírá
v obrovský, skvoucí, plápolavý kříž.
Voj severu teď chrámem šumí, víří
a prudkou vichřicí s pošmourných stěn,
jak pavučinu, křídla netopyří,
praporů vetchých rozmetává plen.
Kol na zdi mizí verše prorokovy
a zlatých písem zdoha všeliká,
Koranu tamo blednoucími slovy
obličej Kristův jasně proniká,
jenž věky zahalen byl v malty cloně.
Zas postar obrovská na skvoucím tróně
se světlem věčné lásky v božském zraku
plá s hůry, jak by požehnati chtěl
hustému duchů nesčíslných mraku,

jenž velebným se chrámem rozestřel.
 Jak příboj bez konce se hlavy vlní
 do šeré svatyně, hrud' její plní.
 Zasvitla hvězda v temném pozadí,
 ve dvě se hvězdy rozskočila mžikem,
 a z každé nových řada tajným vznikem
 vytryská, vzlétá, chrámem dovádí,
 již sto, již tisíc dokola jich hoří,
 chrám velebný ve světel stopen moři,
 planoucích svící v rukou nesčetných . . .
 Zeď otvírá se, oltář vydává,
 jež kdysi strážnou hrudí obemknula,
 když ve chrám spousta Osmanů se ssula, —
 nesčetných kněží vážná postava
 na stupních v oblaku se třpytí dýmném,
 a velebný chrám šumí duchů hymnem . . .

Básník byl ve chrámu Sv. Moudrosti a popisuje zde dojem, jakým naň působil. A kdybych i já chtěl a dovedl vylíčit básnickým slovem své vlastní dojmy z chrámu Sv. Moudrosti, nemohl bych to učinit ani lépe ani případněji.

Ona báseň Svatopluka Cecha byla příčinou, proč jsem dychtil spatřit ne ve fantasii, ale ve skutečnosti onen tajemný cařihradský velechrám.

*

Ajja Sofia — tak sluje Sv. Moudrost řecky — je dnes tureckou mešitou. Mohamedáni v podmaněných křesťanských zemích uchvátili a proměnili v mešity ty nejvzácnější pomníky starokřesťanského církevního stavitelství: v Jerusalemě chrám na nádvoří Šalomounově, v Damašku

basiliku sv. Jana Křtitele a v Cařihradě Ajja Sofiji. Ohromný bronzový pŕlměsíc, který od roku 1453 ční na kopuli chrámové místo kříže, hlásá všem přichozím vítězství islamu nad křesťanstvím!

Ajja Sofia je vystavěna na onom výběžku, který jest omýván s jedné strany Marmarským mořem, s druhé zátekou Zlatého rohu. Zde byl císařský palác, hippodrom a jiné státní budovy v době byzantské, zde byl zbudován také největší chrám východní církve. Poloha je překrásná. Jako Cařihrad předčí polohou všechna ostatní města na světě, tak zase onen cíp je tím nejkrásnějším místem v celém Cařihradě. Zraku otevírá se tu pohled na vlnící se moře domů ve Stambulu, v Peře a v protilehlém Skutari. Marmarské moře, Bospor a Zlatý roh, pokryté nesčetnými lodičkami a parníky, jsou jako zelenavé stuhy proplétající se veleměstem a dělící jeho jednotlivé části od sebe. Na březích, jež od moře mírně se zvedají, pojí se k tomuto obrazu bujná zeleň zahrad, patřících k sultánovu serailu.

Širokou ulicí, která od Nového mostu se táhne jihovýchodním směrem a kterou dnes projíždí tramvaj, dospějeme na prostranné náměstí před Ajja Sofií. Náměstí to je pokračováním a prodloužením Atmeidanu, bývalého hippodromu, místa to slávy a pýchy byzantské, jež ale dnes je opuštěné, prázdné a zpustlé. Trosky hippodromu němým hlasem uvádějí na paměť každému přichozímu pravdu oněch slov: Tak přechází sláva světa!

Zvenčí nepůsobí Ajja Sofia žádným novým, překvapujícím dojmem. Vypadá tak jako ostatní velké cařihradské mešity. Ci lépe řečeno, všechny znamenitější cařihradské mešity jsou stavěny dle vzoru a dle typu Ajja Sofie! Islam nebyl ani s to vytvořiti si charakteristický typ svojich bohoslužebných míst, typ tento musila poskytnout křesťanská Ajja Sofia! A tak Ajja Sofia byla směrodatnou nejen pro rozvoj církevního stavitelství u všech církví východních, nýbrž i v islamu!

Původní zevnější tvar chrámu nesnadno, ba nemožno dnes rozeznati. Kol do kola je obstaven obrovskými podpěrnými zdmi, vedlejšími budovami, turbami čili mausoley zemřelých sultánů. Z této směsi a z tohoto chaosu staveb vyniká pouze hlavní kupole, která již zvenku dává tušiti svůj lahodný půvab, a pak šest minaretů, jež svými štíhlými tvary vysoko se týčí do modrého nebe. Chrám sv. Moudrosti a budovy s ním související byly v padesátých letech minulého století restaurovány a při té příležitosti byly zvenku natřeny ve vkusu opravdu barbarském: ohromné široké žluté a červené pruhy, zdobí dnes od spodu až po střechu tento věkopamátný chrám.

Před Ajja Sofií jako před ostatními mešitami cařihradskými je pouliční kavárna. Na nízkých stoličkách sedí zamyšlení Turci a vážně kouří svou vodní dýmku. Nemluví mezi sebou, zrak jejich je upřen kamsi do neurčita. Snad přemýšlejí a uvažují o poměječnosti všeho po-

zemského, o tom, jak přešla sláva Byzance a jak i sláva turecká se obýlí k západu — — —

Pohlédneme-li na plán chrámu sv. Moudrosti, vidíme, že je neobyčejně jednoduchý a právě svou jednoduchostí geniální. Osa chrámová směřuje od západu k východu. Před chrámem je dvojí předsín, vnější t. zv. exonarthex a vnitřní neboli esonarthex. Zdi chrámové tvoří téměř čtverec: délka s apsidou obnáší 75 metrů, šířka 70 metrů. Střed tvoří hlavní kupole, k níž celá stavba takofka se vzpína a v níž vrcholí. Postranní lodi obsahují empory či galerie o dvou poschodích.

Sloupoví, které kdysi nádvoří před chrámem obklopovalo, i nádržka na vodu s vodotryskem, jež byla uprostřed něho, dnes neexistuje. Za to ostatní budovu — odezíraje od vnějších přístaveb — Turci skoro v ničem nezměnili.

Devatero bran vede z nádvoří do zevnější předsíně. Ze zevnější předsíně vstoupíme do předsíně vnitřní. Předsín vnitřní je 10 metrů široká, mnohem vyšší nežli předsín vnější a jest skvostně vyzdobena mosaikou a mramorem. Devatero bran zase se odtud otevírá do vlastního chrámu. Nejnádhernější je brána prostřední, zvaná branou královskou, kterou císařové přicházeli do chrámu k bohoslužbám. Bohaté bronzové ozdoby a vypuklé práce, četné křesťanské nápisy živě připomínají hned při prvních krocích návštěvníku, že jsme na bývalé půdě byzantské a křesťanské!

Posloucháme poněkud nepozorně vysvětlování

průvodce, prohlédneme si jednotlivé brány, hlavně jižní bronzovou bránu, umělecky to skvost prvního řádu, pokoušíme se přečíst řecké litery nadpisů, než dlouho se v předstíni zdržet nedovedeme. Královskou branou, kterou průvodce otevře, spěcháme konečně do vlastního chrámu.

Každému, kdo poprvé vkročí do chrámu sv. Moudrosti, mimovolně vydere se z úst výkřik plný překvapení. Ohromný prostor najednou se rozevře před ním a pojme jej ve svá ramena. Štíhlé sloupy, linie oblouků a pilířů, výklenky, emporie a galerie: vše to v harmonických čarách někam se vzpíná a takorčka před očima roste. Zrak spěchá a vzletá rovněž po těchto liniích nahoru a zastaví se tam, kde všechny ony linie se sbíhají a soustřeďují, totiž u kopule.

Kopule tato je opravdovým divem stavitelského umění a nemá v světě sobě rovné. Nespočítvá na pilířích, nýbrž na obloucích, jež náležejí k sousedním nižším polokopulím. Zdá se, jakoby tyto hlavní kopule nesly na svých plecích. Kopule má v průměru 32 metrů a je velmi plochá. Kolem dokola na okraji je čtyřicet oken. Přepážky mezi okny jsou velmi úzké, tak že skoro mizí mezi okny, jimiž se řinou proudy světla slunečních paprsků. Kopule, pokrytá celá zlatou mosaikou, vypadá takto jako ohromná zlatá hvězda, která nepotřebuje podpor a která sama se vznáší a chvěje nad našimi hlavami v prostoru! Nemůžeme od ní ani odtrhnouti zrak a čím déle na ni pohlédneme, tím více zdá se nám, že roste a tím výše že

vystupuje. Dech se skoro zatajuje úžasem nad smělostí stavitele, který takovou měrou dovedl hmotu produševnit a učinit vzdušnou, ba nehmotnou!

Dojem, kterým působí první pohled do chrámu sv. Moudrosti je právě opačný, než ve chrámu sv. Petra v Římě. Kdo přijde do chrámu sv. Petra, je zprvu rovněž překvapen tím, že jeho obrovských rozměrů nevidí. Zdá se mu, že vidí obyčejný chrám prostřední velikosti. Příčinou toho je, že jednotlivosti u sv. Petra jsou tak obrovské a v tak harmonickém poměru k celku, že si návštěvník velikost budovy nemůže z počátku ani uvědomiti a nemůže ji zrakem postřehnouti. Mimo to kopule je patrnou teprve tehdy, až se přijde pod ni. Teprve když chrámem procházíme, uvědomujeme si pozvolna a poznáváme reflexí velikost budovy. Rozměry chrámové tím více se šíří a rostou, čím déle je pozorujeme. Je tomu právě tak jak u turisty, jenž poprvé přišel do Alp a jenž nechtěl věřit, že by ony osněžené hřbety, zdánlivě blízké a neveliké, byly vpravdě takovými velikány!

Chrám Sv. Moudrosti je mnohem menší než dóm sv. Petra. Kupole u sv. Petra je vysoká 150 metrů, u chrámu Sv. Moudrosti pouze 65 metrů, tedy ani ne polovici. A přece první dojem je dojem neobyčejné velikosti. Chrám se zdá býti mnohem větší a neobsáhlejší nežli jest ve skutečnosti. Důvod svůj má tento dojem velikosti jednak v tom, že návštěvník hned při vstupu jediným pohledem celý chrám i s kopulí obsáhne, jednak

v tom, že detaily nejsou tak velké, jako u sv. Petra, nýbrž prostřední a tím zdánlivou velikost celku zvyšují.

Obdivuhodný je systém polokopulí, které tvoří hlavní chrámovou loď a které se týčí ve třech stupních jedny na druhých a vyrůstají jedny z druhých, až se dopnou ke kopuli hlavní, která je kopulí úplnou a která ostatní polokopule jednotí a spojuje v souladný celek. Na východní i západní straně jsou tři polokopule spodní, tyto se slučují ve dvě polokule střední — na východě a na jihu po jedné — kteréž teprve nesou kopuli hlavní. Na straně východní se ony tři polokopule prodlužují ještě v klenutou apsidu, v níž kdysi stával oltář. Harmonie polokruhových linií je tu opravdu nedostižitelná. —

Boční lodi, šířkou jen něco užší, nežli loď hlavní, mají mimo přizemí dvě poschodí. Přizemí i horní galerie jsou od hlavní lodi odděleny pilíři a přechetnými krásnými sloupy z tmavozeleného mramoru. Všechny sloupů je ve chrámu 107, 40 v přizemí, 67 na emporách. Dolní sloupky jsou silnější, horní slabší. — Na horních galeriích bývalo gynaecium t. j. místo určené pro ženy. Zdola zdají se ony galerie býti jen nevelkými, vystoupíme-li však nahoře, tu teprve vidíme, že jsou to ohromné prostranné sály, kde má místo tisíc a tisíc lidí.

Chrám sv. Moudrosti má společně s římským sv. Petrem překrásné pěkné a bohaté osvětlení. Hlavně světlo, jež padá ze čtyřiceti oken kopule, zalévá svým příjemným a lahodným

jasem všechny předměty a vniká do všech zákoutí a úkrytů. Kdo chce plně ocenit stavitelské umění ve chrámu sv. Moudrosti, musí tam jíti za jasného, slunečného dne.

Mimo nedostižitelného umění architektonického, které na štěstí Turci nechali nedotčeno a beze změny, nevidět dnes ve chrámu sv. Moudrosti ničeho, neb téměř ničeho. Pouze visí v hlavní lodi i v bočních mnoho železných lustrů s četnými lampičkami a pštrosími vejci. Když v měsíci Ramadanu neb o jiných mohamedánských svátcích celý vnitřní prostor i s kopulí je večer nesčíslnými lampičkami osvětlen, tu působí prý to okouzlejícím dojmem. — V apsidě nalézá se kibla t. j. výklenek označující směr k Mekce. V tom směru se totiž, jak známo, mohamedáni obracejí, když konají své modlitby. Kibla leží na bok k jihu od hlavní osy chrámové; koberce a rohože, jimiž je celá půda mešity pokryta, jsou rozloženy všechny rovnoběžně ku směru kibly, aby musulmani sedící neb klečící při modlitbě mohli zaujati správnou polohu. Takto linie koberců jsou v ostrém úhlu k chrámové ose: to má za následek, že při pohledu na půdu máme dojem křiklavé a barbarské disharmonie, která zní jako ostrý falešný tón do harmonie linií architektonických! A tato disharmonie je opravdu případným symbolem islamu, který uchvátil i toto posvátné místo východního křesťanstva!

V popředí hlavní lodi na levo je sultánská lóže, na druhé straně mohamedánská kazatelna

t. zv. mimbar, odkud kazatel — chatib — má každý pátek ke shromážděným věřícím promluvu. V dřívějších dobách na památku toho, že Turci mečem dobyli Ajja Sofie, mával při kázání vytašeným mečem: dnes sice ještě se opírá při kázání o rukojeť meče, ale řeč svou odřikává monotonním, bezvýrazným hlasem.

Všimneme si ještě nadpisů z Koranu, jež jsou umístěny na stěnách a na velkých okrouhlých štítech: a jsme s památkami mešity hotovi. Všude jen šeré, zaprášené zdi bez ozdob, bez soch, bez obrazů . . . Jen místy vidět zbytky staré mozaiky na klenbách a na zdech.

Mosaika byla jednou z nejkrásnějších ozdob chrámu Sv. Moudrosti. Když již všechna umění, hlavně malířství a sochařství, byla v byzantské říši v hlubokém úpadku, v mosaice zůstávali Byzantčané nedostižnými mistry. Nikdo se jim nevyrovnal v souladu a v sytosti barev, kterou se jejich mozaiky vyznačují, ani v trvanlivosti a solidnosti práce. Mozaiky byzantské po tisíci letech září stejně hlubokými, sytými barvami, jako když byly právě dohotoveny. Zdá se, že byzantští umělci znali tajemství v přípravě barev a skla, které moderní mosaikové technice je neznámo. Kdo viděl mozaiky byzantské v chrámě sv. Marka v Benátkách neb v Ravenně a srovná je s mozaikami novými, přisvědčí, že mozaika byzantská je ztracené umění, jež dosud není znova objeveno.

A takovými mozaikami zářil a skvěl se celý chrám Sv. Moudrosti! Když Turci při dobytí Caři-

hradu vnikli do vnitra chrámu, považovali je za drahé kameny a užasli nad touto neslýchanou nádherou. Poněvadž ale mozaiky představovaly postavy světic a svatých a poněvadž Koran zobrazování živých bytostí zakazuje, musily být mozaiky odstraněny! Nebyly na štěstí zničeny — snad se zdálo Turkům příliš nepohodlným otloukat se všech zdí ohromné budovy mozaikou tvrdou jako kámen — užili proto jednoduššího prostředku: na mozaiky byla po celém chrámu nahozena vápenná omítka! Když r. 1847 italský stavitel Fossati opravoval mešitu Ajju Sofii, tu byly i ony mozaiky odkryty, které po čtyři sta let byly skryty pod vápennou vrstvou. Někde zůstaly mozaiky odhaleny, jako na příklad na klenbě a bočních lodích, kde totiž obsahovaly pouze arabesky a kde nebylo lidských postav; většinou ale byly znova stejným způsobem jako dříve pokryty omítkou. Nicméně použil Fossati této příležitosti a význačnější mozaikové obrazy okreslil.

Tím způsobem víme, že ve vnitřní předsíni nad královskou branou je zobrazen Kristus, jak sedí na trůně a jak pravici žehná vcházející, v levici pak drží knihu evangelí s řeckým nadpisem: Pokoj Vám. Já jsem světlo světa. Před trůnem leží hluboce skloněn byzantský císař — snad Basilius Macedoňan — s diadémem a císařským pláštěm.

Kdo si povšimne zadní stěny apsidy chrámové, uvidí, jak omítkou prosvítají obrysy obrovské postavy Kristovy s rozpjatýma rukama. Řekové

mají o tomto obrazu legendu, že vždy znova proniká na venek, kdyby byl i sebe častěji přikryt omítkou.

Ve čtyřech cípech pod hlavní kopuli jsou obrazy čtyř cherubínů; viděti z nich však pouze křídla. Hlavy jsou zakryty dřevěným ornamentem ve formě hvězdy. Podobně je zakryt i obraz, který se nalézal na temeni hlavní kopule a který představoval Krista přicházejícího k soudu na duhovém oblouku.

*

Nyní bývá Ajja Sofia obyčejně pustá a prázdná a kroky návštěvníků se odrážejí dutou ozvěnou od šedých zdí a zaprášené klenby. Ale zaleťme v duchu do doby, kdy byzantské císařství stálo v lesku svojí slávy! Jaký to nádherný obraz se to rozvíjí v chrámu Sv. Moudrosti před námi! Mosaikové obrazy planou v lesku denního světla a v záři nesčetných lamp. Vše je plno zlatých a stříbrných ozdob i drahých kamenů. Zástupy kněží s patriarchou v čele pohybují se v průvodu chrámem ve zlatotkaných rouších a zahaleni oblaky kadidla. Císař s císařovnou i s celým dvorem jsou přítomni bohoslužbě. Velebné hymny zaznívají chrámem a prosebné Kyrie eleison nese se z úst tisíců shromážděných křesťanů vzhůru k nebesům!

Když ruský cář Vladimír poslal své vyslance do Cařihradu, tu byli tito unešeni bohoslužbou i zpěvy ve chrámu Sv. Moudrosti do té míry, že radili proto cáři přijati tak krásné náboženství.

Ovšem byla tato nádhera bohoslužby ponej-

více jen leskem na venek. Hluboké, velmi hluboké stíny se skrývaly za touto vnější krásou. Církev spoutaná a sloužící jako otrokyně bez vlastní vůle císařům; fanatická nenávisť proti Římu, jež byla ochotna raději vzítí na sebe turecké jho než podvoliti se primátu papeže; neustálé intriky u císařského dvora, končící vraždami, trávením a násilným uzavíráním členů císařského rodu do klášterů; lid raffinovaným systémem berním vyssátý do poslední krůpěje svých sil: to byl onen rub byzantského lesku, který vedl nejprve k odtržení od Říma, k úpadku celé říše a posléze k vítězství barbarských Turků nad zeslabenou a prohnitou Byzancí. Ajja Sofia je nejen památkou a odleskem byzantské slávy, ale i jejím náhrobním pomníkem!

*

Původcem chrámu Sv. Moudrosti je slavný byzantský císař Justinian I., jenž vládl 527—565 po Kristu. Justinian byl původem Slovan. Jeho předchůdce Justin I. pocházel z horní Moesie, dnešního Srbska, a poněvadž neměl dětí, povolal k sobě do Cařihradu svou sestru Biglenici a jejího syna Upravdu. Upravda dostal jméno Justinian a činil ve vědách a uměních neobyčejné pokroky. Po smrti svého strýce stal se jeho nástupcem na císařském trůně. Průběhem své dlouhé vlády vystavěl celou řadu skvělých budov, nejvýznamnější ale památkou, kterou zůstavil, je chrám Sv. Moudrosti.

Již císař Konstantin Veliký vystavěl v nově založeném Cařihradě r. 326 chrám zasvěcený

„Svaté Moudrosti“. Byla to asi basilika ve tvaru ostatních starokřesťanských chrámů. R. 532 při povstání zvaném Nika basilika stala se obětí plamenů. Císař Justinián, jakmile bylo povstání potlačeno, rozhodl se basiliku znova vybudovat, a to tak, aby velikostí a nádherou překonala všechna ostatní stavitelská díla na světě. Povolání byli dva nejznamenitější stavitelé oné doby, Anthemios z Trall a Isidor z Milétu, kteří vypracovali plány. Již čtyřicátého dne po požáru položen byl základní kámen nové budovy.

Úřady v provinciích dostaly rozkaz, aby daly ku stavbě všechny vzácné a cenné předměty, hlavně sloupy z pohanských chrámů. Tak se stalo, že chrámy v Efesu, Athénách, na Délu, v Balbeku a jinde byly zbaveny svých nejvzácnějších věcí, jež byly poslány do Cařihradu, aby sloužily k výzdobě nového chrámu Sv. Moudrosti. Tak na př. ony krásné sloupy v bočních lodích z tmavozeleného mramoru jsou z chrámu Dianina v Efesu. Všechny příjmy říšské, jež byly k dispozici, byly použity pro stavbu. Justinián sám dohlížel na stavbu a naléhal, aby se pracovalo co možná rychle. Tím si vysvětlíme, že již po pěti letech bylo toto obrovské a nádherné dílo dohotoveno.

Když 26. prosince 537 nový chrám byl slavnostně svěcen, tu zvolal Justinián, sám jsa unešen nádherou svého díla s hrdoostí: Překonal jsem tebe Šalomoune! A opravdu, nový chrám dle zpráv současných spisovatelů, hlavně Prokopia, převyšoval vše dosavadní: vzácné nádoby

drahocenné kříže, svícny, oltáře všude zářily svým leskem. Za opravdový div světa byl pokládán hlavní oltář. Nad oltářem se vznášela na čtyřech sloupcích kopule t. zv. ciborium, celá ze zlata, stříbra a vyložená perlami a diamanty. Na kopuli byla koule a na ní kříž z ryzího zlata o váze 200 liber!

Největší péče při stavbě byla věnována hlavní kopuli, jež svou smělostí svědčí o genu obou stavitelů. Byly hotoveny zvláštní cihly z pemzy a jiných látek, jež by byly lehké a při tom pevné. Do kopule byly zazdívány ostatky svatých. — Přes to však kopule po 22 letech se sřítla! Stavitel Isidor Mladší kopuli proto zvýšil o 25 stop a postavil znova. Ještě za vlády Justiniánovy v r. 563 byl chrám Sv. Moudrosti po druhé slavnostně posvěcen.

*

Chrám Sv. Moudrosti je co nejúžeji spjat s dějinami východní církve. Byl svědkem událostí slavných, jež v jeho zdech se konaly na př. církevních sněmů, ale ještě častěji viděl se odehrávati události smutné, když odbojní patriarchové, jako Fotius, zaslepeni svou pýchou bouřili se proti římské stolicí. Jedním z nejsmutnějších dnů v dějinách církve — opravdový dies nefastus — byl 16. červenec 1054, kdy patriarcha cařihradský se veřejně odtrhl od Říma a kdy poslové papežští s kardinálem Humbertem v čele položili na hlavní oltář ve chrámu sv. Moudrosti exkomunikační bullu!

Podobný dies nefastus pro chrám Svaté

Moudrosti byl 13. duben 1204. Čtvrtá křižácká výprava místo do Palestiny odebrala se následkem intrik Benátčanů do Cařihradu, přes všechno napomínání a varování papežovo. Záminkou bylo dopomoci sesazenému císaři Isáku Angelovi opět k trůnu. Skutečným úmyslem a cílem Benátčanů, kteří byli duší a vinníky celého podniku, bylo zničit Byzanc. Neboť Benátčané nenáviděli Byzantince, protože byly jejich konkurenty v námořním obchodu po Středozezemním moři. Z Benátčanů pak je nejvíce měl v nenávisti tehdejší dože Enrico Dandolo, který před třiceti lety byl v Byzanci hanebným způsobem v samém císařském paláci oslepen. Když totiž vstoupil do audienčního sálu, bylo mu vrževo dutým zrcadlem do očí soustředěné světlo sluneční a tak byl zbaven zraku. Křižácká výprava do Cařihradu byla pomstou, kterou Dandolo vykonal na Byzanci za křivdu, jež se mu tam stala.

Křižáci, když po devítiměsíčním obléhání dobyli pod vedením Konrada z Montferratu města, řádili v něm hrozným způsobem. Nejenom byla způsobena velká řež, ale i chrám Sv. Moudrosti byl vyloupen a zbaven ozdob, mrtvoly byzantských císařů byly zneuctěny, nesčetné množství uměleckých památek bylo zničeno. Bronzové sochy na př. Konstantina, Justiniána byly rozlity na děla. Z tohoto loupění pocházejí i ony čtyři koně Lysippovy, které si Benátčané z hippodromu odvezli do vlasti a které do dnes zdobí chrám sv. Marka.

Nenávist, kterou beztoho Byzantinci měli

k latinským Frankům, stala se nyní nesmířitelnou. Když r. 1261 Michael Paleologos znovu se zmocnil Cařihradu, tu řečtí kněží svěřenou vodou umývali oltáře, na nichž latiníci sloužili mši svatou.

*

A třetí dies nefastus, nejhroznější a nejstrašlivější ze všech, byl 29. květen 1453, den dobytí Cařihradu Turky.

Sultáni turečtí již sídlili v Adrianopoli a pánství byzantské bylo omezeno na samé město Cařihrad. Sultán Mohamed II. počal v dubnu jmenovaného roku s 200.000 muži obléhání Cařihradu. Poslední řecký král Konstantin XI. Dragases hájil s hrdinou udatností města, než měl pouze pět tisíc řeckého vojska a tři tisíce žoldnéřů italských. Janovan Giovanni Giustiniani, vůdce Vlachů, stál statečně po boku císaře. Řekové bojovali se zoufalou statečností a dovedli po 50 dnů odolávat útokům Turků. 29. května byl všeobecný útok a přes všechnu hrdinnost hrstky obránců bradby byly stečeny. Giustiniani byl smrtelně zraněn, císař padl v nejtěžším boji u brány sv. Romana. Mrtvola jeho byla tak zohavena, že ji poznali jen po střevíciích, do nichž byl vetkán císařský orel. Když donesli hlavu mrtvého císaře sultánovi, dal ji vyvěsiti na sloupu Justiniánově před chrámem Sv. Moudrosti.

Jak dravý proud vody hnali se Turci městem. Do chrámu Sv. Moudrosti utekly se tisíce obyvatelstva; lodi i galerie byly přeplněny chvějícím se zástupem. Mnozí čekali zázrak, doufajíce, že

anděl s nebe sestoupí a uchrání chrám Svaté Moudrosti od hrozící pohromy. Než nadarmo. Turci vnikli do chrámu a nastala strašlivá řež. Hodnostáři církevní a státní byli sehnáni do kupy a porubáni. Tři tisíce mužů bylo zde bez odporu pobito, ženy a děti zajaty a prodány do otroctví. Kříže, obrazy, posvátné nádoby byly zneuctěny a rozbity.

Přes kupy mrtvol vjel sultán Mohammed do chrámu. Opojen kouřící se krví a oslepen nevídanou nádherou chrámu, zvolal slovy Koranu: Bůh jest světlem nebe i země! — Na kopuli chrámu byl stržen kříž a vztýčen turecký půlměsíc, jenž tam stojí až dodnes . . .

Recký lid má krásnou legendu o dobytí chrámu Sv. Moudrosti. Když Turci vnikli do chrámu, sloužil právě kněz u oltáře mši svatou. Když se Turci hnali k oltáři, tu vzal kalich a ustoupil ke zdi, která se před ním otevřela, a, když do otvoru ustoupil, zase se za ním zavřela. Až chrám Sv. Moudrosti zase se dostane do rukou křesťanských, zeď opět se otevře, kněz vyjde a doslouží nedokončenou mši svatou!

*

Viděl jsem tedy Ajja Sofiu. Nesklamala mé očekávání, jak jsem si ji dle básně Sv. Cecha představoval, ba převýšila je. Patří rozhodně k nejpamátnějším a nejkrásnějším pomníkům křesťanského umění.

Různé myšlenky vířily mi hlavou, když jsem opouštěl chrámovou budovu. Byly to hlavně dvě otázky, jež se mi vtíraly na mysl. První otázka:

Uskuteční se kdy sen básníkův a zaskvěje se na báni Svaté Moudrosti zase křesťanský kříž? A druhá otázka: Stane-li se tak, bude to krokem ku sjednocení církve východní se západní, nebo ještě větším jejím utvrzením v rozkolu? —

OBSAH:

	Strana
I. Ku břehům Syrie	7
II. Chrám Božího Hrobu v Jerusalemě	21
III. Zázrak svatého ohně	118
IV. Židé ve Svaté zemi	136
V. Po hřebenu Karmélu	148
VI. V Bejrutě	171
VII. Libanon	281
VIII. Oliva, fíkovník a vinná réva	304
IX. Dardanely	323
X. Chrám Svaté Moudrosti v Cařihradě	339

STANOVY

Dědictví sv. Cyrilla a Methoděje v Brně.

§ 1. Účel Dědictví sv. Cyrilla a Methoděje.

Dědictví pečuje o zvedení lidu moravského, jakého náš čas požaduje; o zvedení všestranné, avšak na základě víry katolické s vyloučením všeliké politiky.

§ 2. Prostředky k dosažení účelu tohoto.

Spisování a vydávání knih a sice netoliko výhradně náboženských, nýbrž vůbec vzdělávacích a k duchovním potřebám věku našeho prohlédajících, zvláště dějepisu, zeměpisu, poznání vlasti, přírody, řemesel a orby, atd. — I v zábavných spisech obsažena býti má buď obrana, buď utvrzování některé pravdy katolické, jížto se odpor časový dotýká.

Vydávati se budou Dědictvím, pokud jmění stačí:

1. Obšírné životopisy svatých,
2. Spisy poučné,
3. Spisy zábavné,
4. Časopisy a všeliké listy běžné,
5. Předměty umělecké, ku př. obrazy, zeměvidy čili mapy atd.

Poznámka: Organem Dědictví sv. Cyrilla a Methoděje jest »HLAS«, časopis církevní.

§ 3. Šetření zákonův tiskových.

Při vydávání časopisův, knih běžných, obrazův atd. budou se stávající zákony tiskové zevrubně zachovávatí.

§ 4. Zřízení Dědictví.

1. Spoluúdem Dědictví státi se může každý, kdo za sebe jedenkrát na vždy položí 20 K r. m.

2. Vklad tento může se zapraviti buď najednou, anebo ve dvou po sobě jdoucích ročních lhůtách po 10 K r. m., které až do dne 30. září každého roku vyplaceny buďtež. Kdo by do té doby vklad nezaplátil, přestává býti údem Dědictví.

3. Kdo však těmž ústavu 200 K věnuje, považován bude za spoluzakladatele a obdrží 4 výtisky věcí Dědictvím vydaných zdarma.

4. Kdo jednou na vždy dá 100 K, bude téhož ústavu spoluúdem I. třídy a obdrží 3 výtisky. Kdo 40 K dá, stane se spoluúdem II. třídy a obdrží 2 výtisky. Kdo 20 K položí, bude spoluúdem III. třídy a obdrží 1 výtisk zdarma.

Spojili-li se manžel s manželkou v jeden toliko základ o 20 K, vydávati se jim budou knihy jen do úmrtí toho, který první v diplomu poznamenán jest.

Poznamenání. Bylo-li by potřebí druhého nebo třetího vydání některé již vydané knihy, spoluúdomé ji dostávati nebudou, nýbrž knihy ty prodávati se budou ve prospěch pokladnice Dědictví, aby se nákladnější díla vydávati mohla.

Abý úmrtí spoluúda přišlo ústavu tomuto ve známost, žádají se vpp. duchovní pastýřové, aby úmrtí takové pokladníkovi Dědictví, třebaš přímo poštou oznámiti ráčili. Podobného oznámení písemného potřebí jest, kdykoliv spoluúd některý buď k vyšší důstojnosti vynikl, nebo jinam se přestěhoval.

5. Řehole, děkanství (vikariáty), osady, knihovny, školy, rodiny, spolky, bratrstva atd. vstupují dvojnásobným vkladem za spoluzakladatele nebo za spoluúdy věčné do Dědictví podle tříd svrchu jmenovaných.

6. Každému volno doplněním vkladu u vyšší třídy postoupiti. Zaslé-li tudíž na př. spoluúd III. třídy k prvním 20 K opět 20 K, stane se spoluúdem II. třídy atd. Avšak spoluúdství postoupiti jinému se nedovoluje.

7. Každý přistupující račíž jméno a místo přebývání svého, jakož i biskupství a děkanství (vikariát) a poslední poštou zevrubně udati.

8. Každý kněz, který jest údem Dědictví sv. Cyrilla a Methoděje, béře na sebe povinnost, buď ve slavnost, buď některý den v oktávě sv. apoštolů Cyrilla a Methoděje každoročně sloužiti mši svatou za všechny živé a mrtvé spoluúdy dotčeného Dědictví; a bude-li líbo a možno-li jinou mši svatou za obrácení národů slovanakých od jednoty církevní odloučených, kterouž pobožnost jistě každý spoluúd jakožto věrný katolík spolu konati neopomíne.

9. Zemřelí, za které někdo vklad k Dědictví učinil, tak jako ti, kteří na smrtelné posteli nejméně 20 K za sebe do Dědictví odkázali, stávají se účastnými duchovních milostí v předešlém (8.) čísle jmenovaných.

Každý, jenž byl vklad ten učinil za mrtvého, pokud živ jest, knihy bez ohledu na velikost vkladu, ovšem nejméně 20 K, po jednom výtisku dostávati má.

10. Správu Dědictví ss. Cyrilla a Methoděje vede výbor sestávající z kněží, kteří buď v Brně, buď na blízku přebývají.

11. U jiných osob a úřadů zastupuje Dědictví sv. Cyrilla a Methoděje starosta, a nemá-li prázdně od jiného zaměstnání, jeden z jednatelů.

12. Výbor scházíává se čtvrtletně a k vyzvání starosty i častěji v Brně, aby, čeho potřebí, v poradu bral, a většinou hlasů přítomných výborníkův o nálezech pro celé Dědictví platných rozhodoval. — Výbor má právo, počet svých úduv odcházejících doplniti nebo i rozmnožovati, avšak ne jinak, než katolickými kněžskými, a každoročně uveřejňuje zprávu o činnosti své.

13. Každý spoluúd Dědictví má právo, písemné návrhy své činiti a přání svá projevovati dotčenému výboru, kterýžto při svých shromážděních zavázán jest, jich svědomitě v úvahu bráti a dle nich, pokud potřebno, prospěšno a možno jest, se zachovati.

14. Ve sporech, z poměru spolkového snad vzniklých, děje se odvolání k starostovi, a v domněle nedostatečném vyhovění ku příslušcím e. k. úřadům.

15. Kdo těmž Dědictví obětuje práce své literární neb umělecké, obdrží na výslovnou žádost honorář podle výbornosti, obšírnosti a důležitosti spisu svého, o čemž výbor úsudek pronese.

§ 5. Rozesílání knih a výtvorův uměleckých.

O rozeslání knih, spisův a jiných předmětů Dědictvím vydaných, postará se výbor. Každý přistupující k Dědictví hned račič oznámiti, ze které z ustanovených expedicí si knihy brátí bude.

Poznamenání I. Pravidlem v této věci zůstane, co na lístku tištěno jest: že na poukázání lístku svého každý spoluúd v hlavní komisi v Benediktinském knihkupectví v Brně, v Cyrillo-Methodějském knihkupectví (Gustava Francla) v Praze a Bedřicha Grosse v Olomouci, knihy sobě vybíratí má. Kdo by však chtěl poštou knihy své dostati, račič se obrátiti frankovaným listem na jmenovaná knihkupectví a přiložít 6 h., kterýžto peněz přísluší knihkupci za práci a obálku, mimo to ještě 12 h na kolkovaný list nákladní.

Poznamenání II. Všeliké dopisy v záležitostech Dědictví ss. Cyrilla a Methoděje buďtež posílány pod adressou: Vd. msgr. Dr. Josef Pospíšil, inful. prelát při stolič. chrámu Páně v Brně, starosta Dědictví Cyrillo-Methodějského; zásilky peněz a objednávký knih pak buďtež činěny v listech frankovaných pod adressou:

Pokladnictví Dědictví sv. Cyrilla a Methoděje
v Brně, Alumnát.

§ 6. Poměr k vládnímu řízení.

1. Vládnímu řízení se ponechává, nahlédati v jednání spolku, bdíti nad zachováním nařízení v propůjčeném potvrzení daných, anebo všeobecnými předpisy ustanovených, a uzná-li toho potřebu, přidati spolku od příslušícího úřadu určeného císařského komisaře.

2. Kdyby se spolek rozejíti měl, rozhodne výbor o jmění v duchu Dědictví svatého Cyrilla a Methoděje, a podá o tom předběžnou zprávu vys. c. k. místopředsedství a svému P. T. nejdůstojnějšímu panu biskupovi.

Stanovy tyto potvrzeny jsou výnosem nejd. bisk. konsistoře v Brně ze dne 7. srpna 1879, č. 2297, a výnosem vys. c. k. místopředsedství v Brně ze dne 2. srpna 1879, č. 23.376.

Poznámka redakce. Dle § 5. stanov přijímají se rody položením 40 K; k tomu podotknouti třeba, že rod se béře, dokud jméno se netratí. Dcery provdané, není-li synův, odebíratí budou knihy, pokud žijí, dítky pak jejich, jiné jméno nesoucí, nemají už práva toho.

Údů stavu kněžského snažně žádáme, aby, jak stanovami určeno jest, a jak veškeré údstvo očekává, o slavnosti svatých apoštolů Cyrilla a Methoděje, nebo v některý den v oktávě téže slavnosti mši svatou za živé a zemřelé spoluúdy sloužili; mimo to, je-li možná a libo-li, druhou mši svatou za obrácení národů slovanských od jednoty církve odloučených. Ostatní údové nekneží konejtež s týmže nábožným úmyslem v naznačeném čase vroucí modlitby.

Nesmí se také mlčením pomínouti fundace, kterouž učinil první starosta Dědictví František Sušil u ctihodných oteř Minoritů v Brně, aby totiž v jejich chrámě každoročně v oktávě svatého Cyrilla a Methoděje dvě mše svaté za údy Dědictví se sloužily.

Údům, kteří o slavnosti sv. Cyrilla a Methoděje nebo v oktávě téže slavnosti svátosti hodně přijmou, některý kostel navštíví a na úmysl sv. Otee se pomodlí, udělil papež Pius IX. brevem ze dne 21. listopadu 1856 plnomocné odpustky, které se i duším v očistci přivlastniti mohou.

Prosba k velebnému duchovenstvu.

Stává se nejednou, že po úmrtí horlivého šífitele knih našeho Dědictví, jenž pro všechny jeho členy ve farnosti a v okolí obstarával vyzvedání ročního podílu v knihkupectví k tomu ustanoveném, odběrací listky na tyto podíly přicházejí na zmar a že tím členové, kteří dle stanov povinni jsou na odběrací listky své v dotčeném knihkupectví roční podíl vyzvednouti, ve veliké nesnáze uvedeni bývají, nevědouce, co sobě počítí. Obrátí-li se podílníci ti na představenstvo Dědictví, na starostu a pokladníka, jsou i tito v nemenších nesnázích, zvláště ztratily-li se podílníkům ve větším počtu i diplomy, v nichž čísla podílníkův a rok, v němž do Dědictví vstoupili, zaznamenány jsou. Pak nezbyvá, leč pracně vyhledávati v repertoiru jména podílníkův těch, vystopovati v matrice Dědictví rok a vklad jejich, a v knihkupectví, k němuž příkázání byli, vyšetřovati, kolik ročních podílů již sobě vyzvedli a kolik ještě vyzvednouti právo mají. To vše však s velikou ztrátou času a spolu s výlohami poštovními i s výlohou za nově vystavený lístek odběrací spojeno jest. A což teprve, když se ztratily nejen listky a diplomy s čísly podílníků, nýbrž i jména jejich nejsou známa a na představenstvu Dědictví se žádá, aby najednou veliký počet všech údů Dědictví celého okolí nebo celé rozsáhlé farnosti, jichž ani jména ani čísla nebyla udána, v matrikách vyhledalo a jim nové listky vydalo!

Abyste takovým zmatkům a obtížím předešlo, prosíme velebné duchovenstvo, kteréž vyzvedání ročních podílů pro členy Dědictví z děkanství, z farnosti nebo z okolí obstarává, aby listky odběrací na bezpečném místě, totiž v archivu farním uschovalo a k němu i úplný seznam všech tamních členů Dědictví i s čísly diplomů přiložiti a tak zachovávatí ráčilo. — Zároveň se p. t. velebné duchovenstvo česko-slovanské snažně žádá, aby Dědictví Cyrillo-Methodějské opět, jak bývalo indy, mezi lidem hojně šířiti, rovněž i samo do Dědictví hojně přistupovati ráčilo.

Dr. Josef Pospíšil,
starosta Dědictví.

K laskavému povšimnutí p. t. údům!

1. Každý úd nechť sobě lístek odběrací buď u sebe nebo na farním úřadě uschová, poněvadž toliko na poukázání jeho díla Dědictvím vydaná obdrží.

2. Kdo by list odběrací ztratil anebo komu dochází, nechť ve vyplaceném psaní (franko) od „Pokladnictví Dědictví sv. Cyrilla a Methoděje v Brně“ nového listu sobě vyzádá a k témuž cíli číslo listu ztraceného udá, které v diplomu zaznamenáno nalézá, a nemá-li ani toho, aspoň nechť řádně jméno své a rok přistoupení k Dědictví oznámí; na poštovní výlohy a za zhotovení nového listku nechť 20 h (nejlépe v poštovních známkách) přiloží.

3. Každoročně dle možnosti na podzim, když to oznámeno bude „Hlasem“, nechť každý úd list odběrací dá podepsati od svého duchovního pastýře na důkaz, že na živě jest a právo má, díla odebrati, a takto podepsaným listem nechť se vykáže v knihkupectví na listě zpředu naznačeném, kde se mu kniha vydá.

4. Od vydávání a zaobalení zásilky každoročně platí se v knihkupectví za knihu po 6 haléřích. Kdo však ve dvou letech díla svá z knihkupectví nevyzdvihne, bude se za to míti, že se práva svého vzdává a je Dědictví věnuje.

5. Radno jest, aby všichni údové farnosti neb i celého dekanátu (vikariátu) se společně o svá díla v náležitém knihkupectví přihlásili, jelikož jim takovým způsobem povozných útrat ubude; ovšem musejí všichni své odběrací listky od duchovního pastýře podepsané neb aspoň čísla těch listků s připojenými jmény a s potvrzením vel. duchovního pastýře na své knihkupectví zaslati, zároveň i poplatek vyjadající za vydání oněch knih po 6 h za knihu (jakož nad to 12 h za poštovní lístek, děje-li se zásilka poštou) připojiti a útraty zasláním způsobené sami zapraviti. Kdo by chtěl, aby mu byla jednotlivě podílňá kniha poslána pod křížovou obálkou, nechť ve vyplaceném listě svému knihkupectví pošle svůj odběrací lístek a přiloží ve známkách poštovních kromě 6 h za knihu ještě 30 h na poštovné.

6. Pro uvarování všelikého zmatku jest každý úd povinen, knihy své odebrati z toho knihkupectví, kteréž mu zpředu vykázano jest; přestěhuje-li se však blíže jiného, jemu přístupnějšího knihkupectví, nechť to „Pokladníkovi Dědictví Cyrillo-Methodějského“ oznámí, a stane se po vůli jeho.

7. Úmrtí každého úda nebo vymření rodiny za úda zapsané račtež dpp. duchovní správcové nebo p. t. příbuzní zemřelého pokladníkovi laskavě oznámiti.

Seznam spisů,

které Dědictví sv. Cyrilla a Methoděje v Brně za 56 roků
své činnosti vydalo :

R. 1851. — Moravan, kalendář na r. 1852. (pořadatel v r. 1852 až 1859 B. M. Kulda)	ve	5.000	výt.
R. 1852. — Moravan, kalendář na r. 1853	"	2.000	"
Obraz sv. Ludmily od Jos. Hellicha	"	2.000	"
R. 1853. — Moravan, kalendář na r. 1854	"	2.000	"
Podíl č. 1. Procházka Tom., Puto- vání Krista Pána po sv. zemi	"	2.000	"
Mapa Palestiny od Jana B. Fáborského	"	2.000	"
R. 1854. — Moravan, kalendář na r. 1855, ...	"	4.000	"
Podíl č. 2. Fr. X. Škorpik, Missie tichomořské, ...	"	3.000	"
Mapa Cerné Hory od Jana B. Fáborského	"	3.000	"
R. 1855. — Moravan, kalendář na r. 1856, ...	"	4.500	"
Podíl č. 3. Procházka J., Montal- embertův Život sv. Alžběty, ...	"	3.500	"
Manes Josef, Diplom pro údy D. sv. C. a M. (umělecká mědirytina) dává se každému novému údu.	"		
R. 1856. — Podíl č. 4. Sušil Fr., Josefa Flavia O válce židovské	"	4.000	"
Moravan, kalendář na r. 1857, ...	"	8.000	"
Mapa Palestiny 2. vyd.	"	2.000	"
Procházka Jak., Život sv. Alžběty 2. vyd.	"	2.000	"
R. 1857. — Moravan, kalendář na r. 1858, ...	"	10.000	"
Podíl č. 5. Štulc V., Život sv. Cyrilla a Methoděje	"	8.000	"
Obraz sv. Cyrilla a Methoděje od Jos. Hellicha	"	8.000	"
Podíl č. 6. Novotný V., Fabiola od Wisemana	"	8.000	"
Mapa Itálie stř. od Jana B. Fáborského	"	8.000	"
Obrázek sv. Cyrilla a Methoděje (8°) od Jos. Hellicha	"	24.000	"
R. 1858. — Moravan, kalendář na r. 1859, ...	"	10.000	"
Podíl č. 7. Valouch Fr., Život sv. Jana Kapistrana	"	10.000	"
Podíl č. 8. Dudík Ant., Právě dějiny sv. mučovníků vých.	"	10.000	"
R. 1859. — Moravan, kalendář na r. 1860, (poř. B. M. Kulda a Ig. Wurm)	ve	12.000	výt.
Podíl č. 9. Dr. Bílý Jan, Dějepis sv. katol. církve	"	12.000	"
Obraz sv. Vojtěcha od Jos. Hellicha, ...	"	12.000	"
R. 1860. — Moravan, kalendář na r. 1861, (poř. v r. 1861—1866 Ig. Wurm)	"	15.000	"
Podíl č. 10. Procházka Jak., Život sv. Františka Borg.	"	13.000	"
R. 1861. — Moravan, kalendář na r. 1862, ...	"	15.000	"
Podíl č. 11. Procházka Mat., Život Bl. Jana Sarkandra	"	15.000	"
R. 1862. — Moravan, kalendář na r. 1863, ...	"	14.000	"
Podíl č. 12. Procházka Jak., Život sv. Angely z Mer.	"	13.000	"
R. 1863. — Moravan, kalendář na r. 1864, ...	"	14.000	"
Podíl čís. 13. Dr. Hošek Fr. X., Život a spisy sv. Augustina	"	13.000	"
R. 1864. — Moravan, kalendář na r. 1865, ...	"	13.000	"
Podíl č. 14. Ronovský Fr., Ho- spodářská kniha	"	13.000	"
R. 1865. — Moravan, kalendář na r. 1866, ...	"	15.000	"
Podíl č. 15. Dr. Chmelíček Jos., Cesta do sv. země I.	"	13.000	"
R. 1866. — Moravan, kalendář na r. 1867, (poř. Ig. Wurm a Jan Kř. Vojtěch)	"	12.000	"
R. 1867. — Moravan, kalendář na r. 1868, (poř. v r. 1868—1873 Jan Kř. Vojtěch)	"	14.000	"
Podíl č. 16. Dr. Chmelíček Josef, Cesta do sv. země II.	"	13.000	"
R. 1868. — Moravan, kalendář na r. 1869, ...	"	12.000	"
R. 1869. — Moravan, kalendář na r. 1870, ...	"	14.000	"
Podíl č. 17. Dr. Chmelíček Josef, Cesta do Francouz a Španěl I.	"	13.000	"
R. 1870. — Moravan, kalendář na r. 1871, ...	"	13.000	"
R. 1871. — Moravan, kalendář na r. 1872, ...	"	15.000	"
R. 1872. — Podíl č. 18. Dr. Chmelíček Josef, Cesta do Francouz a Španěl II.	"	13.000	"
(Moravan, kalendář na r. 1873, vydán byl již nákladem Bedřicha hraběte Sylva Tarouccy.)			
R. 1873. — Podíl č. 19. Dr. Chmelíček Josef, Cesta do Francouz a Španěl III. a Soukop Jan, Výlet do Solno- hradu	"	13.000	"
R. 1874. — Podíl č. 20. Paimon Fr., Žena křesť. dle Marchala	"	12.000	"

R. 1875. — Podíl č. 21. Procházka Mat., Křesť. muž od Marchala	ve 12.000 výt.		
R. 1876. — Podíl č. 22. Kosmák V., Kukátko I.	" 13.000 "		
R. 1877. — Podíl č. 23. Dumek J., Hospodářská čítanka	" 11.800 "		
R. 1878. — Podíl č. 24. Kosmák V., Kukátko II.	" 11.500 "		
R. 1879. — Podíl č. 25. Procházka Jak., Život sv. Františka Sal. I.	" 10.000 "		
R. 1880. — Podíl č. 26. Procházka Jak., Život sv. Františka Sal. II.	" 10.000 "		
R. 1881. — Podíl č. 27. Haki Boh., Cesta do Říma	" 9.500 "		
R. 1882. — Podíl č. 28. Dobrý J., Haringera Život cth. Klem. M. Hofbauera	" 9.500 "		
R. 1883. — Podíl č. 29. Kosmák V., Kukátko III.	" 9.500 "		
R. 1884. — Podíl č. 30. Procházka Mat., Sborník sv. Methodějský	" 9.550 "		
R. 1885. — Podíl č. 31. Rejzek A., Sv. Josafat	" 9.050 "		
R. 1886. — Podíl č. 32. Dr. Procházka Mat., Missie jezuitské	" 9.050 "		
R. 1887. — Podíl č. 33. Eichler K., Poutní kniha I. díl, Poutní místa 1. část	" 9.050 "		
R. 1888. — Podíl č. 34. Eichler K., Poutní kniha I. díl, Poutní místa 2. část	" 9.050 "		
R. 1889. — Podíl č. 35. Rejzek A., Bl. Edmund Kampian	" 9.050 "		
R. 1890. — Podíl č. 36. Kosmák V., Kukátko IV.	" 9.100 "		
R. 1891. — Podíl č. 37. Jos. Koudelka, Život sv. Aloisia	" 9.100 "		
R. 1892. — Podíl č. 38. Kosmák V., Kukátko V.	" 9.100 "		
R. 1893. — Podíl č. 39. Korec, Poutní kniha II. díl, Modlitby a písně	" 15.000 "		
R. 1894. — Podíl č. 40. Rejzek A., Bl. Anežka Česká	" 9.500 "		
R. 1895. — Podíl č. 41. Weinberger M., Obrazy z katolických missií	" 9.500 "		
R. 1896. — Podíl č. 42. Čtvero vzorů kř. života. Napsali Fr. Tater, A. Hruďička, F. Janovský	" 9.500 "		
R. 1897. — Podíl č. 43. Tři povídky. Napsal František Valoušek	" 9.500 "		
R. 1898. — Podíl č. 44. Učení katol. náboženství — Podíl č. 45. Tenora Jan, Život sluhy B. P. Martina Středy	" 8.000 "		
R. 1899. — Podíl č. 46. Kolísek Leop., Lurdy	" 9.500 "		
R. 1900. — Podíl č. 47. Bartoš Fr. Domácí čítanka	" 10.000 "		
R. 1901. — Podíl č. 48. Zpět k Římu. Napsali Fr. Janovský, J. Weiss a P. Pavelka	" 9.500 "		
R. 1902. — Podíl č. 49. Hruďička A., Františka Slavatová, Vrba R., O úpadku stavu rolnického, Perůtka Fr., Katechismus střídmosti a zdrženlivosti	ve 9.500 výt.		
Z toho zvláštní otisky:			
A. Hruďička, Františka Slavatová	" 1.500 "		
R. Vrba, O úpadku stavu rolnického Fr. Perůtka, Katechismus střídmosti	" 1.500 "		
R. 1903. — Podíl č. 50. Hlavinka Alois, Dějiny světa v obrazech. Díl I.	" 10.000 "		
R. 1904. — Podíl č. 51. Konečný Filip Jan, Jen katolické náboženství má budoucnost. Šťastný Vlad., Památka Fr. Sušila	" 9.000 "		
Z toho zvláštní otisky:			
Konečný Filip Jan, Jen katolické náboženství má budoucnost	" 1.000 "		
Šťastný Vlad., Památka Fr. Sušila	" 1.000 "		
R. 1905. — Podíl č. 52. Rondina-Jirák, Anežka a Zuzanna, Weinberger M., Z katol. missií	" 10.000 "		
R. 1906. — Podíl č. 53. Hlavinka Alois, Dějiny světa v obrazech, Díl II.	" 10.000 "		
— Podíl č. 54. Hamerle-Schroller, Chcete popravu neb opravu manželství?	" 18.000 "		
— Podíl č. 55. Zíka Jan, Volná škola	" 18.000 "		
R. 1907. — Podíl č. 56. Roselly-Florian, Křištof Kolumbus	" 10.000 "		
— Podíl č. 57. Vrba, Rozmach kapitalismu	" 15.000 "		
R. 1908. — Podíl č. 58. P. Cyrill Jež, S. J. Božské Srdce Ježíšovo, pramen blaženosti	" 12.000 "		
— Podíl č. 59. Dr. Jos. Samsour, Papežové v dějinách	" 10.000 "		
Podíl č. 60. František Jirák, Přírodopisná čítanka I.	" 10.000 "		
R. 1909. — Podíl č. 61. Hlavinka Alois, Dějiny světa v obrazech, Díl III. sv. 1.	" 10.000 "		
R. 1910. — Podíl č. 62. Rypáček Frant., Msgr. Vlad. Šťastný. — Oliva Vác., Tovařystvo Ježíšovo	" 10.000 "		
R. 1911. — Podíl č. 63. Procházka Emil, Do Sv. země. Zpráva o II. lidové pouti r. 1910	" 8.000 "		
R. 1912. — Podíl č. 64. Frant. Jirák, Přírodopisná čítanka II.	" 8.000 "		
R. 1913. — Hlavinka Al.: Dějiny světa III. díl	" 2.000 "		
R. 1914. — Fr. Janovský: Vychovatelská rozhledna	" 8.000 "		
R. 1915. — T. Hudec: Obrazy v Východu	" 8.000 "		

Výprodej knih

z Dědictví sv. Cyrilla a Methoda v Brně

za cenu velmi sníženou.

Dědictví sv. Cyrilla a Methoděje má, jak z níže položeného seznamu spatřiti lze, hojnost knih na skladě, kteréž za velmi levnou, v témž seznamu naznačenou cenu prodává. I vybízí všechny ušlechtilé podporovatele dobrého čtení, aby si neobtěžovali tu neb onu knihu neb i více knih z našeho Dědictví buď pro sebe nebo pro místní knihovnu objednat. Poslouží tím předně sobě samým, neboť obdrží knihy obsahu dobrého, velmi poučného a namnoze i mile zábavného, na nichž spolu nelpí nic z onoho kalu jedovaté nevěry a nemravnosti, jímž za našich dnů mnohé knihy potřísněny jsou; poslouží tím však také našemu Dědictví a umožní, aby se budoucně údům větší podíly dávati mohly. — Kdo si řečené knihy opatřiti hodlá, ať se obrátí ústně nebo písemně na poklad. téhož Dědictví, Dra. Al. Dvořáka, regenta bisk. alumnátu v Brně, Antonínská ul. Kdo již napřed peníze posílá, přidejž 12 h na kolkovaný nákladní list, objednávali se jen jedna kniha, 20 h na vyplacenou zásilku pod křížovou obálkou. — Zároveň vybízí ctěné příznivce dobrého tisku, aby hojně za údy přistupovali. Vklad III. tř. pro osobu doživotně obnáší 20 K, pro rod, pro knihovny a podobné věčné údy na vždy 40 K. Každý nově přistouplý úd obdrží ihned kromě posledního podílu ještě 3 knihy nádavkem v odměnu, a členové kněží slouží každoročně za všechny živé i zemřelé spoluúdy mše sv. — Pžpp. údové, kteří na splátky do D. C. M. vstoupili, žádají se, aby další splátky a doplatky posílali.

Seznam knih, které Děd. sv. Cyr. a Meth. za sníž. ceny prodává:

Jméno díla	Počet exempl. na skladě	Přv. cena		Sníž. cena	
		K	h	K	h
<i>Korec</i> , Poutní kniha II. d. Modlitby a písně.	2500	3	—	1	50
<i>Rejpek A.</i> , Bl. Anežka Česká	300	2	40	2	—
<i>Weinberger M.</i> , Obrazy z katol. missií	560	2	40	2	—
<i>Tater, Hruďička, Janovský</i> , Čtvero vzorů kř. života	780	2	40	2	—
<i>Valoušek F.</i> , Tri povídky	1000	2	40	1	40
<i>Tenora Jan</i> , Život P. Martina Středy T. J.	1090	3	—	2	—
<i>Koltsak Leopold</i> , Lurdy a pouť do Lurd	610	2	40	2	—
<i>Bartoš Frant.</i> , Domáci čtanka	290	2	40	1	50
<i>Janovský, Weiss, Pavelka</i> , Zpět k Řimu	33	2	—	1	50
<i>Hruďička A.</i> , Františka Slavatová, <i>Vrba R.</i> , O úpadku stavu rolnického, <i>Perutka Fr.</i> , Katechismus střídmosti	1700	2	60	2	—
Z toho zvláštní otisky:					
<i>Hruďička</i> , Františka Slavatová	360	1	40	1	—
<i>Vrba</i> , O úpadku stavu rolnického	300	—	80	—	40
<i>Hlavinka Al.</i> , Dějiny světa, I. díl	2500	3	—	1	50
<i>Konečný F. J.</i> , Jen katol. náboženství má budoucnost, <i>Šťastný Vl.</i> , Fr. Sušil	2700	2	40	1	40
Z toho zvláštní otisky:					
<i>Konečný, K.</i> , Náboženství má budoucnost	300	2	—	1	—
<i>Šťastný Vl.</i> , Památce Františka Sušila	360	—	40	—	30
<i>Rondina-Jirdk</i> , Anežka a Zuzanna, <i>Weinberger</i> , Z katolických missií	3020	2	40	1	40
<i>Hlavinka Al.</i> , Dějiny světa, II. díl	3000	3	—	1	50
<i>Hamerle-Schroller</i> , Oprava manželství	2950	—	—	—	10
<i>Zika Jan</i> , Volná škola	7300	—	—	—	10
<i>Boselly-Florian</i> , Kristof Kolumbus	3120	3	—	1	50
<i>Vrba</i> , Rozmach kapitalismu	6000	—	50	—	20
<i>Jež Cyr.</i> , Bož. Srdce Ježíše, pramen blaž.	4700	—	30	—	10
<i>Samsour Dr. J.</i> , Papežové v dějinách	3250	1	50	1	—
<i>Jiráek Fr.</i> , Přírodopisná čítanka I.	3315	1	50	1	—
<i>Hlavinka Al.</i> , Dějiny světa, III. díl, 1. sv.	3900	3	—	1	50
<i>Rypdček F.</i> , Ms. VI. Šťastný, <i>Oliva Vdcl.</i> , Tovaryšstvo Ježíšovo	4190	3	—	1	50
<i>Procházka E.</i> , Do Sv. země. Pouť r. 1910	6250	3	—	2	50
<i>Jirdk Fr.</i> , Přírodopisná čítanka II.	6480	1	50	1	—
<i>Hlavinka Al.</i> Dějiny světa II. díl 2. svazek	5720	3	—	1	50
<i>Janovský Fr.</i> Vychovatelská rozhledna	7400	3	—	1	50
<i>Hudec T.</i> , Obrazy z Východu	8000	3	—	—	—

Statistický výkaz údů Dědictví sv. Cyrilla a Methoda podle roků, kdy vstoupili.

Roku	přistoupilo údů	z nichž jest zakladatelů	I. třídy	II. třídy	III. třídy	Rodů a údů věčných	Kněží
1850	59	5	6	5	43	4	45
1851	350	10	5	17	318	61	168
1852	535	8	5	5	517	161	147
1853	745	—	—	4	741	221	71
1854	799	—	—	1	798	144	67
1855	1247	1	—	6	1240	268	137
1856	1228	1	—	2	1225	287	122
1857	1697	—	—	3	1694	276	259
1858	1291	—	—	2	1289	202	95
1859	1475	1	—	2	1472	352	107
1860	1041	1	—	—	1040	184	50
1861	831	—	—	1	830	186	70
1862	695	—	—	1	694	122	22
1863	593	—	—	—	593	77	25
1864	205	—	—	—	205	55	5
1865	126	—	—	—	126	14	2
1866	130	—	—	2	128	34	2
1867	151	—	—	—	151	50	10
1868	170	—	—	2	168	48	28
1869	106	—	—	—	106	36	10
1870	78	—	—	1	77	5	6
1871	40	—	—	—	40	—	2
1872	48	1	—	—	47	1	5
1873	50	1	—	—	49	2	9
1874	68	1	—	1	66	1	12
1875	49	1	—	9	39	—	11
1876	45	—	1	6	38	—	14
1877	47	1	—	9	37	2	10
1878	21	1	—	10	10	—	5
1879	64	1	—	13	50	8	12
1880	51	4	—	—	47	12	11
1881	56	1	—	—	55	3	14
1882	59	—	—	—	59	8	22
1883	54	—	—	—	54	7	14
1884	57	—	—	—	57	10	22
1885	162	1	—	—	161	32	36
1886	47	—	—	1	46	13	6
1887	38	—	—	—	38	8	4
1888	61	—	—	—	61	11	25
1889	66	—	—	—	66	13	27
Snošeno	14635	40	17	103	14475	2918	1709

Roku	přistoupilo údů	z nichž jest zakladatelů	I. třídy	II. třídy	III. třídy	Rodů a údů věčných	Kněží
Přeneseno	14635	40	17	103	14475	2918	1709
1890	105	—	—	1	104	15	57
1891	140	—	—	—	140	13	78
1892	183	—	—	—	182	16	114
1893	154	1	—	—	154	16	76
1894	151	—	—	—	151	14	61
1895	118	1	—	—	117	14	59
1896	149	—	—	—	149	14	89
1897	73	—	—	—	73	10	42
1898	172	—	—	—	172	7	123
1899	181	1	—	—	180	15	56
1900	86	—	—	—	86	19	33
1901	70	—	—	—	70	7	40
1902	81	—	—	—	81	12	33
1903	62	—	—	—	62	16	33
1904	84	—	—	—	84	11	31
1905	51	—	—	—	51	3	25
1906	109	—	—	—	109	6	84
1907	74	1	—	—	74	12	16
1908	71	—	—	—	71	9	32
1909	41	—	—	—	41	10	10
1910	83	—	—	—	83	3	14
Souhrn	16832	44	17	104	16665	3150	2805

Seznam zemřelých údů
Dědictví ss. Cyrilla a Methoděje.*)

Diecése brněnská.

Vys. dp. Mlčoch Frant. č. kanovník a farář v Kuřimě.
Vys. dp. msgr Dr. Rob. Neuschl, č. kanovník, papež. prelát,
prof. bohosloví v Brně, jednatel Dědictví.
Fialová Anna z Krumlova.

*) Uctivě žádáme všech p. t. příznivců našeho Dědictví, aby úmrtí spoluúďů správě Dědictví rychle oznamovali, jelikož se to u mnohých teprve po letech anebo vůbec nestává.

Glötzer Benedikt, nadučitel v. v. z Nedvědic.
Mašíček Frant. ve Vys. Studnicích.

Diecése olomoucká.

Dp. Talmáček Frant., farář v Loukově.
Čamková Marie v Hunčovicích
Falcova Anna v Nákle.
Gazda Jan v Teteticích.
Kratochvílova Anna v Troubkách.
Mízdochová Marie v Klimkovicích.
Rod. Jos. Vegra ve Věteřově.

Tito v Pánu zesnulí údové poručení buďtež nábožným
modlitbám údů živých.

Modleme se. Bože, všech věrných Stvořiteli a Vyku-
piteli, duším služebníkův a služebnic svých odpuštění všech
hříchů rač dáti, aby prominutí, kterého vždycky žádali, pobož-
nými prosbami dojíti mohli. Skrze Krista Pána našeho. Amen.

Odpočinutí věčné dejž jim, Pane, a světlo věčné ať jim
svítí! Ať odpočívají v pokoji. Amen.

Příjem a výdaj Dědictví sv. Cyr. a Meth.

od 1. ledna do 31. prosince 1914.

Číslo	Příjem a výdaj	Na úpisech		Na hotovosti	
		K	h	K	h
	Koncem roku 1913 obnášelo jmění	168300		2770	38
	Nový příjem r. 1914 :				
I.	Jistiny *).	*3400		**600	
II.	Úroky z jistin	—		6898	55
III.	Vklady a splátky a odkazy . .	—		684	—
IV.	Za prodané knihy	—		451	40
V.	Různé příjmy	—		20	—
	Souhrn příjmů . . .	171700		11424	33
	Výdaj r. 1914 :				
I.	Nový podíl	—		6456	66
II.	Dané	—		349	29
III.	Za jistiny	600		2861	96
IV.	Poštovné a povozné	—		111	93
V.	Různé výdaje	—		522	50
	Souhrn výdajů . . .	600		10302	34
	Rozvaha :				
	Když se od příjmů	171700		11424	33
	odečte výdaj	600		10302	34
	zbývá koncem roku 1914 :	171100		1121	99

*) Koupěno stříbrné renty

***) Za tažené losy dunajské

Dr. Josef Pospíšil,
t. č. starosta.

Dr. Jak. Hodr,
t. č. zkoumatel účtů.

Dr. Alois Dvořák,
t. č. pokladník.

Rídící výbor „Dědictví sv. Cyrilla a Methoda“.

Msgr. Dr. **Josef Pospíšil**, inful. prelát II. a arcijáhen stol. chrámu P. v Brně, domácí prelát Jeho Svatosti, komtur c. r. řádu Františka Josefa, v Brně, starosta. — **Dr. Alois Dvořák**, konsist. assessor, docent dogmatiky a regens bisk. bohosl. ústavu (alumnátu) v Brně, pokladník. — **Dr. Tomáš Hudec**, kons. assessor, prof. bohosloví v Brně jedn. — **Antonín Bartoš**, c. k. prof. náboženství v Brně na realce. — **Msgr. Dr. František Bulla**, bisk. rada a konsist. assessor, prof. bohosloví v Brně. — **Msgr. Dr. Josef Dvořák**, bisk. rada, konsist. assessor a professor bohosloví v Brně. — **Dr. Karel Eichler**, konsist. rada, katecheta v Brně. — **Ferdinand Harna**, limbo orn. farář ve Chvalkovicích u Olomouce. — **Alois Hlavinka**, konsist. rada, farář v Litentovicích. — **Msgr. Dr. Jak. Hödr**, domácí prelát Jeho Svatosti, sídelní kanovník královské kapitoly, pap. komoří v Brně, revisor účtů Dědictví sv. Cyrilla a Methoda. — **Dr. František Hošek**, konsist. emer. professor bohosloví v Meranu. — **František Janovský**, biskupský rada, rytíř c. r. řádu Františka Josefa, c. k. professor náboženství na ústavu pro vzdělání učitelů v Brně. — **Frant. Korec**, bisk. rada, děkan a farář v Urbanově. — **Msgr. Dr. Jos. Kupka**, papežský komoří, sídelní kanovník král. kapitoly rytíř c. r. řádu Františka Josefa, Brně. — **Jan Novotný**, kons. rada, děkan a farář v Radostíně. — **Emil Procházka**, prof. nábož. na lyceu a ústavě Vesny v Brně. — **Msgr. Fabian Roháček**, domácí prelát Jeho Svatosti pap. komoří, sídelní kanovník král. kapitoly. — **Dr. Josef Samsour**, konsist. assessor, profesor bohosloví v Brně. — **Dr. Jan Sedlák**, konsist. assessor, prof. bohosloví v Brně. — **Msgr. Josef Svoboda**, č. kanovník, bisk. rada a konsist. assessor, v Brně. — **Jan Tenora**, konsist. rada, farář ve Chvalkovicích. — **Maximilian Weinberger**, konsistorní assessor v Brně. — **Dr. Pavel Vychodil**, O. S. B., konsist. rada, ředitel tiskárny v Brně.

Oznámení.

Dědictví sv. Cyrilla a Methoda vydalo a hojněmu šíření doporučuje:

== POUTNÍ KNIHU, MODLITBY A PÍSNĚ. ==

Sestavili Fr. Korec, farář v Řeznovicích, a Dr. Tomáš Korec, katecheta na c. k. II. českém gymnasiu v Brně.

Prodává se u pokladníka Dr. A. Dvořáka, regenta bohosl. ústavu v Brně, ve snížené ceně za 1 zl. č. 2 K.

Poutní knize dostalo se církevního schválení a doporučení od nejdůst. biskupské konsistoře v Brně: Přihlízejíc k žádosti ze dne 26. listopadu 1893 schvaluje biskupská konsistoř předloženou sobě »Poutní knihu« a přeje, aby dílo toto dlouhé a úsilovné práce hojného užítku mezi věřícím lidem přineslo. Spolu pak dosvědčuje, že odpustkové modlitby, v knize této uvedené, jsouc věrnými překlady modliteb v »Raccolta di orazioni e pi opere« obsažených, spolehlivými a správnými jsou a že odpustky za modlitby tyto — jak na str. 27. udáno jest — i duším v očistci způsobem přimluvy přivlastnit lze. Dáno v biskupské konsistoři v Brně dne 30. listop. 1893, č. 5346.

Dr. Fr. Zeibert, kapit. děkan.

Homolka, sekretář.

Od nejdůst. arcibiskupské konsistoře v Olomouci:

Librum ab Haereditate SS. Cyrilli et Methodii pro anno 1893 editum »Poutní kniha« attenioni Ven. Cleri recommendamus. (Currenda Consistorialis IV, a. 1894, n. 5577.)

Zvláště pak schválila a vřele doporučila »Poutní knihu« nejdůst. biskupská konsistoř v Hradci Králové: Vyznívajíc žádost ze dne 31. března 1894, klademe sobě za čest sdělit, že v nejbližším čísle zdejšího Ordinariatního listu bude uveřejněno:

Poutní kniha. Modlitby a písně. Sestavil František Korec, farář v Řeznovicích, a Dr. Tomáš Korec, katecheta na c. k. českém gymn. v Brně. Tiskem benediktinů rajhradských v Brně.

Po předmluvě a úvodu, ve kterém jest velmi dobré poučení o pouti a odpustcích, následuje na 837 stranách veliký výběr krásných, v duchu církevním sepsaných modliteb, rozjímání, promluvy a notami opatřených písní. Účelem knihy jest odstraniti rozjímání, promluvy a písně nevhodné a nevkusné, které uvádějí samu poutní pobožnost v lehkost a nevážnost, a podati vědcům poutníkův a jednotlivým poutníkům pobožnosti dobré. Kniha tato vyhovuje tomuto účelu dokonale. Vřele ji doporučujeme a žádáme, aby duchovní správy na ni důtklivě upozornili a obzvláště vědce poutníkův, aby si ji opatřili a jí jako nejlepší příručky užívaly. Úprava jest velmi slušná, cena mírná.

Biskupská konsistoř v Hradci Král., dne 12. dubna 1894.

Ed. Prašinger, gen. vikář.

Fr. Hampi, rada.

Z časopisů velmi příznivě posoudili a důtklivě doporučili »Poutní knihu« »Obzor«, »Hlas« a »Hlídka« v Brně, »Vlast« a »Čech« v Praze.

Roč. 67. „HLAS“ 1915.

časopis věnovaný zájmům našeho lidu vůbec a jednotlivých stavů zvláště, psán jest slohem řízným, srozumitelným a jasným.

„HLAS“ přináší články úvodní o všech událostech sběh-
nuvších se na poli politickém, národním, církevním, národ-
hospodářském a společenském, dále přehledy politické, různé
zprávy, dopisy, články hospodářské, literární, bursu, trhy, loterii
atd. — Části zábavné věnuje se obzvláště péče. Jmenovitě píše
pod čáru oblíbení u našeho lidu proslulí spisovatelé. — Pro
velikou svou rozšířenost hodí se „HLAS“ pp. obchodníkům,
živnostníkům k ohlášení inserátů nejrozmanitějšího druhu. —
Ceny levné.

„HLAS“ vychází jako denník a týdeník.

Denník stojí poštou měsíčně 2 K 50 h, ročně 30 K, týdeník
čtvrletně 2 K, ročně 8 K.

Administrace „HLASU“ v Brně, Starobrněnská ul. č. 19-21.

Roč. 33. **BUDOUCNOST.** 1915.

Orgán českoslov. strany křesť.-sociální na Moravě a ve Slezsku.
(Dříve »Obrana práce a Dělnictva.«) Vychází každý pátek.

Předplatné celoročně s poštovní zásilkou 4 K.
Redakce i admin. v Brně, Biskupská ul. č. 1.

Roč. 18. **SELSKÉ HLASY.** 1915.

Katolické rolnické noviny věnované potřebám
a zájmům našeho rolnictva a středních stavů.
Orgán katol. spolku čes. rolnictva na Moravě,
ve Slezsku a Dol. Rakousích.

S přílohami: **Zeměděl. Obzor, Selka, Sol. Besedy, Selské Cepy.**
Vychází každou středu.

Redakce a výpravna je v Brně, Biskupská ulice č. 1.
Roční předplatné 8 K.

Selské hlasy

malé vydání, vycházejí každý druhý čtvrtek. Předplatné ročně 4 K

Tiskem a nákladem benediktinské knihtiskárny
vychází:

Knihovna našeho lidu.

Krásné, zábavné a poučné čtení.

Knihovna duchovní.

Sbírka spisů vedoucích a povzbuzujících ku zdravé
zbožnosti.

MORAVAN.

Kalendář na rok 1916. Roč. 65. Cena 1 K.

Benediktinská knihtiskárna má hojný sklad knih, obstarává tiskopisy všeho
druhu správně a levně, a také má své vlastní knihařství a hojný výběr
menších i větších obrázků. — Seznam knih lze dostat zdarma a franko.

Roč. 24. **NÁŠ DOMOV** 1915.

Oblíbený měsíčník zábavně-poučný vychází od 1. ledna
1908 tiskem a nákladem benediktinské knihtiskárny
v Brně za spoluvydavatelství olomoucké jednoty »Našeho
Domova«. Redakce zůstává i dále beze změny v Olomouci. —
Předplatné ročně 4 K.

Roč. 10. **NÁŠ VĚK.** 1915.

Vychází každý pátek. Číslo za 2 h.

Redakce a administrace v Brně, Dominikánské nám. číslo 5.

Papežská knihtiskárna benediktinů rajhradských
v Brně
vydává tyto časopisy:

HLÍDKA.

Měsíčník vědecký se zvláštním zřetelem k apologetice a filosofii.
Redaktor Dr. Pavel Vychodil. — Sešity po 5 arších velké 8°.
Předplatné ročně 10 K.

Škola Božského Srdce Páně.

Měsíčník pro katol. lid, zvláště však pro bratrstva.
Celoročně i s poštovní zásilkou 3 K 20 h. — Přílohy ku
„Škole B. S. P.“ bývají ve zvláštním předplacení tyto:

Anděl Strážný. Časopis pro křesťanskou mládež,
hojně obrázky vykrášený, vy-
chází mimo prázdniny měsíčně o 2 arších v barevné obálce
a stojí v předplacení 1 K 70 h ročně.

Květy Mariánské. List měsíční ctitelů Panny
Marie. Vychází měsíčně o 2
arších v barevné obálce a stojí v předplacení 1 K 60 h ročně.

Kosmák Václ. Sebrané Spisy. Nové vydání.

Vycházejí ve dvojím vydání: na lepším a prostém papíře.

Dosud vyšlo XVII dílův. Ceny jejich jsou:

Díl I.	stran 768.	Dražší K 2·80,	lacnější K 2·—.
Díl II.	„ 576.	„ K 2·40,	„ K 1·80.
Díl III.	„ 710.	„ K 2·80,	„ K 2·10.
Díl IV.	„ 512.	„ K 2·10,	„ K 1·60.
Díl V.	„ 576.	„ K 2·40,	„ K 1·80.
Díl VI.	„ 576.	„ K 2·40,	„ K 1·80.
Díl VII.	„ 576.	„ K 2·40,	„ K 1·80.
Díl VIII.	„ 576.	„ K 2·40,	„ K 1·80.
Díl IX.	„ 576.	„ K 2·40,	„ K 1·80.
Díl X.	„ 560.	„ K 2·40,	„ K 1·80.
Díl XI.	„ 565.	„ K 2·40,	„ K 1·80.
Díl XII.	„ 437.	„ K 1·60,	„ K 1·20.
Díl XIII.	„ 576.	„ K 2·40,	„ K 1·80.
Díl XIV.	„ 600.	„ K 2·40,	„ K 1·80.
Díl XV.	„ 612.	„ K 2·80,	„ K 2·—.
Díl XVI.	„ 513.	„ K 2·40,	„ K 1·80.
Díl XVII.	„ 600.	„ K 2·40,	„ K 1·80.

Vydání lacnější předplatné na 5 sešitů 1 K 30 h; na lepším
papíře 2 K.